BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
4 K
24

Jo: Antonij Bernae
Codex

Joannis Antonij Bernae
liber

Ioachimi Perio-
NII BENEDICTINI
Cormœriaceni

DE DIALECTICA LIB. III
AD

REVERENDISS. D. IOAN-
nem Bellaium Cardinalem.

CVM PRIVILEGIO

*Pariſiis, ex officina Ioannis Lodoici Tile-
tani ex aduerſo Collegij Remenſis.*

1 5 4 4.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Ioanni Bellaio

CARDINALI IOACHI-
*mus Perïonius Benedictinus Cor-
mœriacenus* S. P. D.

SI *initio prioris orationis earum quas pro Ariſtotele in Petrũ Ramum ſcriptas, ad te vnà cum his de dialectica libris miſi, quibus cauſis ductus id facerẽ, minimè expoſuiſſem, equidem vererer, ne hoc factum meum, & inſtituta vita & ſtudijs quæ ſecutus ſum, alienum bonis videretur. Nunc cum ita neceſſariũ hoc munus eſſe docuerim vt prætermitti à me ſine ſcelere non potuerit, ita eis ſatisfactum eſſe arbitror, vt hanc culpam iam vereri non debeam. Quod ſi qui ſunt, qui illud ipſum nimis audax & arrogãs interpretentur, præſertim in tanta eorũ multitudine qui multa de dialectica literis mã-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

darunt, ij velim ſic habeant, me nunquã de hac arte quicq̃ ſcripturum fuiſſe, niſi hæc vel ſimilis tẽpeſtas incidiſſet. Quod ſatis argumẽti eſt me ab illa ſuſpitione eſſe alieniſsimum. Quanq̃ ſi hoc extimeſcendum eſſet, multi etiam docti homines hanc culpã vitare non poſſent, præſertim cũ eorum numerus qui de quaq; arte ſcribunt, cõſtitui certus nullo modo poßit. Atq; hæc quidem ad eos oratio eſt, quorum in reprehenſionẽ poſſum incurrere. Quæ autẽ ſequitur, mei in te officij cauſas continet. Epiſtola quæ ante priorem orationem poſita eſt, apertè illa quidẽ indicat, & duas illas orationes, & hos de dialectica libros à me in tuo nomine diuulgatos eſſe, quò teſtatiora tua in me beneficia eßẽt. Quoniam autem hi libri ſeparatim nunc à me, vt commodè emi poſſint, eduntur: ne cuius in nomine appareret ignorari poßet, id mihi his literis ab hominum obliuione vindicandum cenſui. Quantum quidem lucis dialecticæ attulerim, non

dico: maloque aliorum de hac re iudicium interponi, quàm meũ. Illud autem non dubitabo confirmare, me cum nonnulla in locorum inuentione, tũ in ea parte quæ iudicij & diſpoſitionis eſt, multa docuiſſe, quorum auctorem non inuenerim. Nam qui locorum inueniendorum formas omneis, & quemadmodum ijdem per treis diſpoſitionis formas tractari poſſent, expoſuerit, inueni certè neminem. quorum vtrunque aliqua ex parte præſtiti. Nec verò ſolis Dialecticis, ſed etiã Rhetoribus hæc noſtra aliquid adiumenti afferent. de quo tu in primis pro ea quæ in te ſumma eſt, dicendi copia, poteris iudicare. Quod ſi ita tibi videbitur, tum etiam atque etiam vehementer te rogabo, vt quo adhuc animo libros qui à me ſcripti ſunt, accipere ſolitus es, eodem hos etiam accipias. Vale Cardinalis ampliſſime, Lutetiæ Pariſiorum Calendis Iulijs M. D. XLIIII.

IOACHIMI PERIONII BENEDICTINI COR-maeriaceni de Dialectica Lib. I.

D IALECTICA, eſt ars de quaque re propoſita probabiliter & in utranque partem diſſerendi. Cum enim ars omnis habeat aliquid propoſitum, in quo tanquam in materia uerſetur, hoc Dialectica differt à cæteris, quòd uel nullum certũ genus tractat, uel probabiliter de eo diſputat. Nam reliquæ omnes, excepta Rhetorica, de qua poſterius diſſeremus, aut in certo genere cernuntur, ut Geometria in magnitudinibus, Arithmetica in numeris, Muſica in ſonis, cæteræq; generis eiuſdem: aut ſi in omni re uerſentur, at certè nõ ad uériſimilitudinem, ſed ad ueritatem, omnem orationem dirigũt: ut prima philoſophia, quæ eadem & Sapientia, & Theologia uocatur. Atque hæc quidem plena eſt atque perfecta definitio. Illa autem Ciceronis quæ poſita eſt in ſecũdo de oratore libro, Dialectica eſt ars bene diſſerendi, idem ea quidem, quod ſuperior, ualet, ſed quoniam non explicat quibus de rebus, & quemadmodum diſſerat, non tam aperta aut plena alicui uidebitur. Et ſi enim bene diſſerendi artem eam uocat, tamen quoniam prima etiam quam dixi, Philoſophia, bene diſſerendi eſt ratio, errorem quendam aut obſcuritatem diſputantibus afferet. Quis enim illam negabit eſſe bene diſſerẽ-

di ſcientiam atque rationem, cum eam Plato Dialecticam appellet? Quod ſi ita eſt, certe minus plene Dialecticam definiunt iј, qui eam omnino diſſerēdi rationem eſſe conſtituunt. Neque enim illud, bene, additum eſt à Cicerone, niſi ut Dialecticam ab alia quæ non bene ſed male diſſerit ſepararet. Hāc igitur teneamus, quæ ſic rem quæ definitur, exponit, ut eius ſit propria, nullámque in rem aliam transferatur. Diſſerere autem probabiliter, eſt aliquid probabili argumentatione concludere. Probabilis porrò argumētatio ea eſt, quæ efficit aliquid ex iјs quæ aut omnibus probātur, ut parentes colendos eſſe: aut plurimis, ut mundum prouidentia gubernari: aut certè ſapientibus, ut deū curare res humanas. atq; ſapientibus, uel omnibus, ut quod modò dixi: uel plurimis, ut uirtutem non ſatis eſſe ad bene beateque uiuendum: uel iјs, quorū perſpecta eſt & cognita ſapientia, in quo genere ſententiæ ſunt probabiles philoſophorum, quos cuiq; imitari placet. Quòd ſi Dialectica ars eſt de quaq; re probabiliter diſſerendi, probabiliter autem diſſerimus, argumentatione probabili aliquid concludendo: certè probabilis argumentatio, Dialecticæ finis ſit neceſſe eſt. Et quoniam quicquid in quaq; arte traditur, id ad finem ſpectare debet, ut eo finem aſſequamur, hoc loco nobis propoſitū eſt docere quibus rebus eam poterimus adipiſci quā quærimus probabilem argumentationem. Hanc autem ita facillimè adipiſcemur, ſi eas partes ex quibus conſtat,

cognitas habuerimus. Neque enim melius cognoſci poteſt, quid ſit homo, quàm ſi quid ſit corpus, quid animus, quotq́; ſint utriuſq; partes intelligatur. Poſitum igitur ſit, quod pòſt dicetur accuratiùs, argumentationē eſſe orationē quæ ex quibuſdam propoſitionibus id quod uult efficit: qua ex definitione argumentatio ex propoſitionibus conſtare intelligitur: propoſitiones autem ex uerbis ſimplicibus cōſtant. Ita primum de minutiſsimis partibus argumentationis dicendum eſt, deinde de maioribus, cuiuſmodi ſunt enūciationes & propoſitiones. Ex quo perſpicuum eſt, nos in tradenda Dialectica id docēdi genus tenere conſtituiſſe, quod à Græcis σύνθεσις dicitur: à nobis conſtructio, ſiue cōpoſitio dici poteſt. De quo & alijs pauca dicenda ſunt neceſſarió. Neq; enim fieri poteſt, ut cur quicq; in quaque arte præcipiatur, intelligas, ſi ordinem quem is qui artem tradit, ſeruet, ignores: præſertim cùm quicquid docetur, id ad finem artis ſpectare ac referri debeat. Magnis quidem auctoribus tria docendi genera placet eſſe. Vnum, σύνθεσιν, ut dixi, græci uocant: nos cōſtructionem uocare poſsumus. Alterum, ἀνάλυσις, id eſt diſſolutio, dicitur. Tertium, διαίρεσις, id eſt, diuiſio. Primum genus naturæ conſentaneum eſt maximè. Vt enim natura non repente aut ſimul opus ſuum totum efficit, ſed à partibus orſa, ſigillatim progrediendo, totum tandem abſoluit: ſic artes quæ naturam & imitantur & adiuuant, ſingulatim & pedeten-

tim tum abſoluuntur optimè, tum etiam traduntur: ut qui ordo earum fuit inueniendarum & efficiendarum, is demum etiam tradendarum optimus eſſe uideatur. Eſt igitur ſiue compoſitionis ſiue conſtructionis ordo, quædam à partibus minutiſsimis ad maiores, inde ad alias quoad ad finem perueniatur, progreſsio. Hic ordo ualde probatus eſt Ariſtoteli, quē in hac quæſtione potiſsimū ſequemur. Dicemus enim primum quæ ſint, quotq; uerba ſimplicia, ex quibus omnis cōſtet et propoſitio et enunciatio: deinde quid enunciatio ſit, quotq; eius genera: poſtremo quæ ac quot ſint argumentationis. In quo duas Dialecticæ partes, quæ inuētionis & iudicij nominibus appellantur, perſequemur. Diſſolutionis autem ordo omnino eſt ſuperiori contrarius. Vt enim illic à partibus ad finem, ſic hic contrà à fine ad partes fit progreſsio. Diuiſionis autē ordo eſt, cum primo id de quo quæritur & diſputatur, definitione declaratur: deinde in ſuas formas diſtribuitur: rurſuſque formarum diuiduntur formæ, quoad diuidi poſſunt. Hoc plurimum uſus eſt Cicero, ut in libris de Officijs, de Finibus bonorum & malorum, in libris de Diuinatione, alijſq; permultis, ob eam cauſam maximè, quòd is, ut ipſe ſcribit, Platoni probaretur. Ac de his tribus quidem tradendarum artium generibus hactenus. Ea autem in primis præceptores & tenere ipſi debēt, & initio interpretationis librorum ſuis tradere, ut ſciāt quò quicq; referatur. Nunc cōmodè ad inſtitutum noſtrum

aggrederemur,ſed quædam antè dicenda ſunt,quæ cũ ad multa alia,tũ ad definitionẽ Dialecticæ intelligendam cognoſcendámq; conducent. Primũ enim quærendum eſt, Sit ne ars Dialectica:deinde,de eius materia & fine accuratius diſputãdum eſt:tum quo modo inter ſe affectæ ſint Logica & Dialectica, itémq; Rhetorica & Dialectica. Ac prima quidem illa quæſtio,niſi artis cognita definitione,explicari nullo modo poteſt. Qui enim quid ars ſit ignorabit, aut aliud eſſe artem atque ſit opinabitur, is Dialecticam multis modis artem non eſſe cõfirmabit.Nam artem omnem & in certis rebus uerſari dicet oportere,& ſemper finem quem propoſitum habeat,adipiſci: & ſic officiũ ſuum tueri,ut nemo qui ea non ſit præditus, id facere poßit, & earum rerum eſſe quæ ſciantur,& opus quod effecerit,conſeruare,non euertere:quæ & pleraq; alia cũ Dialecticæ non conueniant, effici contendet in artium numero non eſſe habendam Dialecticam. Hæc uno fere modo refelli poſſunt omnia, quoniam ferè ex artis definitionis ignoratione nata ſunt. Sit igitur ars quædam ex multis perceptionibus ac notitijs uſu & exercitatione conquiſitis,& in unum exitum ac finem ſpectantibus, animi habitus conſtitutus, uel earum coaceruatio. Hic cum habitum eſſe artem ſtatuo, ad eas quibus quiſq; præditus eſt refero:cum coaceruationem dico,ad eas,quæ libris continẽtur.Hæc autẽ ex multis locis Ariſtotelis collecta definitio eſt. Principio enim

primæ philoſophiæ dicit, tum denique artem naſci & oriri, cum ex multis exercitationis atque experientiæ perceptionibus, uniuerſa quædā ſimilium notitia naſcitur. Vt ſi quis obſeruauerit alicui hoc morbo laboranti illud profuiſſe, atque alij & ſigillatim alijs eodem modo, uſus eſt: At ſi omnibus eiuſmodi, in uno certo genere idem profuiſſe animaduerterit, iam artis eſt. Itaque principio artis Rhetoricæ, opus artis eſſe dicit, cum id quod ſub artem cadit nonnulli temerè ac caſu, alij exercitatione & conſuetudine faciunt, cur id faciant, notare. Nam hoc inſcius qui uſu ualet ab artifice differt, quôd ille non poteſt afferre cauſam cur ita fiat, hic poteſt. Cicero quidem eadem in ſecundo de Oratore libro de Arte & dicit & ſentit. Huius rei, inquit, ſcientiam ſi quis uolet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo. Etenim cùm pleriq; temerè ac nulla ratione cauſas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem aut propter conſuetudinem aliquā callidius id faciant, nō eſt dubiū, quin ſi quis animaduerterit quid ſit quare alij melius ꝙ alij dicūt, id poßit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is ſi nō planè artē, at quaſi artem quandam inuenerit. In IIII. autē Acad. quæſt. hoc modo: Ars uero, inquit, quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubtraxeris, quî diſtingues artificem ab inſcio? Non enim fortuito hunc artificem dicemus eſſe, illum negabimus: ſed cum al-

terum percepta & comprehenſa teneri uidemus, alterum non item. Hac artis conſtituta definitione facilis eſt locorum contrariorum refutatio. Nam cum artis uis & natura certam rem in qua conſiſtat & uerſetur, non comprehendat, Dialecticam ob eam cauſam nō habendam eſſe artem quòd in certo genere non uerſetur, id falſum eſt. Illud autem quod de fine obiectum eſt, cum de fine huius artis paulò poſt diſſeremus, refelletur. Nam inſcios artis munus præſtare, & Ariſtoteles & Cicero ſuperioribus uerbis cõfirmant. quod quidem declarat artem omnem à natura proficiſci. Reliqua autem duo quæ obiecta ſunt, longiorem deſyderant orationem. Nam prius illud, Artem earum rerum eſſe quæ ſciantur, in ſecundo de Oratore libro explicatum eſt his uerbis, Ars enim earum rerum eſt quæ ſciuntur, Oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcientia continetur. Nam & apud eos dicimus qui neſciunt, & ea dicimus quæ neſcimus ipſi. Itaque & illi aliàs aliud iiſdem de rebus & ſentiunt & iudicant, & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus: non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum, cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere, ſed etiam ut uterque noſtrum eadem de re aliàs aliud defendat, cum plus uno uerum eſſe non poßit. Atque hæc quidem Antonius apud Ciceronem obijcit, nec diluit. Nos autẽ ad ea quæ nobis obijci poſſunt, reſpondeamus. Sic enim tractari poteſt argumentatio, Ars

omnis earum rerum eſt quæ ſciuntur: Dialectica autem earum non eſt quæ ſciuntur. Nam cum in diſſerẽdo poſita ſit, & is qui contra diſputat, ſæpe contra alterum, & ille contra hunc dicat de iiſdem rebus diſputãtes, alterutrum neceſſe eſt falſum dicere: Non eſt igitur ars Dialectica. Facile ad hoc reſponderi poteſt. Nam cum Dialecticæ nõ ueritas, ſed uериſimilitudo propoſita ſit, non ſi ij qui inter ſe diſputant, iiſdem de rebus aliud ſentiunt et dicunt, et alteruter falſum dicit, idcirco Dialectica earum rerum eſt quæ neſciantur. Diſputamus enim exquirendæ ueritatis gratia (neque enim quæſtionem poneremus) in qua exquirenda ſi periti ſumus artifices, ex certis initijs quò uolumus peruenimus. Sunt enim ſua cuiuſque artis principia. Vt Dialecticæ, Contraria in iiſdẽ rebus ſita eſſe. Contrarijs contraria conuenire. Cui definitiò conueniat, rem etiam quæ definiatur cõuenire: aliáq; permulta generis eiuſdem. Ex quibus ſi quid alter rectè cõcludat, nõ certè alter, ſi modo doctus ſit, repugnabit. Ita earum etiã rerum quæ ſciũtur, Dialectica eſt. Cum autem Dialectica definitur eſſe probabiliter diſſerendi ars & ratio, tũ ex maiore parte argumẽtorum ex quibus aliquid cõcludit, eius uis & natura ſpectatur. Quod ſi uelimus ſolùm tenere, profectò huic loco ita ſatisfaciemus, ut illud primum, Ars earum rerum eſt quæ ſciuntur, negemus, ſi tantummodo earum eſſe intelligatur. Nam & Rhetorica ars eſt, & medicina & Aſtrologia, & pleræq; aliæ, quæ non

ſemper earum rerum ſunt quæ ſciuntur. Scientia autem hoc loco pro certa comprehẽſione, quæ opinioni & dubitationi cõtraria eſt, ſumitur. Nam illud alterum quod reliquum eſt ex ijs quæ obiecta ſunt, ex eo Dialecticã nõ uideri artem eſſe, quia euertat opus ſuum, quod ars conſeruare debet: facile eſt ad explicandum. Neq; enim is qui contra diſputat, id ſibi habet propoſitum in refellendo, ut ueriſimilem diſputationem quæ Dialecticæ opus eſt, tollat aut ueriſimilitudinẽ, ſed potius eam ut inueniat, inuẽtámq; ſtabiliat atq; confirmet. Quòd ſi falſis rationibus nec probabilibus prudens & ſciens utatur, ijs quidem in diſputationibus quæ non ad periculum faciundum conferũtur: is profectò non iam Dialectici officio fungi uidebitur. Quãquam ne in illis quidem hoc licitũ eſſe fieri ratio ipſa patitur. Eſt enim tentandi ars pars quædã, ut uult Ariſtoteles, Dialecticæ, quæ cum in probabilibus rebus tota uerſetur, etiã pars uerſetur neceſſe eſt. Sequitur ut de materia Dialecticæ accuratius quàm initio fecimus, diſſeramus. Res quidem omnes quæ in diſputationem incidere poſſunt, Dialecticæ propoſitas eſſe tanquam materiam, iam dictum eſt. Quod Ariſtoteles multis locis & in Topicis, & in Reprehenſionibus Sophiſtarum docet. Nos autem id ipſum hac etiam ratione confirmare poſſumus: Dialectica aut in nullis rebus uerſatur, aut in certis, aut in omnibus. In nullis rebus eam dicere uerſari, amentia eſt; cum ars iſto pacto & inſcitia idem ualerent. Si in

certis uerſetur, quæ tandē illæ erunt? Grammaticæ ne? At id nemo concedet. An arithmeticæ? aſtrologiæ? muſicæ? geometriæ? Multo minus. Nam de Rhetorica mox erit differendum. Quòd ſi artes ſingulæ, in ſuis quæq; & uniuerſæ in omnibus rebus cernantur, & Dialectica certas ſibi res propoſitas habeat, in omnibus uerſetur neceſſe eſt. Atque id nomen ipſum indicat. Dialectica enim omnino dicitur, nullúmque genus rei nomine ſuo complectitur, ut ferè omnes complectuntur quæ in certis rebus uerſantur. Nam & arithmetica numerum, & aſtrologia aſtra, & geometria terram, & phyſica naturam, cæteræq́ue certa genera quæ propoſita habent, cōplexu ſuo continent. Sed ut hæc uera ſint, in certis rebus nullis uerſari Dialecticam, tamen hinc magna quædam exiſtet quæſtio, quemadmodum de rebus omnibus, quæ ſunt illi cum ſingulis artibus communes, differere poßit. Nam ſi de geometriæ, muſicæ, medicinæ, cæterarúmque artium rebus dicat & diſſerat, tot illæ artes ſuperuacaneæ uidebuntur, hæc una neceſſaria. Ita reliquæ tollendæ erunt, hæc una retinenda. Hæc mihi quæſtio duobus modis explicari poſſe uidetur. Quæ enim artes certum habent genus propoſitum quod tractent, eæ quoniam non interrogāt, ut etiam uult Ariſtoteles, in utrāq; partem non diſputant de rebus ſuis. Neque enim ueriſimilitudinem ſpectant, ſed ſolam ueritatem: Dialectica autem ueriſimilitudinem ſibi propoſitā habet. Ita cum illæ ueritatem

ſpectent, hæc probabilitatem in diſſerendo, non ſi hæc in rebus omnibus uerſetur, idcirco locus nullus futurus eſt cæteris. Alio etiã modo huius & reliquarum artium diſsimilitudo concludi poteſt. Dialectica de rebus omnibus illa quidem probabiliter diſſerit, ſed ita, ut ex cõmunibus ſibi cum cæteris artibus initijs progrediẽdo quod uult efficiat: reliquæ autem ex ſuis quæq; ac proprijs. Nam ſi in rebus aliarum artium dialectica uerſatur, eas concludat neceſſe eſt aut ex proprijs earũ principijs, aut ex communibus. Non ex proprijs, quoniam iſto modo reliquarum nulla erit, ſed hæc una neceſſaria, aut certè dialectico comprehendenda & tenenda erit perfecta rerum omnium ſcientia. quo nihil abſurdius. Ex communibus igitur artium omnium principijs in aliqua re concludenda, progrediatur neceſſe eſt. Hoc Ariſtoteles in eo libro qui eſt de Reprehenſionibus ſophiſtarum docet, his uerbis, Ita fit, ut ratio tentandi nullius ſit certi generis ſcientia. Itaque omnibus in artibus uerſatur. Omnibus enim artibus communes quidam loci propoſiti ſunt. Quocirca omnes etiam idiotæ & ignari diſſerendi, tentandiq; ratione quodammodo utuntur. quoniam eſt quatenus omnes defendere ac refellere conantur. Atque hæc ille. Nobis autem dicẽdum eſt, qui ſint communes loci omnium artium, quiq; ſingularum proprij, ne errore fallamur. Loci quidem maioris, minoris, paris, comparationum, ſimilitudinis, diſsimilitudinis ac differentiæ, cauſarum, effe-

ctorum, generis, formæ, cæteriq; eiuſdē generis communes ſunt omnium. Eſt enim ars nulla, quæ non ex his locis aliquid cōcludat: ueluti ex maiore, in phyſicis, hoc modo, Si puluis ſurſum à uento fertur, & pluma. In philoſophia morali, Si liberalitas uirtus eſt, multo magis magnificentia. Itémque hoc modo, Si diuitiæ in bonis ſunt, & uirtus eſt. Quod eodem modo de alijs iudicandum eſt. Quocirca in primo libro de arte rhetorica hos locos communes uocat Ariſt. quòd ijs artes omnes utantur. Proprij autem dicuntur ij, qui ad artem aliam transferri nequeunt. Cuiuſmodi ſunt dialecticorum ij, qui ex generis, proprij, definitionis, accidentiſq; proprietatibus eruuntur. uerſatur enim omnis dialecticorum ars in his quatuor. Oratorum ſunt, æquitatis & iniuriæ; uirtutis & uitij, utilitatis & damni loci. Geometrarum ij qui ex magnitudinum, aſtrologorum qui ex aſtrorum, arithmeticorum qui ex numerorum, muſicorum qui ex ſonorum proprietatibus naturiſq; ſumuntur. Sed de his alio loco diſſeremus pluribus. Nūc enim ſatis eſt intelligi, dialecticam hoc à cæteris differre artibus, quòd dialectica ex communibus locis omnium progreditur, ut efficiat quod uult: cæteræ autem etſi his etiam locis cōmunibus utuntur, tamen proprios habēt. Quod quo facilius intelligeretur, qui eſſent loci omnium communes, quos adhiberet dialectica, & qui ſingularum proprij, exponendum fuit. Atque hæc quidem de dialecticæ materia dicta ſint. Nunc quis ei

finis propoſitus ſit dicendum eſt. Coniuncta eſt officij finiſq; quæſtio. Officium quidem dialectici nõ eſt probabiliter concludere, ſicuti nec medici curare, nec oratoris perſuadere: ſed omnia præſtare quæ ad id efficiẽdum conducant. Finis autem ei propoſitus, eſt probabilis concluſio. Vt enim medici finis eſt curatio & ualetudo, oratoris perſuaſio, gubernatoris ſecunda nauigatio, imperatoris uictoria: ſic dialectici probabilis concluſio. Quicquid enim in omni arte eiuſmodi eſt, quod non cadit in deliberationem, in eo finis artis eſt. Nam cum finis ſit ad quem omnia referatur, ſi finis in deliberationẽ caderet, rurſus ad finem aliũ referretur. Quicquid enim in deliberationem cadit, aliò refertur. Nunc nec imperator de uictoria conſultat, nec medicus an curet, nec orator an perſuadeat. Quæ cum ita ſint, probabilis concluſio finis ſit dialecticæ neceſſe eſt, cum dialecticus de illo, an probabiliter concludat, nõ ſoleat cõſultare. Quæ autem de officio & fine dialecticæ diximus, ſunt apud Ariſtotelẽ in Topicis, in arte rhetorica, & in libris de moribus ad Nicomachũ filium. In Topicis hæc, Sed huius rei tum demum perfecta in nobis erit ratio, cũ id accidet nobis quod ijs qui arte rhetorica, medicina, cæteriſque artibus ſunt præditi. id eſt cum ex ijs quæ erũt in noſtra poteſtate, efficiemus quæ uolumus. Nam nec orator omnibus modis perſuadere ſolet, nec medicus curationẽ adhibere: ſed ſi nihil prætermittat eorum quæ adhibere poßit, tum denique &

peritum eum & artificem iudicamus. In principio artis rhetoricæ, Illud ergo perſpicuum eſt, artem rhetoricam & in nullo certo genere uerſari: ſed ut dialectica uerſatur, ſic eam in omnibus uerſari, & eam eſſe utilem. Hoc etiam conſtat, non eſſe eius officium perſuadere, ſed obſeruare in quaq; re quid ualere poſſit ad faciendam fidem. Id quod in cæteris artibus animaduerti licet. Neque enim medicinæ eſt curare, ſed quoad licet, eò peruenire. Fieri enim poteſt, ut apte curentur ij de quorum ſalute deſperetur. Cicero autem principio artis rhetoricæ quæ uetus dicitur, quid inter officium & finẽ interſit, ſcienter exponit his uerbis: Inter officiũ autẽ & finẽ hoc intereſt, quòd in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat, conſyderatur. Vt medici officium dicimus, curare appoſitè ad ſanãdum: finem, curatione ſanare. Officiũ ergo, ut rẽ in pauca cõferam, commodè interpretabimur, id quod artifex facere debet. ut dialectici officium dicamus, accommodatè ad probabilitatẽ de quaq; re propoſita diſſerere, quoniam id facere debet: Finem autem, probabiliter de quaque re propoſita diſputare. Quo autem modo inter ſe affecta ſint Logica & Dialectica, dicamus. Diogenes quidẽ Laërtius in Ariſtotelis uita, ab illo philoſophiã diſtributã eſſe dicit in partes duas, in eã quæ cognitione & ſcientia, quam θεωρητικὴν uocant Græci: & in eã quæ actione cernitur, quam πρακτικὴν nominant. Huic eã quæ eſt de moribus, de Rep. et de re familiari

ſubijcit. Illam in duas rurſus partes diuidit, in naturæ obſcuritatem, quæ φυσικὴ græcè dicitur: & in dicendi rationem, quæ λογικὴ uocatur. λογικῆς multas partes eſſe dicit, ἀναλυτικὴν, & philoſophiam eam ſcilicet quæ prima dicitur, quibus ueritatē propoſitam eſſe confirmat: dialecticam & rhetoricam, quæ ſpectent uerisimilitudinem. Ita Logica ad dialecticā ſic affecta eſt, ut pars ad totum. In ijs quidem libris qui extant Ariſtotelis, nulla talis earum diſsimilitudo reperitur. Ex quo perſpicuum eſt, ſi Diogenis uera eſt ſententia, hæc ab eo reperta eſſe ijs in libris, quibus caremus. Nā in ijs quos habemus, nomen logicæ me legiſſe non memini, ſed ſolum λογικοὺς συλλογισμοὺς, id eſt logicas ratiocinationes, idque in primo libro de arte rhetorica, pro dialecticis. Quocirca utroque nomine in eadem re utamur licet, niſi fortè ſtādū Laërtij iudicio putamus.

Illa autem mihi difficilior uidetur quæſtio, quonam modo Rhetorica affecta ſit ad Dialecticam. Difficultatem enim augēt rationes, quæ ab Ariſtotele ſumptæ ſunt. Si enim utraque & in rebus omnibus uerſatur non in certo ullo genere, & eundem finem habet propoſitum, uerisimilitudinem, & uerisimilem perſuaſionem: profectò nihil inter eas intererit. Sed quò facilius quid de hoc tenendum ſit, intelligamus, hoc ponendum eſt, ſi artes duæ in ijſdem rebus uerſentur, non effici cōtinuò, ut eædem ſint. Multa enim præterea debent cōcurrere, ut idem finis, ut eadem probandi ratio, ut ma-

teriæ eiuſdem eadẽ cõſyderatio, aliáq; permulta. Nam prima philoſophia in rebus omnibus uerſatur, quẽadmodũ dialectica: ſed quia alium finẽ habet ſibi propoſitum, ſcilicet ueritatem, & res aliter ſpectat atq; dialectica (res enim quatenus ſunt ſpectat, dialectica quatenus uerbis ſignificantur) ob eam cauſam aliud eſt prima philoſophia, aliud dialectica. Quæ an rhetoricæ cõueniant, uideamus. Ariſtoteles quidem principio artis rhetoricæ eam dicit quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: quod paulo poſt ita explicat, ut illã eſſe dicat quandam eius partem & propaginem, & ſimilitudinem. Quod ſi ita eſt, aliud ſit rhetorica, aliud dialectica neceſſe eſt. Aliud enim totũ, aliud pars eſt. Sed hoc fieri poſſe uel Ariſtotele auctore, minime uidebitur. Cum enim eodem loco utranque dicat eas res tractare quæ cæteræ artes tractãt, profectò rhetorica pars non erit dialecticæ. Vrget hoc argumentum, neque refelli niſi diſtinctione ullo modo poteſt. Rhetorica quidẽ non eſt ſic dialecticæ pars, ut homo animalis pars, id eſt forma & ſpecies dicitur: ſed ut Cicero artẽ rhetoricam principio eius artis quæ uetus uocatur, partem ciuilis ſcientiæ dicit eſſe, non quia omnis rhetorica ciuilis ſit ſcientia, ſed quia ad eam referatur: ſic rhetorica dialecticæ pars habenda eſt. Neque enim aliter illa Ariſtotelis ſententia defendi poſſe mihi uidetur: niſi forte dialecticam eo loco pro logica ſumi putemus. Nam quod ait Cicero, hoc inter dialecticam & rhetoricam

intereſſe,quòd illa ſit contractior, hæc latior,id ſic intelligendũ eſt,ut dialectica in eo quod probat & concludit,certis quibuſdam terminis quaſi litoribus coercita ſit,extra quos egredi ei non liceat:rhetorica autem liberè tanquam plenus & redundans alueus in medios campos ſic in omnem partem excurrat & uagetur. Quæ quidem diſtinctio & differentia nõ à natura rerum,ſed à fortuna potius profecta eſt. Neque enim amnis cum æſtatis caloribus & ſiccitatibus uel omnino exhauſtus eſt uel decreuit, alius eſt atque tum cum nimia aqua copia hyeme redundaret. Quapropter difficillimum eſt quæ earum ſit diſsimilitudo explicare, ut tibi naturæ ac rei proponas differentiam. Eſt enim utriq; idẽ propoſitus finis, in iiſdẽque rebus uerſantur,quas eodem modo,id eſt,probabili ratione concludunt. Quãquam autẽ hæc difficilis eſt quæſtio,tamen danda opera eſt,ut explicetur. Mihi quidem hæ duæ artes ut in omnibus rebus uerſentur, non tamen in iiſdem eodem modo uerſari uidentur. Rhetorica enim in omnibus uel æquitatem & iniuriam, uel honeſtatem & turpitudinem,uel utilitatem & damnum exquirit, atq; ferè in rebus ſingulis uerſatur. Itaque cauſarum, id eſt ὑποθέσεων oratores tria genera ponũt, in quibus omnis eorum conſumitur oratio. θέσεις autem,id eſt conſultationes,non admodum adhibent,niſi quoties cauſa poſtulat, ut ad eas cauſæ tanquam ad fontes & capita reuocentur. At dialectica θέσεις, id eſt propo-

ſita ferè tractat, rebúſq; ſingulis, niſi raro, non utitur: res uerò non ſolum ad ea tria dirigit, ſed ad ſolam etiã ſcientiam, ut, ſit'ne animal rationis particeps hominis definitio? Quod etſi oratores interdum faciunt, cum in nomine uerſatur diſputatio, tamen id prӕterea aliò ut ad uirtutem uel uitium referunt, dialectici autem in his contenti ſunt ſcientia. Hӕ igitur artes duӕ hoc differunt, quòd uel in ijſdem rebus non uerſentur, ut dialectica in rebus uniuerſis, facultas dicendi in rebus ſingulis uerſetur: uel ſi eaſdem res tractãt, non tamen eodem modo eas conſyderent. Hoc enim poſterius ſatis eſſe ad rei diſtinctionem hinc intelligi licet, quòd cum arithmetica & muſica in ijſdem rebus, id eſt in numeris uerſentur, tamen diſtinctӕ artes dicuntur eſſe, propterea quòd illa numerum per ſe, id eſt quatenus eſt numerus, habet propoſitum: hӕc quatenus inter ſe iunctus & compoſitus, ſonum aptum gratumq; reddit. Atque hӕc quidem diſtinctio quӕ eſt Aphrodiſiei ſatis eſt ad hanc explicandam quӕſtionem. Nam aliӕ prӕterea explicari poſſunt, cuiuſmodi ſunt eӕ quas ex harum artium diſtinctis definitionibus licet ſumere. Eſt enim rhetorica bene dicẽdi ratio: Dialectica autẽ bene diſſerendi. Quӕ cũ ſint diuerſӕ, res quoq; diuerſӕ erũt quӕ definientur. Sed hӕc diſtinctio eos tantum adiuuabit, qui confirmandi partes obtinebunt. Illa autem ualebit contra eos, qui argumentis ſuperioribus uel alijs eiuſdem generis nihil inter eas intereſſe cõcludent.

Hoc loco quæſtio facilis illa quidem, ſed quæ multos angere ſolet, diſſoluenda eſt, quæ ex dialecticæ definitione exiſtit. Dialectica definita eſt ars eſſe probabiliter de quaq; re diſſerendi. Multa autem neceſſaria ratione concludit, ut cum à definitione, à genere, à forma alijſq; neceſſarijs locis argumenta ſumuntur. Neq; enim ſi argumentum tractem hoc modo, Si homo eſt, rationis igitur eſt particeps: aut hoc modo, Si homo eſt, animal igitur: aut aliter eodem modo, probabili ratione concludo, ſed neceſſaria. Ita dialecticæ uitioſa uidetur definitio, quæ non omnia complectatur quæ debeat. Ad hoc reſpondendum eſt, res omneis ex maiore parte ſpectandas eſſe, & ex eo quod fiat ſæpius. Nam & rhetorica & dialectica neceſſarijs utuntur rationibus, ſed quia id raro faciunt, non exprimitur: id autem quod ferè tractãt, exprimitur. Hæc ferè ſentẽtia eſt eius qui græcè artem rhetoricam Ariſtotelis interpretatus eſt.

Quoniam multas quæſtiones, quæ & in omni arte tradẽda poni ſolent, & ex dialecticæ definitione exiſtebant, explicauimus, deinceps inſtitutum noſtrum quẽadmodũ polliciti ſumus, perſequamur. Dialectica eſt, ut diximus, ars de quaq; re in utranq; partẽ diſſerẽdi. quod quoniam ut & Ariſtoteles, & Aphrodiſieus, & Suidas tradũt, nõ fit niſi quærẽdo & reſpõdendo, quid ſit Quæſtio Dialectica, & quot eius genera, & ex quibus uerbis conſtent, dicendum eſt. Quo loco dialecticæ partem eam, quæ inuentio dicitur, per-

ſequi incipimus, tum iudicium docebimus. Eſt autem inuentio pars ea quæ à Græcis τοπικὴ uocatur, id eſt ſcientia & ratio locorum inueniendorum, ex quibus argumenta depromantur ad id probabiliter cõcludendum de quo quæritur. Quæſtio quidem dialectica in partes duas omnis diſtributa eſt: altera cognitionis eſt, altera actionis. Cognitionis eſt ea quæ ad ueritatem & ſcientiam pertinet, id eſt, ut Cicero exponit, cuius finis eſt ſcientia. ut ſi quæratur, Sit néc ne mũdus ſempiternus? In hac enim ſola cognitio ſpectatur & ueritas, qua inuenta, animus noſter conquieſcit. Actionis autem ea eſt, quæ ad perſequendum quid & declinandum, id eſt ad expetendum & aſpernãdum pertinet. cuius generis hæc eſt, Sit'ne uoluptas in bonis, néc ne? Tertium genus addit Ariſtoteles, id quod adiumentum affert ad aliquid aliud utriuſque generis. Quales ſunt dialecticorum quæſtiones propriæ, ut Alexander interpretatur, quæ uel ad rerum expetendarum & fugiendarum, uel ad ueri & falſi inuentionem cognitionemq́ue conducunt. ut ſi quæratur, Sit'ne homo ſpecies néc ne? & ſi quæ ſunt eius generis. neque enim earum eſt finis ſcientia, neq; ſunt ad expetendum, ſed ad ueritatem cognoſcendam adiumentum afferunt. Nam cum ſciero hominem eſſe formam, tum connectam hoc totũ, homo eſt animal. quod iam uerum eſt. Quod cum in omnibus artibus eodem modo quæri poßit, non uideo cur potius hæ dialecticorum propriæ ſint, quàm cæte-

rorum. Sed utcunq; res habeat, idem auctor eas quæſtiones quæ cognitionis ſunt, naturales: quæ ad expetẽdũ quid aut fugiẽdum ualent, morales: quæ ad hæc adiumentum afferunt, eas dialecticas nominat. Ariſtoteles certè eodem primo Topicorum libro tria genera eodem modo quæſtionum ponit his uerbis, Propoſitiones autem & quæſtiones in partes treis diſtributæ ſunt: partim enim ad uitam & mores, partim ad naturæ obſcuritatem, partim ad diſſerendi rationem pertinent. Ad uitam & mores, quales hæ ſunt, Sit'ne parẽtibus potius parendum, an legibus, ſi diſcrepent? Ad diſſerendi rationem, hæ, Vtrum eadem ars in cõtrarijs uerſetur? Ad naturæ obſcuritatẽ, ut, Sit'ne mundus ſempiternus? In his autem tribus quæſtionum generibus ſola uerisſimilitudo ſpectatur, de qua initio diximus. Itaque quæſtionem dialecticam hoc modo licet definire, Quæſtio dialectica, eſt quæſtio probabilis. Nihil autem intereſſe uolumus hoc loco inter πρότασιν & πρόβλημα, & θέσιν, quoniam & hæc indoctis ſcribimus, qui ſubtilitatem dicendi capere non poſsint. & Ariſtoteles nihil referre dicit quocunque nomine utamur. Itaque θέσιν propoſitum & conſultationem uocamus cum Cicerone, id eſt infinitam quæſtionem, quæ dialecticorum & philoſophorum eſt propria. Neque enim res ſingulas, ut dixi, ferè intuẽtur illi, ſed uniuerſas. Quæ autem definita eſt, ὑπόθεσις nominatur. Ea cauſa etiam appellatur, cernitúrq; certis perſonis, locis,

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO

temporibus,actionibus,negocijs,aut in omnibus,ut uult Cicero:aut in pleriſq; eorum, ut Sit'ne Socrati ducenda uxor hoc tempore & hoc loco? Atque hæc eſt quæſtionis dialecticæ ſecunda diuiſio. Tertia autem adhiberi hæc poteſt,ex ſuperioribus originem ducẽs, Alias eſſe quibus an ſit, alias quibus quale quid ſit quæritur. Nam cum quatuor ſint,ut Ariſtoteli placet,quæſtionum genera, an ſit res, quid ſit, qualis ſit, & quæ eius cauſa ſit,nec illa qua rei natura quæritur, nec illa qua cauſa rei,dialectica eſt. Dialectica enim quæſtio,eſt reſponſionis petitio, ut uel propoſitio explicetur, uel pars altera repugnãtiæ, quod in his duobus generibus fieri non poteſt. In neutro enim genere enunciatio continetur. Hoc autem rectè intelligendum eſt. Neq; enim uerum eſt omnino, eas quæſtiones nullo modo ad dialecticum pertinere. Cui enim dubium eſt,quin diſputãdo ſi de cuiuſpiam rei definitione cõtrouerſia ſit, quæri poſſit, quæ ſit eius definitio? Aut ſi quis argumentum ex cauſa ſumi dicat, & alter neget, quæ ſit cauſa rei? rectè quæratur. Quocirca cum hæ dialecticæ negantur, hoc ſolũ negatur, diſputationẽ ab illis inſtitui oportere. In media enim diſputatione eis loci aliquid, ſi ita res ferat, relinquitur. Quæſtionis autẽ qua quæritur qualis res ſit, duo ſunt genera: unum, quo res ſimpliciter quæritur: alterum, quo cõparatè. Simpliciter, ut Sint'ne diuitiæ in bonis? cõparatè, ut Sint'ne diuitiæ præponendæ officio? Hæc genera Cicero in Topicis eſt diligẽter per-

ſecutus. Eam autẽ qua quæritur, an ſit, idem auctor in quatuor partes diſtribuit, quæ in tres reuocari poſſunt, ut quæramus primũ, ſit'ne res aliqua re uera, ut ſit'ne dolor reuera, an ſolum opinione ſit? deinde quæ cuiuſq; ſit origo, ut, á doctrina, an natura profecta ſit dialectica? poſtremo quæ ſit cuiuſq; rei mutationis aut interitus cauſa, ut an, mundus aliquando eſſe deſinet? Atque hæ quidẽ in hoc genere ſimplices quæſtiones ſunt. In alijs autem comparatè aliquid quæri poteſt, ut plús ne natura in dialectica poßit, an'ne doctrina? Ita hoc quoque genus quæſtionum duobus modis diuidi poteſt. Sed ne cui mirũ uideatur, eam quæſtionem qua an ſit res quæritur, in dialecticis numeratam eſſe á nobis, ſic habeat, nos Alexandrum Aphrodiſieum in hoc ſecutos eſſe, qui ex illis quatuor, quas Ariſtoteles principio libri ſecundi poſteriorum analyticorum, ut ſupra dixi, numerat, duas has, an ſit res, & qualis ſit, dialecticis ſolas relinquit. Eius uerba ſi quis requirat, hæc ſunt, Atq; dialecticæ quæſtiones fuerint eæ omnes quæ referuntur ad eam quæſtionẽ qua qualis res ſit, & qua, an res ſit, quæritur: quæ duæ ſunt earum quatuor, quas principio ſecundi libri poſteriorum analyticorum commemorauit ipſe Ariſtoteles. Nam quæſtiones eæ quarum altera quæritur, quæ rei cauſa ſit, altera quid ipſa ſit, non ſunt dialecticæ. Hæc ille. quanquam non ſine cauſa mirum uideri poteſt, cur illa ſit dialectica quæſtio, qua res an ſit omnino quæritur. Nam ſi omnis quæſtio dialectica,

ut mox dicetur, uel generis ſit, uel definitionis, uel proprij, uel accidentis, propterea quòd in omni quæſtione aliquid eorum quatuor rei attributum eſſe aut non eſſe ponitur: in hoc autem quæſtionis genere nihil eorũ attributũ eſt: profecto dialectica huiuſmodi quæſtio eſſe nullo modo poteſt. Cum enim quæritur, ſit ne dolor reuera? eſt, uerbum ſecundum ponitur. Ita nec genus, nec definitio, nec proprium, nec accidens rei attribuitur. Quapropter non uidetur hæc propriè quæſtio ad dialecticos pertinere, ſi Ariſtotelis ſequamur auctoritatẽ. At alijs contrà eſſe uidebitur eiuſdẽ ſententia. Si enim dialectica quæſtio eſt alterius partis repugnantiæ petitio, ut iam diximus, illius ſententia, repugnantiæ autem pars altera quæritur, cum hæc quæſtio ponitur, Sit nec ne ſit dolor? certè quæſtio hæc ſit dialectica neceſſe eſt. Præterea cum dialectica omnis enunciatio à quæſtione dialectica profecta ſit, hæc autem enunciatio, Deus eſt, dialectica ſit: fit ut quæſtio qua rés ne ſit quæritur, ad dialecticos pertineat. Enunciationem autem illam eſſe dialecticam hinc intelligi poteſt, quòd Ariſtoteles in libro de interpretatione enũciationes multas enumerat, in quibus eſt uerbum ſecũdum collocatur. Atque hæc quidem in utranque partem ſunt à nobis diſputata.

Vtra autem pars propius ad ueritatem accedat, difficile eſt explicare. Mihi quidem hæc quatuor quæſtionum genera dialecticorum uidentur eſſe, non omnino quidem, ſed ſi ea quæ inuoluta in eis ſunt, explicentur.

ut ſi quæratur, Quid ſit homo, non dialectica uideatur: ſed ſi hominis definitionem qua quid ſit homo declaratur, in quæſtionem uocemus, hoc modo, Sit'ne homo animal rationis particeps mortale? Hac enim quæſtione quid ſit homo, ſi non uerbo, at reipſa quæritur. Nam cum definitione quid res ſit breuiter explicetur, profecto cum hoc quæritur, An ſit homo animal rationis particeps mortale? etiam hoc quodammodo quæritur, Quid ſit homo? quòd hæc ad illam quæſtio reuocatur. In hanc autem quæſtionem mihi cadere eæ uidentur omnes, quæ in genere & definitione uerſantur: in eam autẽ qua quale quicq; ſit quæritur eæ omnes, quæ proprij & accidentis ſunt. quanquam Cicero proprietatis quæſtionem ad eam refert, qua quid ſit quæritur, quòd proprietas rei quædam ſit eius definitio. Ariſtoteles autem illam ſeparat, quòd proprietas non rei naturam, ſed quod rei naturam conſequatur explicet. Eam uero quæſtionem qua res an ſit quæritur, quæ eadem coniectura appellatur, ad eam qua quid ſit quæritur, reuocare debemus, id eſt, uel ad generis uel ad definitionis quæſtionem. Cum enim quærimus, Sit'ne dolor reuera? quodammodo quærimus, ſit'ne in decem ſummorum generum quopiam? Ita quæ poſita eſt, explicari debet quæſtio. Reliqua eſt illa, qua quæ cuiuſque rei ſit cauſa quæritur. Ea ad id genus mihi reuocanda uidetur, quo qualis ſit res quæritur. Nam aut propria cauſæ effecta ſunt, aut aduentitia. Huius exempla ſunt, An uirtus

beatam uitam efficiat? An res quæ extra ſunt, beatum efficiant, néc ne? Hoc quartū genus quæſtionum á reliquis, ut dixi, Ariſtoteles ſeparat: Cicero autem ad illud genus refert, quo an ſit quæritur. Ponit enim hæc tria ſolū genera, ut dixi, An ſit, quid ſit, quale ſit. Ad hanc autem quæſtionum diuiſionem facile, ut iam intelligi potuit, ea reuocari poteſt quam Ariſtoteles in Topicis tradidit. Vidit enim ille uir eadem animi acie quā rerum omnium cauſas & fontes uiderat, quicquid in diſputationem incideret, in eo uel generis (ad genus autem & differētiam & formam eius accommodat) uel definitionis, uel proprij, uel accidētis quæſtione cōtineri. Quæ quidem partitio utinam tam planè cognita eſſet nonnullis, quàm facile ab eis reprehēditur. Neque enim eam culparent, ſed maximis laudibus efferrēt & probarent. Non enim uerum eſt quod Ariſtoteli obijciunt, his quatuor quæſtionū generibus tantum quæri propoſito aliquo genere, ſit ne rei de qua quæritur genus: aut propoſita definitione aliqua, ſit ne rei propoſitæ definitio: aut proprio propoſito, ſit ne rei propoſitæ proprium: aut accidente, ſit ne accidens: ſed hoc uult Ariſtoteles, quicquid ad diſſerendum proponatur, id eiuſmodi eſſe, ut horum quatuor aliquo comprehendatur. Nam cum in omni quæſtione dialectica duo ſint ut minimum nomina, quorum poſterius rem quam declarat, ei quæ priore ſignificatur, conuenire, aut non conuenire enunciat, id profecto niſi duobus modis effici nō

poteſt. Quicquid enim alicui conuenire dicitur, id illi ſic conuenit, ut aut in rem aliam cadere non poſſit, aut ut poſſit. Si non poſſit in ullam aliam rem cadere, id uel definitio erit uel proprium. Nam ſi rei naturam explicet, definitio eſt: ſi non explicet, proprium. Si in aliam rem transferri poſſit, uel genus erit, uel differentia, uel accidens. Nam ſi in rei definitione contineatur, genus erit uel differentia, quoniam omnis ex genere & differentia conſtat definitio. Si non incluſum ſit in definitione, accidens ſit neceſſe eſt. Quæ cum ita ſint, aut ponant aliquam quæſtionem aduerſarij, in qua nullũ horum quatuor collocatum ſit, aut certè hanc diuiſionem reprehẽdere deſinant. Sed quemadmodum cœpi dicere, quod non intelligebãt, id, ut ferè fit, reprehenderũt. Putauerunt enim, quòd Ariſtotes ea nominaret, ſemper in omni quæſtione eſſe nominanda. Quos uel ipſe coarguit. Accidenti enim ait attributas eſſe eas omneis quæſtiones, quibus rerum inter ſe comparationes continentur: ut propoſitis duobus quæ bona ſint, utrum ſit melius: quod de cæteris eiuſdem generis iudicãdum eſt eodem modo. Atqui in ijs nulla fit accidentis mentio. Eadem eſt ratio quæſtionum, quæ ex genere, forma, differentia, proprio, aut definitione conſtant. Cum enim philoſophi quærunt, ut ait Gellius, ſit'ne uox corpus? ea in genere uerſatur quæſtio. Quæritur enim, num uocis corpus ſit genus. Itémq; cum quæritur, ſit'ne tẽpus motus cæli &c.? definitionis quæſtio eſt. cũ hoc, Sit'ne

homo ſolus natus ad percipiendã diſciplinã? & , ſolús ne ignis natura ſua ſurſum feratur? prior differentiæ, poſterior proprietatis quæſtio eſt. Harum ego omnium pauca exempla poſui, quòd ad eorum normam infinita omnes dirigere poſſunt. Ex quibus perſpicuum eſt, duplices quæſtiones ex quoque horum quatuor poſſe confici. Nam ut de genere potiſsimũ dicam, & hoc quæri poteſt, Sit'ne corpus uoci genus? & hoc, Sit'ne uox corpus, néc ne? Quod in cæteris etiam tribus doceri poteſt eodem modo. Quoniam autem dialectica in quærendo & reſpõdendo omnis, ut docui, poſita eſt: omnis autem quæſtio quibus ex locis argumẽta depromenda ſint, admonet: quæſtionum uis & natura diligẽter & accuratè inueſtigãda & cognoſcenda eſt, ut nos eò ſine errore deducant. Et quia uis quæſtionis dialecticæ, ferè in eo ſita eſt, ut quid cuiq; rei cõueniat, aut nõ cõueniat ſciamus (quæſtio enim, ut ait Cicero, appetitio eſt cognitionis) quod autẽ cuiq; rei cõuenire aut nõ cõuenire dici poteſt, id in eorum quatuor aliquo eſt, quæ diximus: nunc quid quicq; eorum ſit, definitione aperiendum eſt, ut poſita quaq; quæſtione ſtatim cuius eorum ſit, poſsimus exponere. Genus quidem eſt quod de multis, ſpecie autem differentibus, in rei natura quærenda dicitur. ut animal, genus eſt homini: quoniam ſi quæratur quid ſit homo, aptè animal reſpondebimus. Species eſt quod de multis quidem, ſed numero tantum differentibus dicitur, in eadem quæſtione, ut homo. Diffe-

rentia eſt, quod in multis ſpecie etiam differẽtibus, cum quæritur quale ſit, dicitur, ut rationis particeps. Definitio eſt oratio, quæ quid res ſit breuiter explicat.

Proprium eſt quod omni alicui rei, eiq; ſoli ac ſemper conuenit. ut hinnire omni equo ſoli ſemperq; conuenit.

Accidens eſt quod & ineſt rei & abeſt ab ea ſine ipſius rei cui ineſt interitu. ut uirtus in homine, & nigror & cãdor in corpore ſic inſunt, ut ab eo ſine illius interitu abeſſe poßint. Atque hæc quidem nunc planè definimus, pòſt autem accuratiùs eadem perſequemur. Hoc autem loco eorum omnium diligenter notãda diſtinctio eſt, ne, ut ferè fit, eorum ſimilitudine fallamur. Eorum autem diſtinctionẽ & diſsimilitudinem ex his eorũ definitionibus facile intelligere poßumus. Nam genus hoc à ſpecie differt, quòd genus in multis ſpecie autem differentibus intelligitur: ſpecies ſolũ in numero differentibus. à cæteris autem genus & ſpecies, quòd in quæſtione qua quid ſit quæritur: illa, in quæſtione qua quale quid ſit, aut quomodo ſit affectũ dicitur. ut ſi ſit homo albus, bonus, malus, paruus, magnus, quæri debet qualis ſit homo. Si autem ualeat, ſi ægrotus ſit, quomodo conſtitutus aut affectus ſit, aut quo in ſtatu ſit quærendum eſt. Differentia autem à proprio diſtat, quòd illa uiciſsim retro non commeat, nec reciprocatur, & id cuius differentia eſt: proprium autem, & id cuius eſt proprium, reciprocantur. Vt ſi ſit aliquid particeps rationis, id hominem nõ neceſſe eſt eſſe: At ſi ho-

mo ſit, etiam ridens ſit. & contrà, ſi ridens ſit, etiam homo ſit neceſſe eſt. Ab accidente autem differentia intereſt, quòd hæc nec elationem habet, nec ſummiſsionem, illud autem habet. Vt nemo eſt homo qui altero ſit magis rationis particeps, cum ſit alius alio & maior, & breuior, & melior, & deterior. Reſtat ſolum ut quæ ſit proprij & accidentis diſsimilitudo, exponā. Ea eſt permagna, quoniam proprium uni tãtum formæ ac ſpeciei cuius eſt proprium, conuenit, accidens autem multis formis conuenit. Candor enim non in ſolo homine, ſed in multis etiam alijs formis & generibus animantium reperitur, cum ſoli homini ſit ridendi uis data. Quãquam ſola ea quam definitiones declarant, ſatis eſſe poteſt diſsimilitudo. Nam proprium ſemper conuenit, accidens nõ ſemper, cum natura ſua abeſſe poſsit, ſi minus re, at certè cogitatione. Atque hæ quidem diſtinctiones perpaucæ illæ quidẽ ſunt, ſed tamen eiuſmodi, quæ ſi teneantur, ſtatim quid horum à quoque differat, nos admonere poſsint. Diligenter autem uidendum eſt, ne accidentis ſpecie in quæſtione fallamur. Multæ enim accidentis nõ ſunt, quæ uidentur eſſe, quæſtiones. Vt hæc, Sit ne pallor color? Hæc enim accidentis uidetur eſſe, propterea quòd quæratur an color qui eſt accidens, pallori attribuatur, & conueniat. Atqui generis quæſtio eſt. Quæritur enim, num pallori genus ſit color. Vt autem hunc errorem uitare poſsimus, hoc primum intelligendum eſt, eas omnes eſſe accidentis quæ-

ſtiones, in quibus id quod ſubiectum uocant dialectici, naturam declarabit aut cõcretam aut ſimplicem, id eſt ſubſtãtiam, & attributum eſt accidens. Deinde hoc notandum eſt, eas etiam eſſe accidentis, quarum tam ſubiectum accidens eſt quàm attributum: ſed ita, ut attributum ipſum, & rei propoſitæ conuenire & non conuenire poſſit. Vt cum quæritur, poßit'ne cãdor elui, aut linea diuidi, aut extremitas uideri? & ſi quæ ſunt eius generis. Nam ſi conuenire non poßit & non conuenire, non erit accidentis, cum accidentis illa ſit definitio: ſed uel generis, uel definitionis, uel proprij. Hæc enim tria ſic conueniunt rei cuius ſunt genus, definitio, & proprium, ut ſeiungi ab ea nullo modo poßint. Ex quo perſpicuum eſt, non ſi accidens in quæſtione attributum ſit, idcirco accidẽtis eſſe quæſtionem. Vtrum autẽ idem in cæteris tribus contingat, quæri poteſt. Genus quidem ſi attributũ ſit in quæſtione, ſemper ad ipſum quæſtio accõmodatur, ſi modo rei propoſitæ ſit genus. Si autẽ non ſit rei propoſitæ genus, & ſit natura aliqua, id eſt ſubſtantia, generis erit. Vt ſi quæratur, Sit'ne animus corpus, generis eſt quæſtio. Ex quo hoc præceptum elicere poſſumus, Quotieſcunque quæſtionis attributum genus eſt ſubſtantiæ, ſiue ſubiectum ſit ſubſtantia, ſiue accidens, ea generis quæſtio eſt. Nam quoniã ſubſtantia nec ſubſtantiæ fortuito conuenit, nec accidenti, non erit accidentis quæſtio: non erit etiam proprij, cum proprium non in quæſtione dicatur qua quid res ſit quæri-

tur: nec definitionis, cũ definitio genus & differentias cõplectatur. Relinquitur ergo, eam ad genus eſſe accõmodatam. Alterum hoc eſt, Si attributum genus ſit, nõ autem genus rei propoſitæ, quæ eadem ſubſtantiam non declaret, interdum generis, interdum accidẽtis erit quæſtio. Generis, ut hæ, Sit'ne iuſtitia ſciẽtia? Sit'ne perturbatio habitus? Accidẽtis, ut hæ, Poſſitne color uideri? Poſſitne color tangi? Cæterorũ autem duorum quæſtiones erunt, ſi alterũ ex illis ſit attributum. Ex definitione enim conſtat ſemper quæſtio, in qua attributum definitio eſt: & ex proprio omnis, in qua proprium eſt attributum ſiue rei propoſitæ ſint, ſiue nõ ſint, propriũ & definitio. Vt ſi quæratur, Sit'ne uirtus habitus animi rationi conſentaneus? uel, Sit'ne uirtus ratio earum rerum gerendarum quæ ad nos pertinent: hæ ſunt definitionis quæſtiones. quãquam in poſteriore, id quod rei propoſitæ attribuitur, eius nõ ſit definitio. Eſt enim definitio prudentiæ, non uirtutis omnino. Eadem eſt ratio proprij, quod facilè doceri poteſt. Duo autem quæſtionum genera hic notanda ſunt. Aliæ enim ſunt rectæ & naturales, in quibus hæc quatuor de ijs dicuntur, quæ illis natura ſubiecit. ut cum genus de ſpecie quæ ei ſubeſt dicitur. de quibus mox diſſeremus. Aliæ autem ſunt alienæ à natura, quibus hunc ordinẽ omnem permiſcere licet. Nam cum ſubſtantia nulla ſuapte natura ulli ſubſtantiæ accidere poſſit, aut genus, ei rei cui eſt genus, aut definitio rei quæ definitur, tamen hæc quæri

poſſunt. An homini animal accidat? & num homini animal rationis particeps mortale fortuito conueniat? quod perinde ualet, ac ſi quæramus, fieri ne poßit ut homini animalis nomen non conueniat? aut quod Cicero dicit, ut forma à genere ſeiungatur, id eſt non uerè de ea dicatur genus: quod fieri nõ poteſt. Nam genus ſemper de forma ſi dicatur, per ſe dicitur. Ita non fortuito, quod dicunt per accidens. His igitur quaſi elementis & notis facile cuius ſit horum quatuor quæſtio quacunque de re ſit, poterimus internoſcere. Itaque in ijs diligenter exercendi ſunt pueri, ut unumquodq; quæſtionum genus notum meditatúmq; habeant. Primum notare debent, quæ ſint duo uerba quæſtionis, ex eorúmque poſteriore quod ego attributum cum Cicerone appello, alij prædicatum, quæſtionem appellari uel generis, uel definitionis, uel proprij uel accidẽtis: prius autem uerbum quod ὑποκείμενον in enunciatione uocatur, nunquam dare ipſum quidem quæſtioni nomen, ſed tamen interdũ id mutare. Deinde quot modis illa duo uerba inter ſe affici poßint in quæſtione. Poſſunt autẽ duobus modis, ut dixi, & ſi attributa illa quatuor ad rem ſibi ſubiectam accommodentur, qui modus naturalis eſt: & ſi ad rem alienam, quem modum à natura dixi abhorrere. Ac generis quidẽ, ſi ex eo quæſtio nominetur, ſpecies cuius genus eſt, ſubiectũ naturale eſt: definitionis, uel genus uel proprium uel accidens, quorum eſt propria definitio: proprij, ſpecies cuius eſt pro-

prium: accidentis, cætera tria. Nam & de ſpecie tum genus tum differentia per ſe dicuntur, & hæc quatuor definitione declarari poſſunt, & accidēs eiſdem quatuor conuenit, & ſpeciei conuenit proprium. Non naturalis autem ordo dicitur, cum is, quem modo expoſui, inuertitur. ut ſi quæratur, Sit'ne perturbatio habitus? aut temperantia ſcientia? erit generis illa quidem, ſed non naturalis quæſtio. quoniam nec perturbationi habitus genus eſt, nec temperantiæ ſcientia. Eodem modo quæri poteſt, ſit'ne temperantia ratio rerū agendarum quæ noſtro conſilio geri poſſunt? Quod eodē modo de cæteris iudicandum eſt. Harum autem quæſtionū aliæ alijs à natura magis diſcedunt. Vt ſi quæratur, Sit'ne homo expers rationis? Sit'ne homo natura expers corporis? hoc tam abſurdum uidebitur, ut ſtatim explodatur qui hoc quærat. Eſt etiam quarundam illius ſuperioris generis tam perſpicua ueritas, ut in diſputationem incidere non debeant. Itaque quæ inter hæc duo genera locatæ ſunt, eæ proponi debent ad diſputandum. Ex quo factum eſt, ut quarū eſt præpoſterus ordo is quem dixi, neq; is facile internoſci poteſt, de ijs potiſſimum diſputetur. Sed quoniam ſatis multa diximus de toto & uniuerſo genere quæſtionum, quemadmodum unūquodque à cæteris diſtinguatur: nunc de ſingulis ſeparatim ſubtiliúſq; dicēdum eſt. Ac primum de genere dicamus. Genus quidē diximus eſſe quod de multis, ſpecie autem differentibus in quæſtione quid eſt di-

citur. Diſtribuitur autem genus in treis partes. Aliud enim genus ſummũ eſt, aliud medium, aliud infimum. Summum eſt, id quo nullum eſt prius & antiquius, ut ſubſtantia. Infimum eſt, cui nullum ſubeſt, ut animal. Medium, quod & priori generi ſubijcitur, & poſterius ſubiectum habet, ut corpus. Corpore enim ſubſtantia antiquior eſt, animal poſterius. Sed hoc intereſt, quòd ſi medium genus cum priore conferatur, non genus eius, ſed ſiue forma, ſiue ſpecies, ſiue pars uocatur: ſin cum poſterioribus, eorũ genus dicitur. Hoc autem loco genus tractandum eſt, non quatenus argumentum ex eo ducitur, ſed quatenus ex eo conficitur quæſtio. Quod nonnulli ignorantes, uehementer errarunt. Nam hæc quatuor de quibus omnis inſtituitur diſputatio, & decem prima genera quæ Categoriæ uocantur, de quibus mox diſſeremus, in locis numerãt, cum eos Ariſtoteles refellat, qui cũ hæc omnia primo Topicorum libro expoſuerit, eodem extremo deinceps locos propoſiturum ſe pollicetur, qui ad ipſas quæſtiones accommodandi erunt. Neque uero uim uerborum ijdem diſtinguere uidẽtur. Aliud eſt enim quæſtio, aliud locus. Quæſtio enim, ut ait Cicero, admonet, quibus utendum ſit locis. Locus autem argumẽtum ſuppeditat, quo rem eam quæ ad diſputandum proponitur, uel confirmemus, ſi negata ſit: uel ſi cõceſſa, refellamus. Nec leuior eſt eorum error, qui hoc in Ariſtotele reprehendunt, quòd genus & tria reliqua quæri dixerit in omni diſ-

putatione, cum ab ijs argumenta ſumantur. Neq; enim Ariſtoteles hæc quatuor uult ob eā cauſam in omnem diſputationem incidere, quòd ea ſemper in omni quæſtione ſuis nominibus appellentur: ſed quòd de re nulla quæri poßit, quin in eorum aliquod cadat. Id quod ſupra ſatis demonſtratū eſſe exiſtimo. Nunc ad alia pergamus. Generi quidem primum attributa eſt differentia (id enim eſt quod Ariſtoteles γενικὸν differentiam dicit) deinde forma, ut Alexādro placet. Differentia eſt, quod, ut dixi, de multis, ſpecie autem differentibus in quæſtione quale quid eſt, dicitur. ut rationis particeps tam de homine quàm de deo dicitur, qui ſpecie differunt, ſi quæratur quales ſint. Differentiæ quæſtio eſt, ut an mundus ratione utatur? quam Cicero longa tractat oratione in libro ſecundo de natura deorum. Differētia autem duplex eſt: altera, quæ ſpeciem conficit definiēdo: altera, quæ genus in ſuas partes diuidit. ut ſpeciei animalium effectrices hæ ſunt duæ, animatum & ſentiens. Eſt enim animal, natura animata ſentiēs. hæ autem animaliū genus partiuntur, primum, rationis particeps, & rationis expers: deinde mortale & immortale, ut uult Porphyrius: tum uolucre, terrenum & aquatile: item hæ, bipes, quadrupes, & ſerpens. Animantium enim aliud eſt rationis particeps, aliud expers: Animātium aliud uolatile eſt, aliud terrenum, aliud aquatile: Itémq; aliud eſt bipes, aliud quadrupes, aliud ſerpens. Hoc autem inter hæc duo differentiarum genera in-

tereſt, quòd efficientes formarũ antiquiores ſunt ea forma quam conficiunt: diuidentes autem ei omnes ſubijciuntur. Itaque de forma effectrices eius uniuerſæ dicuntur, diuidẽtium autem nulla dicitur. Sed de his cum de locis qui accommodandi ſunt ad quæſtiones, quibus quæritur, Sit'ne genus aliquid, diſſeremus copioſius. Suo enim quicq; & idoneo loco tractandum eſt. Differẽtias, cæteráq; quorum quæſtiones ſunt, eatenus hoc tractamus loco, quatenus de his proponuntur quæſtiones. Generi etiam, ut dixi, ſpecies attributa eſt, Alexãdri ſententia. Nam ſi Ariſtotelis ſentẽtiam ſpectemus, nulla ſpeciei infimæ quidem (de ea enim loquor) quæſtio uidetur eſſe. quippe cum eam non nominet, & nominet differentiã. Præterea cũ dialectica in θέσει, id eſt propoſito & infinita quæſtione ſine certis perſonis, alijſq; eiuſdem generis, ut docui, uerſetur: ſpecies autem niſi rebus ſingulis attribui non poſsit: profectò dialecticã eſſe nulla eius quæſtio poteſt. Qui Alexãdri ſententiam defendere uolet, facile hæc poterit refellere. Nam & generis nomine ſpeciem comprehendi, cum in quæſtione quid eſt, dicatur: & dialecticã in cauſis & definitis quæſtionibus interdum uerſari, cum enunciationes ex rebus ſingulis repugnantes Ariſtoteles ipſe tradat in libro de interpretatione, & principio libri 2. Topicorum dicat eſſe de ſingulis rebus quæſtiones.

Species quidẽ quid eſſet, iam diximus. Eius quæſtionis exemplum erit eiuſmodi, Sit'ne Socrates homo?

Atque etiam eæ generi attributæ ſunt quæſtiones, quibus comparatè aliquid de genere quæritur. Cuiuſmodi hæ ſunt, Sit'ne temperantia ſcientia, quemadmodum dialectica, an'ne aliud? & utrum animus ſit harmonia, quemadmodum diapente, an aliud? His enim quæſtionibus ſi non uerbo, at re ipſa quæritur, ſit'ne ſcientia genus temperantiæ quemadmodum eſt dialecticæ, an aliud. Quod etiam de differentia & forma quæri poteſt. Ita generis duplex erit quæſtio: una, qua quæritur ſimpliciter hoc modo, Sit'ne animus harmonia? altera, qua comparatè, ut, Sit'ne animus harmonia, quẽadmodum Dorica, an aliud? Nam duo alia quæſtionum genera, hæc, Sit'ne animal hominis genus? &, An homo ſit animal? aut, An animus ſit harmonia? ſupra dixi fuſa eſſe per omne genus quæſtionum. Atque de generis quæſtione, eiq; attributis, hactenus. Definitio autem eſt, ut ſupra dixi, oratio, quæ id quod definitur explicat quid ſit. Ariſtotelis eſt hæc ex primo Topicorum definitio, quam Cicero totidem uerbis in Topicis expoſuit. Hoc loco dicendum non eſt, qui ſit definiendi modus, & quot ſint definitionum genera. hæc enim ad tractationem argumẽtorum quæ ex definitione ducuntur, pertinent. Itaque ad eum locum hæc ſunt reijcienda omnia. Nunc tantum dicamus, quæ ſint definitioni attributa. Definitionis quidem quæſtio talis eſt, Sit'ne mundus animal rationis particeps? Mihi autem uidetur omnis quæ ex definitione exiſtit quæſtio, ſepa-

ratim ad generis & differentiæ quæſtionem poſſe reuocari. Itaque Cicero eam quam modo propoſui quæſtionem, in libro ſecundo de natura deorum tractat ſeparatim. Quærit enim primum, Sit'ne mundus animãs? quæ generis eſt: deinde ſit'ne particeps rationis? quæ à differentia ducitur quæſtio. Definitioni autem primum attributæ ſunt quæſtiones eæ, quibus an oratio ſit orationis definitio quæritur, id eſt cũ nõ ſimplex uerbum, ſed copulatum quod uno uerbo exprimi non poteſt, definitione explicatur: ut ſi quæratur, Sit'ne animal uolatile, animal id quod natura ſua in aëre cœlóque libero uerſatur? Deinde eæ quibus quæritur an unũ uerbum, aut duo idem ualeant quod alterum, ut ſi quæratur, Sit'ne id honeſtum quod deceat? In hoc autem genere uidendum eſt, ut id uerbum, quod attributum appello, alij prædicatum, ſit quàm ſubiectum & clarius & notius, ut id illuſtrandæ rei cauſa factum eſſe uideatur. Aliter enim à generis, & accidentis quæſtionibus diſtare non uidebitur. Definitioni etiam ſubijcitur omnis quæſtio quæ de eodem & alio eſt. Itaque hoc genus Cicero formam quandam definitionis appellat. ut ſi quæratur, idem'ne ſit temperantia & continentia? magnificentia & liberalitas? Hoc poſtremum quæſtionis genus definitioni eſt illud quidem attributum, ſed tamen à definitione longè multumq; diſtat. Neque enim ſi idem eſt hoc quod illud, idcirco eius definitio eſt.

Proprium autẽ eſt, quod rei uim atque naturam non

declarat, in ſolóque ineſt, uiciſsimq́; de re dicitur. ut ridere hominis proprium eſt, & artem percipere. Eius exemplum eſt, Solus'ne homo artem percipere poteſt? Solus'ne ignis ſurſum celerrimè fertur? Propria'ne ſit hominis oratio? Hoc autem intelligendum eſt, oratores alióſque ſcriptores ſæpe proprij pro differentiæ abuti nomine. ut ſi quæratur, Sit'ne ratio hominis propria? differentiæ erit, non proprij quæſtio. Itaq; diligenter ea proprij ac differentiæ & notanda, & tenenda diſtinctio eſt, quam ſupra expoſuimus. De proprij autē generibus idoneo loco dicemus, tū cum quēadmodum ad proprij quæſtionē accommodandi erunt argumētorum loci, docēdum erit. Reſtat ut de accidente dicamus. Eſt autem accidēs, quod cadere in aliquam rem poteſt, & non cadere. Vt ambulare, ut ſedere, ut diſcere, ut docere. Qui enim ambulat, nō ambulare poteſt: & qui non ambulat, ambulare. Hoc autem intelligendum eſt, dummodo natura non conueniat. Calor enim ignis accidens eſt, cum interea in eum non poſsit non conuenire. Itaque hoc, uocant accidens inſeparabile: illud autem, ſeparabile. Accidentis autem duplex eſt quæſtio. Nam aut ſimpliciter aliquid quæritur, ut, Sit'ne bonum expetēdum: aut comparatè, hoc modo, Sit'ne id quod honeſtum eſt magis expetendum, an quod utile? Atque hæc quidē quæſtio latiſsimè patet. Complectitur enim omneis rerum inter ſe comparationes. quæ quia ferè in diſputationem incidunt, in hoc genere multum uerſan-

dum eſt. Ac de iis quatuor quæſtionibus, iiſq; quæ illis attributa ſunt, diximus. Intelligendum eſt autem & ſuperiores quæſtionum partitiones omneis ad hanc poſtremam, & hanc poſtremã ad illas eſſe reuocandam. Vt enim quæſtio omnis & quæ cognitionis eſt, et quæ actionis, & quæ adiumentum ad illas affert, aut generis, aut definitionis, aut proprij, aut accidentis eſt: ſic uiciſsim omnis quæ generis, quæ definitionis, quæ proprij & accidentis, uel cognitionis eſt, uel actionis, uel ad illas adiumentum affert. Quod de illa partitione qua quæſtio diuiſa eſt in θέσιν & ὑπόθεσιν, id eſt quæſtionem infinitam & definitam, iudicandum eſt eodem modo. Omnis enim quæſtio quæ horũ quatuor eſt, generis dico, definitionis, proprij, et accidentis, aut infinita eſt, aut definita. quãquam definita, quæ ſingularis uocatur, raro in diſputationẽ incidit. Hæ autem omnes rurſus in decem alia genera tribuuntur. Quicquid enim quæritur, id uel naturam atque ſubſtantiam declarat, uel quantitatem, uel relationẽ, uel qualitatem, uel facere, uel pati, uel locum, uel tẽpus, uel ſitum, uel integumentum. Subſtantiã quidẽ, ut ſi quæratur, Sit'ne animus natura corporea, aut omnino natura & ſubſtantia? Quantitatẽ, ut Sit'ne ſol maior terra? Relationem, ut Sit'ne dimidium dupli dimidium? aut num magnus mons ex minore magnus intelligatur? Qualitatem, ut Sit'ne mundus rotundus? ſit'ne ars dialectica? Facere, ut, Cernamus'ne emittendo aliquid? Satis'ne habeat præſidij uirtus ad

bene uiuēdum? Pati, ut an uideamus aliquid recipiendo? Sit'ne mundus interiturus? Locū, ut Sintne animantia in igne uiuētia? Sintne animātes qui partim in aquis, partim in terra uiuant? Sintne alicubi hippocentauri, ſatyri, ſphinges? Tēpus, ut Sit'ne aurora, apta ſtudijs? aut nox ad quietem, dies ad laborē hominibus datus? Situm, ut Solus'ne homo rectus eſt? Solus'ne ſedet? an alia etiam animantia? Integumentum, ut, præſtat'ne hyeme pellibus ueſtiri, an lana tantum? Sint'ne aliqui homines uillis tecti ut beſtiæ? Atque hæc exempla quædam ſunt horum decem generum: ex quibus intelligi licet, quàm ſit hæc Categoriarū decē diſciplina utilis. Nihil enim omnino quæri poteſt, quin ab horum aliquo quaſi fonte ſit hauriendum. Et quoniam multi hāc totam diſciplinam, ut minus neceſſariam, atq; adeo inutilē contēnunt atq; improbāt, quòd eius uſum ignorēt, omnem diligentiam adhibere inſtitui, ut eius utilitas intelligatur. Illud igitur intelligēdum eſt, in has decem quæſtiones ſuperiores quatuor incurrere: ita tamen, ut nulla horum ſit præterquā accidentis quæſtio, quæ non generū decē eſſe poßit. Nā & genera in ijs omnibus ſunt, & differētiæ, et ſpecies, & propria, et definitione omnia explicari poſſunt. Accidentis autem quæſtio in ſubſtantia nulla eſt, quòd ſubſtantia ſubſtantiæ, ut iam dixi, fortuito non conueniat, ut accidens, ſed per ſe & natura ſua. In cætera nouem incidit accidentis quæſtio. Quod nemini mirum uidebitur, horum decem uim atq;

naturam conſyderanti.κατηγορεῖσθαι enim, unde nomen κατηγορίας ductum eſt, quaſi κατηγορεύεσθαι dicitur. Eſt autem ἀγορεύεσθαι dici, & appellari: dici autem & appellari nihil poteſt ullo nomine, niſi id nomen ſit tertium uerbum enunciationis, quod alicui conueniat: ut, hic appellatur Cicero, ille eſt Plato. Ita fit, ut liber cum inſcriptus ſit Categoriæ, profiteatur diſciplinam eorum omnium quæ cuiq; rei attribui & conuenire poßint. Quanquam me non fugit uerbum hoc κατηγορεῖσθαι à foro trãslatum uideri ad dialecticos, unde κατηγορίας nomen ſit ductũ, quod Porphyrio placet. Quòd ſi hæc decem genera de omnibus rebus ita dicuntur, ut nihil quæri poßit quod in eorum aliquod nõ cadat, omnis certè quæ ab ijs proficiſcetur quæſtio, eius eſſe dicetur, cuius fuerit attributum. Si enim attributum in categoria ſubſtantiæ collocatũ ſit, ſubſtantiæ ac naturæ quæſtio erit: ſi in qualitatis categoria, qualitatis: itémq; in cæteris. Quæ cum ita ſint, non mirũ eſt in ſubſtantiæ Categoria accidẽtis nullam eſſe quæſtionem, cũ & in omni accidentis quæſtione accidens, & in omni naturæ quæſtione natura ſiue ſubſtantia ſit attributum. Quod certe de uera & naturali ſubſtantiæ quæſtione intelligi debet, quẽadmodũ antè dictũ eſt. Quæri enim poteſt, fortuitò ne ſubſtantia ſubſtantiæ conueniat. ut poßit ne homo deſinere eſſe animal, aut rationis particeps? Accidens enim definitum eſt eſſe id quod conuenire poteſt & non conuenire. Poſita autem quæſtione

primum uidendum eſt, ſit'ne generis, definitionis, proprij, aut accidentis. deinde ubi inuenerimus cuius ſit, quærendum erit, in quo horum decẽ ſit collocata. Hoc quemadmodum inuenire poßimus, expoſui. Sed hoc in loco exiſtit quæſtio, quo in genere quæſtio differentiæ, proprij, definitioniſq; collocabitur. Alexandro quidem placet in eo eſſe in quo res eſt cuius differentia, propriũ & definitio explicetur. Si enim ſubſtantiæ quæretur differentia, quæſtio illa adhibebitur ad ſubſtantiam: ſi qualitatis, ad qualitatem: eodemq; modo de cæteris iudicandum eſt. Alij autem ſunt, qui proprium ad qualitatem putant pertinere. Sed difficilior alia ex hac nata quæſtio eſt. Neq; enim definitio, & propria multa quæ ſunt non ſimplicia uerba, ſed copulata, ad ullum horum decem elementorum uidẽtur pertinere. Si enim coniuncta uerba in his nulla numerantur, definitio autẽ omnis coniuncta uerba complectitur, certè nulla definitio ad horum ullum pertinebit. Nulla autem uerba coniuncta et copulata ad hæc pertinere, hinc ſciri poteſt, quòd Ariſtoteles ipſe initio libri qui Categoriæ inſcriptꝰ eſt, ſolis uerbis ſimplicibus uult hæc decem declarari. Non alienum puto, argumentis dialecticorum more aliquid cõfirmare, aut refellere, quò & facilius pueri differere ipſi poßint, & habeant de quo & quemadmodum diſputent. Scio equidem multis impeditam hanc uideri quæſtionẽ propter locos duos Ariſtotelis qui pugnare uidentur: quorum alter poſitus eſt in categorijs, alter in

primo Topicorum libro. Quò libentius quid de ea ſentiam, explicabo. In primo Topicorum Ariſtoteles ita apertè definitionem in his decem reponēdam eſſe dicit, ut nemo poſsit negare. Itaque uidendum eſt diligēter, quæ ſit alterius illius loci ſentētia. Mihi quidē uidetur Ariſtoteles de ijs copulatis uerbis loqui principio categoriarum, quæ non unum quid, ſed multa efficiant atq; declarent. Quod illius auctoritate confirmari poteſt. Nam ſi enunciatio eſt, eius ſentētia omnis oratio, in qua definitio enunciatur: omnis autem enunciatio ex aliquo aut ex aliquibus horum decem conſtat: certè eiuſdem ſententia definitio in eorū decem aliquo ſit neceſſe eſt. Atque hoc ille in libro de interpretatione cōfirmat his uerbis, Sed quoniam alia coniūcta & copulata ſic dicuntur, ut unum fiat κατηγόρημα, id eſt attributum, ex ijs quæ ſeparatim dicuntur, alia non: quæ hoc loco diſtinctio & diſsimilitudo eſt? quærat aliquis. Nam & animal de homine ſeparatim uerè dicitur, & bipes ſeparatim: atque ea pro uno habentur. Item homo & albus quæ eadem unum ſunt. Si homo & bipes, unum fiunt, ut uolunt, κατηγόρημα: κατηγόρημα autem & κατηγορία idem ualēt: profectò totū hoc, homobipes, in aliqua ſit categoria neceſſe eſt. Sin minus, multa erūt genera quæ ad nullum horum decem pertinebunt. cuiuſmodi ſunt quæ uno nomine exprimi non poſſunt. Iā uero cum enunciatio omnis cuius attributum eſt definitio, ſit dialectica, ut placet Ariſtoteli, abſurdū eſt enū-

ciationem eſſe aliquam dialecticam, cuius attributum nō ad decem illa rerum attributa referatur. Quinetiam iſto pacto fiet, ut uerbū unum non ſatis latinum, ſi duobus aut tribus idem efficientibus exprimatur, a decem his rerum attributis hac ſola mutatione excludatur: quo nihil eſſe poteſt abſurdius. Si enim ij qui rationalis uerbo utuntur, ipſum in natura eſſe ſicuti eſt, confirmēt: cur non etiam hoc totum, rationis particeps, quod idem ualet, in eodē genere reponent? Hoc igitur confirmandum & tenēdum eſt, definitionē & proprium multis uerbis explicatū, ad aliquod horum decē pertinere: idq; ob eam cauſam maximè, quòd pro uno uerbo habentur, cum unum declarent. Nec uero ſi qua duo uerba unam rem declarent, propterea ad unam categoriam referēda ſunt. Nam hoc totū homo albus, & ſimilia, unam rem ſignificant: cum interea nō ad unum genus, ſed ad multa pertineant. Sed de his hactenus. Nunc de ſingulis his generibus dicendum eſt. Subſtantia eſt duplex. Vna, quæ propriè ſubſtantia dicitur, uocaturq; prima. Altera ſecūdo loco ſubſtātia & impropriè uocatur. Subſtantia quæ propriè & primum uocatur, eſt ea quæ nec de ſubiecto ullo dicitur, nec in ſubiecto ullo ineſt. Dici autem de ſubiecto eſt in multis intelligi una eadēq; ſignificatione, ut animal de homine, & boue, alijſq; animantium generibus, homo de Cicerone, & Socrate, alijſq; ſingulis hominibus, una ſignificatione dicitur: at Socrates de nullo alio, niſi de Socrate dici-

tur. Ineſſe autem ſubiecto eſt aliud nihil, niſi ſic ineſſe in re aliqua, ut non ſit pars eius, nec ab ea ſeparari ſeiungiq; poßit. ueluti dialectica ſic in animo ineſt, ut non ſit eius pars, nec ab eo ſeiungi queat. Dialectica enim ſine animo conſtare nullo modo poteſt. Ex quo perſpicuum eſt, omne quod in ſubiecto ineſt, eſſe accidens. Ita hæc poſterior pars primam ſubſtantiam ab accidente diſtinguit, prior autem à ſecundis ſubſtantijs. Secundæ enim ſubſtantiæ de ſubiecto dicuntur. Sunt enim ſecūdæ ſubſtantiæ, quæ de ſubiecto dicũtur, nec in ſubiecto ullo inſunt. Cuiuſmodi ſunt genera & ſpecies huius categoriæ. ut corpus, ut animal, ut homo, ut equus. Sed quæret aliquis, cur tu res ſingulas primas naturas uocas, genera autem & formas ſecundas ſubſtantias? cum potius hæ primæ, illæ ſecundæ appellari debeant? Quæ enim ratione intelliguntur, ea priora ſunt. Si igitur genera & ſpecies ſola ratione intelligantur, res autem ſingulæ ſenſu percipiantur: profectò illis potius dabitur principatus. Ad hoc reſpondēdum eſt, aliquid eſſe prius duobus modis: uno, cum prius naturæ ordine: altero, cum prius ratione & ſententia noſtra, id eſt ordine eo quo res intelligimus, dicitur. Non eſt autem dubium, quin primum res eæ quæ ſub ſenſum cadũt, percipiantur & cognoſcantur à nobis: deinde eæ quæ ratione intelliguntur. Ita cum hoc in libro de uerbis ijs ſit diſſerēdum, quæ aliquid ſignificãt, & primũ impoſita ſint ijs rebus, quæ à nobis primum cognoſcuntur: or-

dinem illum noſtrum intelligendi ſecutus, primas naturas uocaui res ſingulas: ſecundas eas, quæ non ſenſu, ſed intelligentia continentur. Sed quàm latè pateat hæc categoria, uidēdum eſt, ut quæ res ex ea ad diſputādum & quærendum depromi poſsint intelligamus. Quoniā natura ſiue eſſentia, ſiue ſubſtantia omnis huic categoriæ attributa eſt, ut certū quid habeamus de quo diſputetur, omnium naturarū genera quæ ſint, intelligendum eſt. Naturarum autem ſiue eſſentiarum duo ſunt genera prima: unum earū, quæ cerni tangi ue poſſunt: alterum earum, quæ ſola ratione intelliguntur. Secundi generis partes paucæ ſunt. Solus enim deus, ſoli angeli, & animi hominum hoc genere continentur. Illius autem primi numerus eſt infinitior. Earum enim naturarum quæ cerni tangi ue poſſunt, aliæ animatæ ſunt, ut arbores, ut frutices, ut herbæ, ut cuncta animātia: inanimæ aliæ, ut lapides, & omnia quæ è terra eruuntur. Hæc duo genera rurſus in partes diſtribui ſolent. Nam & naturarum quæ animo præditæ ſunt, quibuſdam ſenſus à natura datus eſt, quibuſdam non eſt datus. ut datus eſt animantibus, negatus arboribus, fruticibus & herbis: & earū quæ inanimæ ſunt, multa ſunt genera, ut lapides, ut quæ metalla nominantur. Rurſus naturæ ſentientes aliæ rationis ſunt participes, ut homo: aliæ eius expertes, ut beſtiæ, quarum ſunt innumerabilia pene genera. Nam hominum unum eſt modo genus, ut generis pro ſpecie, oratorū more, nomine abutamur.

Hic igitur reſiſtendum eſt, quòd iam nulla rerum genera reliqua ſint, ſed ſolæ res ſingulæ, quas nos primas ſubſtantias uocauimus. Hæc nos genera in ſuas quodque partes quoad potuimus, diuiſimus, quò facilius omnia quæ ex hac categoria elici poßint ad diſputandum, cognoſci poßent. Et quanquam illud primum genus ſatis eße potuiſſet, alias res cerni poße, alias ratione ſola intelligi, tamen hoc libentius ea in ſuas partes diſtribuimus, quòd genera & ſpecies & differentiæ quæ ad hunc locum pertinent, intelligi minimè potuiſſent. Alio etiam modo hæc diſtribui licet, ut naturas alias corporeas dicamus eſſe, alias expertes corporis: corporeas quaſdam ſimplici corpore, quaſdam concreto: ſimplici corpore præditas, ut ignem, ut aërem, ut aquã, ut terram: concreto ex his, eas omnes quæ in terra ſint, quæ in aqua, quæ in aëre, quæ in igne & cælo. Sed quò hæc facilius perſpici poßint, in tabula quadam ea proponi & deſcribi eſt melius.

SVBSTANTIA SIVE NATVRA.

Corporea		Expers corporis
	Corpus	
Animatum		Inanime
	Corpus animatum	
Sentiens		Non ſentiens
	Corpus ſentiens ſiue animal	
Rationis particeps		Rationis expers
	Rationis particeps homo.	

In hac tabula quædã quaſi arbor deſcripta eſt, cu-

ius rami diffuſi ſunt in utramque partem. Quæ in medio locata ſunt, genera: quæ in utraque parte, differentiæ nominantur. Atque hic quidem rerum deſcriptus ordo obſeruandus & notandus eſt. Magnum enim ad id de quo agitur, affert adiumẽtum. Nam & propoſita de quaque natura quæſtione facilè quid reſpondendum erit, intelligemus: & quæuis enunciatio ſit'ne uera, an falſa, iudicabimus. Sed de his poſterius dicendum erit. Nunc ſatis eſt intelligi, quæ res huic Categoriæ ſint attributæ. Res enim omnes quæ per ſe conſtant, cernique & non cerni poſſunt, eâ continentur. Itaque Deus huc pertinet: ut ſi quæratur, Sit'ne Deus expers corporis? & animus, ut ſi quæratur, Sit'ne animus immortalis? Quæ circa non ſunt audiendi, qui deum ab hoc genere excludunt. Etenim ſi dei nomen in enunciatione & quæſtione dialectica collocari poteſt, certè ad aliquod horum decem capitum & quaſi elementorum pertineat neceſſe eſt. Dei autem nomen in enũciatione dialectica collocari poſſe hinc intelligi poteſt, quòd ipſum Ariſtoteles in ſecundo Topicorum libro collocat. Hanc enim quæſtionem ponit, Deus'ne iniuriam faciat? Nec uideo cur forma ex qua omnes naturæ conſtant, ei ſubiici non poßit, ſi modo animus huc referri debeat. Quòd ſi ut animus, ſic forma in hoc genere reponi debet, cur nõ etiam materia? An quia ſubiectum eſſe non poteſt? At qualitas, quæ niſi in re conſtare non poteſt, ſubiectum interdum eſt, ut in hac enũ-

tiatione, Grammatica eſt ſcientia. An quia non eſt res quæ per ſe conſtat, quod ſuppoſitum appellant? At iſto modo, nec genera, nec ſpecies, nec ſubſtantiarum partes, ut brachia, ut manus, & cætera eius generis, cum per ſe non conſtent, ad hanc Categoriam pertinebunt. Deum igitur & animum, & formam, & materiam in hoc genere collocemus: præſertim cū de his omnibus quæri multa poßint, quæ adimi non debeāt dialecticæ, quam de rebus omnibus diſſerendi rationem Ariſtotelem ſecuti definitione explicauimus. Nam qui deum propterea eſſe in ſubſtantiæ Categoria negant, quòd in deum accidēs cadere nullum poteſt, ij non ſatis perſpexiſſe uidentur Ariſtotelis ſententiam. Is enim & de deo quæri à Dialecticis uult quædam, ut iam docui, & ipſum expertem eſſe omnis mutationis docet. Cum igitur deū in hoc genere reponit, non hoc uult, aut ad eum aliquid accedere, aut ab eo decedere: ſed modo quodā, quem exprimere non poßimus, ei conuenire quæ aliarum Categoriarum ſint propria, ut uirtutem, ut numerū, ut actionem. Quoniam quæ res ſubiectæ ſint huic Categoriæ dictum eſt, ſequitur ut quot quæſtionum genera ex ijs exiſtere & quemadmodum ab alijs internoſci poßint, dicendum eſſe uideatur. Cum autem genera quæſtionum dico, genera illa quatuor dico, quæ dialectico dixi propoſita eſſe ſola ad diſputādum. Generis quidē, definitionis, & proprij in hoc genere tractari quæſtio poteſt. Generis, ut ſi quæratur, Sit ne ma-

teria ſubſtantia? aut, Sit'ne animus immortalis? prior enim generis eſt, poſterior differentiæ, quæ generi attributa eſt. Definitionis hæc ſunt exēpla, Sit'ne ſol animal rationis particeps? Proprij, hæc, Sit'ne hominis ſolius loqui? Accidentis autem quæſtio ex hoc genere nulla eſt, quemadmodum ſupra docui, niſi ſit á natura aliena, ut ſi quæratur, Sit'ne homini aduētitius animus? poßit'ne homo eſſe & carere ratione? poßit'ne materia forma carere? Has quidē quæſtiones, á natura abhorrentes cū Alexandro uoco: illas, naturales. Naturæ autē quæſtiones omnes ſiue genus quæratur, ſiue differētia, ſiue definitio, ſiue propriū, á cæteris diſtingui poterūt duobus modis. Nam ſi ſit generis, attributum: ſin reliquorū, ſubiectū ad hoc genus pertinebit. Quanquā hoc ſimplex & unū præceptū eſt. Diximus enim & differentiam, & definitionem, & propriū ad eandem Categoriam pertinere ad quā ea quorū ſunt differētia, definitio, & propriū. Ita ex attributis quæſtio naturæ intelligenda eſt: ut ſi huius Categoriæ ſit attributū, naturæ eſſentiæq; ſit quæſtio. Sed de ſubſtātia hactenus.

Sequitur Quantitas, cuius duo ſunt genera. Eſt enim deiuncta quantitas alia, alia continuata. Deiuncta ea eſt, cuius partes nullo certo termino cohærent, ut numerus, ut tempus, ut oratio. Numeri enim, exēpli gratia, ternionis, partes, quæ ſunt duo & unum, aut tres uniones, nullo inter ſe nodo & quaſi uinculo colligatæ ſunt, ſed omnino ſeparatæ. Continuata autem

ea dicitur, cuius partes cõmuni termino cõiunctæ ſunt, ut linea, ut extremitas, ut corpus. Lineæ enim partes cum puncto, extremitatis cum linea, & corporis cum extremitate cohærent. In priore genere (ut hæc ad rem accommodem) rei multitudo, in poſteriore magnitudo quæritur. Et priori generi numeri omnes ſubiecti ſunt, uoceſque omnes: poſteriori magnitudines. Ita quæ quatuor artes præſtantiſsimæ tractant, arithmetica, muſica, geometria & aſtrologia, omnia hæc Categoria continet. Quicquid autem per ſe magnum eſt, aut linea eſt, aut extremitas ſiue ſuperficies, aut corpus, aut locus, aut tempus. Linea eſt longitudo in qua nulla ſit latitudo, nec craſsitudo. Extremitas ſiue libramentum, magnitudo craſsitudine carens. Corpus, magnitudo in qua ſit lõgitudo, latitudo, & craſsitudo. Vnumquodq; horum multas in partes diſtribuitur. Nam & linea longa ac breuis dicitur: & extremitas lõga ac breuis, lata, anguſta: & corpus longum aut magnum, breue aut paruum, aut exiguum, latum, anguſtum, craſſum, gracile aut exile aut rarũ. Atq; hæc quidem nomina ſunt incertæ magnitudinis. Certæ autẽ ſequuntur. Corpus longum pedes, aut cubitos, aut digitos, aut paſſus. Quæ non ſunt hoc loco enumeranda omnia: tantum intelligi ſatis eſt, hæc ipſa & ſimilia, hoc magnitudinis genere contineri. Numerus etiam multa genera cõplectitur. Alius enim multus eſt, alius paruus aut paucus: alius par, alius impar dicitur: alius perfectus,

alius imperfectus. Atq; hic quidem incertus eſt. Certus nnmerus eſt, ut unum, duo, tria, quatuor, & quæ ſequuntur, qui cardinalis: primus, ſecundus, tertius, qui ordinalis: uni, bini, terni, quaterni, qui diſtributiuus: ſimplex, duplex, triplex, ſiue ſimplus, duplus triplus, quadruplus, qui multiplicatiuus dicitur. Quæſtiones autem ex his infinitæ poſſunt exiſtere, quas ex attributo ſpectare debemus. Si enim aliquod multitudinis aut magnitudinis nomen ſit in quæſtionis attributo, ad hoc genus pertinebit. ut ſi quæratur, Sit'ne unus mundus, an plures? Sit'ne unus deus, an plures? Sint'ne nouem cœli? hæ enim ſunt multitudinis. Magnitudinis autem hæ, Sit'ne ſol maior terra? Sit'ne orbis lunæ minimus omnium? Oratio quæ index & interpres animi dicitur, quæq; in uoce eſt, ad deiunctã quantitatem, & locus atque tempus ad continuatam refertur. Sed diligenter, ne Categorias confundamus atque permiſceamus, uidendum eſt. Sunt enim permulta uerba quæ ad multas pertinent, ut locus & ad hanc, & ad eam quæ locus proprio nomine uocatur, refertur: itemq; ſimplum & duplum, tum huic attribuitur, tum ijs quæ cum aliquo comparantur: ſed alia atque alia ratione & ſententia. Nam locus eatenus ad hanc pertinet, quatenus interuallum locorum exquiritur, ut ſi quæratur, an abſit lõgius à nobis ſol, quàm luna? ad eam autem quæ communi loci nomine appellatur, eatenus pertinet, quatenus ubi fieri, aut eſſe aliquid dicatur, quærimus. ut ſi quæ-

ratur, Sintne hirundines hyeme in Gallia? aut aliquid eiuſdē generis. Eodem modo tum deniq; duplum ſimplum & ſimilia hic ſpectantur, cum rei multiplex ratio quæritur: ut ſi quæratur, Sit ne triplex dicendi genus? hoc enim nihil aliud ualet quàm ſi quæratur, An ſint tria genera dicendi. In iis autem quæ cum aliquo conferuntur, hæc eadem uerſantur, quoties quæ ſit numerorum inter ſe proportio quærimur. Itaque Categoriarum uis & natura probè noſcenda eſt, ne quo errore ducamur. Huius quidem ea uis eſt & natura, ut partes rerum quæ ei attributæ ſunt, cum aliquo termino copulentur, uel non copulentur. Eſt enim duplex, ut dixi, quantitas: una continuata, cuius ſunt quinq; genera, linea, extremitas, corpus, locus, & tempus: altera deiuncta, quæ in duas parteis diſtributa eſt, in numerum & orationem. Quantitatis etiam alia partitio eſt. Alia enim conſtat ex partibus, quæ ſitum certum habent, cuius ſunt genera quatuor, linea, extremitas, corpus, & locus: Alia conſtat ex partibus quæ ſitum nō habent, cuius genera tria ſunt, numerus, tēpus & oratio. Nam horum partes ubi ſitæ ſint, nemo explicare poteſt, quandoquidem orationis & temporis partes continenter fluunt atque labuntur: numeri autem partes, etſi non fluunt, tamen nuſquā ſitæ ſunt. Numeri tamen & temporis partes ordine conſtant, ut unū antecedit duo, & tria quatuor. itémq; præteritum tēpus præſens antecedit: & hoc, futurum. Illorum autem partes ſitæ

ſunt, ut propoſito corpore, ubi quæq; pars eius ſita ſit, oſtendi poteſt. Hoc autẽ intelligendum eſt, ea ſola quæ adhuc cõmemorata ſunt à nobis, per ſe ac ui ſua quãta eſſe, reliqua omnia eorum interuentu quanta dici. Cum enim duos homines eſſe dico, propter duo dico: cũ laborẽ diuturnũ dico, multũ tẽporis interiectũ eſſe ſignifico. Eadẽ eſt ratio cæterorum. In hac autem Categoria eorũ quatuor quæ ſolent quæri, quæſtiones eſſe poſſunt: Generis, ut ſi quæratur, Sit ne tẽpus numerus? Definitionis, ut ſit ne tẽpus numerus motus, priori ac poſteriori reſpõdẽs? ſit ne numerus unionũ multitudo? Proprij, ut ſi quæratur, an ſola quãtitas ſit æqualis aut inæqualis? Accidẽtis hmõi exẽpla ſunt, ſit ne tẽpus æternũ? Sit ne ſol bipedalis, ut uidetur eſſe? Sit ne luna minor terra?

Qualitas autem uocatur, ex qua quales, ut albi, ut nigri, & alio modo, aliqui nominantur. Eius genera ſunt quatuor prima, quæ inuenta ſunt. Vnum, habitus & affectio: alterum, naturalis uis ad aliquid facile gerendum, aut non patiendum, aut contra ad eadem imbecillitas: tertiũ genus conficiunt patibiles qualitates & perturbationes: quartum figura & forma. De quibus nobis ſingulatim dicendũ eſt. Habitus, qualitas eſt ſtabilis & permanens, quæ niſi ægrè euelli non poteſt. ut uirtus, ut uitium, ut ſcientiæ omnes & artes. Affectio autẽ, qualitas eſt quædam imbecilla, quæ facilè euelli & extirpari poteſt. ut calor, ut frigus, ut morbus, ut bona ualetudo, & ſi qua ſunt generis eiuſ-

dem. Interdum affectio latius patet, ut habitus etiam cõplectatur. Afficimur enim & uitijs & uirtutibus. Itaque habitum licet definire adhibito uiciniore genere affectionis. Affectioni autem quæ contraria ex parte qualitatem partitur, quædam ſubiecta ſunt, quæ ad naturam habitus temporis diuturnitate transferri poſſunt, cuiuſmodi ſunt morbus & ualetudo. morbi enim quidam, niſi celeriter curentur, aut ſi negligantur, eas radices agunt in corporibus, ut uix aut ne uix quidem expelli curariq; poßint. Itémq; ſcientiæ, artes, & uirtutes quas in habituum numerum aſcripſimus, primum affectiones modò ſunt: deinde cum lõgo uſu & exercitatione conſtitutæ confirmatæq; ſunt, habitus nomen & uim obtinent. Alterum genus qualitatis uim naturalem ad aliquid faciẽdum aut nõ patiendum, & ad eadẽ imbecillitatem nominaui. Hoc à ſuperiore diſtat, quòd illud aliquid aduentitium, & aſſumptum dicit: hoc, inſitum & innatum. Naturalis enim uis, eſt quædã inſita nobis aut innata potius qualitas, qua apti ſumus ad aliquid agendum, non patiendum, aut accipiẽdum. ad aliquid agẽdum, ut bellicoſi ad pugnandum, pugiles ad cæſtibus contundendum, athletæ ad certandum, curſores ad curſum: ad non patiendum, ut ualentes dicuntur ij qui facile reſiſtere poſſunt ijs omnibus quæ extrinſecus occurrunt. Et dura illa dicuntur, quæ poſſunt impedire, quominus facile ſecari & diuidi poßint: Ad accipiendum, ut omnes homines aptos

animos habent ad percipiendas & uirtutes & ſcientias. Ex contrario definiuntur ij qui hæc ipſa adiumenta à natura non habent. Vt enim ſunt qui natura ualent ad curſum, ſic ſunt nõnulli qui nõ ualent. Imbecilli etiã ſunt ij qui natura nihil ualent ad facile obſiſtendũ impulſionibus quæ extrinſecus incidunt, ut ij qui ad morbos procliues ſunt. Tenerum & molle id eſt, quod non habet uim naturalem impedientem quo minus diuidatur. Intelligendum eſt autem ea omnia quæ ui naturali prædita ſunt ad aliquid agendum, eo ipſo imbecillitate earum rerum carere: ut qui ualet uiribus ad luctãdum, ei uiriũ negata imbecillitas eſt. Tertium qualitatis genus patibiles qualitates ac perturbationes efficere diximus. Patibiles autem qualitates dicuntur eæ, quæ uel ſenſum mouent, uel à perturbationibus ortæ ſunt. Duo enim ſunt patibilium qualitatum genera. Aliæ enim ob eam cauſàm patibiles qualitates dicuntur, quòd ſenſus ipſos afficiunt & mouent, cuiuſmodi ſunt ſapores, odores, ſoni ac modi, & quæ tactu percipiuntur qualitates. Aliæ autem eo dicuntur patibiles, quòd ortum habẽt ab affectionibus quæ uix tolli poſſunt, in quo genere colores ſunt ſtabiles & diuturni, corporiſque ac animi perturbationes generis eiuſdem. Nam quæ perturbationes ut cito naſcuntur, ſic celeriter occidũt, cuiuſmodi eſt pallor ex metu natus, & rubor ex pudore, eas qualitates dici Ariſtoteli non placet. Quanquam non uideo cur eijcere poßimus pallorem

qui ex metu ortus ſit, & alia eiuſdem generis, à qualitatis finibus, quin eijciamus etiam affectiones. Quam enim rationem ad habitus affectiones habent, eandem habent etiam repētini motus ad diuturnos & permanentes: nec frigus aut calor interdum diutius quàm repentina ira, pallórue durat. Aut igitur utrunq; retinēdū eſt, aut utrunque repudiandum: niſi fortè Ariſtoteles de ea perturbatione loquatur quæ duret ad pūctum temporis. De patibilibus qualitatibus ſatis multa dicta ſunt. Perturbationes autem eæ alteram huius tertij generis partem efficere uidentur, quæ ex repentinis ſubitiſq; naſcuntur: ueluti cum repente aliquis iraſcitur, cōſuetudine adhibita iracundus efficitur, quod etiam in cæteris contingit. Illud autem notandum eſt, quod in ſuperiore Categoria admonui, eaſdem res eademq; uocabula multis Categorijs eſſe attributa, alia atque alia ratione atque cogitatione. Quod in hac eſt multo etiam euidentius. Nam cum tria adhuc eius genera expoſuerimus, tamen eaſdem res eadēmq; uerba in duorū numerum aſcripta eſſe animaduerti potuit: quippe cū calorē & frigus tum primo generi ſubiecerimus, tū tertio. Sed primo generi ea attributa ſunt, quòd facile tolli euelliq; poßint: huic autem, quòd ſenſum moueant. Vt autem dixi hoc intereſſe inter habitum, & uim naturalem, quòd habitus aſſumptus eſt, induſtriáq; & ſtudio noſtro eget: uis autem naturalis, innata & inſita eſt: ſic patibilis qualitas, & perturbatio affecta eſt ad

uim naturalem. Hæ enim ſine induſtria, & opera hominis conſtare non poſſunt. Reliquum eſt quartũ genus qualitatis. Hoc efficiunt, ut dixi, figura & forma. Eſt autem figura, una aut multis lineis comprehenſa qualitas: ut triangulum, tribus conſtat, quadratũ, quatuor. Forma uero, apta eſt quædam compoſitio uel mẽbrorum ut in animantibus: uel partiũ, ut in mutis rebus, ex qua res pulchræ & formoſæ nominantur. Alia etiã ſubiecta ſunt huic generi, ut rectum, obliquũ, & ſi qua ſunt talia. Sed uidendum eſt diligenter, ne quo hic errore labamur. Sunt enim multæ res quæ uidentur eſſe huic Categoriæ attributæ, nec ſunt, & quæ ad alias & ad hanc pertinẽt. In quo genere ſunt craſſa & tenuia, læuia & aſpera quæ ad ſitum pertinent, cum ad qualitatem pertinere uideantur. Id quod ex definitionibus intelligi licet. Craſſa enim ea ſunt, quorum partes propè cohærent. Tenuia, quorum partes diſtractæ diſiunctæque ſunt. Læuia ea, quorum partes in rectum directæ ſunt quodammodo. Aſpera, quorum partes aliæ eminent, aliæq; ſuperãtur. Hæ autem definitiones ſitus rationem uimq; continent. Contrà ſunt quedã quæ huius ſunt Categoriæ propria, cum interea quantitatis uideantur eſſe, ut rectitudo, & obliquitas. Nam cum linea in qualitatis numero à nobis repoſita ſit, & differentiam dixerimus ad eandem Categoriam pertinere ad quam genus, illa duo ad quantitatem referenda uidentur, quæ lineæ uideantur eſſe differentiæ. Nam li-

nearum alia recta eſt, alia obliqua. Sed hæc ſubiecti in accidentia, non generis in differentias, partitio eſt. Nam ſi quis roget qualis ſit linea, aptè & propriè rectā aut obliquā eſſe reſpondebimus. Quòd ſi quantitatis eſſet, quanta eſſet, quæri oporteret. Atque hæc quidem quatuor genera ſunt qualitatis. Cum autem eorum omnium tū uel maximè primi generis uis & natura tenēda & cognoſcenda eſt. Nam cum de expetendis & fugiēdis rebus, de æquo & iniquo, diſputare ferè omnes ſoleāt, hæc in eo genere latēt omnia. Quæſtiones autem eorum quatuor quæ in omni quæſtione, ut dixi, tractari ſolent, in hac etiam Categoria exiſtunt. Nam & genus quæri poteſt, ut, An ſint uirtutes ſcientiæ? Sit'ne continentia uirtus? & differentia, ut ſi quæratur, Sit'ne uirtus uoluntaria? & definitio, ut, An perturbatio ſit habitus uoluntarius à ratione auerſus? &, Sit'ne continentia uirtus quæ uoluptates guſtatus & tactus cōprimat? & proprium, ut, Sola'ne uirtus eum in quo eſt bonum efficit? Sola'ne temperantia libidinem uincit? Sit'ne ſolius ſapientis prouidere res futuras? Sed accidentis maximè tritæ ſunt & uſitatæ quæſtiones, eæq; duplices. Nam & ſimpliciter quæritur, Sit'ne uoluptas expetēda? Sit'ne expetenda gloria? & comparatè, ut ſi quæratur, Sit'ne magis expetenda prudentia quàm iuſtitia? Horum quatuor quæſtiones internoſci poterunt eodem modo, quo in quantitatis Categoria præſcripſi.

Ea autem cum aliquo conferuntur, quorum uis &

natura omnis idem eſt quod ad aliquid affectum eſſe quodammodo: ut pater & filius, dominus & ſeruus, uir & uxor, gener & ſocer. Horum enim omnium uis & natura ad aliud refertur. Nam & pater quicquid eſt, id filij eſt: & cōtrà, quicquid eſt filius, id patris proprium eſt. Vt enim pater, filij pater eſt: ſic filius, patris eſt filius. Quod in cæteris omnibus contingit. Gener enim intelligi non poteſt, niſi cum ſocero, nec uir ſiue maritus niſi cum uxore conferatur. Huic generi ſubiecta ſunt cognationũ, affinitatum, contractuũq; nomina: cognationum, & affinitatum, ut pater filius, uir uxor, gener ſocer: contractuum, ut uenditio & emptio, locatum & conductum, datum & acceptum, commodatum ſumptum, & ſiqua ſunt eiuſdem generis. Quædam etiam numerorum nomina huc referũtur, ut ſimplum, duplum. Quædam nomina uſitata nõ ſunt, ut ſeſquitertium in uſu eſt, quod ei reſpondeat non eſt. Raræ autem ex hoc genere exiſtunt quæſtiones, duntaxat dialecticæ. Generis hæc erit, Sit'ne triplum multiplum? Sit'ne genus in ijs quæ cum aliquo conferũtur? Definitionis, ut ſi quæratur, An ſit genus id quod de multis, ſpecie autem differentibus in naturæ quæſtione dicitur? Proprij, ut, Soláne ea quæ cum aliquo conferũtur eiuſmodi ſunt, ut eorũ neutrum ſine altero cognoſci poßit? Accidentis, hæ, An ſex ſint dupla? An homo ſit pater? In his autem omnibus ſemper attributũ huic Categoriæ ſubijci debet, quemadmodum in alijs de-

monſtrauimus. Ac ſuperior quidem definitio eorum quæ cum aliquo conferuntur, huius Categoriæ eſt propria. Altera autem quæ Platonis dicitur eſſe, omnia omnium Categoriarum, præterquam ſubſtantiæ, nomina complectitur. Ea enim cum aliquo dicebat conferri, quorum uis & natura alterius eſſet, aut quæ quoquo modo cum alio conferrentur.

Reliquæ ſunt nobis Categoriæ ſex, quarum quatuor ut facere, pati, ſitum eſſe, & habere, uerbis modi infiniti illæ quidem exprimuntur, ſed tamen ad modum indicandi etiam referuntur: non quia uerba ſunt, ſed quia attributi uim obtinent. Vt cum hanc enũciationem pronuncio, homo gignit, uerbum hoc gignit idem ualet quod hoc totum, eſt gignens. In uerbis igitur quæ his quatuor Categorijs attributa ſunt, non uim uerbi, ſed attributi quod complectuntur ſpectare debemus. Primũ de faciendi, deinde de patiendi Categoria dicemus: tum de ea qua aliquid ſitum eſſe ſignificamus: poſtremo de ea qua aliquo amictu tectũ eſſe aliquid dicimus. Qui certè ordo naturæ conſentaneus eſt. Ordo enim naturæ id poſtulat, ut primum ſit aliquid quod faciat, deinde quod patiatur: tum ut hæc duo ſita ſint, ut ſtẽt, aut erecta ſint, aut aliquo alio modo compoſita: poſtremo, uel pelle tecta, uel alio integumento. Has quatuor reliquæ duæ rectè ſequentur, propterea quòd ſuperiorum uis & ratio quo tempore & loco ſit, aut intelligatur, deinceps rectè quæri & diſputari poteſt. Atque

hæc quidem de ordine dicta ſint. Nunc de ſingulis dicamus, ac primum coniunctè de faciendi patiendíque Categoria. Agere hoc loco aliud eſt nihil, quàm uim ſuã in aliud quod eam accipere poßit, inducere: ut cum ignem dico accendere materiam, hoc dico, ignis uim accendendi in materiam immitti. Pati autem eſt eam uim accipere. Ita nihil omnino agere intelligi poteſt, quin ſit aliud quod patiatur. Sed hoc duob⁹ modis fieri poteſt. Nam quædã reuera agunt, id eſt, uim quãdam in aliud immittunt, ut ignis calefacit, quòd calorem afferat & gignat: alia nõ reuera immittunt, ſed ſuperiorum ſolum forma dicuntur. Vt cum accuſare quempiam dicor, non formam aliquam, ſeu uim ei affero, ſed ſolum hoc ipſo agere aliquid dicor, quòd non quieſco. Prius quidem genus dialectici ferè tractant. Atque eius ſex ſunt genera prima, quorum duo naturæ & ſubſtantiæ ſunt, ut generare, & interimere: duo quãtitatis, ut augere, & minuere: unũ qualitatis, ut commutare: unum loci, mutare locum. Quoniam autem uerba deſunt, generãdi & interimendi uerbis in quantitatis qualitatiſq; ortu atq; interitu declarãdo uti cogimur. Nam & uirtutes naſci, oriri, ingenerari, ac interire dicimus, & magnitudines. Eodem modo amplificare & minuere dignitatem, honorem, uirtutéſq; dicimus. Rurſus unumquodq; eorum in multas partes diſtributum eſt. Generare enim, & interimere, generari & interire aliquid & natura & cõtra naturam dicitur: ut homines qui ita ut natura in-

ſtituit, naſcuntur, natura generari dicuntur, qui aliter ac natura inſtituit, ut monſtra, ut abortus, contra naturam. Sic qui legitimo & à natura conſtituto tēpore intereūt, eorum naturalis mors & interitus eſt: qui autem morbo, aut ui, alióue caſu moriuntur, cōtra naturam dicuntur interire. Atque etiam generandi alia ſunt genera. Nam alia ſemine tantum propagantur, ut homines: alia ſemine & traduce, ut arbores & ſtirpes: alia putredine, ut culices: alia alijs modis. Interitus alia eſt ratio. Intereunt enim alia morbo, alia ſenectute, quædā putrefactione, alia alio modo. Augendi etiā et diminuēdi genera ſunt multa, eáq; ferè ad ſuperiora reuocari poſſunt. Nam & natura & contra naturam quædam tum creſcunt, tum decreſcunt. In creſcendo etiam atque decreſcendo notari certa magnitudo poteſt. Sed hæc non naturæ, uerùm accidentis potius diuiſio eſt. Commutādi etiam genera plura ſunt. Commutari autem id dico quod alij alterari, id eſt ex qualitate mutari in qualitatem, ut ex calore in frigus, ex nigrore in candorem, ex metu in ſpem, ex gaudio in mœſtitiam. Genera autem exponi omnia non poſſunt, frigefacere, calefacere, tepefacere, lætificare, triſtitia afficere, perterrefacere, in ſpem conijcere, docere: cuius ſunt etiam multa genera, ut docere grammaticam, dialecticam, aliáſq; artes: & eius contrarium dedocere. Loci mutatio in multas parteis eſt diſtributa. Mouere enim & ferre aliquid ſurſum, & deorſum, antè, ponè, dextrorſum & ſiniſtror-

ſum poſſumus. Loci etiam mutatio uel continuata eſt, uel interrupta. Atque hæc ſunt prima ſex agendi & patiendi genera, & ſingulorum partes: uerbo autem mouendi hæc ſubiecta ſunt omnia. Motus enim genera ſex ſunt, ut ortum & interitum motus nominemus. Atque ut in pauca rem conferam, uerba omnia quæ actiua & paßiua grammatici uocant, communia item & deponentia, quæ cum eiſdem caſibus iunguntur, his duabus Categorijs attributa ſunt. Nomina quoque ab ijs deducta eodem referri debent, ut actio, perpeßio, motus, motio, ortus, interitus, acceßio, deceßio, commutatio, immutatio, & quæ his ſubiecta ſunt. In quibus ne fallamur, uidendum eſt diligenter. Neque enim nomina omnia ab his ducta uerbis huc pertinent, ſed ea modò quæ rem inchoatam imperfectámq; declarant. Non enim ædificium ſubeſt, ſed ædificatio: neq; doctrina, ſed opera quæ in docendo ſuſcipitur, quam doctrinationem uocãt: niſi forte hoc etiam doctrina & diſciplina ſignificat. Eodem modo iudicãdum eſt de his nominibus, frigus, calor, tepor & alijs eiuſdem generis. Neque enim his generibus continentur: ſed hæc, frigefactio, calefactio, tepefactio, ſi modo uſitata ſunt. Quod ut internoſci poßit, uis & natura actionis ſpectanda eſt. Eſt enim in eo poſita, ut quod agitur aut fit, non ſit omnino, ſed partim ſit, partim non ſit. Nam ſi generis ea ſit uis & natura, eadẽ formarũ ſit neceſſe eſt. Sed actionis primæ ac maximè propriæ hæc, ut iã dixi, eſt

& ratio & definitio. Quoniam quæ res his duabus Categorijs ſubiectæ ſint, expoſui, deinceps quæſtiones proponamus quæ de ijs tractari poſſunt. Quatuor quidem illis quæſtionum generibus, de quibus dictum eſt, in his locus relinquitur. Generis enim magnæ quæſtiones poni ſolent, ut ſi quæratur, Sit'ne iudicare, ſentire? ſiue iudicium ſenſus? quod idem ualet, ut ſi quæratur, an ſit ſentire iudicandi, & ſenſus iudicij genus? Generis etiam huiuſmodi exemplum eſt. An uidere facere ſit an'ne pati? de quo magna eſt inter Platonem & Ariſtotelem diſſenſio. Item hoc, ſit'ne mouere agere, & motus actio? Et ſit'ne ortus motus? Definitionis tale exemplũ eſt, Sit'ne motus actus eius quod poteſtate eſt, quatenus eſt poteſtate? & Sit'ne motus ex cõtrario in contrarium mutatio? Proprietatis tale erit, Solàne actio eiuſmodi eſt, ut eius pars ſit, abſit altera? An ſoli orbes ſtellarum ſint per ſe uolubiles? Accidẽtis autem & plurimæ ſunt & maximæ, ut Habuit'ne ortũ mundus? Et ſit'ne aliquãdo interiturus? An quod natũ eſt, id omne neceſſe eſt occidere? An terra moueatur? Sól'ne moueatur? Fluant'ne & labantur cõtinenter omnia. Et ſexcẽtæ generis eiuſdẽ. Neq; enim eſt quòd numerum perſequi conemur, contentiq; ſumus, ſi nonnullas ponamus, ad quarum regulam ſi reliquæ dirigantur, aut ex ijs ſpectentur, facilè earum perſpiciatur & diſtinctio & diſsimilitudo. Quam ad rem magnum adiumentum afferent ea quæ ſupra de quæſtionum diffe-

rentia diximus. Sūt enim generalia quædam præcepta fuſa per Categoriarum genera omnia. Sed nō erit alienum quemadmodū ad ſuperiores, ita ad has eadem accommodare. Omnes quidem cuius ſint eorum quatuor quæ quæri ſolere dixi, ex attributo illa quidē ſpectantur, & æſtimantur: ſed tamen ne generis & accidentis quæſtiones nos fallant ſimilitudine, cauendum eſt. Neque enim ſi quæſtionis attributum genus eſt, idcirco generis eſt quæſtio. hæc enim, An terra mouetur? accidentis eſt, cum interea genus ſit attributum. Hanc autem ab illa ita facillimè diſtinguemus, ſi accidentis & generis tenebimus definitiones. Sed hoc loco repetenda etiam ſunt ea præcepta quæ ſuprà tradidi.

Situm eſſe, eſt ita locatas eſſe partes rei, ut neq; agat quid, neque patiatur, ſed neutro modo ſe habeat. Itaq; uerba omnia quæ neutra à grammaticis uocantur, ad hanc Categoriam pertinent: ea duntaxat quæ ſitum declarant, ut ſtare, ſedere, accubare, ſupra & infra aliquem accumberere, ſupinum eſſe, pronum, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Raro hæc in diſputationem incidūt, quò breuiores erimus. Mihi quidē hæc Categoria magna ex parte actioni cōtraria uidetur. Nā cum motū magna ex parte propoſitum, ut docui, illa habeat, hæc fere in ſtatu tota uerſatur. Statum autē uoco motus contrarium, ut cum dicimus ſtare ſolem, aut nauem, id eſt non moueri. Itaque hæc Categoria uel ſtare mihi appellari poſſe uidetur, uel cum hoc magna ſocietate con-

iũgi. Nã quicquid ſtat,id aut ſedet,aut iacet,aut accubat,aut alio aliquo modo ſitum eſt. Quanquã rationem ſitus corporum non quietis habendam eſſe in hac Categoria,dici poſſe non nego. Vtcunq; res habeat,certè non animantium modo, ſed rerũ etiam mutarum ſitum complecti & declarare mihi uidetur,ut urbs ſpectare orientem dicitur,in planicie,aut in colle ædificata. Nam cum de ſitu urbis aut loci quæritur, ex his atque alijs eiuſdem generis ſitus ſpectatur diſtinctio. Nomina etiã à quibus hæc uerba ducta ſunt,ad hãc Categoriã pertinent,ut ſitus,accubatio,ſtatio,ſeſsio,deflexio,procliuitas,aliáq; generis eiuſdem. Nam quod ait Ariſtoteles, hæc in ijs quæ cum aliquo conferuntur,habenda eſſe,id de Platonis dixit ſentẽtia,cuius correxit definitionem. Raræ autẽ ſunt,ut dixi,huius generis quæſtiones. Generis tale exemplum eſt,Státne is qui ſurgit? Definitionis,ut An Stare ſit ita compoſitũ eſſe, ut corporis moles tota in cælũ pedibus fulta erigatur? Proprij huiuſmodi,Solúmne hominẽ ex animantibus natura erexit? Accidentis,poſsintne induſtria hominum beſtiæ rectæ incedere? Hæ etiam ex attributis intelliguntur. Si qua enim ex hac Categoria quæſtio ducatur, eius attributum illi ſubijciatur neceſſe eſt.

Habere,ut Categoria eſt,ad ea modo refertur,quæ corpus tegunt,ut ueſtes,ut arma,ut uilli,ut coria in beſtijs. Quod enim homini ueſtis eſt,id ſui eſt ſeta. Ita habendi genera ſunt plura. Prima duo genera ſunt,habe-

re ueſtem, & habere arma duntaxat, quæ ad homines pertinere dicuntur. Hæc autem duo latinè dicũtur, ueſtitum eſſe, & armatũ uel in armis eſſe. prius ueſtium, poſterius armorum genera omnia complectitur, purpuratum eſſe, ſericatum, holoſericatum, auro & argento fulgere, quæq; ſunt eiuſdem generis. Armis etiã ſubiecta eſt lorica, galea, thorax, caligæ, brachia, aliæque partes, hinc loricati milites. De his duobus generibus eorúmq; partibus dialectici diſputare non ſolent. De ijs autem quæ belluarum ſunt, nonnunquam diſputant, cum eorũ cognitionem à phyſicis hauſerint. Aliæ enim uillis ueſtitæ ſunt, aliæ ſpinis hirſutæ, quædam pluma tectæ, nõnullæ ſquama, aliæ teſta. Nomen autem à quo habẽdi uerbum ductum eſt, non habitum dici uolo, ſed potius integumentũ. Habitus enim ueſtẽ alicuius generis hominũ uniuerſam complectitur: ut cũ dicimus, ſtatuã alicui poſitã eſſe habitu militari, habitu muliebri, habitu regio, quod Cicero ornatu militari ſolet dicere. Huic autem generi ſubiecta nõ ſunt ueſtium integumentorúmq; nomina: pertinent enim ad naturæ, aut ſubſtãtiæ Categoriã. Itaq; ſola ab ijs ducta nomina, quæ concreta dialectici appellãt, & adiectiua grãmatici, ut loricatus, ueſtitus, togatus, palliatus, cæteráqi eiuſdem generis, ei ſunt attributa. Quanquam & illa huic ſubiecta uideri poſſunt, ut ea conſydere mus, non quia res ſint per ſe cohærentes, ſed quia cõparata ſint ad tegendum. Eſt enim hæc huius Categoriæ uera ſignificatio.

In loco eſſe, facere, aut pati aliquid, eſt loco circunſcribi & definiri tum naturam rei, tum eius actionem: ita ut certo in loco ea ſit, agat, aut patiatur, non in alio. Quemadmodum hæc Categoria à loco qui quantitati ſubiectus eſt, differret, ibi expoſui. Hæc autem Categoria latiſſimè patet. Complectitur enim primam hanc rerũ uniuerſitatem: aut potius in hac rerum uniuerſitate eſſe, & in loco, idem ualent: præſertim cum extra cælum nullus ſit locus. Quoniam autem uniuerſitas primum ſuperiores, deinde inferiores naturas complectitur, duo prima genera huius Categoriæ erunt, in ſuperis eſſe, & in inferis. Plures ſunt partes ſingulorum, ut in cælis eſſe, in igne habitare, in aëre, in aqua degere, in terra uerſari. Cæli ſiue orbes multi ſunt, ut nouẽ, uel decẽ. Si quid in aqua uiuat, quæri poteſt, in marìne, an in flumine, in lacu, an in ſtagnis, an in puteis, alijſq; eiuſdẽ generis. Si in mari, Oceano, an Adriatico, an Caſpio, an Rubro, an Indico & ſi qua ſunt eiuſdem generis. Quod in nominibus amnium, lacuum fontiúmq; cõtingit. Terræ autẽ quò plures ſunt partes, eo plura genera ea ex parte in Categoriæ huius quæſtiones conuenient. Nam cum treis in parteis omnis ſit diſtributa, in Aſiam, in Africã, & in Europam, ac unaquæq; rurſus in partes innumerabiles diuidatur, nõ eſt id quidem dubium, quin ſingulæ magnam quæſtionum copiã ſuppeditare poſſint. Atque etiam illa loci genera huc referũtur, ut ſupra, & infra, à tergo, ſeu ponè, &

antè, à dextra & à ſiniſtra. Nec dubiũ eſt quin eã omnia quæ tribus reliquis loci aduerbijs ſignificãtur, ut quò, quà, & unde, eodẽ pertineãt. quæ mihi propterea omiſiſſe uidetur Ariſtoteles, quòd uel facile intelligi poſſent, uel raro aut nunquam inciderent in diſputationem. Generis quidem quæſtiones ex hac Categoria raræ poſſunt exiſtere, nec ferè dialecticorũ ſunt propriæ, ut ſi quæratur. Qui habitant in Turonibus, ſintne in Aquitania? Et qui accolunt ſequanã, ſintne in Belgica Gallia? Hæ enim geometrarum ſunt. Plurimæ autem accidentis in hoc genere uerſantur, ut ſi quæratur uiuátne aliquod animal in igne? Sit'ne aliquod animal quod partim in aqua, partim in terra uiuat? Sintne ſtellæ in octauo orbe? ſol in quarto? luna in primo? An ros in media aëris regione oriatur? Sint'ne hyeme in Gallia hirundines, an aliò ſe conferant? An in cælo animi uerſarẽtur antequã in corpora intrarent? Comparatè etiam multa quæruntur, ut ſi quæratur, utra ſuauior & præſtantior ſit uita, eáne quæ in ſolitudine, an quæ in celebritate degatur? quæ rure, an quæ in urbe? Proprij autẽ & definitionis quæſtiones hinc facilè internoſci poſſunt: & cuius ſint eorum quatuor quæ quæri poſuimus, eodẽ modo quo in ſuperioribus, ex attributis intelligatur.

Reliqua eſt ea, qua in tempore aliquid fieri declaratur. Eius ſunt tria genera prima, in inſtanti & præſenti, ſuperioribus, & conſequenti ſiue futuro. In ſingulis rurſus ſpectantur hæ partes, annis, menſibus, die-

bus,horis:uere,æſtate,autumno,hyeme. Calēdis, Nonis,Idibus. Generis erit quæſtio huiuſmodi,Qui inſtāti tempore agit aliquid, agátne in tempore? Raræ ſunt generis. Accidētis cōtra ſunt creberrimæ,ut, An quod mouetur,in tēpore moueatur? Num triginta annis Saturnus curſum ſuum cōficit? Tutúmne ſit hyeme nauigare? Atq; hæc quidem & alia eiuſdem generis ſimpliciter quæruntur. Comparatè autem illa, An beatus malit uno die optimè uiuere, an multis bene? Sit'ne carior doctrina quæ in ſenectute, quàm quæ in adoleſcētia traditur aut diſcitur? Proprij huiuſmodi erit exemplum, Sit'ne inſipientis in diem uiuere?

Atque hæc de ſingulis Categorijs dicta ſint. Quæ autem earum ſit & diſsimilitudo & diſtinctio, primum ex ſingularum definitionibus intelligi licet, deinde ex earum notatione, & proprietatibus. Definitio quæ cuiuſq; eſſet,expoſui,in eóq; ne ſimilitudinis ſpecie erraremus,cautiones adhibui. Notatione autē rerū adhibita, multo etiam erimus cautiores. Eſt quidem ſubſtantia, quam naturam appello, quaſi fundamentum: cæteræ autem res tanquam additamenta, quæ natura nitantur. Vt enim cætera quæ fundamento adiunguntur ædificando,ſublato fundamento, corruunt & concidunt: ita ſine ſubſtantia reliquæ res cohærere nullo modo poſſunt. Præterea ſubſtantia eſt tanquam ſtirps, aut truncus,cæteræ ſunt inſtar propaginis. Nam quemadmodum è trunco frondes, & folia naſcuntur: ſic ex

ſubſtantia reliquæ Categoriæ eueniunt. Si enim corporea ſit natura, aliqua ſit magnitudine neceſſe eſt, ſit alba, aut nigra, aut alio colore tincta, aliud efficiat, ſui ſimile aliquid patiatur, partes, aut membra, aut totũ corpus habeat compoſitum, & tectum, idq́; aliquo loco circũſcribatur, & tempore. Nunc de proprietatibus aliquid dicendum eſt. Subſtantiæ primũ illud proprium eſt, nec elationem accipere nec ſubmiſsionem, id eſt non dici cum magis & minus aduerbijs: ut homo alius alio magis aut minus homo non dicitur. Cæteræ autem Categoriæ illa recipiunt. Nã alius alio & maior, minórue dicitur, & albior aut atrior, & pater magis aut minus, & plus minúsue agere aut pati, & erectior, melius ueſtitus aut armatus, & in maiore aut minore loco, & diutius aut minus diu uiuere. Deinde illud etiam naturæ aut ſubſtantiæ proprium eſt, nõ ineſſe ſubiecto, cum in ſubiecto cætera inſint omnia. Ineſſe autem in ſubiecto, eſt ita in aliquo ineſſe quippiam, ut nec ſit eius pars, nec ab eo ſeiungi poſsit, ut uirtus qua eſt aliquis præditus, in eo ineſt, non ut pars: & ab eo ſeparari non poteſt, id eſt ſine eo non poteſt in rerum natura manere. Si omnia naturarum genera perſequi uelimus, earum nullam in ſubiecto ineſſe reperiemus. An autem humana natura quæ ſpecies eſt, aut Socratis natura ſic in homine, aut in Socrate inſit, ut nec ſit pars eius, nec ſine eo conſtare poſsit, magna quæſtio eſt. Sed nihil eſt tam ſubſtãtiæ proprium, quàm eam cum una eademq́;

maneat, accipere poſſe contraria. Cætera enim recipiunt illa quidem contraria, ſed uel non eadem numero manent, uel non mutantur accipiendis contrarijs. Nam nec color unus atque idem manens, candor & nigror dicitur, & oratio eadem uera ac falſa illa quidem dicitur, ſed tamen cum ita dicitur, nulla eius ſequitur immutatio. At ſubſtantia una eademq; numero manens, immutatione ſui contraria accipit. Socrates enim una hora ex calido fit frigidus, cum ſit unus & idem, idq; ſui mutatione, quoniã nunc frigidus eſt, qui paulo antè calidus fuit. Atque hæ quidem ſunt naturæ proprietates, quæ eam à cæteris Categorijs facile ſeiungunt.

Quãtitas autẽ hoc à cæteris differt, quòd æqualis, aut inæqualis, par aut impar dicitur, cæteræ aut nõ dicũtur omnino, aut habita illius ratione dicuntur. Nam cum aliquid æquale tribus modis appelletur, aut quod tam lõgè, aut quod tã latè, aut quod in omnes partes æquè pateat: quorũ in primo lõgitudinis, in altero latitudinis, in tertio altitudinis & craſſitudinis habeatur ratio: hæc autem in ſolis magnitudinibus intelligantur, profectò ſolæ magnitudines, ut lineæ, ut extremitates, ut locus, ut corpora, æquales inæqualésue dicuntur. Quod eodem modo de numeris, qui ſoli pares aut impares dicuntur, intelligendum eſt. Nam cætera, paria & imparia, æqualia & inæqualia ex ijs nominantur. Vt pares duo homines ſiue æquales dicuntur, quòd ſint pari magnitudine. Quanquam multis in rebus his uerbis

abutimur, ut duos homines pari uirtute, id eſt ſimili præditos dicimus. Inter qualitatem autem & cæteras categorias hoc intereſt, quòd ex qualitate aliquid ſimile aut diſsimile nominatur, ex cæteris non nominatur, ut qui iïſdem lineamentis oris præditi ſunt, ſimiles appellantur: in quibus iïdem mores ſunt, eædem uirtutes, ſimiles moribus uirtutibúſq; dicuntur. Hoc etiam diſtant ea quæ cum aliquo conferuntur, à cæteris, quòd ſi quis norit unum eorum quæ cum aliquo conferuntur, ſimul cognoſcet alterum: quod in aliïs non eſt neceſſe. Nam cui exploratum erit aliquid duplum eſſe, cuius ſit dûplum etiam intelliget. Sed hoc in iïs modò quæ certa ſunt & definita, atque id in numeris intelligendum eſt. ut ſi quis cognoſcat dupla eſſe quatuor, is ſtatim duorum eſſe dupla cognoſcet, in aliïs autem huius generis neceſſe non eſt. ut ſi quis, certum hominem ſciat patrem eſſe, is filiï quidem patrem eſſe ſciet: cuius autem filiï, non poterit dicere. Quapropter hoc potius ea quæ cum aliquo conferuntur, à cæteris diſtingui dicentur, quòd neutrum ſimpliciter, ſed ſolum comparatè cognoſcitur, ſimpliciter autem reliqua cognoſcuntur omnia. Patrem enim aliquem eſſe nemo intelligere poteſt, niſi eum cũ filio: nec duplum, niſi id ſimplum cuius duplum ſit: nec maius aliquid eſſe, niſi cum minore conferat. Cætera autem omnia ſimpliciter cognoſcuntur: ut ſubſtantia quid ſit, ut intelligamus, non ad aliud referre cogimur, ſed ipſam per ſe conſyderamus. Quod

eodem modo de quantitate, qualitate, reliquiſq; categorijs iudicandum eſt. Quòd ſi prius illud horum proprium efficere uelimus, hoc ſolum dicendum eſt, cognito uno eorũ quæ huic ſint categoriæ attributa, alterum etiam cognitũ eſſe neceſſario. Nam cum rei natura quæ ſit, niſi ex definitione cognoſci non poßit, in eorum autem quæ cum aliquo conferuntur, utroq; definiendo alterum adhiberi oporteat, nec definitio niſi cognitis uerbis omnibus ex quibus cõſtat, poßit intelligi: profecto unum ſi cognitum ſit, alterum etiam ſit neceſſe eſt. Reliqua autem ſex categoriarum genera & facile inter ſe, & à reliquis internoſci poſſunt. Nam actio & perpeßio hoc ab reliquis differunt, quòd reliquæ præter tempus & orationem totæ & uniuerſæ eodem tempore permanent, ipſæ autem nunquã totæ. Veluti actio, exempli cauſa, uirtutis, aut uitij continenter fluit & labitur: ita ut nec cum incipit, iam ſit, nec cum peracta eſt, eius pars ulla reliqua ſit: quod eodem modo de motu iudicandum eſt. At ſubſtantia eadem tota diu perſeuerat, tota quantitas, tota qualitas, totus etiam aliquis diu accumbit, in certo loco, & tempore, etiam ueſtitus eſt. Nam quod tempus excepi & orationem, ea excepi quia ad quãtitatem pertineant: à quibus actio & perpeßio hoc diſtant, quòd tẽpus ſit numerus motus primi cœli quod mouetur, oratio autẽ ſit in uoce, hæc autẽ in faciendo & patiendo ſint. Inter actionẽ autem & perpeßionem hoc intereſt, quòd illa à faciente, hæc in

patiente naſcitur. Neque enim reipſa differunt, ſed ſola cogitatione. Amor enim & actionis & perpeſsionis eſt. actionis quatenus ab aliquo proficiſcitur: quatenus in alterum extat, & ab eodem accipitur, perpeſsionis. Itaque quatenus actionis eſt, agendi: quatenus perpeſsionis, patiendi uerbo explicatur, ueluti amor meus, is quo te amo dicitur: amor tui, quo amaris. Reliqua quatuor hoc à cæteris differunt, quòd nullã habeant eminentiam, id eſt non ſint re uera, ſed rerum quædam ſint affectiones, & ut uulgo appellãt, habitudines, illæ autem re uera ſint. Neque enim aliud eſt reipſa hominẽ accũbere, in loco eſſe, decem annis uiuere, aut ueſtitum eſſe, aliud hominem eſſe omnino: ſed reipſa eadem ſunt, uerbo autẽ ſolo & cogitatione differũt. Ex quo perſpicuũ eſt quinq; eſſe tantũ genera rerũ. Nam quicquid re uera eſt, id uel ſubſtantia eſt, uel quantitas, uel qualitas, uel relatio eſt, uel actio. Quanquã non omnis re ipſa relatio eſt. Ita hæc decem prima capita & genera non omnia inter ſe re ipſa differũt. Quapropter non hæc diſtinxit genera Ariſtoteles, niſi quòd quicquid alicui attribueretur, tot modis attribui poſſet, ut nõ rerum, ſed uerborum quæ dicerentur, aut dici poſſent in aliquo diſtinctiones, rationẽ habuiſſe uideatur. Itaque principio libri qui inſcriptus eſt Categoriæ, quæ ſimplicia ſint uerba, ea uel ſubſtantiam, uel quantitatem, uel qualitatem, aliámue categoriam ſignificare dicit: & ex ijs conſtare enunciationes. Quo autem modo poſtrema

eædem quatuor categoriæ inter ſe differāt, facile eſt dictu. Nam & ſitum eſſe, ſignificat rem totam aut eius partem parteſue aliquas aliquo modo poſitas eſſe & collocatas: & tectū eſſe aliqua re aduētitia, aut quaſi aduentitia munitum amictūmq; eſſe contra ea quæ extrinſecus occurrunt. Et in loco eſſe, uel agere, uel pati, eſt loco definiri naturam ipſam, aut eius actionem, aut perpeßionem, uel aliam affectionem. Et in tēpore eſſe, agere, aut pati, eſt certum aut incertum tempus, uel rem ipſam, uel actionem eius uel perpeßionem, aut aliquam affectionem metiri, quorum omnium facilis eſt distinctio. Hæ autem categoriarum inter ſe dißimilitudines diligenter notandæ ſunt. His enim cognitis, facile unaquaq; propoſita quæstione, cuius ſit categoriæ, poterimus dicere. Ac mihi quidem uideor ſatis docuiſſe, quid ſit quæſtio dialecticorū propria, quótq; eius ſint, & quæ genera, & quemadmodum internoſci poßint. Proximum eſt, ut de argumentatione, quæ ubi quæstio poſita eſt, tractari ſolet, diſſeramus. Quoniā autē argumētatio omnis ex enūciationibus conſtat, & enunciatio ex uerbis ſimplicibus, à partibus minutißimis, ut polliciti ſumus, ordiamur. Illud quidem intelligendum eſt, non ſolum quæstiones ex illis quatuor quæ in diſputationem ſola incidere docui, & ex decem categorijs, quarum in quaq; illa quatuor inhærent, uerum etiam enunciationes omneis conſtare. Nam cum ex quæſtione enunciatio, ſublata nota interrogationis, ferè efficiatur,

nec res ulla confirmetur aut refellatur, niſi quæ propō ſita ſit ad diſputādum, profecto ex iiſdē uerbis tanquā partibus quæſtio, enunciatio, & argumentatio conſtet neceſſe eſt. Itaq; quam fecimus quæſtionum diuiſionē, eandē etiam enunciationū faciamus licebit, ut dicamus alias eſſe generis, alias definitionis, alias proprij, alias accidentis: & earum unāquāq; aut ſubſtantiæ eſſe, aut quantitatis, aut qualitatis, aut eorū quæ cum aliquo cōferātur, aut actionis, aut perpeſſionis, aut ſitus, aut integumēti, aut loci, aut tēporis. Sic enim in ueri & falſi diiudicatione minùs aberrabimus. Nam cum hoc loco hæc omnia nominis & uerbi nominibus appellentur, ita facillimè de ueritate & falſitate iudicare poterimus, ſi nomina ex quibus conſtant enunciationes, quo quaſi à capite arceſsita ſint, intelligemus. Si enim tantum ſcias eſſe nomen id quod attribuitur alteri, aut aberrabis à uerò: aut ſi attingas, id caſu, non ex arte facere uidebere. At ſi id, exēpli cauſa, genus eſſe ſcias, & teneas quæ tradidi, ſine ullo negocio uerè ne an falſo rei ſubiectæ attribuatur, intelliges. Sint ergo hæc omnia quaſi materia enunciationum. Quoniā autem hæc iam à nobis explicata ſunt, & hoc, ut dixi, loco nomina & uerba appellantur: primum quid ſit nomen, quid uerbum dicamus: deinde quid oratio & enunciatio.

Nomen uox eſt ex inſtituto ſignificās, ſine tempore, cuius pars nulla quicquā declarat ſeparatim. Quoniam omne dialecticorum inſtitutum eſt, ut alicui in diſputā-

do, diſputare autem ſine uocis & orationis munere nemo poteſt, fit ut nomen uoci ſubſit, ut eius ſpecies & forma. Ita quæ uerba uel ſcripto conſtant, uel animis noſtris impreſſa ſunt, ea nõ ſunt propriè nomina dialecticis. Quod autem dixi, ex inſtituto ſignificans, idem ferè ualet quod ex impoſitione: quibus uerbis eæ uoces excipiuntur, quæ natura aliquid ſignificant, non ex hominum inſtituto & quaſi compoſitione. Eiuſmodi uoces ſunt eiulantium, ridentium, & peregrinarum aut etiã barbararum nationum. Quod autem ſequitur, ſine tempore, uerba, id eſt ῥήματα excludit. Nam & uoces ſunt, & ex inſtituto hominum ſignificant, ſed quia tẽpus adſignificãt, nõ ſunt nomina. Hæc enim nomina, annus, dies, hora, non adſignificant tempus, ſed planè ſignificãt. Aliud eſt enim adſignificare tempus, quod alij cum tempore ſignificare dicunt: aliud ſignificare. Adſignificare enim tẽpus, eſt tẽpus ad ſignificationẽ quæ iã eſt, quaſi ſociũ adiungere, ut amo uerbum agere aliquid ſignificat, & præterea illud notat in inſtãti tẽpore fieri. Significare autem tempus, eſt primum illud declarare non ſequi, ita ut tempori tanquam eius pars ſubijciatur. Poſtremum autem illud, cuius pars nulla quicquã declarat ſeparatim, reijcit orationem. Nomina autem iuncta, quæ grãmatici cõpoſita uocant, hac definitione continẽtur. Etſi enim in hoc uerbo, præpotẽs, præ præpoſitio aliquid ſignificare uidetur, tamẽ ſeparata nihil ſignificat omnino. Addũt etiã nomina infinita dia-

lectici,ſecuti Ariſtotelem,quod mihi nōn placet,niſi in nominibus ijs quæ concreta ipſi, grammatici adiectiua nuncupant: quo in genere hæc ſunt,non iuſtus, non dignus. Vt in hac enũciatione,Omnis ornatus eſt non dignus uiro. Nam in hac,Non homo eſt rationis expers, non puto ferendum:ſed ſi hoc modo dicas,id quod non eſt homo,non eſt rationis particeps. Obliqui autem caſus,ut hominis,homini,hominem,homine,non in nominum numero reponũtur, quoniam placet Ariſtoteli ex nomine & eſt uerbo conſtare enunciationem, quod in his minimè contingit. Neque enim hoc totum,Hominis eſt,enunciationis nomen obtinet. Ita nominis definitio complenda erit hoc modo, Nomen eſt uox ſignificans ex inſtituto, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim, ſed ita ut cum eſt uerbo enunciationem efficiat. Atque hæc quidem de nomine.

Verbum autem uox eſt tempus præſens adſignificans, cuius pars nulla quicquam ſeparatim efficit:ſemperq́;ea declarat quæ de alio dicũtur,ut amo. De uerbis infinitis eodem modo quo de nominibus infinitis iudicandũ eſt. Ab hac definitione excluduntur præterita & futura,uerba etiam imperantis,optantis,& infiniti modi,quòd ea quæ alijs attribuuntur, non indicant,& quòd omne uerbum iunctum cũ nomine pronunciatum efficit. Ita ſola indicãdi modi uerba ſunt,duntaxat quæ præſentis ſunt temporis. Cum autem enunciationem dico,eam dico, qua aliquid de aliquo dicitur. Nam in ijs

quæ connexa dicuntur, ſubiunctiui & optatiui modi uerba habētur, itémque præterita & futura, ut in hac, Si cras terra lunæ obijciatur, cras luna deficiet.

Oratio autem eſt uox ſignificans, cuius pars aliqua ſeiuncta illa quidem ſignificat, ſed ut nomen, non ut affirmatio. Hæc ab Ariſtotele traditur definitio, qua mihi uidentur excipi orationes connexæ, ut hæc, Si ſol lucet, dies eſt. Quod certè eius inſtituto conſentaneum eſt. Nam cum de enunciationibus quibus aliquid de aliquo dicitur, in libro de interpretatione diſſerere cōſtituiſſet, et in prioribus analyticis de ratiocinatione ſimplici, quæ κατηγορικὸς συλλογισμὸς uocatur, profectò de oratione cum diſputat, de illa diſſerere uidetur. Quod etiā definitionis uerba illa, non ut affirmatio, declarāt. Nam hoc totum, dies eſt, ſeparatum ab hac enunciatione, Si lucet, dies eſt, ut affirmatio ſignificat.

Nos autem quoniam de utroq; enunciationis genere dicere inſtituimus, orationem definiamus hoc modo, Oratio uox eſt, cuiꝰ pars aliqua ſeparata ſignificat. Vel hoc modo, Oratio eſt multarum dictionum ſiue uerborum ex inſtituto ſignificantium comprehenſio. Orationum autem genera ſunt duo. Alia enim perfecta eſt, alia imperfecta. Perfecta eſt ea, quæ perfectam ſententiam in animo audientiū imprimit, ut homo eſt animal. Imperfecta contrà ea eſt, quæ non imprimit & parit, ut hæc, Socrates & Plato. Hac enim prolata oratione, animi auditorum nō conquieſcunt, ſed aliquid præterea

deſyderant. Perfecta rurſus duplex eſt, alia quæ enunciatio eſt, alia quæ non eſt enunciatio. Enunciatio illa eſt, quæ uerum quid falſum'ue declarat, cuiuſmodi hæc eſt, homo eſt rationis particeps. Enunciatio autem nō eſt ea quæ uerum aut falſum non ſignificat, ut orationes imperantium, aut optantium, aut rogantium, & admirātium. Ita orationes indicandi modi dialecticis ſolæ relictæ ſunt, duntaxat ſimplices. Quoniam autem uerum aut falſum quid eſſe dicitur duobus modis, & ſimpliciter, ut homo eſt animal, & ex adiunctione, ut ſi ſol lucet, dies eſt, duo enūciationum genera extiterunt: unū ſimplex dicitur, quod uerū aliquid abſolutè aut falſum complectitur, ut hæc enunciatio, Animus eſt immortalis, ſimplex appellatur, quòd ſimpliciter, non ex aliqua adiunctione uerum exprimit. Alterum dicitur tum cōnexum à Cicerone, tum copulatum, ut ſi quid currit, id mouetur. hoc ϲυνημμένον græci appellant. Id autem connexum pronunciatū eſt, quod uerū aut falſum quid eſſe declarat ex adiūctione, ut cum dico, Si homo currit, mouetur, non ſimpliciter aut omnino hominem moueri dico, ſed ex cōnexione hac, ſi currit. Hæc duo genera multas habent partes, de quibus nobis dicendum eſt ſigillatim, ac primū de ſimplicium generibus. Simplicium primum genus eſt, cum utrunque nomen enunciationis ſimplex eſt, aut iunctum. Simplex, ut in hac, iuſti ſunt boni: iunctum, ut iniuſti ſunt improbi: aut cum alterum iunctum eſt, quod duobus modis fit, ut impij

ſunt mali: Boni ſunt ferè inopes. Alterum genus eſt cũ utrunq; copulatum eſt, aut alterum. Copulatum autem ſiue coniunctũ appello extremũ, quod ex multis cõſtat uerbis. Id quod duobus modis fieri poteſt. Nam aut coniuncta uerba ſunt ſine coniunctione, aut cum coniunctione. Si ſine coniunctione, id fiet ſolum uno modo: ſi coniunctio addatur, duobus. Nam aut, uel, ue, &, ac atque, que, coniunctiones poſſunt nomina copulare. Primi generis pronunciatorum exempla erunt huiuſmodi, Animal rationis particeps, eſt capax diſciplinæ. Homo eſt animal rationis particeps mortale. Homo malus eſt homo. Eodem adduntur relata, ut in hac, Virtus bonos eos in quibus ineſt efficit. Secũdi hæc, Homo uel bellua rationis eſt particeps. Deus & animus ſunt immortales. Eadem commutari poſſunt tot modis quot ſuperiora pronunciata. Nec uero in ijs modo pronũciationibus quæ ex eſt uerbo conſtant, hoc contingit, ſed in ijs etiam quæ ex alijs quæ adiectiua nominantur à dialecticis. Vt in his, Homo & angelus ratiocinãtur, Sapiens rebus ſuis conſulit & alienis. Virtus uel uitium bonos efficit. De connexis dicemus poſtea. Antè autem quàm ad alia pergo, quò hæc facilius intelligantur, non alienũ erit enũciationis ſimplicis partes quæ, & quot ſint, exponere. Omnis quidem pronunciatio ex nomine & uerbo, aut ex nominibus conſtat. Si ex nomine uno tãtum, id ſubiectum erit ſemper, & in uerbo attributum totum intelligetur. Si ex nominibus, id duobus modis

uſuenire poteſt. Nam aut eſt uerbum, aut aliud enunciatio complectitur. Si eſt complectitur, tum id nomen cuius uis alteri conuenire, aut non cõuenire dicitur, ſolũ attributi, id eſt prædicati appellatur nomine. Si alio ex uerbo conſtet effatum, ipſum illud uerbum partem ſibi attributi uendicabit. Horum omnium exempla erunt huiuſmodi, Deus eſt, Deus eſt bonus. Deus curat res humanas. In prima enim enũciatione dei uerbum ſubiecti nomen obtinet, eſt autem uerbum ſimul & uerbi & attributi. Cum enim dico, Deum eſſe, deũ ab ijs ſeparo quæ nulla ſunt, eiq́; ſtatum tribuo. Cum autẽ eum dico bonũ eſſe, deo bonitatem attribuo, ita boni uerbũ ſolum erit in attributo. At cũ eum dico res curare humanas, nõ ei res humanas attribuo, ſed rerũ humanarũ curam & prouidentiam. Atque in his diſtinguendis exercendi erunt ſtudioſi diſſerẽdi, quòd ſine his uerum à falſo uix aut ne uix quidem poſſunt internoſcere. Id autem quò facilius efficere poßint, primum ſic habeãt, Omni ſimplici enunciatione aliquid alicui uel uere uel falſo attribui: quod attribuatur, id appellari attributũ, ſiue prædicatum: cui quid eo modo attribuatur, id ſubiectum uocari. Deinde ut facile alterum ab altero ſeparare poßint, hoc intelligãt, duplicem eſſe ordinem orationis: unum, qui à natura: alterum, qui ab arte ſit profectus. à natura autem eum profectum eſſe, quo natura ſua quiſq; duce ſimpliciter animi ſenſa exprimit: ab arte eum, qui cõuerſus eſt. Nam naturalis eſt ſermo hu-

iuſmodi,Deus proſpicit hominibus:conuerſus hic,Hominibus deus proſpicit. Et,Deus hominibus proſpicit, & ,Hominibus proſpicit deus. Naturalis huiuſmodi, Deus eſt præpotens omnium rerum: Artis & uerſus hic, Deus eſt rerum omnium præpotens. Et, præpotens eſt deus rerum omnium,&,rerum omnium præpotens eſt deus, & , rerum eſt omnium præpotens deus. Ex quibus perſpicuum eſt, eum ſermonem qui ſimpliciter ac uno modo à natura nobis tributus ſit, multis modis artificio eſſe commutatum. His cognitis uidendum erit diligenter, ſit ne ſermo naturalis is qui erit propoſitus, an ne cõuerſus. Si erit naturalis,ea omnia quæ uerbum antecedent,ſubiecti: quæ ſequentur, attributi aut eius partis nomen obtinebũt. Si artis erit,& uerſus,ad naturalem reuocandus erit, atque ex eo quæ ſubiecta erit res,quæ ei attributa,erit æſtimãdum. Huius autem rei præceptum generale eſt, Omnia nomina quæ uerbum enunciationis à fronte aſciſcãt,ad ſubiectum: quæ à tergo,ad attributum pertinere. Sed de his hactenus. Nunc ad inſtitutum reuertamur. Atque etiam ſimplicis enunciationis alia genera ſunt. Omnis enim ſimplex,aut ait quid,aut negat,id eſt,aut affirmatio eſt,aut negatio. Affirmatio eſt enũciatio,quæ ait quid,ut hæc, Iuſtitia uirtus eſt. Negatio eſt enũciatio quæ quid negat,ut, Iuſtitia non eſt uirtus. Quoniam autem cum quid confirmamus, & negamus, id uel de toto genere facimus, uel de parte incerta uel de certa, uel etiam de aliqua re

ſingulari, efficitur ut tam affirmatio quàm negatio in quatuor partes ſit diſtributa. Prima dicitur affirmans uel negans uniuerſè, uel in totum: altera affirmans uel negans ex parte aliqua: tertia affirmans aut negans ex incerta parte: quarta affirmans aut negans ſingularis. Affirmatio autem quæ dicit quid de toto genere, ea eſt enũciatio, qua aliquid omni rei propoſitæ conuenire dicitur. Vt hæc, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Negatio autem totius generis eſt enunciatio, qua aliquid toti rei propoſitæ cõuenire negatur, ut nulla iniuſtitia uirtus eſt. Affirmatio autẽ incertæ partis eſt ea, qua aliquid incertè parti rei propoſitæ conuenire dicitur. ut uirtus eſt per ſe expetẽda. homo currit. Negatio indefinita eſt, quæ quid negat conuenire indefinitæ parti rei propoſitæ, ut homo non uigilat. Affirmatio cuiuſdam partis, eſt enunciatio, qua quid alicui rei propoſitæ parti cõuenire dicitur, ut, Aliqua uoluptas eſt bonum. Negatio autem alicuius partis, eſt enunciatio qua alicui parti rei propoſitæ quid negatur conuenire, ut, Aliqua uoluptas nõ eſt in bonis. Harum duarum notæ ſunt eæ quæ partem aliquã declarant, cuiuſmodi hæ ſunt, Aliquis, Quidam, nonnullus, & quæ ſunt generis eiuſdem. Affirmatio rerum ſingularum eſt enũciatio, qua alicui rerum ſingularum quid attribuitur. ut Ariſtoteles eſt Philoſophus. Philoſophia enim ei attribuitur. Hic iuſtus eſt. Negatio autem rerum ſingularum, enũciatio eſt, qua rerum ſingularum alicui propoſitæ quid negatur conuenire: ut

Ariſtoteles non uiuit.ei enim uita negatur conuenire. Hic non eſt iuſtus. Has autẽ definitiones qui uolet,ad attributa & ſubiecta accõmodare poterit, ut dicat affirmationẽ totius generis,eam enũciationem eſſe,cuius attributũ toti ſubiecto conuenit.itemq; in cæteris. Quod ut uerũ ſit,tamẽ quæ ſequũtur partitiones nõ in uerbis, ſed in rebus ipſis neceſſario intelligũtur. Omnis enũciatio ſiue ſimplex ſit, ſiue aiat quid ſiue neget, uera aut falſa eſt. Vera illa eſt quæ id quod res eſt, declarat, ut homo eſt rationis particeps. Hæc enim hominẽ eſſe rationis participem ſignificat,quod ita eſt. Falſa autem ea eſt,quæ aliter rẽ atq; eſt,declarat,ut homo nõ eſt rationis particeps. Et quoniam enũciationis omnis ueritas & falſitas ex eorum conuenientia ſeu conſenſione,aut diſiunctione iudicanda eſt, quot modis res conſpirare, & diſsidere inter ſe poſsint,uideamus. Hoc enim ad diiudicandã enunciationum ueritatem & falſitatem ualet plurimum. Tribus quidem modis res inter ſe affectas eſſe inuenio. Aliæ enim res ſic cohærent inter ſe,ut nũquam ſeiungi poſsint: aliæ contrà ſic inter ſe diſiunctæ ſunt,ut coniungi nunquã poſsint. Quædã his interiectæ, interdum coniunguntur,interdũ ſeparantur. Primi generis eæ ſunt omnes, quas cuiq; categoriæ attribuimus, ſi in enũciationibus ſemper ea quæ latius patent ijs tribuamus,quæ patẽt anguſtius: aut ſi,ut rẽ in pauca cõferam,genus & differẽtia de ſuis formis,proprium de ſpecie cuius eſt propriũ,et de eo cuius uim declarat de-

finitio, dicantur. Ex his enim enũciationes exiſtent: quæ propterea dicuntur neceſſariæ, quòd aliter eſſe non poſſit, atq; declarant. Generis huiuſmodi erit exemplum, Homo eſt animal. Iuſtitia uirtus eſt. Virtus eſt habitus. Differentiæ, ut homo eſt rationis particeps. Virtus eſt uolũtaria. Proprij, ut hæ, homo capax eſt diſciplinæ, enunciatio uera eſt aut falſa. Definitionis, homo eſt animal rationis particeps. Virtus eſt habitus animi uoluntarius, rationi conſentaneus. Hæ enim enunciationes ſic ueræ ſunt, ut in falſum conuerti nequeant. Secundi generis enunciationes ſunt earum rerum quæ in diuerſis categorijs collocantur, & nominibus ſubſtantiuis exprimuntur, aut in ijſdem, ſed non ijs generibus, quorum alterum alteri ſubeſt, continentur. ut, homo eſt uirtus. Animal eſt natura incorporea. Homo eſt lapis. Enunciationes autẽ quæ de his rebus ſunt, Impoſsibiles uulgo appellantur, nos enunciationes de eo quod fieri non poteſt, ut Cicero, nominamus, propterea quòd fieri non poſsit, ut res ita habeat, ut ſignificant. Atque hæc duo genera enunciationum aientia ſunt. Negantes autem erunt enunciationes neceſſariæ, ſi aientibus ijs quæ de eo quod fieri non poteſt, ſunt, adiungatur negatio, & cõtrà negantes ex eo quod fieri non poteſt, ſi aientibus neceſſarijs, eodẽ modo negatio adiũgatur. Vt enim hæc neceſſaria eſt, homo eſt animal: ſic hæc impoſsibilis, homo animal nõ eſt. Eodẽq; modo hæc neceſſaria eſt, homo non eſt lapis, quæ erat ut uocãt impoſsibilis, ſublata

negatione. Sunt etiã aliæ quæ inter has, ut dixi, medium locum obtinent. Quæ de ijs ſunt enunciationes, nec ſunt neceſſariæ, quòd aliter res ſe habere poteſt, atque ſignificãt, nec, ut uocant, impoßibiles, quòd fieri poteſt, ut res ita habeat, ut indicant. Contingentes eas uocant Dialectici, quòd fieri poßit ut ita & res ſit, & nõ ſit, ut illæ ſignificãt. Accidẽtis autem ſunt hæ omnes pronunciationes, quandoquidem accidens id eſſe definitione explicauimus, quod conuenire & non conuenire poteſt re in qua ineſt ſalua & integra. Quod etiam hinc ſciri poteſt, quia cum quicquid alicui attribuitur, id aut genus ſit, aut definitio, aut proprium, aut accidens: in quibus autem effatis genus attribuitur, definitio & proprium, eæ neceſſariæ, ut docui, habendæ ſint: profectò ſi qua enunciatio ex accidente naſcatur, ea ſit contingens, neceſſe eſt. Propriæ autem accidentis & naturales enunciationes eſſe debent, ut etiam generis, definitionis, & proprij, cuiuſmodi ſunt eæ omnes, in quibus hæc quatuor ſubiectis rebus tribuuntur proprijs atque naturalibus. Naturales porrò accidẽtibus ſubiectæ res, ſunt eæ in quibus aut cohærent iam, aut certè cohærere poſſunt. Quarum aliquas nominemus, ut ſtudioſorum diſſerendi aliqua ex parte laborẽ leuemus. Omne corpus, ſiue natura corporea, eſt quaſi ſedes colorum & magnitudinũ propria: Homines ſoli ex animalibus artium, uirtutum atque uitiorum: Animalia omnia perturbationum omnium. Animalia rurſus integumento-

patiente naſcitur. Neque enim reipſa differunt, ſed ſola cogitatione. Amor enim & actionis & perpeſsionis eſt. actionis quatenus ab aliquo proficiſcitur: quatenus in alterum extat, & ab eodem accipitur, perpeſsionis. Itaque quatenus actionis eſt, agendi: quatenus perpeſsionis, patiendi uerbo explicatur, ueluti amor meus, is quo te amo dicitur: amor tui, quo amaris. Reliqua quatuor hoc à cæteris differunt, quòd nullã habeant eminentiam, id eſt non ſint re uera, ſed rerum quædam ſint affectiones, & ut uulgo appellãt, habitudines, illæ autem re uera ſint. Neque enim aliud eſt reipſa hominẽ accũbere, in loco eſſe, decem annis uiuere, aut ueſtitum eſſe, aliud hominem eſſe omnino: ſed reipſa eadem ſunt, uerbo autẽ ſolo & cogitatione differũt. Ex quo perſpicuũ eſt quinq; eſſe tantũ genera rerũ. Nam quicquid re uera eſt, id uel ſubſtantia eſt, uel quantitas, uel qualitas, uel relatio eſt, uel actio. Quanquã non omnis re ipſa relatio eſt. Ita hæc decem prima capita & genera non omnia inter ſe re ipſa differũt. Quapropter non hæc diſtinxit genera Ariſtoteles, niſi quòd quicquid alicui attribueretur, tot modis attribui poſſet, ut nõ rerum, ſed uerborum quæ dicerentur, aut dici poſſent in aliquo diſtinctiones, rationẽ habuiſſe uideatur. Itaque principio libri qui inſcriptus eſt Categoriæ, quæ ſimplicia ſint uerba, ea uel ſubſtantiam, uel quantitatem, uel qualitatem, aliámue categoriam ſignificare dicit: & ex ijs conſtare enunciationes. Quo autem modo poſtrema

eædem quatuor categoriæ inter ſe differãt, facile eſt dictu. Nam & ſitum eſſe, ſignificat rem totam aut eius partem parteſue aliquas aliquo modo poſitas eſſe & collocatas: & tectũ eſſe aliqua re aduẽtitia, aut quaſi aduentitia munitum amictúmq; eſſe contra ea quæ extrinſecus occurrunt. Et in loco eſſe, uel agere, uel pati, eſt loco definiri naturam ipſam, aut eius actionem, aut perpeßionem, uel aliam affectionem. Et in tẽpore eſſe, agere, aut pati, eſt certum aut incertum tempus, uel rem ipſam, uel actionem eius uel perpeßionem, aut aliquam affectionem metiri, quorum omnium facilis eſt diſtinctio. Hæ autem categoriarum inter ſe dißimilitudines diligenter notandæ ſunt. His enim cognitis, facile unaquaq; propoſita quæſtione, cuius ſit categoriæ, poterimus dicere. Ac mihi quidem uideor ſatis docuiſſe, quid ſit quæſtio dialecticorũ propria, quótq; eius ſint, & quæ genera, & quemadmodum internoſci poßint. Proximum eſt, ut de argumentatione, quæ ubi quæſtio poſita eſt, tractari ſolet, diſſeramus. Quoniã autẽ argumẽtatio omnis ex enũciationibus conſtat, & enunciatio ex uerbis ſimplicibus, à partibus minutißimis, ut polliciti ſumus, ordiamur. Illud quidem intelligendum eſt, non ſolum quæſtiones ex illis quatuor quæ in diſputationem ſola incidere docui, & ex decem categorijs, quarum in quaq; illa quatuor inhærent, uerum etiam enunciationes omneis conſtare. Nam cum ex quæſtione enunciatio, ſublata nota interrogationis, ferè efficiatur,

nec res ulla confirmetur aut refellatur, niſi quæ propoſita ſit ad diſputãdum, profectò ex iiſdẽ uerbis tanquã partibus quæſtio, enunciatio, & argumentatio conſtet neceſſe eſt. Itaq; quam fecimus quæſtionum diuiſionẽ, eandẽ etiam enunciationũ faciamus licebit, ut dicamus alias eſſe generis, alias definitionis, alias proprij, alias accidentis: & earum unãquãq; aut ſubſtantiæ eſſe, aut quantitatis, aut qualitatis, aut eorũ quæ cum aliquo cõferãtur, aut actionis, aut perpeſsionis, aut ſitus, aut integumẽti, aut loci, aut tẽporis. Sic enim in ueri & falſi diiudicatione minùs aberrabimus. Nam cum hoc loco hæc omnia nominis & uerbi nominibus appellentur, ita facillimè de ueritate & falſitate iudicare poterimus, ſi nomina ex quibus conſtant enunciationes, quo quaſi à capite arceſsita ſint, intelligemus. Si enim tantum ſcias eſſe nomen id quod attribuitur alteri, aut aberrabis à uerò: aut ſi attingas, id caſu, non ex arte facere uidebere. At ſi id, exẽpli cauſa, genus eſſe ſcias, & teneas quæ tradidi, ſine ullo negocio uerè ne an falſo rei ſubiectæ attribuatur, intelliges. Sint ergo hæc omnia quaſi materia enunciationum. Quoniã autem hæc iam à nobis explicata ſunt, & hoc, ut dixi, loco nomina & uerba appellantur: primum quid ſit nomen, quid uerbum dicamus: deinde quid oratio & enunciatio.

Nomen uox eſt ex inſtituto ſignificãs, ſine tempore, cuius pars nulla quicquã declarat ſeparatim. Quoniam omne dialecticorum inſtitutum eſt, ut alicui in diſputã-

do, diſputare autem ſine uocis & orationis munere nemo poteſt, fit ut nomen uoci ſubſit, ut eius ſpecies & forma. Ita quæ uerba uel ſcripto conſtant, uel animis noſtris impreſſa ſunt, ea nõ ſunt propriè nomina dialecticis. Quod autem dixi, ex inſtituto ſignificans, idem ferè ualet quod ex impoſitione: quibus uerbis eæ uoces excipiuntur, quæ natura aliquid ſignificant, non ex hominum inſtituto & quaſi compoſitione. Eiuſmodi uoces ſunt eiulantium, ridentium, & peregrinarum aut etiã barbararum nationum. Quod autem ſequitur, ſine tempore, uerba, id eſt ῥήματα excludit. Nam & uoces ſunt, & ex inſtituto hominum ſignificant, ſed quia tẽpus adſignificãt, nõ ſunt nomina. Hæc enim nomina, annus, dies, hora, non adſignificant tempus, ſed planè ſignificãt. Aliud eſt enim adſignificare tempus, quod alij cum tempore ſignificare dicunt: aliud ſignificare. Adſignificare enim tẽpus, eſt tẽpus ad ſignificationẽ quæ iã eſt, quaſi ſociũ adiungere, ut amo uerbum agere aliquid ſignificat, & præterea illud notat in inſtãti tẽpore fieri. Significare autem tempus, eſt primum illud declarare non ſequi, ita ut tempori tanquam eius pars ſubijciatur. Poſtremum autem illud, cuius pars nulla quicquã declarat ſeparatim, reijcit orationem. Nomina autem iuncta, quæ grãmatici cõpoſita uocant, hac definitione continẽtur. Etſi enim in hoc uerbo, præpotẽs, præ præpoſitio aliquid ſignificare uidetur, tamẽ ſeparata nihil ſignificat omnino. Addũt etiã nomina infinita dia-

lectici, ſecuti Ariſtotelem, quod mihi nõn placet, niſi in nominibus ijs quæ concreta ipſi, grammatici adiectiua nuncupant: quo in genere hæc ſunt, non iuſtus, non dignus. Vt in hac enũciatione, Omnis ornatus eſt non dignus uiro. Nam in hac, Non homo eſt rationis expers, non puto ferendum: ſed ſi hoc modo dicas, id quod non eſt homo, non eſt rationis particeps. Obliqui autem caſus, ut hominis, homini, hominem, homine, non in nominum numero reponũtur, quoniam placet Ariſtoteli ex nomine & eſt uerbo conſtare enunciationem, quod in his minimè contingit. Neque enim hoc totum, Hominis eſt, enunciationis nomen obtinet. Ita nominis definitio complenda erit hoc modo, Nomen eſt uox ſignificans ex inſtituto, ſine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat ſeparatim, ſed ita ut cum eſt uerbo enunciationem efficiat. Atque hæc quidem de nomine.

Verbum autem uox eſt tempus præſens adſignificans, cuius pars nulla quicquam ſeparatim efficit: ſemperq́; ea declarat quæ de alio dicũtur, ut amo. De uerbis infinitis eodem modo quo de nominibus infinitis iudicandũ eſt. Ab hac definitione excluduntur præterita & futura, uerba etiam imperantis, optantis, & infiniti modi, quòd ea quæ alijs attribuuntur, non indicant, & quòd omne uerbum iunctum cũ nomine pronunciatum efficit. Ita ſola indicãdi modi uerba ſunt, duntaxat quæ præſentis ſunt temporis. Cum autem enunciationem dico, eam dico, qua aliquid de aliquo dicitur. Nam in ijs

quæ connexa dicuntur, ſubiunctiui & optatiui modi uerba habētur, itémque præterita & futura, ut in hac, Si cras terra lunæ obijciatur, cras luna deficiet.

Oratio autem eſt uox ſignificans, cuius pars aliqua ſeiuncta illa quidem ſignificat, ſed ut nomen, non ut affirmatio. Hæc ab Ariſtotele traditur definitio, qua mihi uidentur excipi orationes connexæ, ut hæc, Si ſol lucet, dies eſt. Quod certè eius inſtituto conſentaneum eſt. Nam cum de enunciationibus quibus aliquid de aliquo dicitur, in libro de interpretatione diſſerere cõſtituiſſet, et in prioribus analyticis de ratiocinatione ſimplici, quæ κατηγορικὸς συλλογισμὸς uocatur, profectò de oratione cum diſputat, de illa diſſerere uidetur. Quod etiã definitionis uerba illa, non ut affirmatio, declarãt. Nam hoc totum, dies eſt, ſeparatum ab hac enunciatione, Si lucet, dies eſt, ut affirmatio ſignificat.

Nos autem quoniam de utroq; enunciationis genere dicere inſtituimus, orationem definiamus hoc modo, Oratio uox eſt, cuiꝰ pars aliqua ſeparata ſignificat. Vel hoc modo, Oratio eſt multarum dictionum ſiue uerborum ex inſtituto ſignificantium comprehenſio. Orationum autem genera ſunt duo. Alia enim perfecta eſt, alia imperfecta. Perfecta eſt ea, quæ perfectam ſententiam in animo audientiũ imprimit, ut homo eſt animal. Imperfecta contrà ea eſt, quæ non imprimit & parit, ut hæc, Socrates & Plato. Hac enim prolata oratione, animi auditorum nõ conquieſcunt, ſed aliquid præterea

deſyderant. Perfecta rurſus duplex eſt, alia quæ enunciatio eſt, alia quæ non eſt enunciatio. Enunciatio illa eſt, quæ uerum quid falſum'ue declarat, cuiuſmodi hæc eſt, homo eſt rationis particeps. Enunciatio autem nō eſt ea quæ uerum aut falſum non ſignificat, ut orationes imperantium, aut optantium, aut rogantium, & admirātium. Ita orationes indicandi modi dialecticis ſolæ relictæ ſunt, duntaxat ſimplices. Quoniam autem uerum aut falſum quid eſſe dicitur duobus modis, & ſimpliciter, ut homo eſt animal, & ex adiunctione, ut ſi ſol lucet, dies eſt, duo enūciationum genera extiterunt: unū ſimplex dicitur, quod uerū aliquid abſolutè aut falſum complectitur, ut hæc enunciatio, Animus eſt immortalis, ſimplex appellatur, quòd ſimpliciter, non ex aliqua adiunctione uerum exprimit. Alterum dicitur tum cōnexum à Cicerone, tum copulatum, ut ſi quid currit, id mouetur. hoc συνθετικὸν græci appellant. Id autem connexum pronunciatū eſt, quod uerū aut falſum quid eſſe declarat ex adiūctione, ut cum dico, Si homo currit, mouetur, non ſimpliciter aut omnino hominem moueri dico, ſed ex cōnexione hac, ſi currit. Hæc duo genera multas habent partes, de quibus nobis dicendum eſt ſigillatim, ac primū de ſimplicium generibus. Simplicium primum genus eſt, cum utrunque nomen enunciationis ſimplex eſt, aut iunctum. Simplex, ut in hac, iuſti ſunt boni: iunctum, ut iniuſti ſunt improbi: aut cum alterum iunctum eſt, quod duobus modis fit, ut impij

ſunt mali: Boni ſunt ferè inopes. Alterum genus eſt cũ utrunq; copulatum eſt, aut alterum. Copulatum autem ſiue coniunctũ appello extremũ, quod ex multis cõſtat uerbis. Id quod duobus modis fieri poteſt. Nam aut coniuncta uerba ſunt ſine coniunctione, aut cum coniunctione. Si ſine coniunctione, id fiet ſolum uno modo: ſi coniunctio addatur, duobus. Nam aut, uel, ue, &, ac atque, que, coniunctiones poſſunt nomina copulare. Primi generis pronunciatorum exempla erunt huiuſmodi, Animal rationis particeps, eſt capax diſciplinæ. Homo eſt animal rationis particeps mortale. Homo malus eſt homo. Eodem adduntur relata, ut in hac, Virtus bonos eos in quibus ineſt efficit. Secũdi hæc, Homo uel bellua rationis eſt particeps. Deus & animus ſunt immortales. Eadem commutari poſſunt tot modis quot ſuperiora pronunciata. Nec uero in ijs modo pronũciationibus quæ ex eſt uerbo conſtant, hoc contingit, ſed in ijs etiam quæ ex alijs quæ adiectiua nominantur à dialecticis. Vt in his, Homo & angelus ratiocinãtur, Sapiens rebus ſuis conſulit & alienis. Virtus uel uitium bonos efficit. De connexis dicemus poſtea. Antè autem quàm ad alia pergo, quò hæc facilius intelligantur, non alienũ erit enũciationis ſimplicis partes quæ, & quot ſint, exponere. Omnis quidem pronunciatio ex nomine & uerbo, aut ex nominibus conſtat. Si ex nomine uno tãtum, id ſubiectum erit ſemper, & in uerbo attributum totum intelligetur. Si ex nominibus, id duobus modis

uſuuenire poteſt. Nam aut eſt uerbum, aut aliud enũciatio complectitur. Si eſt complectitur, tum id nomen cuius uis alteri conuenire, aut non cõuenire dicitur, ſolũ attributi, id eſt prædicati appellatur nomine. Si alio ex uerbo conſtet effatum, ipſum illud uerbum partem ſibi attributi uendicabit. Horum omnium exempla erunt huiuſmodi, Deus eſt, Deus eſt bonus. Deus curat res humanas. In prima enim enũciatione dei uerbum ſubiecti nomen obtinet, eſt autem uerbum ſimul & uerbi & attributi. Cum enim dico, Deum eſſe, deũ ab ijs ſeparo quæ nulla ſunt, eiq́; ſtatum tribuo. Cum autẽ eum dico bonũ eſſe, deo bonitatem attribuo, ita boni uerbũ ſolum erit in attributo. At cũ eum dico res curare humanas, nõ ei res humanas attribuo, ſed rerũ humanarũ curam & prouidentiam. Atque in his diſtinguendis exercendi erunt ſtudioſi diſſerẽdi, quòd ſine his uerum à falſo uix aut ne uix quidem poſſunt internoſcere. Id autem quò facilius efficere poſsint, primum ſic habeãt, Omni ſimplici enunciatione aliquid alicui uel uere uel falſo attribui: quod attribuatur, id appellari attributũ, ſiue prædicatum: cui quid eo modo attribuatur, id ſubiectum uocari. Deinde ut facile alterum ab altero ſeparare poſsint, hoc intelligãt, duplicem eſſe ordinem orationis: unum, qui à natura: alterum, qui ab arte ſit profectus. à natura autem eum profectum eſſe, quo natura ſua quiſq; duce ſimpliciter animi ſenſa exprimit: ab arte eum, qui cõuerſus eſt. Nam naturalis eſt ſermo hu-

iuſmodi, Deus proſpicit hominibus: conuerſus hic, Hominibus deus proſpicit. Et, Deus hominibus proſpicit, & , Hominibus proſpicit deus. Naturalis huiuſmodi, Deus eſt præpotens omnium rerum: Artis & uerſus hic, Deus eſt rerum omnium præpotens. Et, præpotens eſt deus rerum omnium, & , rerum omnium præpotens eſt deus, & , rerum eſt omnium præpotens deus. Ex quibus perſpicuum eſt, eum ſermonem qui ſimpliciter ac uno modo à natura nobis tributus ſit, multis modis artificio eſſe commutatum. His cognitis uidendum erit diligenter, ſit'ne ſermo naturalis is qui erit propoſitus, an'ne cõuerſus. Si erit naturalis, ea omnia quæ uerbum antecedent, ſubiecti: quæ ſequentur, attributi aut eius partis nomen obtinebũt. Si artis erit, & uerſus, ad naturalem reuocandus erit, atque ex eo quæ ſubiecta erit res, quæ ei attributa, erit æſtimãdum. Huius autem rei præceptum generale eſt, Omnia nomina quæ uerbum enunciationis à fronte aſciſcãt, ad ſubiectum: quæ à tergo, ad attributum pertinere. Sed de his hactenus. Nunc ad inſtitutum reuertamur. Atque etiam ſimplicis enunciationis alia genera ſunt. Omnis enim ſimplex, aut ait quid, aut negat, id eſt, aut affirmatio eſt, aut negatio. Affirmatio eſt enũciatio, quæ ait quid, ut hæc, Iuſtitia uirtus eſt. Negatio eſt enũciatio quæ quid negat, ut, Iuſtitia non eſt uirtus. Quoniam autem cum quid confirmamus, & negamus, id uel de toto genere facimus, uel de parte incerta uel de certa, uel etiam de aliqua re

ſingulari, efficitur ut tam affirmatio quàm negatio in quatuor partes ſit diſtributa. Prima dicitur affirmans uel negans uniuerſè, uel in totum: altera affirmans uel negans ex parte aliqua: tertia affirmans aut negans ex incerta parte: quarta affirmans aut negans ſingularis. Affirmatio autem quæ dicit quid de toto genere, ea eſt enũciatio, qua aliquid omni rei propoſitæ conuenire dicitur. Vt hæc, Omnis iuſtitia uirtus eſt. Negatio autem totius generis eſt enunciatio, qua aliquid toti rei propoſitæ cõuenire negatur, ut nulla iniuſtitia uirtus eſt. Affirmatio autẽ incertæ partis eſt ea, qua aliquid incertè parti rei propoſitæ conuenire dicitur. ut uirtus eſt per ſe expetẽda. homo currit. Negatio indefinita eſt, quæ quid negat conuenire indefinitæ parti rei propoſitæ, ut homo non uigilat. Affirmatio cuiuſdam partis, eſt enunciatio, qua quid alicui rei propoſitæ parti cõuenire dicitur, ut, Aliqua uoluptas eſt bonum. Negatio autem alicuius partis, eſt enunciatio qua alicui parti rei propoſitæ quid negatur conuenire, ut, Aliqua uoluptas nõ eſt in bonis. Harum duarum notæ ſunt eæ quæ partem aliquã declarant, cuiuſmodi hæ ſunt, Aliquis, Quidam, nonnullus, & quæ ſunt generis eiuſdem. Affirmatio rerum ſingularum eſt enũciatio, qua alicui rerum ſingularum quid attribuitur. ut Ariſtoteles eſt Philoſophus. Philoſophia enim ei attribuitur. Hic iuſtus eſt. Negatio autem rerum ſingularum, enũciatio eſt, qua rerum ſingularum alicui propoſitæ quid negatur conuenire: ut

Ariſtoteles non uiuit. ei enim uita negatur conuenire. Hic non eſt iuſtus. Has autẽ definitiones qui uolet, ad attributa & ſubiecta accõmodare poterit, ut dicat affirmationẽ totius generis, eam enũciationem eſſe, cuius attributũ toti ſubiecto conuenit. itémq; in cæteris. Quod ut uerũ ſit, tamẽ quæ ſequũtur partitiones nõ in uerbis, ſed in rebus ipſis neceſſario intelligũtur. Omnis enũciatio ſiue ſimplex ſit, ſiue aiat quid ſiue neget, uera aut falſa eſt. Vera illa eſt quæ id quod res eſt, declarat, ut homo eſt rationis particeps. Hæc enim hominẽ eſſe rationis participem ſignificat, quod ita eſt. Falſa autem ea eſt, quæ aliter rẽ atq; eſt, declarat, ut homo nõ eſt rationis particeps. Et quoniam enũciationis omnis ueritas & falſitas ex eorum conuenientia ſeu conſenſione, aut diſiunctione iudicanda eſt, quot modis res conſpirare, & diſsidere inter ſe poſsint, uideamus. Hoc enim ad diiudicandã enunciationum ueritatem & falſitatem ualet plurimum. Tribus quidem modis res inter ſe affectas eſſe inuenio. Aliæ enim res ſic cohærent inter ſe, ut nũquam ſeiungi poſsint: aliæ contrà ſic inter ſe diſiunctæ ſunt, ut coniungi nunquã poſsint. Quædã his interiectæ, interdum coniunguntur, interdũ ſeparantur. Primi generis eæ ſunt omnes, quas cuiq; categoriæ attribuimus, ſi in enũciationibus ſemper ea quæ latius patent ijs tribuamus, quæ patẽt anguſtius: aut ſi, ut rẽ in pauca cõferam, genus & differẽtia de ſuis formis, proprium de ſpecie cuius eſt propriũ, et de eo cuius uim declarat de-

negatione. Sunt etiã aliæ quæ inter has,ut dixi,medium locum obtinent. Quæ de ijs ſunt enunciationes,nec ſunt neceſſariæ, quòd aliter res ſe habere poteſt, atque ſignificãt,nec,ut uocant,impoßibiles,quòd fieri poteſt, ut res ita habeat, ut indicant. Contingentes eas uocant Dialectici,quòd fieri poßit ut ita & res ſit,& nõ ſit, ut illæ ſignificãt. Accidẽtis autem ſunt hæ omnes pronunciationes,quandoquidem accidens id eſſe definitione explicauimus,quod conuenire & non conuenire poteſt re in qua ineſt ſalua & integra. Quod etiam hinc ſciri poteſt,quia cum quicquid alicui attribuitur, id aut genus ſit, aut definitio, aut proprium, aut accidens: in quibus autem effatis genus attribuitur, definitio & proprium, eæ neceſſariæ,ut docui,habendæ ſint: profectò ſi qua enunciatio ex accidente naſcatur, ea ſit contingens,neceſſe eſt. Propriæ autem accidentis & naturales enunciationes eſſe debent, ut etiam generis,definitionis,& proprij,cuiuſmodi ſunt eæ omnes,in quibus hæc quatuor ſubiectis rebus tribuuntur proprijs atque naturalibus. Naturales porrò accidẽtibus ſubiectæ res, ſunt eæ in quibus aut cohærent iam,aut certè cohærere poſſunt. Quarum aliquas nominemus, ut ſtudioſorum diſſerendi aliqua ex parte laborẽ leuemus. Omne corpus, ſiue natura corporea, eſt quaſi ſedes colorum & magnitudinũ propria: Homines ſoli ex animalibus artium, uirtutum atque uitiorum: Animalia omnia perturbationum omnium. Animalia rurſus integumento-

rum, ſitus, & relationum. Corpora primũ ac maximè actionum & perpeßionum, eadem cum numeris, ſedes ſunt figurarum atque formarum. Itaque ex ijs accidentis erunt omnes enũciationes. Vt cælum cæſium eſt. herba eſt uiridis. coruus niger, cygnus albus. Ariſtoteles fuit philoſophus. Nicomachus numerorum rationẽ tenuit. Hippocrates fuit medicus. Cicero orator & philoſophus. Ariſtides fuit iuſtus. Sapiens Socrates. omni uitiorum genere inquinatus Nero. Nec uero ſolæ affirmationes ſunt huius generis, uerum etiam negationes, ut, Ariſtoteles non fuit omnibus bonis artibus inſtructus. Cicero nõ fuit orator. Si igitur hæc ita, ut dixi, collocabũtur in oratione, ex ijs accidentis exiſtent pronunciationes. Si autem accidentia eis rebus pronũciando tribuãtur, quæ non ſunt eorum ſubiecta propria, affirmationes ſic falſæ erunt, ut ueræ nunquam eſſe poſſint. Ita in earum numero reponuntur, quæ impoßibiles nominantur. Negationes autem quoniam ſic ueræ ſunt, ut in falſum commutari nequeãt, erunt omnes neceſſariæ. Hoc ita facillimè intelligetur, ſi ordinem eum quem paulo antè præſcripſi, commutabimus. Dixi corpora, ſiue naturas corporeas ſedes eſſe proprias colorũ. peruertamus hũc ordinem, attribuamúſq; colores deo, animis & angelis, hoc modo, Deus eſt albus, aut niger: Animi ſunt rubri: Angeli ſunt uarijs coloribus tincti, nomen earum quæ uulgo impoßibiles dicuntur, habere intelligentur: quibus ſi negatio adiungatur, erunt ne-

ceſſariæ. Quæ cum ita ſint, illud quidẽ perſpicuum eſt, quod ſupra dixi, eorum quatuor quæ ſola in diſputationem incidere poſſunt, cognitionem plurimũ ad ueri & falſi diiudicationem ualere. Qui enim enunciationem omnem qua & genus ſuis formis attribuitur, & definitio rei quæ definitur, & proprium formæ cuius eſt proprium, non ſolum ueram eſſe perſpiciet, ſed etiã neceſſariã: & eandem, ſi negatio adiungatur, non modo eſſe falſam, uerum etiã in ĳs eſſe quæ fieri non poßint: itémq; qui effatum omne in quo accidens proprio ſubiecto attribuatur, uerum eſſe, & falſum id quod neget: ſed ita ut & in falſum ex uero, & ex falſo in uerum mutari poßit, cognouerit: is profectò ad diſſerendum ueniet inſtructior, facilèq; uera cõcedet, negabitq́; contraria. Quocirca non ſolum in quæſtionibus, ſed etiã in pronunciatis quid horum quatuor cui conuenire, aut non conuenire dicatur, primum ac maximè uidendum eſt. Deinde eo cognito, ſintne aientia an negantia, conſyderandum erit: tum aiántne, aut negent omnino, an ex parte. De quo iam dicẽdum eſt, ut hic locus abſoluatur à nobis. Nam cum de aientibus & negantibus effatis paulo antè diſſereremus, nihil locuti ſumus, eſſent ne in totum, an ex parte aientia aut negãtia, id eſt, ut uulgus dialecticorum loquitur, eſſent ne affirmatiuæ aut negatiuæ uniuerſales an particulares, quod Ariſtoteles uocat, καταφάσεις, & ἀποφάσεις καθόλου, ἢ ἐν μέρει, ἢ κατὰ μέρος. *Generis quidem, proprĳ, ac defi-*

nitionis certa præcepta dare poſſum, accidentis non poſſum. Omnis enũciatio, in qua attributum genus eſt, & ſubiecta illius forma, ſi aiat ſiue de toto genere & uniuerſè, ſiue de parte, uera eſt: ſi neget utrouis modo, falſa. Quòd ſi uera, etiam neceſſaria: ſi falſa, etiã in ijs erit quæ fieri non poſſunt. Hoc quanquam eſt perſpicuum, tamen exemplis illuſtrandum eſt. ut enim hæc uera eſt enunciatio, Omnis iuſtitia uirtus eſt: ſic illa, ac maiore quadam ratione eſt, Iuſtitia eſt uirtus, aut, Aliqua iuſtitia uirtus eſt. Itemq; quoniam hæc falſa eſt, ut in eodem exemplo maneã, Iuſtitia uirtus non eſt, illa quoq; falſa erit maiore quadam ratione, Nulla iuſtitia uirtus eſt. Quod eodem modo in differentiæ, definitionis, proprijq; enunciationibus contingit. Differentiam autem eam ſemper intelligo quæ formam efficit. Atque hoc quidem generale, ut dixi, præceptum eſt. De toto autẽ accidentium genere nihil certi poſſum tradere, duntaxat in aientibus, de parte poſſum. Omnis enim enunciatio qua accidens alicui ſubiecti proprij parti conuenire dicitur, uera eſt. Hæc enim uera eſt, Aliquis homo eſt dialecticus, cæteraq; omnes generis eiuſdem. Contrà, non omnis uera eſt, qua accidens parti proprij ſubiecti negatur conuenire. Quædã enim accidẽtia in aliquibus rerum generibus in totum intelliguntur. ut omnis coruus niger eſt. Omne cælum cæſii eſt coloris. omnis ignis habet uim caloris. Ita de accidente ſi ad totum genus rei in qua ineſſe ſolet accommodetur, nihil certi tradi

poteſt. Non enim omnis eiuſmodi uera eſt neque falſa. Si autem negetur omni ex parte cõuenire, aliquid certi tradi poteſt. Omnis enim eiuſmodi falſa eſt. Nã quoniã quod accidit, id omne alicui parti rei ſibi propoſitæ, ut oſtendi, conuenit, (Aliquis enim homo dialecticus eſt) falſum erit, nullum accidẽs ulla ex parte rei conuenire, niſi fortè ita fingamus. Atque hæc quidem de naturalibus effatis intelligenda ſunt omnia. Nã de ijs quæ cõtra naturã ſunt, quales ſunt eæ, in quibus res diuerſarũ categoriarũ aut etiã generum ſubſtãtiuis ſignificãtur, hoc dici in totum uerè poteſt, ſi aiant, ſiue aliqua, ſiue omni ex parte, eas falſas eſſe, & in ijs quæ fieri non poſſunt. Eſt enim ut hæc falſa, Omnis homo eſt lapis: ſic hæc, aliquis homo eſt lapis. Sin negent utrouis mõdo, ueræ erũt ac neceſſariæ. Hæ enim duæ neceſſariæ ſunt, Nullus animus numerus eſt, Aliquis animus non eſt numerus. In quo non ſolum utile erit, ſed etiam neceſſe ea repetere ac tenere omnia, quæ in categoriarum diſciplina tradidi. Nonnulla enim docui eſſe eiuſmodi, quæ ad duas categorias pertinerent. Ita excipienda erunt, ut ſit generale præceptum. Eodem modo de ijs pronũciatis iudicandum eſt, in quibus genus, proprium, definitio & accidens proprijs ſubiectis non erunt attributa. Si enim aiant ſiue in totum, ſiue quadam ex parte, falſa erunt omnia: uerã contrà, ſi utrouis modo negent.

Adhuc ſimplicium enunciationum ueritatem & falſitatem ſimpliciter ſpectauimus. Deinceps enuncia-

tiones inter ſe conferemus, ut quemadmodum & quot modis conſentaneæ eſſe poßint & repugnantes, intelligatur. Affirmationem quidem definiuimus eſſe enũciationem, qua aliquid alicui conuenire diceretur: negationem eam, qua non conuenire. Hoc autem quatuor modis fieri licet. Nam & cõuenire aliquid cuipiam dici poteſt, quod cõueniat, & aliquid conuenire quod nõ conueniat: & conuenire aliquid cuipiam negari poteſt, quod ab eo abſit: & quod non abſit, in eum conuenire. Hæc exẽplis docenda ſunt. Hac enunciatione, Homo eſt rationis particeps, homini ratio attribuitur, quæ ei cõuenit: Hac autem, Homo uolat, eidem uolatus conuenire dicitur, qui ei negatus eſt. Hac porrò, Homo non uolat, homini uolatus conuenire negatur, à quo etiam diſtat, abéſtq; plurimum: hac uerò, Homo non eſt rationis particeps, in hominẽ ratio cadere, quæ cadit, negatur. Quæ cum ita ſint, profectò, nec affirmatio ulla eſſe poteſt, cuius non ſit contraria negatio: nec negatio, cui non affirmatio repugnet. Nam ſi dicã hominem eſſe animal, ei repugnabit ea quæ eum eſſe animal negabit. Et ſi quis hominem uolare dicat, ei contradicet qui eum negabit uolare. Sed quoniã id cui quid attribuitur, aut detrahitur, uel in rebus eſt uniuerſis, uel in ſingulis (res autẽ uniuerſas uoco eas quæ in multis rebus ſuapte natura dicuntur, ut homo: ſingulas quæ in una tantum, ut Socrates) res autem uniuerſæ uel ex omni parte uel ex quadam & cõfirmari poſſunt & negari: & ſingulæ

tantum ſunt partes: certè tria genera enunciationũ repugnantium ſint neceſſe eſt. Quod quò facilius intelligi poßit, primum dicamus quæ ſint repugnantes & contrariæ. Contrarias autem appello ἀντικειμένας, vt Cicero, eas quas oppoſitas alij vocant. Sint igitur contrariæ enunciationes, affirmatio & negatio eiuſmodi, quæ ex verbis iiſdem, non ambiguis conſtent, rémque eadem ex parte, eodem & modo & tempore cõprehendant. Cuiuſmodi hæ ſunt duæ, Omnis homo eſt rationis particeps, Nullus homo eſt rationis particeps. In his enim verba eadem ſunt omnia, eaque ſimplicia, non ambigua: res eadem ex parte, eodem modo, in eodem tẽpore intelligũtur. Hæc autẽ omnia adeo neceſſaria ſunt, vt ſi quid prætermiſſum ſit, multæ quæ nõ ſunt, contrariæ ſint futuræ. Primũ enim debent eſſe eiuſmodi, vt vna aiat, neget altera. Itaque hæ duæ nõ ſunt contrariæ, Ariſtides iuſtus fuit, Ariſtides iniuſtus fuit, aut fuit non iuſtus. Deinde eadem verba eſſe debent, quæ quoniam non ſunt in his duabus, Ariſtides eſt iuſtus, Ariſtides non eſt bonus, idcirco non ſunt contrariæ. Progrediamur longius, aliasque duas conſtituamus in quibus priora vitia emendata erunt, ſed alia naſcentur. Conſtituamus has duas, Cancer ſerpit, Cancer non ſerpit. Negatio verè dicetur in ſydere, & in morbo affirmatio. Proponi etiam poſſunt aliæ in quibus alia inerunt vitia, vt Oculus albus eſt, Oculus nõ eſt albus: in albugine affirmatio vera erit

in pupilla vera negatio. Eodem modo reliqua definitionis verba neceſſaria eſſe demonſtrari poteſt. Quæ cum ita ſint, retinenda eſt illa definitio. Statui etiã hæc breuior poteſt. Contrariæ ſunt, affirmatio & negatio repugnantes, vt repugnantium nomine illa omnia intelligantur. Tria autem inter ſe contrariarum genera eſſe primum ex notis quæ adiunguntur rebus vniuerſis intelligi poteſt. Aliter enim hæ duæ affectæ ſunt, Omne bonum eſt laudabile, Nullum bonum eſt laudabile: aliter hæ, Omne bonum eſt laudabile, Non omne bonum eſt laudabile: aliter hæ, Aliquod bonũ eſt laudabile, Aliquod bonum non eſt laudabile, Non poſſunt autem aliæ iugatæ repugnare. Nam & hæ duæ Omne bonum eſt laudabile, aliquod bonũ non eſt laudabile, idem valẽt quod hæ, Omne bonũ eſt laudabile, Non omne bonũ eſt laudabile. & illæ duæ, Omne bonũ eſt laudabile, Aliquod bonum eſt laudabile: aut illæ, Nullum bonum eſt laudabile, Non omne bonum eſt laudabile, non repugnant, quoniam non ſunt affirmatio & negatio. Deinde ex vi & natura repugnãtiæ id perſpici poteſt. Cum enim repugnare aliqua dicuntur, id fit, aut quia ſimul vera & falſa, aut quia ſimul vera tantũ, aut quia ſimul falſa tantum eſſe nõ poſſunt. Neque enim quartũ eſſe vllũ poteſt. Hæc autem tria in his tribus reperiuntur. Quæ enim contradicentes ſunt, nec ſimul veræ, nec ſimul falſæ eſſe poſſunt. Aduerſæ ſimul veræ, quæ ſubcõtrariæ, ſimul fal

ſæ eſſe nequeunt. Relinquitur ergo hæc tria genera repugnãtium eſſe retinẽda. De quibus ſingillatim dicendum eſt. Contradicentium duo ſunt genera: vnum earum, quæ in rebus ſunt vniuerſis, aliæ quæ in ſingulis. Rerum vniuerſarum contradicentes ſunt enunciationes duæ ita contrariæ, vt quod vna ait omni ex parte, id aliqua ex parte neget altera: aut quod hæc vlli parti conuenire negat, id illa alicui conuenire confirmet. Sunt enim duo modi contradicendi, vnus cũ aliquis dicit, exempli cauſa, omnem voluptatem eſſe in bonis: & alter ei contrà dicit, Aliquam voluptatem non eſſe in bonis: aut quod idem efficit, non omnẽ voluptatem eſſe in bonis. Is enim voluptatẽ quæ ex ſtupro percipiatur opponet. Alter eſt, cum quis, vt in eodem exemplo maneam, nullam voluptatem bonum eſſe dicit, & alius contrà dicit, & cõtendit, Aliquã voluptatem bonum eſſe. Voluptatem enim quæ ex diſcẽdo percipiatur, honeſtam eſſe. In ſingulis autem rebus contradicentes ſunt affirmatio & negatio ita cõtrariæ, vt id quod illa de rerum ſingularum aliqua dicat, hæc neget. Cuiuſmodi hæ ſunt, Socrates de cælo philoſophiam moralem deuocauit, Socrates de cælo philoſophiam moralem non deuocauit. Hæc autem contraria ſic diſcrepant, quemadmodum iam dixi, vt vera aut falſa ſimul eſſe non poßint. Ita neceſſe eſt alterum verum eſſe, alterum falſum. Id quod Cicero confirmat in libro de fato, cuius locũ eo libentius pro-

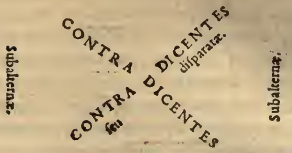
ferã, quòd ea effata,quæ vulgo cõtradictoria vocãt, contraria nominat. Ratio igitur euetus aperit cauſam, ſed ex æternitate vera fuit hæc enunciatio, Relinquetur in inſula Philoctetes,nec hoc ex vero in falſum poterat conuerti: neceſſe eſt enim in rebus cõtrarijs duabus (Contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid,alterũ negat.) Ex his igitur neceſſe eſt, inuito Epicuro,alterum verum eſſe,alterum falſum, vt, Sauciabitur, omnibus antè ſeculis verum fuit: nõ ſauciabitur,falſum. In iiij. etiam Academicarum plura ait diſcrepantia vera eſſe non poſſe,quod etiam de ijs intelligendum eſt quas aduerſas vocaui, quoniam ἐναντία aduerſa Cicero appellat, vulgo contrariæ nominãtur,de quibus dicendum eſt. Aduerſæ ſunt enunciationes duæ quæ ſic repugnant,vt quod vna de toto genere dicit,id de eodem neget altera. Cuiuſmodi ſunt hæ, Omnis homo eſt rationis particeps, Nullus homo vel nemo eſt rationis particeps. Hæ non tam diſcrepant,quàm ſuperiores. Poſſunt enim ſimul conuerti in falſum,ſi non ipſæ,at certè ſimiles,quod ſatis eſt. Qui autem reſiſtere volet,eum enunciationes ex accidente afferre oportebit. Quarum enim ea vis erit, vt ſimul falſæ eſſe non poßint,eæ omnes vel ex genere,vel ex proprio,vel ex definitione erunt, ſi modo ſint naturæ rerum conſentaneæ. Ita ab his ſolis præſidium erit petendum. Afferamus ergo duas eiuſdem generis, quæ falſæ erunt, Omnis hõ eſt dialecticus, Nemo homo eſt

dialecticus. Omnis homo iuſtus eſt, Nemo iuſtus eſt. Innumerabiles aliæ commemorari poſſunt, ſed ſatis eſt id demonſtratum eſſe, vnde erui depromique poſſint. Reliquum eſt tertium genus contrariorum, quod vulgo ſubcontrariæ enunciationes vocantur, ob eam cauſam, quòd in quadrato in quo hæc genera deſcribi ſolent, hoc genus infra aduerſas, quæ contrariæ vocãtur, deſcribitur. Eas definiamus licet hoc modo, Subcontrariæ ſunt enunciationes quarum vna ait quid de parte, altera negat. Quales ſunt hæ, Homo eſt rationis particeps, Homo nõ eſt rationis particeps: vel hæ, Aliquis homo eſt rationis particeps, Aliquis homo nõ eſt ratiõis particeps. Poſterius exemplũ poſui, propterea quòd Ariſtoteles priores ad contradicentium numerũ vult pertinere, vt hoc genus efficiat tertium. Hoc certè in diſciplinis omnibus animaduerti poteſt, eas enunciationes quæ ex rebus vniuerſis ſunt, neque notã vllam habent, idem efficere quod eas quæ vniuerſales vocantur: veluti hæc Epicuri apud Ciceronẽ enunciatio, Voluptas eſt bonum: & hæc, Dolor eſt malum, idem valent quod hæ, Omnis voluptas eſt bonum, Omnis dolor eſt malum. Hoc autem à ſuperiore genere plurimum diſtat. Nam duæ contrariæ huius generis nunquam falſæ ſimul eſſe poſſunt: veræ autem, aut ipſæ, aut certè ſimiles poſſunt. Tũ verò ipſæ falſæ ſimul eſſe non poterunt, cùm erunt ex genere, ex definitione aut ex proprio. Diximus enim negationes ex ijs

in iis eſſe quæ fieri nõ poßint, quòd affirmationes ſint neceſſariæ. Ita rurſus ad enunciationes ex accidẽte cõfugiendum erit, Aliquis homo eſt dialecticus, Aliquis homo non eſt dialecticus. Quidam homo eſt virtute præditus, Quidam homo nõ eſt virtute præditus. Additur hoc loco genus quoddam enunciationum, quæ vulgo ſubalternæ vocantur, græcè autẽ ὑπάλληλαι nominantur ea forma, qua genera quædam dicuntur ὑπάλληλα, quòd vnum ab altero continetur. Subalternæ igitur eæ ſunt enunciationes, quarum vna alteram complectitur. Cuius generis hæ duæ ſunt, Omnis homo eſt rationis particeps. Aliquis homo eſt rationis particeps: & hæ, Nullus homo eſt rationis particeps, Aliquis homo non eſt rationis particeps. Harum enim ea vis eſt, vt prima ſecundam, & tertia quartam complectatur. Itaque ex duabus eam quæ continetur, ex altera conſequi oportet, non contrá. Quod in his contingit, Si enim omnis homo rationis eſt particeps, etiam aliquis ſit particeps neceſſe eſt. Et ſi nemo eſt particeps rationis, efficitur, vt aliquis non ſit particeps. At contra, non ſi quis eſt rationis particeps, idcirco omnis homo eſt particeps. Neque enim ſi quis eſt dialecticus, continuo omnes erunt. Sed hæc omnia genera in tabula deſcribi eſt melius.

ADVERSAE

Omnis homo eſt rationis particeps	Nemo eſt rationis particeps

SVBCONTRARIAE

Aliquis homo eſt rationis particeps	Aliquis homo non eſt rationis particeps

Ex hac deſcriptione quemadmodum affecta ſint inter ſe hæc quatuor enunciationũ genera, intelligi poteſt. Quod autẽ dixi, ex cõtrarijs, quas cõtradicentes ſeu diſparatas voco, & ex aduerſis, vnam veram, alteram falſam eſſe neceſſario, id de ijs intellectum volo, quæ ſunt ex inſtanti & præterito tempore. Nam earum quæ de rebus futuris dicunt, non neceſſe eſt alteram certè veram eſſe vel falſam. certè autem dico id quod græci dicunt, ὡρισμένως aut ἀφωρισμένως. Sic enim vertit Cicero cum de rebus futuris & fortuitis in.1 .libro de diuinatione diſputat. Nihil eſt enim tam contrarium rationi & conſtantiæ, quàm fortuna, vt mihi ne in deum quidem cadere videatur, vt ſciat

quid caſu & fortuitu futurum ſit. Si enim ſcit, certè illud eueniet. Si certè eueniet, nulla fortuna eſt. Eſt autẽ fortuna, rerum igitur fortuitarum nulla præſenſio eſt. Atque hæc Cicero. Enunciationum ergo earum quæ de rebus futuris dicunt, non eſt vna certè, id eſt definitè vera, aut certè falſa. Si enim eſſet definitè vera, non poſſet conuerti in falſum. Si non poſſet ex vero conuerti in falſum, definitè ita eueniret: ita neceßitate fierẽt omnia. At quædam res ſunt quæ in alterutram partem cadere poſſunt. quo in genere ſunt, primũ res fortuitæ: deinde eæ quæ in noſtra ſunt poteſtate: poſtremo eæ quarum ea vis eſt & natura, vt & fiant & non fiant. De ijs enim rebus futuris hoc loco diſputamus. Nam eæ futuræ quæ neceſſario eueniunt, vt cum dicimus, Cras ſol orietur, Socrates morietur, naturam enunciationũ ex præſenti, & præterito imitantur. certè enim euenient. Hæc autem quò facilius intelligantur, ponenda eſt hæc partitio, vt dicamus enunciationum tam verarum quàm falſarum, partim certè veras, & falſas eſſe, partim non certè veras atque falſas. Certè veras & falſas eas primum omnes quæ ex præſenti & præterito ſint: deinde eas quæ de rebus futuris naturæ inſtituto dicunt. Non certè futuras eas quæ de rebus futuris illæ quidem dicunt, ſed quæ fortuitæ ſint, aut in noſtra poteſtate, aut quarum ea vis eſt, vt eueniant & non eueniant. Res autem fortuitæ ſunt, quæ ſecus atque inſtitueramus, eue-

niunt. vt ſi ad aliquem veſperi adire conſtitui, illũ autem in via mane aliò interim proficiſcens, inueniam, hæc enunciatio, Inuenies illum mane, de rebus futuris & fortuitis dicit, nec certè vera eſt, quoniam antè quàm ille mihi factus eſſet obuiã, fieri poterat, vt non fieret. Res autem in nobis ſitæ ſunt, quæ conſilio iudicióque noſtro geruntur. vt ſi conſilium capiam cras in Germaniam proficiſcendi, hæc enunciatio, Hic cras in Germaniam proficiſcetur, nõ eſt certè vera: quoniam fieri poteſt, vt mutem ſententiam, aut maior poteſtas me impediat, ita non ibo in Germaniam. Ex quo perſpicuum eſt, eam certè veram non fuiſſe. Res autem quarum vis ea eſt, vt & eueniant & non eueniant, eæ ſunt, quibus natura non dedit vt vnum poſſent. Iis autem natura dedit vt vnum tantũ poſſent, quæ ſemper agunt. vt ignis ſemper accẽdit, ſol ſemper lucet, cælum pulſu perpetuo agitatur. Itaque ſol non poteſt lucere & non lucere: Terra non poteſt ſtare & non ſtare. Ignis non poteſt accẽdere, & nõ accẽdere. At gemma poteſt & frangi, & non frangi: veſtis diſcidi & non diſcidi: vri, & non vri. Hæ igitur enunciationes, veſtis hæc atteretur, gemma hæc non frangetur, Petrus cras non morietur: hæ inquam enunciationes nõ ſunt certè definitéq; veræ, aut falſæ. Eæ autẽ enũciationes certè veræ & falſæ ſunt, quæ in falſum aut verum cõuerti nequeunt. Sed de his accurate diſputare non eſt huius loci & temporis. Eatenus enim

hoc loco à nobis poſtulanda ſunt, quatenus ad veritatem eorum planè & dilucidè aperiendam ſatis eſt.

Dixi enunciationes ſimplices eſſe eas, quibus veritas aut falſitas ſimpliciter ſpectatur, non ex adiunctione. Alio modo ſimplices vocantur eæ, quarũ verbum ſimplex eſt, nulláque nota inſignitum eſt harum præſertim quatuor, neceſſario vel neceſſe, fieri poteſt, fieri non poteſt, accidit. Non ſimplices ſunt, in quibus illarum notarum aliqua ponitur. vt neceſſe eſt diſcere eum qui velit doctus eſſe. fieri poteſt vt virtus alicui obſit. fieri non poteſt, vt cælum non moueatur. Accidit ſæpe vt res non cedant ex animi ſententia. Atque hæ quidem & ſimplices dicuntur, & non ſimplices, ſed alia atque alia ratione. Quo autem modo inter ſe affectæ ſint, id eſt quemadmodum contrariæ inter ſe efficiantur, videamus. Omnes efficiuntur, vt ſuperiores, niſi quòd notæ adiungenda, nõ verbo, negatio eſt. vt omnis homo neceſſario eſt animal, Omnis homo non neceſſario eſt animal. Omnis homo iuſtus eſſe poteſt, Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt. Contingit vt omnes ſenes diſcant, Non contingit vt omnes ſenes diſcant. Atque hæ quidem diſparatæ ſunt, ſeu contradicentes. Aduerſæ autẽ hæ, Omnis homo neceſſario eſt animal, Omnis homo neceſſario nõ eſt animal. Omnis homo iuſtus eſſe non poteſt, Omnis homo iuſtus non poteſt nõ eſſe. Subcontrariæ ſequuntur, Omnis hõ poteſt eſſe animal, Omnis homo poteſt non eſſe animal,

Omnis homo iuſtus eſſe poteſt. Omnis homo iuſtus poteſt non eſſe. Contingit vt omnis ſenex diſcat, Contingit vt omnis ſenex nõ diſcat, Ariſtoteles quartum genus addit ex τοῦ ἀδυνάτου, ſed quoniam, Non impoßibile eſt hominem eſſe album, & impoßibile eſt, non ita latini ſermonis conſuetudo patitur, vt græci οὐκ ἀδύνατον & ἀδύνατον, id mihi prætermittendum putaui. Qui autem eo vti volet, indicaui. Harũ autem enunciationum contrariarum eædem ſunt leges diſcrepãtiæ quæ ſuperiorum. Deſcribi autem hoc quadrato concludique poſſunt.

CONTRARIAE

Omnis homo neceſſario eſt animal.	Omnis homo neceſſario nõ eſt animal.
Omnis homo iuſtus non poteſt non eſſe.	Omnis homo iuſtus eſſe nõ poteſt.

SVBALTERNAE CONTRADICENTES CONTRADICENTES SVBALTERNAE

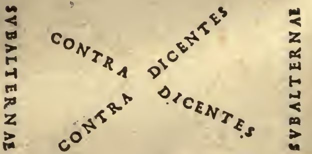
SVBCONTRARIAE.

Omnis hõ poteſt eſſe animal	Omnis hõ poteſt non eſſe aĩal.
Omnis hõ iuſtus eſſe poteſt	Omnis hõ iuſtus poteſt nõ eſſe.
Cõtingit vt oẽs ſenes diſcant	Cõtingit, vt oẽs ſenes nõ diſcãt.

Ergo hoc quidem perſpicuum eſt,hos modos neceſſario,neceſſario non: vel neceſſe eſt, & neceſſe eſt non,eſſe aduerſos: hos autem contradicentes,neceſſario,& non neceſſario. Subcõtrarios autem hos,fieri poteſt,& poteſt non fieri Hæ autem notæ quemad modum inter ſe affectæ ſint conſyderemus . Neceſſe quidem & fieri non poteſt,aduerſa ſunt : neceſſe eſt, & fieri poteſt vt non ſit,contradicentia:& fieri non poteſt ac fieri poteſt. Subcontraria autem hæc, poteſt fieri vt ſit,& fieri poteſt vt non ſit.Hoc ſubiecta docebit deſcriptio.

CONTRARIAE.

Neceſſe eſt quicquid natum eſt interire	Fieri non poteſt vt quicquid natum eſt intereat.

SVBCONTRARIAE.

Fieri poteſt vt quicquid natum eſt intereat	Fieri poteſt vt quicquid natum eſt non intereat.

Atque hæ quidem enunciationes cõtrariæ ſiue oppoſitæ appellãtur, non quòd ſunt affirmatio & negatio contrariæ, ſed quia notæ ipſæ faciunt, vt eodem modo pugnent inter ſe, quo ſuperiores. Veritas autem & harum & ſuperiorum ex ſignificatione notarũ æſtimanda eſt. Si enim veræ ſunt, ita res habere debent, vt notæ ſignificant. vt hac enũciatione, Neceſſe eſt omne quod ortũ ſit aliquando interire, non ſolum ſignificatur omne interiturum quod natum eſt, ſed fieri non poſſe quin intereat. Ita ſi illa ſit vera, ſit neceſſaria oportet hæc enunciatio, Omne quod natum eſt, occidet. Eadem eſt ratio cæterarum. Ea enim quæ de rebus dicit quæ fieri non poſſunt, vera eſt tum denique, cũ eæ res fieri non poſſunt. Nam ſi fieri poßint, affirmatio falſa erit, vera negatio. Harum autem omnium cum in alijs pleriſque rebus, tum in præteritis & futuris, de quibus paulo ante dixi, vſus eſt plurimus. Quæri enim ſolet, num ex neceßitate fiant quæcunque fiunt? num ſi quis in mari mortuus ſit, eum neceſſe fuit ibi mori? An quicquid futurum eſt, id neceſſe ſit fieri? aliæque innumerabiles quæſtiones quæ omnium in philoſophia ſunt difficillimæ, ex his rebus oriuntur: quæ quidem nullo modo explicari poſſunt, niſi quæ res fieri poßint, quæ non fieri, quæ neceſſario fiant, definitione aperiatur. Neceſſe eſt quidem ea fieri, quæ nunquã poſſunt non fieri, vt neceſſe eſt cælum moueri. Ea autem contrà fieri non poſſunt, quæ nunquã eſſe poſſunt.

Inter has ſunt locatæ aliæ, quæ nec neceſſariæ ſūt, nec, vt ita dicam, impoſsibiles, ἐνδεχόμενα ab Ariſtotele dicuntur, Fortuitæ à nobis dici poſſunt, de quibus ſatis multa iā dixi. Res autē eæ fieri poſſunt, vel quæ ſunt iā, vel quas fieri nihil repugnat, etiam ſi non ſint futuræ. Duo autem ſunt genera & rerum neceſſariarum, & earum quæ fieri non poſſunt. Quædam enim omnino, ſimpliciter & abſolutè neceſſariæ ſunt, vt hominem interire, cælum moueri. Aliæ autem ex adiunctione, quam conditionem vocāt, vt dormire eum qui dormit, quandiu dormit neceſſe eſt, & ſpirare hominem quandiu viuit. Eodem modo abſolutè aliquid fieri non poteſt, vt homo volare nullo modo poteſt: aliud ex adiunctione fieri non poteſt, vt homo cū dormit ex adiunctione vigilare nō poteſt. Qui Romæ eſt, eodem tempore non poteſt eſſe in Gallia. Ita quod nō poteſt fieri ex adiunctione, nō pugnat cū eo quod fieri poteſt. De his autē rebus ſubtilius alias diſputabimus.

Nunc ante quàm ad coniuncta enunciata venio, de enunciationibus quæ conuerſione, aut adiectione idem quod eæ quas adhuc tractaui, efficiunt & valent, dicendum videtur. Nam quoniam omnis enunciatio aut vera aut falſa eſt, & de omni dicere inſtitui, hoc genus prætermittere non debeo. Duo quidem genera ſunt earum quæ idem declarāt, quod ſuperiores. Nā aut adiūctione negationis, idē valēt, aut verborū cōuerſione. Primū de adiunctione dicamus. Hæc au-

tem diſciplina tribus his præceptis conſtat. Propoſitis duabus diſparatis ſeu contradicentibus enunciationibus, ſi alterutri adiungatur in capite negatio, idem efficient. Conſtituamus enim has duas, Omnis homo eſt animal, Aliquis homo non eſt animal, præponamúſque priori non negationem, tum hæc enunciatio, Non omnis homo eſt animal, idem quod illa efficiet, Aliquis homo nō eſt animal: aut ſi huic præponamus idē quod illa declarabit, vt, Non aliquis homo nō eſt animal, & , Omnis homo eſt animal. Proponamus rurſum has duas, Aliquis homo eſt animal, Nullus homo eſt animal, non negatione alterutri prępoſita, idē fiet. Nam hæ duæ idem valent, Nonnullus homo animal eſt. Aliquis homo animal eſt. & hæ, Non aliquis homo animal eſt, & Nullus homo animal eſt. Vſitatius eſt autem ijs negationem præponere, quæ de toto genere vniuerſè dicunt. Neque enim admodū tritum eſt hoc dicendi genus, Non aliquis homo eſt animal. Atque hoc etiam in ijs verè dicitur quæ ex eo quod neceſſe eſt, aut quod fieri poteſt aut non poteſt conſtāt. Hæ enim duæ, Neceſſe eſt cælum moueri, & fieri poteſt vt cælum nō moueatur, ſunt diſparatæ & contradicentes, quarum ſi alterutri non negationem in initio adiungas, idem ambæ valebunt. Hæc enim, Nō neceſſe eſt cælum moueri, idem quod illa, fieri poteſt vt cælum non moueatur, efficit: & hæc, fieri non poteſt, vt non moueatur cælū, idem quod illa valet, Ne-

ceſſe eſt cælum moueri. In his autem non ita eſt, vt in ſuperioribus. Nam vtrunque genus etiam apud oratores tritum eſt. Prius illud perſpicuum eſt. De poſteriore autem, quis ita non loquitur? Non poſſum nõ deplorare vitæ humanæ calamitates. Atque de primo præcepto hactenus. Secundum autem eſt, Propoſitis duabus aduerſis ſiue contrarijs enunciationibus, ſi alterutri negatio poſtponatur, id eſt ſubiungatur, idem valebunt. Hæ enim duæ idem declarant, Omnis homo nõ eſt animal, & Nullus homo eſt animal: Itemque hæ duæ, Omnis homo eſt animal, Nullus homo non eſt animal: cum hæ duæ ſint aduerſæ, Omnis homo eſt animal, Nullus homo eſt animal. In ijs etiam quæ modales vocantur, idem vſuuenit. Nam hæ contrariæ ſunt, Neceſſe eſt cælum moueri, &, Cælum moueri nõ poteſt, quarum alterutri ſi poſtponas negationem, idem efficient. Nam & hæ duæ, Neceſſe eſt cælum moueri, Cælum non poteſt non moueri: & illæ, Neceſſe eſt cælum non moueri, Cælum moueri non poteſt, eandem vim habent. Tertium præceptum, Si duæ enunciationes quæ ſubalternæ vocantur, proponãtur, earumque alterutri ita gemina adiungatur negatio, vt vna in principio locetur, altera in medio, idem declarabunt. Vt ſi his duabus, Omnis homo eſt animal, Aliquis hõ eſt animal: vel his, Nullus hõ eſt animal, Aliquis homo animal non eſt, vtroque loco negatio adiungatur, eãdem vim habebũt. Nam & hæ duæ,

Omnis homo eſt animal, Non aliquis homo non eſt animal: & hæ duæ, Non omnis homo non eſt animal, Aliquis homo eſt animal: itémque hæ duæ, Nonnullus homo non eſt animal, Aliquis homo non eſt animal, idem ualent. Eadem eſt ratio earum, quæ Modales nominantur. Conſtituantur enim hæ duæ ὑπάλληλαι, id eſt, quæ inter ſe ita affectæ ſunt, ut una alterā complectatur, Neceſſe eſt cælū moueri, Cælum moueri poteſt: earúmq; alterutri duæ, ut dixi, negationes addantur, profectò idem ualebunt. Hæ enim duæ idem efficiunt, Neceſſe eſt cælum moueri, Cælum non poteſt nō moueri: & hæ duæ, Non neceſſe eſt cælum nō moueri, Cælum moueri poteſt. Quod etiam in his contingit, Cælum impoſsibile eſt moueri, Cælum non moueri poteſt. Nam hæ duæ, Cælum non impoſsibile eſt non moueri, Cælum poteſt non moueri, idem efficiunt & declarāt. Earum autem quæ ſubcontrariæ uocantur, nullum præceptum tradi poteſt. Nam cum hoc uis negationis ſola efficiat, negationes autem non plures quàm duæ enunciatis nouæ adiungi poßint, quæ iam his additæ ſint, cū alijs duabus compararentur, nec ex earum adiunctione uis eadem earum ſecuta ſit (neque enim hæ duæ idem efficiunt, Non aliquis homo animal non eſt, Aliquis homo animal non eſt: aut hæ, Aliquis homo eſt animal, Non ullus homo non eſt animal) certè nihil certi de his poteſt præcipi. Præcepta autem hæc tria facile demonſtrari poſſunt. Quem ego laborem, ut minus hoc loco

neceſſarium,prætermitto,ne de aliorum ingenijs uidear diffidere. Illud autem admonebo,ſi quis hæc omnia in unaquaq; nota dicat poſſe contingere,eum uehementer errare.Nam cũ neceſſe eſt,ut de hac potiſsimũ loquar, & non neceſſe eſt,aientia ſint & negantia,id eſt contradicentia, ſi præponatur negatio,eædem erunt enunciationes.Hæc enim duo pronunciata,Neceſſe eſt omne quod natum eſt interire,Nõ neceſſe eſt omne quod natum eſt interire,cõtradicentia ſunt:quarum alteri,id eſt affirmationi,ſi negatio adiũgatur,eædem prorſus erũt, ut hæ,Non neceſſe eſt omne quod natũ eſt interire,& non neceſſe eſt omne quod natũ eſt interire.Nam cũ de enunciationibus quæ idem ualeant,diſputatur,nõ quæruntur enunciationes quæ negationis adiectione uel detractione eædẽ ſint omnino,ſed quæ nec eædem ſint, id eſt,quæ nõ ijſdẽ omnino uerbis cõſtent,& altera alteri ſit cõſequens. Quæ autem hoc loco proferũtur à nobis, quia eædẽ ſunt,ijſdẽq; uerbis cõſtent:nõ ita idẽ ualere, ut hoc loco poſtulatur,exiſtimãdæ ſunt. Hæc autẽ quo facilius intelligi poſsint,in tabula deſcribenda curaui.

★ *Vitanda ſunt autem in ijs enunciationibus quæ ex neceſſario alijsq; notis erunt, barbara uocabula,cuiuſmodi ſunt hæc,Poſsibiliter,Impoſsibiliter,Contingenter.Nam nec latina ſunt,nec eis latina reſpondent.Itaque uerba pro his uſurpãda ſunt neceſſariò.ut, Cælum moueri poteſt, non,Cælum poſsibiliter mouetur. Item hoc modo,Fieri poteſt ut moueatur cælum.Tribus mo-*

dis ex neceſſario enunciationes efferre poſſumus, ut cælum mouetur neceſſario, &, cælum neceſſe eſt moueri, &, cælum moueatur neceſſe eſt. Quæ enunciationes idem ualeant, & quemadmodum effici poßit, ut idem efficiant, & declarent adiectione, diximus. Has æquipollentes uocant, idem efficientes, ualentes & declarantes, ut Cicero, appello. Sequitur ut de ijs quæ idẽ ualent cõuerſione dicam. Conuerſionem appello quam Ariſtoteles in analyticis prioribus ἀντιστροφὴν nominat: quæ quoniam & in enũciationibus ſpectatur, & in argumẽtationibus, de ea ſolum hoc tempore dicam, quatenus in enunciatis uerſatur. Eſt igitur cõuerſio, ordinis uerborum quibus enunciatio conſtat, in præpoſterum præterquam notarum mutatio. ut hæc enunciatio, Nulla uoluptas eſt bonum, habet certũ ordinem, quem ſi hoc modo mutem, Nullum bonum eſt uoluptas, erit conuerſio. Hoc autem intelligendum eſt, enunciationes quaſdam eſſe quæ recto ordine & cõuerſo idẽ efficiãt omnino, alias quæ non efficiant. Idem efficiunt primum eæ quæ ex parte aiunt. Vt hæ, Quidam amor obſcœnus eſt. Quiddã obſcœnum eſt amor. Deinde idem ualent eæ quæ negant omni ex parte. ut hæ, Nulla ſimulatio uirtus eſt, Nulla uirtus eſt ſimulatio. Atque hæc præcepta generalia ſunt. Generalia nõ ſunt quæ ſequũtur. Enunciationes quæ de toto genere uniuerſe dicunt, non idem ſemper declarant recto & conuerſo ordine. Interdum enim idem efficiunt, interdum non efficiunt.

Idem efficiunt eæ omnes, quæ ſunt ex proprio & definitione, ut hæ, Omnis homo eſt ridens, Omne quod eſt ridens eſt homo: & hæ, Omnis homo eſt animal rationis particeps, Omne animal rationis particeps eſt homo. Non idem ualent quæ ex genere & accidente exiſtũt. Cuiuſmodi hæ ſunt, Omnis homo eſt animal, Omne animal eſt homo. Omnis cygnus eſt albus, Omne quod eſt album eſt cygnus. Omnis coruus niger eſt, Omne quod nigrum eſt, eſt coruus. Eadem eſt ratio earum quæ negãt ex parte. Aliæ enim idem ualent, aliæ aliud. Idem declarant quæ ſunt ex accidente, quod multis formis conuenit, ut hæ, Aliquis homo non eſt albus, Aliquid quod album eſt, non eſt homo. Nam ſi ex accidente cõſtant, quod uni tantum formæ conuenit, ut doctrina ſoli homini, aut ex genere, non idem ualebunt. ut hæ non idem efficiunt, Aliquis homo non eſt eruditus græcis literis, Aliquis qui eſt eruditus græcis literis non eſt homo. Aliqua iuſtitia nõ eſt uirtus, Aliqua uirtus nõ eſt iuſtitia. Negationes etiam ex rebus ſingulis eodem modo ſe habent. Atque hæ ſunt enunciationum ſimplicium quæ idem ualent conuerſiones. Non ſimplices autem, quas modales nominant, idémne ualeant recto & cõuerſo ordine, uideamus. Efficiunt idem eæ omnes utroq; ordine quæ ex neceſſario ſunt, & ex omni parte negant, ut hæ duæ, Nullus homo neceſſariò eſt lapis, Nullus lapis eſt homo neceſſario. Quæ autem uniuerſè aiunt quid, ſi ſint ex proprio & definitione, idẽ ua-

lebunt. Cuiuſmodi hæ ſunt duæ, Omnis uirtus eũ in quo eſt, neceſſario bonum efficit, Quod neceſſariò bonum efficit eum in quo eſt, id uirtus eſt. Et hæ duæ, Neceſſe eſt omnem hominem eſſe animal rationis particeps, Neceſſe eſt omne animal rationis particeps hominem eſſe. Si autem ſint ex genere, aut accidente, non idem declarabunt. Neque enim hæ duæ idem ualent, Omnis homo neceſſariò eſt animal, Omne animal neceſſario homo eſt: nec hæ, Omnis coruus neceſſario niger eſt. Quicquid eſt nigrum, coruus eſt neceſſarió. Quæ autem quadam ex parte aiunt, idem ualent quacunque de re ſint, ut hæ, Aliquis homo neceſſariò animal eſt, Aliquod animal neceſſario eſt homo. Aliquis cygnus albus eſt neceſſario, Aliquid quod album eſt, cygnus ſit neceſſe eſt. Cum autem uel aio, uel nego aliquas enunciationes idem efficere, tam ueras quàm falſas intelligo. At eæ quæ ex parte negant, ſi ex proprio & definitione, & accidente communi ſint, idem efficient: ut hæ duæ, Neceſſe eſt aliquem hominem non eſſe natũ ad percipiendas artes, Neceſſe eſt aliquid quod ad artes percipiendas natum eſt, non eſſe hominem. Si autem ſint ex genere & accidente quod uni tantum formæ conueniat, non idem ualebunt. Vt hæ non idem declarant, Neceſſe eſt aliquem hominem non eſſe animal, Neceſſe eſt aliquod animal non eſſe hominem. Prior enim falſa eſt, poſterior uera. Si autem ſint ex eo quod fieri poteſt, atque aiant ex parte, idem ualebunt,

quacūq; de re ſint. Hæ enim idē declarāt, Homo poteſt eſſe albus, Aliquid quod album eſt, eſſe homo poteſt. Si autē omni ex parte aiant, ſolum idē ualebūt eæ, quæ erunt ex proprio & definitione. Quæ enim ex genere aut accidente ſunt, non idem efficiunt. Cuiuſmodi hæ ſunt, Omnis homo animal eſſe poteſt, Omne animal eſſe homo poteſt. Omnis homo albus eſſe poteſt, Omne quod album eſt, eſſe homo poteſt. Eadem eſt ratio earum quæ ex cōtingenti ſunt, cum id contingere dicitur, quod tam poteſt euenire quàm nō euenire. Quod facile eſt & ad intelligendum, & ad probandum. In negātibus non eſt eadem ratio, ſed in ijs demum, quæ ex ijs ſunt quæ fieri non poſſunt, & ex accidente quod non ſæpe ineſt. Vt hæ idem ualent, Fieri poteſt ut homo nō ſit lapis, Fieri poteſt ut lapis non ſit homo. Fieri poteſt ut ueſtis non ſit nigra, Fieri poteſt ut quod nigrum eſt, non ſit ueſtis. Quod etiam de toto genere uerè dicitur. In ijs autem accidentibus quæ plerūq; conueniunt, aut in ijs quæ natura, ſolæ eæ ex contingenti enunciationes quæ partem totius negant, utroq; ordine idem efficiūt: ut hæ duæ, fieri poteſt, ut homo in ſenectute non caneſcat, Fieri poteſt, ut quod in ſenectute caneſcit, non ſit homo. Atque hæc eſt Ariſtotelis ſententia. Ego autem non uideo cur ſi eæ quæ partem negant, idem ualeant, eæ etiam non ualeant quæ totum negant. Si enim duæ ſuperiores idem declarant, hæ etiam duæ, fieri poteſt ut nemo in ſenectute caneſcat, Fieri poteſt ut nihil eorum

quæ in ſenectute caneſcunt,homo ſit,idem declarẽt neceſſe eſt. Nam ſi priores idem ualent propterea quòd nõ eſt,ut uult, neceſſe hominem in ſenectute caneſcere, ob eámq; cauſam fieri poteſt ut non caneſcat: poſteriores quoque eadem ratione idem ualebunt. Nam negationes quæ ex eo ſunt quod fieri poteſt, ſi totum negent, idem utroq; ordine ſemper efficiẽt: ſi autem partem negent, non ſemper. Nam ſi ſint ex genere, non idẽ ualebunt. Neque enim hæ duæ idem declarãt, Fieri poteſt ut aliquis homo non ſit animal, Fieri poteſt ut aliquod animal non ſit homo. Prior enim falſa eſt. poſterior uera. Sed hæc fortaßis pleriſq; accuratius et ſubtilius perſequi uidebimur. quibus hoc reſpondemus, ſi ſubtilitatem cum utilitate conferant, eos nobis fore æquiores. Nam cum in eo primum & maxime dialectica cernatur, ut uerum à falſo diſtinguamus, non eſt dubium quin facilè capiamur diſputantes cum alijs, niſi quæ enunciationes idem ualeant quod propoſitæ, quæ non idem efficiant, intelligamus: quam nobis facultatem ſuppeditabit ea quam adhuc præſcripſi diſciplina.

Hoc autem loco ad enunciationum, ut admonui, ueritatem & falſitatem, conuerſionum ratio omnis, non ad argumentationem accommodanda eſt, ne ante tempus de argumẽtis diſſerere cogamur. Cum quid quãq; rem ſequatur, docebimus, tum de illa enunciationum, ſeu conuerſione, ſeu reciprocatione dicemus. Sed hic locus admonet, ut deinceps de pronũciatis copulatis, quæ

ὑποθετικὰ uocantur,diſſeramus.Nam cum de enun-ciationibus inſtituerem diſputare,duo eius genera eſſe dixi,alterũ quod κατηγορικὸν græci,ego ſimplex uoco, de quo adhuc dixi:alterum ὑποθετικὸν quod copulatum Cicero uocaret. Eſt autem enũciatio copulata, ea quæ ex multis ſimplicibus adiuncta aliqua coniunctione conſtat,ut hæ,Si homo eſt,eſt rationis particeps. Aut dies eſt, aut nox eſt. Homo & animal eſt, & rationis eſt particeps. Eius enim tria tantum genera inuenio, connexum, coniunctionem, & diſiunctionem. Connexum eſt ea enunciatio, in qua ſi coniunctio(cõditionalem uocant)adiungitur. Coniunctio,in qua &,aut ſimilis adhibetur. Diſiunctio ea,in qua uel,aut,ue ponitur. Cõiunctionem,uulgo copulatiuam:diſiũctionem, diſiunctiuam nominant. Cicero iiſdem eas quibus ego nominibus appellat. In libro enim de fato ſcribit his ferè uerbis, Etenim ſi illud uerè connectitur,Si oriente Canicula natus eſt,in mari non morietur:primũq; quod eſt in connexo, Natus eſt oriente canicula, neceſſarium eſt. Paulo poſt ſequitur interiecta ſententia, Si igitur quod primum in eo cõnexo eſt neceſſarium eſt,fit etiam quod conſequitur neceſſarium.Connexũ uocat,id quod conditionalem uocant hodie Dialectici. Eodem libro coniunctionem uocat, eam quam copulatiuam nominant. Ergo hæc quoq; coniunctio eſt ex repugnantibus, Et eſt Fabius, & in mari Fabius morietur. Diſiunctionem etiam uocat eodem libro,quam diſiun-

ctiuam nominant, Niſi fortè uolumus Epicureorum opinionem ſequi, qui tales enunciationes nec ueras, nec falſas eſſe dicunt: aut cum id pudet, illud tamen dicunt quod eſt impudentius, ueras eſſe ex contrarijs diſiunctiones: ſed quæ in ijs enunciata eſſent, eorum neutrum eſſe uerum. In Topicis, Reliqui dialecticorũ modi plures ſunt, qui ex diſiunctionibus conſtant, Aut hoc, aut illud, hoc autem, non igitur illud. Sunt etiam multa alia genera, ſed quia de ſuperioribus ferè Dialectici diſputant, non in hoc numero reponuntur. Eius generis hæ ſunt, Quia ſol lucet, dies eſt. Etſi homo albus non eſt, non tamen niger eſt: prior enunciatio cauſalis, poſterior aduerſatiua nuncupatur. Addunt nonnulli rationalem, ut, homo eſt animal, igitur eſt: ſed uehementer errant mea quidẽ ſententia. Neque enim enunciatio ulla dicẽda eſt, quæ non poßit eſſe in argumentatione propoſitio, quod in hac minime cõtingit. Additur eodem hæc, Cum dies eſt, ſol nobis accendit. Quas ſi probemus, infinitæ aliæ probandæ erunt, quæ ex aduerbijs conſtabunt & nominibus. Cuiuſmodi hæ ſunt, Quod eſt in mari trãquillitas, id eſt in aëre ſerenitas. Vt auis ad uolandum nata eſt, ſic homo ad agendum. Qualis eſt hominis oratio, talis eſt homo. Quæ ſi non placent, retinendæ illæ tres ſunt formæ, quas Ciceronem ſecutum uidemus. Reliquæ aut repudiandæ ſunt, quia dialectici eas non probant: aut certè ad has reuocandæ ſunt.

De ueritate autẽ earũ dicendũ eſt. Connexum qui-

dem uerum eſt, cum priore conceſſo, poſterius neceſſe eſt cōcedere. Id Cicero docet in lib. 4. Academicarum quæſt. Hæc Chryſippea ſunt, ne ab eo quidem diſſoluta. Quid enim faceret huic concluſioni? Si lucet, lucet: lucet autē, lucet igitur. Crederet ſcilicet. Ipſa enim ratio connexi cum conceſſeris ſuperius, cogit inferius concedere. Falſum contrà connexum eſt, cùm ſuperiore conceſſo, non neceſſe eſt dare inferius, ut, Si homo currit, mouetur, uerum eſt: contrà falſum, Si homo mouetur, currit. In his autem uel utraq; enūciatio ait, uel utraq; negat, uel prior ait, & poſterior negat: uel cōtrà poſterior, ait & prior negat. Primū quidē genus ita deniq; uerum erit, ſi in priore enunciatione ſpecies aut indiuiduū, in poſteriore eius genus collocetur, ut, Si homo eſt, animal eſt. Si currit, mouetur. Si ſentit, iudicat. Idē fiet, ſi priore loco ponatur id quod definitur, & poſteriore definitio. Tale eſt exemplum illud Ciceronis in tertio Academ. quæſt. explicatum: Si homo eſt, animal eſt mortale rationis particeps. Quod etiam contra ualet. Eadem eſt ratio proprij & ſpeciei cuius eſt proprium. In accidentibus autē hoc nihil ualet, niſi in ijs quæ natura ſemper cōueniunt, ut in his, Si homo eſt, natus eſt. Si homo eſt, interibit. Si animal eſt, alitur. Verum autē connexum duarum negationum erit ex ſuperioribus omnibus, præterquam ex genere & accidente. Hæ enim ueræ ſunt, Si non eſt homo, non eſt animal mortale rationis particeps. Si non eſt homo, non eſt ridens. In

accidente autem falſæ ſunt, ut, Si non eſt homo, non interibit. Si non eſt homo, non alitur, nec augeſcit. Hoc etiã, Si non eſt homo, non eſt natus, falſum eſt, & eiuſdem generis omnia, propterea quòd ij qui nulli ſunt, & fuerunt, etiam nati ſunt, quanquam non ſint hoc tempore. In ijs uero quæ ex genere conſtabunt, genus priore loco ponendum eſt, ut ſit uerum connexum. Ut, Si non mouetur, non currit. Si non eſt animal, non eſt homo. Si non eſt uirtus, non eſt iuſtitia. Quòd ſi prior enunciatio aiat, & poſterior neget, tum deniq; uerum erit cõnexum, cum utraq; ea quæ diuerſorum generum ſunt, ſi modo ſint ſubſtantiua, complectetur, ut ſi homo eſt, non eſt lapis. Si homo eſt, non eſt qualitas. In contrarijs etiam hoc ualet, ut, Si ualet, non ægrotat: Si dies eſt, nox non eſt. Si bonus eſt, non eſt malus. Nam ea connexa, quæ ex genere, & ſpecie ſunt, ex definitione, & re quæ definitur, ex proprio & ſpecie cuius eſt proprium, non ſunt uera, ſed falſa. Ut hæ, Si homo eſt, non eſt animal. Si homo eſt, nõ eſt animal rationis particeps. Quæ autem connexa ex accidente conſtant, primum ſi ſint ex contrarijs, uera erunt omnia, ut dixi, deinde ſi ex ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut, Si pater eſt, non eſt filius. Si ſimilis eſt, nõ eſt is cui eſt ſimilis. Si uero ſuperius neget enunciatũ, inferius aiat, connexa erunt uera ſola ex repugnantibus, cũ res proponẽtur, quibus attributa natura cõueniunt. Si non eſt nox, dies eſt. Si non ægrotat animal, ualet. Si non dormit, uigi-

lat, Si non eſt expers rationis, eius eſt particeps. Repugnantia autem ſunt ea, quæ non poſſunt unà eidem cõuenire, ita tamen, ut alterutrum cõueniat neceſſario. Ea partim in genere, ut differentiam generi attribuamus, partim in accidente reperiuntur. In his autem rem eſſe ponimus. Aliter enim falſa erunt connexa eius generis omnia. Vt hoc, Si hippocentaurus nõ eſt expers rationis, eſt eius particeps, falſum eſt, & cætera generis eiuſdem. Nam quoniam omne effatum aut uerum aut falſum eſt, & hoc falſum eſt, Hippocentaurus eſt expers rationis, uerum ſit contrarium ſeu diſparatum hoc neceſſe eſt, Hippocentaurus non eſt rationis expers. In connexis autem nulla alia reperitur repugnantia, quàm diſparatorum & contradicentium. Fiunt autem contradicentia, ut in alijs, adiuncta primo loco nõ negatione. Vt hæc duo connexa diſparata ſunt, hoc Epicuri, Si malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuẽdum: & hoc Ciceronis ex ſecundo de finibus, Non ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuẽdum. In libro de optimo genere interpretandi in ſecundo membro docui propterea cõtinuo, & idcirco à Cicerone poni ſolere, ut ſi dicamus hoc modo, Si canis in biuio utram lepus uiam ingreſſus ſit, indagando inuenit, ratiocinatur, ita licebit contradicere, Non ſi canis in biuio utram lepus uiam ingreſſus ſit, indagando inuenit, idcirco, uel propterea, uel continuo ratiocinatur. Quintilianus in hoc genere ideo addit, ut in primo li-

bro, Nec ſi quid diſcere ſatis nõ eſt, ideo neceſſe nõ eſt. Loquitur de primis elementis. Hac autem enunciatione connexa, in qua primo loco negatio adiungitur, nihil aliud docetur, niſi in contraria non neceſſario effici inferius, ſuperiore conceſſo. Vt illud Quintiliani quod paulo ante protulimus, hoc unum declarat, hoc connexum uerum non eſſe, Si quid diſcere ſatis non eſt, id neceſſe non eſt diſcere. Neque enim priore conceſſo, poſterius cogimur concedere. Primas enim literas neceſſe eſt ei diſcere qui doctus eſſe uelit, cum interim non ſatis ſit eas diſcere: aut contrà, primas literas ſatis non eſt diſcere, & tamen eas diſcere neceſſe eſt. Hoc dicendi genus planè & dilucidè explicaui, quòd multos eſſe ſcio, quibus non eſt ſatis cognitum. Connexo etiam repugnat negantia quæ conſtat ex etſi, tametſi, quanquam, alijſq; eiuſdem generis coniunctionibus. Vt hæc duo ſunt contraria, Si dolor eſt malum, carere dolore ſatis eſt ad bene beatéq; uiuendũ, &, Si malum eſt dolor, tamen carere dolore nõ ſatis eſt ad bene beatéq; uiuendum. Sed de connexis hactenus. Nunc de coniunctionibus dicendum eſt. Cõiunctiones ueræ ſunt eæ, quarũ utraq; pars uera eſt. Falſæ autem quarum uel alterutra pars falſa eſt, uel utraq;. Nam cum dico, cælum & rotundum eſſe, & uolui, ſi alterutrum ſit falſum, falſa etiã erit cõiunctio. In coniunctionibus ſola ea oppoſitio reperitur, quæ uulgo contradictio dici ſolet. Negationes autẽ primo loco adiunctione fiunt diſparatæ ſeu contradicen-

tes coniunctiones. Hæ enim duæ diſparatæ & contrariæ ſunt, Et legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia. Non & legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia. Eam cui adiuncta eſt negatio, appellat Cicero in Topicis coniunctionum negantiam. Itaque eodem nomine appellemus licet. Eius uerba tum proferam, cum de ratiocinationibus quæ ex his propoſitionibus cōſtant, diſputabo. In libro de fato eandem uocat coniunctionum negationem, Hoc loco Chryſippus æſtuans falli ſperat Chaldæos, cæteróſque diuinos, neque eos uſuros eſſe cōiunctionibus, ut ita ſua percepta pronuncient, Si quis natus eſt oriente canicula, is in mari non morietur: ſed potius ita dicant, Non & natus eſt quis oriente canicula, & is in mari morietur. O licentiam iocularē, ne ipſe incidat in Diodorum, docet Chaldæos, quo pacto eos exponere percepta oporteat. Quæro enim, ſi Chaldæi ita loquantur, ut negationes infinitarū coniunctionū potius, quàm infinita connexa ponant: cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere nō poſſunt? Infinitas autē coniunctiones, & infinita cōnexa uocat Cicero ea, in quibus nō certa perſona aut res, ſed incerta & indefinita ponitur. Negatio autem coniunctionum nihil aliud declarat, niſi coniunctionem complecti quædam quæ pugnent inter ſe. Cum enim ita dico, Non & homo eſt, & nō uiuit: hoc ſignifico, hæc duo repugnantia eſſe, & hominem eſſe, & nō uiuere. Hoc Cicero in libro de fato indicare uidetur

his uerbis, Si enim uerū eſt, quod ita cōnectitur, Si quis oriente Canicula natus eſt, in mari non morietur, illud quoq; uerum eſt, Si Fabius oriente Canicula natus eſt, Fabius in mari non morietur. Pugnant igitur hæc inter ſe, Fabium oriente Canicula natū eſſe, & Fabium moriturum in mari eſſe. & quoniam certum in Fabio ponitur, natum eſſe eum Canicula oriente, hæc quoq; pugnant, Et eſſe Fabium, & in mari eſſe moriturū. Ergo hæc quoque cōiunctio eſt ex repugnantibus, Et eſt Fabius, & in mari Fabius morietur. quod ut propoſitum eſt, ne fieri quidem poteſt. Sed hoc quod dixi, de ijs tātum cōiunctionibus intelligitur, quæ ſunt ex repugnātibus. Multa enim falſa ſunt, quæ non ſunt repugnantia. Itaque negatio coniunctionum hoc unum ſignificat potius, duo illa quæ coniunctio complectatur, non eſſe uera, ut cum dico, Non & homo eſt, & eſt malus: hoc dico, falſum eſſe, aliquem eſſe hominem, & malum. Cōiunctiones autem ex duabus ſolum enunciationibus ſimplicibus conſtant. Eæ porrò quatuor modis inter ſe affici poſſunt. Nā aut utraq; ait, aut utraq; negat, aut prior ait, & poſterior negat, aut contrà ſuperior negat, & inferior ait, Si utraq; aidt, tum deniq; uera erit cōiunctio, cum ex genere & ſpecie erit, aut ex ſpecie & differētia, aut ex proprio & definitione, aut hæc omnia mutato ordine, priora cum poſterioribus copulabūtur. Hæ enim ueræ ſunt omnes, Socrates & homo eſt, & animal eſt. Et homo eſt, & rationis eſt particeps. Et ri-

det & eſt animal rationis particeps. Licet hunc ordinem mutare, & quod poſtremum eſt cum primo coniūgere, hoc modo, Et Socrates homo eſt, & animal rationis eſt particeps. Si autem altera ſit ex aliquo ſuperiorum, altera ex accidente, aut utraq; ex accidente, nō erit neceſſe uerā eſſe cōiunctionem, niſi in antecedentibus & conſequentibus. Antecedentia autem uoco, ea quæ rem neceſſariò antecedunt. Conſequentia, quæ neceſſario conſequuntur. Socrates & homo eſt, & natus eſt. Socrates & homo eſt, & matrem habuit. Socrates & animal eſt, & uiuit. Socrates & uiuit, & alitur. Si utraq; neget, uera erit in paucis coniunctio, falſa in ſuperioribus omnibus. Nam quæ ſi affirmentur uera ſunt, eadem falſa ſunt ſi negentur. Si prior aiat, & poſterior neget, in ſuperioribus omnibus, id eſt in toto genere, proprio & definitione, falſa erit coniunctio. Huius generis eſt illa Ciceronis, Et legatum argentum eſt, & nō eſt legata numerata pecunia. Prior enim generis eſt, poſterior ſpeciei. Infinita enim illa enunciatio, Legatum argentum eſt, idem quod hæc, Legatum omne argentum eſt, efficit. Si igitur uera ſit ex his cōiunctio, aut diuerſa genera complectatur, aut accidens, quod rei non conueniat, neceſſe eſt. Vt hæc uera eſt coniunctio, Et homo eſt Socrates, & non eſt lapis. Itémq; hæc, Et homo eſt Socrates, & non eſt albus, ſi niger ſit. Eadem eſt ratio ſi prior neget, & poſterior aiat. Diſiunctiones reſtāt, de quibus dicam. Diſiunctiones propriè

ſunt ex repugnantibus. Aut nox eſt, aut dies eſt. Aut valet, aut ægrotat. Aut vigilat, aut dormit. Diſiūctio vera eſt ea, cuius alterutra pars vera eſt. Neceſſaria ea, quæ eſt ex repugnantibus, maximè ſi ex contrarijs, vt contraria vocemus, vt Cicero, cum alterum aiat, alterum neget. Hoc Cicero multis locis confirmat. In quarto lib. Academic. quæſt. Etenim cum ab Epicuro qui totam Dialecticam & contēnit & irridet, nō impetrent, vt verum eſſe concedat,) quod ita effabimur, Aut viuet cras Hermachus, aut non viuet: cū dialectici ſic ſtatuant, omne quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiam, aut non, non modo verum eſſe, ſed etiam neceſſarium. vide quàm ſit cautus is, quem iſti tardū putant. Si, inquit, alterutrum conceſſero neceſſariū eſſe, neceſſe erit cras Hemarchum viuere, aut non viuere. Nulla eſt autem in rerum natura talis neceſſitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id eſt Antiochus & Stoici. totam enim euertit dialecticam. Nam ſi è contrarijs diſiunctio (Contraria autem ea dico, cum alterum aiat, alterum neget) ſi inquam talis diſiunctio falſa poteſt eſſe, nulla vera eſt. In. 1. de natura deorū, idem facit cōtra Dialecticos, a quibus cum traditum ſit, in omnibus diſiunctionibus in quibus aut etiā aut non poneretur, alterutrū verum eſſe, pertinuit, ne ſi cō ceſſum eſſet huiuſmodi aliquid, Aut viuet cras, aut non viuet Epicurus, alterum fieret neceſſarium. In diſ iunctionibus repugnantes aut cōtradicentes non inue-

ni apud probatum auctorem . Nihil autem prohibet negationis adiunctione fieri, vt coniunctiones, vt has duas diſparatas vocemus, Aut Socrates dormit, aut diſputat, Non aut dormit Socrates, aut diſputat. Hanc autem diſiunctionum negationẽ appellare poſſumus. Tot verò modis affici poſſunt diſiunctionum ſimplices enunciationes, quot coniunctionum poſſe monſtraui. Veræ autẽ erũt diſiunctiones quæ ex iiſdẽ erũt, ex quibus veræ coniunctiones, ac multò etiam magis veræ futuræ ſunt. Si quæ enim duo coniuncta vera ſint, eadẽ diſiuncta multò magis erunt. Atq; hæc tria ſunt genera enunciationũ earum quæ non ſimplices, ſed cõpoſitæ appellantur, quòd multas cõplectantur ſimplices. Cætera autem quòd vel facilia ſunt, vel minus à Dialecticis vſurpata, vel ad hæc reuocari facile poſſunt, omnino tractari non ſolent. Sunt tamen qui id genus enunciationum, quæ cauſales vocantur, tractent; cuiuſmodi hæc eſt, Quia ſol lucet, dies eſt. Hoc genus ſi approbare placet, ego quidem certe non repugno: verum tum denique dicetur, cum ſuperius cauſa inferioris erit. Perpaucæ huius generis veræ ſunt, ſi cauſæ verbum in eo propriè intelligamus. Neque enim ex ſpecie & genere, neque ex proprio & ſpecie cuius proprium eſt, neque ex eo quod definitur, & definitione vllæ veræ erunt. Non enim quia aliquis homo eſt, is eſt animal, nec quia aliquis ridet, idcirco homo eſt, nec ob eã cauſam animal eſt rationis particeps

mortale quis, quia eſt homo. Ita ſolæ eæ quæ ita collocatæ erunt, vt prior ſit ex differentia, poſterior ex ſpecie, aut prior ex ſpecie, poſterior ex proprio, itemq; ſuperior ex definitiõe, & ex eo quod definitur poſterior, veræ erunt in his tribus attributis. Sed quoniã iſto modo multæ enunciationes tam apud Platonem, & Ariſtotelem, q̃ apud Ciceronẽ aliósq; ſcriptores ſunt falſæ futuræ, quas pro veris poſuerunt: mihi nõ vidẽtur hæ cauſam poſterioris in priore requirere, ſed ſolã anteceſſionẽ. Ita non eſt hoc genus diuerſum ab eo, quod cõnexũ Cicero, vt docui, nominat. Eadẽ eſt ratio earum quæ ex loci & tẽporis aduerbijs conſtãt. In quo genere hæ ſunt, Cũ ſol lucet, dies eſt, Vbicunq; ſol lucet, ibi eſt dies. Hæ enim facile ad connexa reuocari poſſunt, hoc modo, Si quo tempore ſol lucet, eo dies eſt. Sicubi ſol lucet, ibi eſt dies. Atque hoc etiã Cicero confirmat in libro de fato, Quid eſt quod non poßit iſto modo ex connexo transferri ad coniunctionum negationem? Et quidẽ alijs modis eaſdem res efferre poſſumus. Modo dixi, In ſphæra maximi orbes medij inter ſe diuiduntur. Poſſum dicere, Si in ſphæra maximi orbes erunt. Poſſum dicere, Quia in ſphæra maximi orbes erunt. Multa ſunt genera enunciandi.

IOACHIMI PERIONII BEnedictini Cormœriaceni de Dialectica LIBER II.

Q Voniam autem de omnibus enūciationis generibus dixi, ſequitur, vt de argumētationibus quæ ex iјs cōſtāt, dicēdū eſſe videatur. Argumētatio quidē & argumentū hoc differunt vel auctore Cicerone, quòd Argumētū eſt ratio rei dubiæ fidē faciens: Argumētatio, argumēti explicatio ſiue tractatio. Ita argumētum enunciatio vna eſt tantūmodo: argumentatio autē præterquàm quòd argumentationem, concluſionem quoque cōplectitur. Quanquā in obſeruationibus noſtris in Ariſtotelis Topica argumentationem interdum à Cicerone pro argumento vſurpari docui. Eodem autem libro docui ἐπιχείρημα *eodem modo accipi ab Ariſtotele pro argumento & argumentatione.* λόγος *etiam nonnunquam argumentum, ſed ferè in hac re argumentatio dicitur. Qui horum exempla requiret, legat eum quem modo nominaui librum. Argumentationum autem duo ſunt genera, alterū ratiocinatio latinè, græcè* συλλογισμὸς *appellatur, alterū inductionē latini, græci* ἐπαγωγὴν *vocant. Eſt autem ratiocinatio, oratio quæ quibuſdam conceſſis, aliud ex iјs neceſſario efficit atque concludit.*

vt ſi quæratur, Sitne vtilis iuſtitia, hoc modo concludi licebit, Quod ſuum cuique reddi iubet, id vtile eſt, Iuſtitia autem ſuum cuique reddi iubet, Iuſtitia igitur eſt vtilis. In hac oratione ſi ſuperiora duo conceſſeris, cogêre etiam poſtremum concedere. Inductio autem oratio eſt, quæ ex rebus ſingulis progrediens, ad res vniuerſas peruenit. vt ſi quæratur, Sitne præſtantiſsimus in quaque re habendus is, qui in omni re ſit peritus & doctus, hoc concludere inducendo ſic licebit, Gubernator is demum eſt optimus qui peritus & doctus, itemque auriga, & reip. moderator, & imperator. Qui igitur in quaque re peritus eſt, is eſt habendus præſtantiſsimus. Ratiocinationi ſubiectum eſt enthymema, & exemplum inductioni. De his autem accuratius tum diſſeremus, cùm de argumentorum diſpoſitione erit diſputandum. Nunc de argumentorum inuentione dicendum eſt. Argumentum eſt enunciatio quæ res dubia probatur. Locus autem eſt argumenti ſedes, id eſt vnde argumẽtum eruitur & depromitur ad faciendam fidem, cum eſt opus. Neque enim locus argumentum eſt, vt neque aurifodina, aurum, neque lapidicina lapis, ſed aliquid in quo aurum eſt reconditum & lapis, vnde aurum & lapides, cum inuenta ſunt ad vſus neceſſarios elici poſſunt. Et quoniam argumentũ ad id probandũ quod quæritur & in diſputationẽ incidit, depromi ſolet: quatuor autem genera eſſe docui corum, quæ proponerẽtur ad diſputandũ: genus, defi-

nitionem, proprium, accidens: deinceps quæ argumenta ad ea confirmanda vel refellenda ſumi poſſint, docebimus. Locos alij aliter partiuntur. Ariſtoteles quidem in Topicis nullam eorum adhibuit diuiſionē, nec verò certum ordinem ſeruauit. In arte autem rhetorica duo genera eorū poſuit, quam eius diuiſionē, quoniam cùm prope omnes docti, tum vel maximè Cicero ſecutus eſt, eam nos etiam hoc tempore ſequemur. Dicamus igitur locos partim in ea re quæ incidit in diſputationem hærere, partim aſſumi extrinſecus. Ii in re ipſa inhærent, & inſiti ſunt, quos diſputatoris diligentia à re ducit & ſumit. Ii autem extrinſecus adhibentur, qui ſine diſputatoris arte & diligentia pariuntur, vt teſtimoniū, & auctoritas. Primum inſitos enumerabo, deinde remotos. Cum aliquid ad diſputādum proponitur, & quale ſit quæritur, id tale eſſe quale uolumus, vel eius definitione cōfirmamus, vel notatione verbi, vel eius partium enumeratiōe, vt ſi quæratur, Sitne iuſtitia expetenda, id primum concludetur eius definitione, Iuſtitia eſt virtus ſuum cuique reddens. Reddere autem ſuum cuique in rebus expetēdis eſt. Iuſtitia igitur eſt expetenda. Deinde à verbi notatione ſumetur argumentum, hoc modo, Ius ſtatuere in quenque expetendum eſt. Iuſtitia autem ius ſtatuit in quenque. Eſt igitur expetenda iuſtitia. Tum ab enumeratione partium eius quod expetitur hoc modo, Omne quod expetitur, aut eò expetitur quia honeſtatē

& decus affert, aut quia vtilitatem, aut quia volupta tem. Iuſtitia autem aut hæc omnia aut quod plurimũ valere debet, complectitur. Iuſtitia igitur eſt expeten da. A coniugatis etiam hoc concludere ſic licebit, Si id quod iuſte fit expetendum eſt, etiam expetenda iuſti- tia eſt. Itẽ à genere hoc modo, Si virtus omnis optan- da iure eſt, etiam iuſtitia, quæ virtus eſt, expetatur ne- ceſſe eſt. A forma hoc modo, Si & præmijs afficere bene de rep. meritos, & in malè meritos animaduerte- re in rebus expetendis eſt, certè iuſtitia quæ hoc præ- ſtat, expetenda eſt. A ſimili hoc modo, Si expetenda fortitudo, & iuſtitia. A differentibus, Non quemad- modum ſummum ius interdum declinandum & fu- giendum eſt, ſic iuſtitia fugienda. Aliud eſt enim ſum- mum ius, aliud iuſtitia. Ex cõtrario ſic, Si iniuſtitia fu- gienda eſt, expetenda iuſtitia. Ab antecedentibus, Si ita comparare ſe, vt nemini nocere velit cuique optan dum eſt, iuſtitia etiam expetenda. A conſequentibus, Si voluntas conſtans ſuũ cuiq; tribuẽdi optãda eſt, & iuſtitia. A repugnantibus hoc modo, Non & virtus omnis expetenda, & nõ eſt expetenda iuſtitia. Virtus autẽ oĩs expetẽda eſt: Et iuſtitia igitur. Ex efficiẽtib⁹, Si amicitia expetenda eſt, & iuſtitia. Ex effectis, Si æquabilitas optãda eſt, & iuſtitia. Ex pari ſic, Si ex- petendum eſt beneficijs allicere hominum voluntates, æquitate conſtituenda eas retinere optabile eſt. Ex mi- nore, Si gloria expetenda eſt, & iuſtitia. Ex maiore

nihil affirmando concluditur. Adhuc argumenta omnia quæ à magnis viris tradita ſunt, ad rem vnam probandam ſumpſimus, vt quauis re propoſita aut ſumpta ad concludendum & diſputandum ſtudioſi diſſerendi habeant, quod afferant. His enim exemplis facile admonebuntur, vt ſimilia fingant. Atque hæc quæſtio accidentis eſt. Ad generis autem, proprij & definitionis quæſtiones ijdem loci accommodari, etſi non omnes poſſunt, quod paulo poſt docebimus. Nunc ijdem loci explicandi ſunt pluribus. Definitio quid ſit dictum eſt. Eius tot ſunt genera, vt Seuerinus Boethius ſcripto nominatim de ijs libro, cũ quindecim expoſuit, multa etiam ſe dicat prætermittere. Ex quo intelligi debet, hunc laborem à nobis non eſſe hoc loco poſtulandum. Satis ergo erit, nonnulla tantum genera, quæ ad inſtitutum noſtrũ pertinebunt, exponere. Duo quidem eius ſunt genera prima. Cum enim quid ſit res aliqua exponitur, id vel rebus ijs quæ rei naturam, & vt ita dicam, eſſentiam attingunt, aut ijs quæ illam quidem non attingunt, ſed tamen in eam conueniunt, fieri debet. Primum genus οὐσιώδης, id eſt, eſſentiale vocatur, quod vim, naturam &, vt ita dicã, eſſentiam rei explicat. Alterum κατὰ συμβεβηκότα, id eſt, accidentale dicitur, quòd rem ex ijs tantum rebus quæ naturam eius non attingunt, cognoſcendam perſpiciendamque proponit. Quoniam autem duo ſunt tantum quæ naturam rei attingunt, materia & ſpe-

cies,quorum materiam genus,ſpeciem forma illuſtrat, ea ſola in hoc genere dominatur,quæ ex vtroque conſtabit. Secundum locum obtinebit ea, quæ formã ſolã: tertium ea quæ ſolam materiam exprimet. Id autem definitionis genus,quod ex genere conſtat, & differentijs vel ſolum,vel maxime retinendum eſſe, hinc intelligi poteſt,quòd cũ definitio oratio ſit,quæ,vt docui,quid res ſit explicat:genera autẽ ſola & differentiæ rei vim & naturam explicent, profectò aut ſola, aut maxime ea erit definitio quæ ex genere differentijsque conſtabit. Itaque Ariſtoteles in ſeptimo libro Topicorum, ὁ ὁρισμὸς, *inquit,* ἐστὶν ἐκ γένους καὶ διαφορῶν, *id eſt,definitio conſtat ex genere & differentijs. Differentiæ autem non debent ſemper vno verbo declarari,ſed ſæpe pluribus, cum verbum vllum ſimplex non eſt ſatis aptũ aut Latinũ. Definiam enim ego libentius hoc modo hominem, Homo eſt animal rationis particeps,mortale,quomodo Cicero in. iiij. Academic. definiuit: quàm quomodo Quintilianus ac cæteri, Homo eſt animal rationale mortale. Hoc autẽ genus definitionis & materiam,vt dixi,& ſpeciem formámve declarat,idque in nõnullis rebus perſpicuum eſt: in alijs autem adeo eſt obſcurum,vt nihil incertius eſſe videatur. In homine enim definiendo genus materiæ,formam ſpeciei locum volunt obtinere. Si genus totius vim,formam partis principalis dicamus tenere locum,id multo erit facilius ad intelligendum, ne dicã*

verius. Cum enim dico hominem eſſe animal, hominẽ quid totum eſſe dico. Cum verò eum eſſe dico rationis participem, tum quale eſſe animal dicerem exprimo. Atque pars principalis cuiuſq; rei eſt ſpecies, quã formam vocant, quæ rei cur ſit cauſa eſt. Illa igitur hominis definitio non propriè materiam & formam, ſed philoſophorum ſententia genus & formam, quæ illorum locum obtinent, complectitur. Quod eodẽ modo de alijs quæ ex genere & differentijs cõſtabunt iu dicandum eſt. Sunt autem nonnullæ definitiones quæ perſpicuè materiã ſpeciemque declarant. Materia autem hoc loco id omne intelligitur, ex quo tanquam partibus aliquid conſtat, vel in quo verſatur, vel ex quo opus ſibi propoſitum facit. Partes autẽ voco eas quæ integrales appellantur. Vt partes domus ſunt lapides, cementum, calx, trabes, lateres vno modo, alio modo, fundamentum, contignationes, & tectum. Forma autem domus, vt placet Ariſtoteli, eſt incommodorum quæ ventus, calor, hyems inuehit, propulſatio. Ita definitio hæc domus, Domus eſt integumentum ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibusque conſtans, quo contra ventorum, imbrium, & caloris incommoda munimur: hæc inquam definitio domus materiam formamque complectitur. Quòd ſi hæc duo ſeparẽtur, vt domum dicamus operculum, quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibusque conſtat: aut domum eſſe id, quo contra vẽtorum, imbrium calorumque ac tem-

peſtatum iniurias muniamur, prior ex materia erit, poſterior ex forma. Atque hoc genus definitionis illud etiam complectitur, quod diuiſione fit & partitione. Nam cum inter diuiſionē & partitionē hoc interſit, quòd diuiſio omnes formas, partitio partes eius quod diuiditur, cōtinet, partes autē & cuiusque & formæ eius naturam eſſentiamque attingant, fit vt diuiſionū & partitionū definitiones ad id definiendi genus pertineant, quod naturam rei quæ definitur explicat. Quin etiam hoc genus à ſuperiore non diſtat. Omnis enim partitionis definitio materiā: quæ autem diuiſionis eſt, formam eius quod definitur exponit. Quod quò facilius intelligatur, planius de vtraque dicendū eſt. Partitionum quidem definitio eſt, cum id quod definitur, membrorū & partium: diuiſionum autē, cum formarum enumeratione quid ſit aperitur. Earum autem diſtinctio eſt tanta, quantum inter partes & formas intereſt. Formæ autem à partibus hoc differūt, quòd formarum certus eſt numerus, partiū ſæpe infinitior. Atque hoc quidē verè dixit Cicero, ſed planius hanc diſtinctionē licet exponere. Formæ igitur, hoc diſtinguendæ ſunt à partibus, quòd de quaque forma totum dicitur, de quaque autem parte non dicitur. Vt partitionum definitio quæ definitionis eſt forma, definitio eſt: & ius naturæ, ius: fortitudo, virtus: Dialectica, ars dicitur. Senatus conſulta autem quæ iuris ciuilis partes ſunt, non iuris ciuilis appellantur nomine. Itemque nec

definiendi ſcientia, nec iudicandi, nec inueniendi dialectica dicitur. Diuiſionis eſt illa quam Cicero amplitudini ſtatuit, definitio, Amplitudo eſt potentiæ aut maieſtatis, aut aliquarum copiarum abundãtia. Nam & potentiæ abundantia amplitudo eſt, & maieſtatis, & aliquarum copiarum. Itaque hoc genus diſiunctionibus ferè explicatur, illud autem coniunctionibus. Exemplis hoc illuſtrabimus. Diuiſionis eſt illa eiuſdem, Principium eſt oratio perſpicuè & protinus perficiẽs auditorem beneuolum, aut attentum, aut docilẽ. Et illa eiuſdem, Anceps genus cauſæ eſt, in quo aut iudicatio dubia eſt, aut cauſa & honeſtatis & turpitudinis particeps. Illa etiam probabilium, quæ ab Ariſtotele tradita eſt, Probabilia ſunt quæ probantur aut omnibus, aut plurimis, aut certè ſapientibus. Partitionis autem illa eſt quam domui idem ſtatuit, quæ paulo antè à nobis poſita eſt. Item illa Ciceronis, Ius ciuile eſt id quod in legibus, ſenatuſconſultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magiſtratuũ, more, æquitate conſiſtat. Interdum autẽ cõiunctionibus diuiſionũ partitiões explicãtur, vt illa eiuſdẽ. Fundamentũ autẽ iuſtitiæ eſt fides, id eſt dictorũ cõuentorumq́; cõſtantia, & veritas. Nã tã dictorũ quàm conuentorũ cõſtantia eſt fides. Hoc fit non quod vtrunque non ſit fides, ſed quòd ſi quis vnũ prætermittat, cũ non debet, aut cõtrà quàm alterius ratio poſtulet, faciat, is nõ ſit habendus fidelis. Eodẽ modo de principij definitione iudicãdum

eſt. Si quis enim attentũ auditorẽ reddat, & contra beneuolentiæ conciliandæ præcepta faciat, is vitioſo principij genere vtetur, cũ interim id faciat, quod in præceptis videtur eſſe. Adhuc ea definitionis genera expoſui, quæ rei vim & naturã attingunt, quibus ea pene omnia quæ ex quatuor cauſarũ generibus ſunt, continẽtur. Nã & id genus quod ex cauſa ea quã formalẽ vocant, & id quod ex materia, & id quod ex fine cõſtat, complectitur. De prioribus duobus nihil ambigitur, de tertio autem ambigi poteſt. Sed intelligendum eſt, finẽ rei eſſe duplicem, vnum qui eius naturæ eſt, alterum qui ab eius natura eſt remotus. Vt homini beata illa vita cœleſtis propoſita eſt tanquam finis, ſed is ab eo remotus eſt, nec naturam eius attingit. Itaque ſi homo definiatur animal quod ſempiternæ vitæ cauſa ſit creatum, non erit in eo genere quod eſſentiale dicitur. At finis is, cuius cauſa domus, nauis, aliaque quorum vſus eſt aliquis, conſtituta ſunt, eis ita proprius eſt, vt naturam etiam eorum attingat. Finis enim eorum in vſu cuius cauſa parata ſunt, cernitur. Itaque eorum definitiones, quæ finem complectuntur, & finis ſunt, & formæ, & effectus. Nam domus (vt de ea potiſſimum dicam) eo parata eſt, vt nos ab incommodis ventorum, imbrium, frigoris & caloris protegeret ac tueretur, qua in re & finis eius perſpicitur, & ſtatus, & vſus.

Sola igitur reliqua eſt definitio, quæ à cauſa efficiente

ducitur. Multa eius ſunt genera, de quibus in cauſarũ loco diſſeremus. Nunc ſatis erit admonere, ex eo ſolùm cauſæ efficientis genere quod vi ſua aliquid efficiat, eã quam eſſentialem vocant, conſtare definitionem. Nec verò ex omni eius generis cõſtat, ſed ex ea demũ quæ cuiuſque rei eſt propria maximè. Vt enim homo multa facit, veluti comedit, progreditur, ſcribit, aliaq; innumerabilia: nec differentia quæ illius naturam explicat, ex illis ſumitur, ſed ex vi ratiocinandi, qua cæteris animantibus præſtat: ſic, cum ex cauſa ea quæ vi ſua aliquid facit, ea quam eſſentialẽ vocant definitio ſumitur, is ſolùm eius effectus ſeu officium, quod perfectiſsimum eſt, retineri probarique debet. Hoc modo à Cicerone eloquentia ſiue rhetorica bene dicendi ſcientia, definita eſt: hoc modo dialectica ab eodem ars bene diſſerẽdi. Sic enim res habet, cũ res nulla ſit (omnes autem complector quæ in decem categorijs continẽtur) quæ nõ vim & naturam ſuam quandam & propriã habeat, non eſt id quidem dubium, quin ea quæ illam declarabit, definitio, in eo genere ſit habenda quod eſſentiale dicitur. Hoc autem genus definitionis ab eo quod paulò antè à fine ſumi oſtendi, aut non differt omnino, aut certè non permultum intereſt. Nam quoniã omnia quæ ſunt, ad vſum & officium quoddam ſunt procreata, quod ſua quæque duce natura præſtãt, profectò quæ à fine, ea etiam à cauſa efficiente, & ſi non omnis, ducetur elicieturque definitio. Cum enim vna-

quæq; res eo procreata ſit, vt naturæ munus expleat, perueniatque ad naturæ perfectionem, idque in eo poſitum ſit, vt quod ei natura abſolutiſsimum dedit, perficiat: idem ſit & finis quem hoc loco tractamus, & munus & cauſa neceſſe eſt. Vt cum domus definitur, eſſe tabernaculum quo nos á vẽtorum, imbrium aliorumque incommodis tuemur, primũ tueri eſt efficere, deinde eſt domus finis, poſtremo eſt eius munus & officium. Itemque cum homo definitur, animal rationis particeps, hoc totum rationis particeps idẽ quod illud, vtens ratione declarat. Vti autem ratione tum efficere aliquid eſt, quantũ in ipſo eſt, tum hominis eſt & finis, et munus. Quod ſi artes omneis definiamus, ſi virtutes, ſi vitia, hæc in ijs omnia reperiemus.

Sed vt tandem aliquando hunc definitionis, quæ naturam rei explicat, concludamus locum, enumerare licet quæ genera complectatur. Hoc quidem genere & ea quæ á cauſa, quam vocãt formalem, & ea quæ ab efficiente, & ea quæ á fine, & ea quæ á materia manat, continetur. Hoc etiam diximus, ea definitionis genera, quæ diuiſionum ſunt & partitionum, ad hoc genus pertinere. Reſtat genus illud quod rem non rebus quæ naturam & eſſentiam eius attingant, quid ſit explicat, ſed vel proprijs illis quidem, nõ autem eſſentiã declarantibus, vel aſſumptis & quaſi extraneis. Itaque eius genera duo ſunt, alterũ quod proprietatibus, alterum quod attributis aduẽtitijs explicatur. Quid ſit

proprium, quid accidens expoſui. Prius genus in multis à ſuperiore diſcerni vix poteſt. Itaque oratores proprij pro differentiæ nomine vtuntur. Nos principio libri ſuperioris, quid inter hæc intereſſet, oſtendimus. In ijs quidem rebus quæ vocis ſuffragio vtuntur, propria à voce ducuntur, vt hominis propria eſt oratio, ſiue ſermo, & riſus; leonis, rugitus: equi, hinnitus: canis, latratus. In mutis autem ſumuntur à rebus quarum eis natura vim dedit, quò difficilius eſt hæc ipſa in his à differentijs ſeiungere. Quòd ſi id proprium eſſe dicamus, quod ſic rei cuipiam conuenit, vt in aliam rem nullam transferri queat, & differētiam id quod facit, vt id cuius differentia eſt, à cæteris diſtet, ita tamen vt in plura genera, quemadmodū volunt veteres, cōueniat: facilior erit diſsimilitudinis explicatio. Quanquam in hac facilitate ſumma ineſt difficultas diiudicandi, propterea quòd & rerū naturas difficile eſt obſeruare, & cū obſeruaueris, quæ ad eſſentiam rei pertineant, quæ non pertineant, explicare. Itaque verum eſt quod Ariſtoteles ait, orationem eā quæ de toto genere dicat, certiorem eſſe: quæ autē in rebus ſingulis verſetur, veriorē. Nos enim de toto genere proprietatū & differentiarū quid inter ſe differāt, dicere poſſumus: de ſingulis autē niſi perpaucis nō poſſumus. Proprietatis ergo, vt ad inſtitutū reuertamur, ea definitio eſt, qua vis rei, non eſſentia explicatur. Cuius generis hæ ſunt, Homo eſt animal ridēs, Homo

eſt animal doctrinæ capax. Virtus eſt habitus animi, qui eum in quo eſt, bonum efficit. Ignis corpus eſt quod ſumma celeritate ſurſum fertur. Hoc etiam genus à fine & cauſa efficiēte & effectu duci poteſt. Eſt enim finis quidā, ut dixi, & cauſa efficiens, & effectus qui naturam rei non attingunt, ut propria eſt hominis beata uita: proprium eſt hominis loqui: aſini rudere: auis uolare: proprium eſt rurſus hominis in ſocietate & communitate degere. Contrà huius generis nulla materiam aut formam complectitur: nulla eſt partitionum, nulla diuiſionum. Hæc enim omnia naturam, & ut uocant, eſſentiam rei explicant, à quo proprietas abeſt diſtátq; plurimum. Supereſt alterum genus quod ab aduentitijs attributis ſumitur. Eo proprietatum ignoratione uti cogimur. Itaque Ariſtoteles, Theophraſtus, alij́q; permulti, cum auium, animantium, arborum, fruticum, & herbarum uim definitione aperire non poſſent, id adhibuerunt. Ego in priore oratione earū quas in Ramum pro Ariſtotele ſcripſi, quáſq; huic libro attexui: multa exempla poſui, quæ ne ſim longior, omitto. Hoc enim loco ſatis eſt intelligi, accidentium definitionem ſumi à rebus aduētitijs, ut à colore, odore, ſucco, magnitudine, loco, tempore, cæteriſq; generis eiuſdem. Sed illud intelligendum eſt, hoc genus non definitionis, ſed deſcriptionis potiùs appellandum eſſe nomine, quādoquidem nō quid res ſit, ſed qualis explicat. Nunc quoniam ſatis longam orationem, atque adeo nimis longam in generi-

bus definitionum commemorandis poſui, ſequitur, ut quæ ſint ueræ, quæ uitioſæ definitiones, dicendum eſſe uideatur. Memini cũ dialecticis erudirer, hoc primùm nobis proponi ad diſcendum, quid eſſet definitio, quotq; eſſent conditiones (ſic enim loquebamur) bonæ definitionis. Tres tradebantur, prima, ut eſſet conuertibilis cũ definito: altera, ne quid ſuperflui: tertia ne quid diminuti contineret. Fuit ille tũ latini ſermonis penè interitus, à quo eũ his tẽporibus dei benignitate multorũq; diligẽtia uindicari uidemus. Nos igitur aliqua ex parte latinis literis lucẽ afferamus. Cõditiones nõ appellãda ſunt hæc, ſed præcepta definiendi. Primúmq; dicamus, definitionem in rem aliam nullam transferri oportere: alterum, Nihil in ea redũdare, aut ſupereſſe: tertium, Nihil deeſſe oportere. Sic enim Cicero loquitur, cum hæc ipſa præcepta attingit. Ac de primo quidẽ in. 4. Academi. quæſt. ſcribit his uerbis, Quid enim agãt, ſi cùm aliquid definierint, roget eos quiſpiam, num illa definitio poßit in aliam rem transferri quamlibet? Si poſſe dixerint, quid dicere habẽt, cur illa uera definitio ſit? In Topicis hoc ipſum confirmat. Duo reliqua perſequitur in. 2. de oratore, Cuiuſmodi de ipſo iure ciuili, heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat, ut genera rerũ primùm exponerentur, in quo uitium eſt, ſi genus ullum prætermittatur: deinde ſingulorũ generum partes in quo & deeſſe aliquam partem, & ſuperare mẽdoſum eſt: tum uerborum omnium definitiones, in quibus nec abeſſe

quicquam decet, nec redundare. Primum ab Ariſtotele dicitur, μηδὲν ἐπὶ πλέον εἶναι*: alterum quod poſui,* μὴ περίεργον εἶναι*: tertiū,* μηδὲν ἐλλεῖπον εἶναι*. Primum autem præceptum ex modo definitionis intelligitur. Is enim debet eſſe, ut ea omnia quæ definitio complectatur, ab aliquo rem eam quæ definitur, ſeparēt. Sic enim propria erit eius, nec ad aliam rem ullam transferri poterit. In tertio præcepto tribus modis peccatur: primo, ſi quod eiuſmodi uerbum ponatur in definitione, quod uel de rebus omnibus dicatur, uel de ijs quæ eidem generi ſubijciantur. ut ſi definiam domum, rem qua uentorum, imbrium, cœliq́; incommoda propulſemus, uitioſe definiam. Propterea quòd uerbum rei omnia complectitur. Secundo cum propria illa quidem eſt, ſed id cõtinet uerbum, quo ſublato reliqua erit propria. Vt ſi homo definiatur hoc modo, Homo eſt animal rationis particeps mortale doctrinæ capax, mala erit definitio, quòd hoc toto detracto, doctrinæ capax, quod hominis etiam proprium eſt, quod reliquum eſt, perfectè naturam hominis explicabit. Hoc enim in definitione redundare ac ſuperare dicitur, quo ſublato, id quod remanet, planum facit quid ſit, id quod definitione aperitur. Tertio peccatur, cum bis idem uocabulum ſiue uerbo, ſiue reipſa dicitur, ut ſi quis definiat appetitionem, uoluptatis cupiditatem. Cupiditas enim & appetitio idem ualēt. Prætermiſsione autem peccatur, cum aliquod neceſſarium uerbum in definitione deeſt. Atq;*

hoc uitium propè idẽ uidetur, quod illud, cum in aliam rem transfertur definitio. Alia etiam uitia in toto definitionis genere uitanda ſunt. Sed nullum magis, quàm ne obſcura ſit. Nihil eſt enim quod minus ferendum ſit, quàm id eſſe obſcurum, quod illuſtrandæ & quaſi euoluendæ rei inuolutæ gratia adhibetur. In quo genere in primis eſt definitio, quæ rem dubiam ſe probare, obſcuram illuſtrare, occultam in lucem proferre, tectam aperire profitetur. Hoc autem uitium ita denique declinabimus, ſi uerbis & reb. notioribus & magis perſpicuis quàm ſit id quod definitur, utemur. Notiora autem & clariora ſunt habenda ea quæ latius patent, quæ eadem nota ſunt omnino. Itaque ex genere ac differentiis conſtat ea quæ ſola dominatur definitio. Patent enim quàm quæ eis ſubiectæ ſunt formæ, latiùs. Ex quo perſpicuũ eſt, eas definitiones uitioſas eſſe, quæ contrariis explicantur. ut ſi dicamus id malũ eſſe, quod non eſt bonum. Et illam Horatij, Virtus eſt uitium fugere, uitioſa eſt, ſi ad normam philoſophorũ exigatur. Nam & oratores & poëtæ ſuo more definiũt, in eoq; orationem ad uulgi opinionem & ſenſum accomodãt. Sũt tamen quædã quæ definiri aliter non poſſunt, ut ea omnia quæ cum aliquo conferuntur. Quod quidem uidit Cicero, qui in primo de oratore libro ſic genus & partes generis definit, ut utroq; in utriuſq; definitione utatur. ſic enim definit, Genus autẽ, id eſt, quod ſui ſimileis cõmunione quadã, ſpecie autem differentes duas

aut plures complectitur parteis. Partes autem ſunt, quæ generibus iis ex quibus emanant, ſubiiciuntur. Hæc etiam Ariſtoteles ab hoc uitio excipit: quem ſecutus eſt Porphyrius. Iis autem adhibendis quæ notiora ſunt & clariora, quòd latius pateant, ne fallamur, uidendum eſt diligenter. Neque enim ſi quod rem antecedit quā definire uolumus, id exprimamus, continuò uerbis notioribus uti uidebimur. Proximo enim genere ſuo res quæque definienda eſt, niſi forte interiectas differētias adhibeamus. Id quod in hac animalis definitione, Animal eſt natura animata ſenſus particeps, animaduerti licet. Qui accuratiùs ac certiùs definiendi ſcientiam cognoſcere uolet, ſextū librū Topicorū Ariſtotelis euoluat. Neque enim uitia omnia perſequi hoc loco inſtitui. Quapropter ad inſtitutū noſtrū reuertamur. Diximus quid definitio eſſet, quot eius eſſent genera, quæ definitionis præcepta ſeruanda, quæ uitia fugienda. Qui ſit eius modus dicendum eſt. Is qui ſit, Cicero in Topicis Ariſtotelis uerbis exponit, Sic igitur ueteres præcipiūt, cum ſumpſeris ea, quæ ſunt ei rei quam definire uelis, cum aliis communia, uſque eo perſequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poßit. Atque hæc quidem Cicero de Ariſtotelis ſecundo libro Analyticorum poſteriorum ſumpſit, quemadmodum docui alio loco, ſed quoniam non omnia mutuatus eſt, quæ ad hunc locum pertinent, nec ipſe exponit quæ ſint illa communia quibus expleri poßit definitio,

de eo pauca dicenda ſunt. Neque enim omnia ſumere oportet quæ ſunt ei rei quam definire uolumus, cũ aliis cõmunia, etiamſi totum efficiatur proprium. Hinc igitur de iis diſſerendi ducamus exordium. Quod propriè definitur, uel ſpecies eſt infima, uel genus medium. Neque enim induidua & ſumma genera propriè definiuntur. Si ſpeciem infimam definire uolumus, non eſt arceſſendum à capite, id eſt à ſummo genere eius categoriæ cui attributa eſt, ſed à proximo, quod cum ei ſit commune cum cæteris formis eiusdem generis, communia alia quæ anguſtiùs pateant ſumenda erunt eatenus quoad tota propria efficiatur oratio. Vt ſi homo definiẽdus ſit, nõ rectè facias ſi eum ſubſtantiã aut corpus eſſe dicas, (hæc enim duo remotiora ſunt) ſed animal. Rurſus quoniam animalia ſunt & boues, & equi, aliquid aliud tibi quærendum eſt, quod animalis uerbo ſubiiciatur. id inuenies hoc totum rationis particeps, quod adiunctum ſuperiori nondum plenam definitionem efficit. hoc enim totum animal rationis particeps generis locum obtinet. Mortale igitur adiunge, tum tria illa uerba, quorum quodque commune eſt homini cum multis rebus, coniuncta hominis complebunt definitionẽ. Eſt enim ſolus homo animal rationis particeps mortale. Atque hoc præceptum definiẽdæ formæ infimæ Ariſtoteles II. libro Poſteriorum analyticorum tradidit. Generis autem definiendi infimi hoc dedit. Si id genus definiendum eſt, primùm in ſuas ſpecies infi-

mas diſtribui debet: deinde earum definitiones ſumendæ ſunt, quarum quæ pars multis uerbis conſtat, in omnibúſque formis uerè dicitur, generis eius de quo agitur erit definitio, ſi ſummum genus primo loco adiungatur. Sed hoc ſolum in iis ualet, in quorum formis definiendis multa uerba poni licet, quæ generis uim & naturam magna ex parte declarent. Vt ſi numerum definire uelim, primum duorũ & trium quæ eius ſunt formæ definitiones mihi proponam. Eſt autem binarius multitudo unionũ quæ prima in partes æquales diuiditur. Ternarius, multitudo unionum quæ prima in duas partes impares diuiditur. In harum duarum aliarúmq; eius generis formarum definitionibus, hæc duo uerba, Multitudo unionum, reperio, quæ cõmunia ſunt omniũ formarum. ijs ſi addam genus ſummum, quod eſt quãtitas, numeri plena hæc erit definitio, Quanta multitudo unionum. Quanquam græcis, non nobis hoc modo loqui licet, ſed potius hoc modo, Quantitas multa unionum. Atque hoc quidem, in ijs generibus quæ commemoraui facere poſſumus, in alijs non poſſumus. Neque enim in homine definiendo, uim animalis multis uerbis exprimi licet, ut dicamus hominem eſſe corpus ſenſus & rationis particeps mortale. In generibus etiam medijs definiendis hoc ipſum ualet, ea quam dixi, adhibita exceptione. Sed quoniam hoc ſecundum præceptum non eſt perpetuum nec generale, hanc omnem definitionis inueniendæ diſciplinam ad ſuperius reuocandam

cenſeo, dum cõmunia illa quæ ſumẽda ſunt, genera & differentias eſſe intelligamus. Eſt enim illud multo & facilius et certius. In quo perutile erit, quacũq; re propoſita ad definiendũ, primũ quã ad categoriam pertineat quærere: deinde eã inuentã in partes diſtribuere, quoad proximũ eius rei quã definire uolumus genus inuẽtum ſit: tũ in differẽtias primas genus illud partiri, & in ſecũdas, atq; etiã tertias ſi ita res ferat. Sic enim tandẽ aliquando inueniemus, ea omnia quæ generi adiuncta rem illam à reliquis diſtinguent. quæ rei propria erit, et perfecta definitio. Vt ſi temperãtia mihi propoſita ſit ad definiẽdum, primũ cuius ſit categoriæ uidebo. deinde cũ qualitatis eſſe inuenero, qualitatẽ in quatuor genera diuidã, in habitũ et affectionem, in uim et imbecillitatẽ naturalem, in cõmutationem & patibilẽ qualitatem, in formam atq; figuram. natura diligenter perſpecta, & animaduerſa, temperantiæ genus habitum eſſe cõcludam: ſed quoniã remotum eſt, rurſus habitũ in genera in uirtutem & uitiũ partiar: quorum cũ in uirtutis genere eoq; proximo temperãtiam numerari uidero, genus hoc in differentias diſtribuam, in morales, & rationis, quæ intellectuales uocantur. cũmque more perfici temperantiã cognouero, tum morales rurſus in ſuas differentias diuidam, in eas quæ in metu, in eas quæ in cupiditatibus, in eas quæ in opibus, in eas quæ in honoribus expetendis, in eas quæ in iocis, in eas quæ in rebus alienis adminiſtrandis decorum ſeruant.

Quod cum fecero, facilè intelligam in ijs eſſe temperãtiam, quæ modũ cupiditatibus apponant. Ei igitur hanc definitionem ſtatuam, Temperantia uirtus eſt moralis, quæ cupiditates guſtatus & tactus rationi obedientes efficit. His ita conſtitutis, quis uſus ſit loci definitionis dicendum eſt. Cum aliquid in diſputationem incidit eorum quatuor quæ quæri ſolere dixi, id quoniam uel conceditur uel negatur (ut concedi partim & partim negari dicamus id quod diſtinguitur) ſi conceditur, refellendum: ſi negatur, confirmandum eſt. Ad horum utrunq; plurimum ualet definitio. Sed hoc tribus modis fieri poteſt. Nam quoniam in omni quæſtione dialectica hoc quæritur, an quod alicui attribuitur, aut non attribuitur, uerè an falſò ei attribuatur, uel non attribuatur: idcirco uel ab eo cui quid conuenire, aut non cõuenire dicitur, uel ab eius quod in aliquid cadere, aut non cadere aſſerimus, quod attributum uoco, alij prædicatum: uel ab utriuſque definitione argumentum ſumi licet. Ab eius definitione quod ſubiectum uocãt, ut fecit Cicero in Topicis, Ius ciuile eſt æquitas conſtituta ijs qui eiuſdem ciuitatis ſunt ad res ſuas obtinẽdas. Eius autem æquitatis utilis eſt cognitio, utilis eſt ergo iuris ciuilis ſcientia. Hoc enim argumentum ad hanc quæſtionem accidentis adhibetur, Sit'ne utilis iuris ciuilis ſcientia: in qua hoc totum, iuris ciuilis ſcientia, ſubiectum eſſe conſtat. Ab eius autem definitione quod prædicatum alij uocant, ut illud Ciceronis in ſecundo

libro de oratore, Si maieſtas eſt amplitudo ac dignitas ciuitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus pop. Ro. tradidit, non qui eum qui id feciſſet, pop. Rom. poteſtati tradidit. Hoc enim quæritur, Is'ne maieſtatem populi Rom. minuerit, qui eum pop. Rom. poteſtati tradidit, qui exercitum hoſtibus pop. Rom. tradidit? Ab utriuſque autem definitione interdum non ſolum licet, ſed etiam neceſſe eſt: ſed tum maximè, cũ idem'ne ſit unum quod alterum ambigitur. Vt ſi quæratur, Sit'ne temperantia idem quod continentia? ex utriuſque definitione argumentum ducatur neceſſe eſt, ſiue id confirmandum ſit, ſiue refellendum. In alijs etiam quæſtionibus idem faciendum eſt neceſſario. ut ſi quæratur, An qui indignatur, ſit inuidus? Neque enim hæc unquam explicabitur quæſtio, niſi quis ſit qui indignetur, & quis ſit inuidus, definitione aperiatur. Sunt autem nonnullæ quæſtiones ad quas alterutrius, aut utriuſque uerbi arbitratu noſtro definitionem adhibere poſſumus. Sed uidendum eſt diligenter, utrum magis cauſæ noſtræ prodeſſe poßit. Hic autem locus & ad cõfirmandum ualet, ut dixi, & ad refellendũ. Nã & quod definitioni cõuenit, rei etiam quæ definitur, conueniat: & quod nõ conuenit definitioni, nec ei quod definiatur cõueniat neceſſe eſt. Itemq; cui attribuitur definitio, ei etiam res attribuitur: & in quod definitio non cadit, in id etiam res quæ definitur non cadit neceſſario. Sunt enim hæc duo quaſi capita & initia quæ huic loco uim tribuunt.

quorum illud ad eas quæſtiones adhibendum eſt, quarum id uerbum quod ſubiectum uocant: hoc autem ad eas, quarũ attributum definietur. In ſuperioribus enim definitioni attribuitur aliquid, aut detrahitur, ex quo idem rei quam definimus, conuenire, aut non conuenire concluditur: in poſterioribus autem, alicui definitio cõuenire, aut non conuenire oſtenditur, ex quo ei etiam conuenire, aut non conuenire concludetur res quam definiemus. Quod ex ijs quæſtionibus, quas paulò antè poſui, perſpici poteſt. Intelligendum eſt autem, argumentum, quo res ea quæ definitur ex definitione efficitur, firmum eſſe illud quidem, ſed nihil ad hunc locum pertinere. Neque enim unquam eiuſmodi quæſtio in diſputationem incidit, in qua ex eo aliquid definitioni cõuenire probandum ſit, quia rei quæ definiatur cõueniat: aut in aliquid definitionẽ cadere, quòd in id res cadat cuius uis definitione explicetur. Quo factum eſſe puto, ut ueteres nullum locum in hoc genere à re quæ definitur, tradiderint, cum non ſolum cauſarum, ſed etiam effectorum locum tradidiſſent. Quæſtiones autem eorum quatuor quæ incidunt ſola in diſputationem, hoc definitionis loco tractari omnes poſſunt, præter illã quæ eſt definitionis. Neque enim in eam poteſt incurrere, præſertim cũ definitio alicui conuenire quod definitur, definitione alia doceri nõ poſsit. Quî enim propoſita hac quæſtione, An ſit homo animal rationis particeps, aut alia eiuſdem generis, definitione id uel uerũ eſſe, uel

falſum concludi poteſt? Nam ſi id fiat, aut hæc eadem quæ in quæſtione eſt, aut alia ad id probandum adhibebitur. Si eadem, ridicula erit multis modis probatio. Si alia, aut rei propoſitam naturam declarabit, aut alterius. Si alterius, nihil ad hunc locum pertinebit. Si rei propoſitæ, cum idem hæc ualeat quod altera, in confirmando facilè definitio eſſe negabitur, in refellendo non definitionẽ, ſed noſmetipſos refellemus, & pugnantia loquemur. Non eſt autem dubium, quin ſi hoc unum quæratur, an oratio quæ eadem definitio eſt, ſubiecto conueniat omnino, id confirmari poßit, ſi negetur: & refelli, ſi concedatur, ea quæ ex aliјs cauſis erit definitione. Vt ſi quæratur, Sit'ne homo animal rationis particeps mortale, idq́; negetur, ad id confirmandum definitio hæc adhiberi poterit, Homo eſt animal beatæ uitæ adipiſcendæ cauſa fictum & compoſitum. Quod autem animal beatæ uitæ adipiſcendæ fictum & compoſitum eſt, idem rationis eſt particeps & mortale. Homo igitur eſt animal rationis particeps mortale.

Generis autem quæſtio definitione tractabitur, ut ſi quæſtio ponatur, Sit'ne animus numerus? eáque concedatur, refelli poterit numeri definitione hoc modo, Si numerus multitudo eſt unionum, et animus nullus eſt unionũ multitudo, quomodo animus numerus eſſe poſſit? Eodẽ modo de his iudicandũ eſt, An continentia ſit uirtus? An uirtus ſit ſcientia? aliјsq́; eiuſdem generis. Propriј etiã atq; accidẽtis quæſtionũ hic locus eſt: quos

ſibi quiſq; exēplis ſuperioribus adiutus, proponere poterit ad imitandū. Proximus locus eſt ab enumeratione partium. Primū dicendum eſt quæ ſint partes quæ enumerentur in hoc tractādo loco: deinde eius uſus erit docēdus. partes quidē dicuntur, in quas totū diuiditur, ſiue formæ ſint, ſiue partes. Totius autem nomine appellamus hoc loco, non ſolū res, ſed etiā uerba nōnulla, quæ multa cōplectuntur, ex quibus quaſi partibus cōſtant, cuiuſmodi ſunt genera potiſſimū. Itaq; ex hac totius duplici appellatione duo genera huius tractādi loci nata ſunt. Cū enim generis formæ enumerātur, tū diuiſione: cū rei partes, tum partitione tractatur. Genus autem duobus modis in partes diſtribui poteſt: in formas, & differentias. In formas hoc modo, Animalium aliud eſt homo, aliud equus, aliud bos, & cætera. uel ſic, Animalium aliud homo, aliud beſtia. In differentias hoc modo, Animalium aliud eſt rationis particeps, aliud expers. Animalium aliud eſt terrenum, aliud aquatile, aliud ancipitis uitæ. Res etiam duobus modis in ſuas partes diſtribuitur, primo ut ſi dicam, Domus aliud fundamentum, aliud contignatio, aliud tectum. Deinde hoc modo, hominis aliud corpus, aliud animus.

Additur etiam tertius modus; hominis aliud caro, aliud os, aliud neruus & cætera. Atque hoc quidem, ut ita dicam, eſſentiale dicitur diuidendi & partiendi genus, quòd ſiue genus, ſiue res in ea quæ naturā ipſorum attingunt, diuidatur. Aliud eſt genus diuidendi,

quod τῷ συμβεβηκότα dicitur, cum res in ea quæ naturam eius nõ attingant, diſtribuitur, aut contrá. ut cum dicimus, Animalium aliud album eſt, aliud nigrum, aliud neutrum. Hoc genus fuſum eſt per nouẽ poſtremas categorias. In quantitate huiuſmodi eſt, hominum alius eſt longus duos pedes, alius tres, alius quatuor. In ijs quæ cum aliquo conferuntur, Hominum alius pater, alius filius. In qualitate, Hominum alius bonus, alius malus. In actione, Animalium aliud loquitur, aliud non loquitur. In patiendi categoria, ut Animalium aliud uolat, aliud graditur. In loco, Animalium aliud in terra, aliud in aqua, aliud in utroq; uiuit. In tempore, ut Auium aliæ hyeme occultantur, aliæ uidentur. In ſitu, Animalium alia recta, alia prona incedunt. In habendi categoria, ut Animalium alia tecta ſunt uillis, alia alijs. Ita nouem erunt diuiſionis genera, quibus res in attributa ſua diſtribuetur, & multæ partes generũ ſingulorum. Totidem etiam erunt eius partitionis, qua accidentia in accidentia diuiduntur. Hoc genere ea diuidũtur, quæ nomen à categorijs ſumunt, quæ παρώνυμα dicuntur. Vt quantorum alia trium ſunt cubitorum, alia pauciorum, alia plurium. Patrum alius lenis eſt, alius durus, alius neutrum. Bonorum alij ſunt iuſti, alij temperati, alij fortes, alij liberales: itèmq; alij. Eorum qui agunt, alij docent, alij ſcribunt, alij aliud faciunt. Eorum qui patiuntur quid & accipiunt, alij docentur, alij aliud. Eorũ qui in loco ſunt,

quidam Aſiæ, alij Africæ, nonnulli Europæ ſunt incolæ. Eorum qui tempore circunſcribuntur, alij uere, alij hyeme, alij autumno, alij æſtate rectius ualent. Eorum quæ collocata ſunt, quædam prona ſunt, quædam recta, quædam ſupina, quædã alio modo ſita. Eorum qui tecti ſunt, quidam ſericati ſunt, quidam purpurati, quidam auro, quidam argento fulgent, quidam lana, alij alia ueſte amicti. Licet etiam accidentia in ea diuidere, in quibus inhærent, id eſt in ſubiecta, in quo per nouem categorias poſtremas expatiari poſſumus. Sed pauca exempla ſatis erit ſubijci. Bonorum alia ſunt animi, alia corporis. Virtutes aliæ ſunt in ratione ſitæ, aliæ ſunt in uolũtatæ ſiue appetitu, aliæ ſunt in alia parte. Perturbationes aliæ ſunt in ea animi parte, quæ uoluptate alitur, quæ concupiſcibilis uocatur, aliæ in ea in qua irarum exiſtit ardor. Nunc quoniam omnia diuiſionum partitionúmq; genera uideor perſecutus, dicendum eſt, quæ uitia in ijs uitare debeamus. Vitium quidẽ eſt uel maximum in diuidendo, tum partem abeſſe, tum ſuperare. Illud etiam uitioſum eſt, partem in genere, aut genus in parte numerare. Prima duo uitia diuiſioni cõmunia ſunt cum definitione. Itaq; paulò antè uerba Ciceronis ex II. libro de Oratore, quibus idem de utraq; confirmat, protuli. Tertium autem idẽ Cicero II. libro de Finibus in Epicuro reprehẽdit his uerbis, Quomodo autẽ philoſophus loquitur tria genera cupiditatũ, naturales & neceſſarias, naturales & non neceſſarias, nec natu-

rales nec neceſſarias: primum diuiſit ineleganter. Duo enim genera quæ erant, fecit tria, hoc eſt non diuidere, ſed frangere rem. Qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera, naturales & inanes: naturalium quoque item duo, neceſſarias & non neceſſarias, confecta res eſſet. Vitioſum eſt enim in diuidendo, partem in genere numerare. Atque hæc quidem ille. Nos autem dicamus, quid ſit in diuidendo partem in genere numerare. Aliud quidem eſt nihil, niſi in diuidendo id genus ponere, quod eſt pars, id eſt, id in partibus rei quæ diuiditur, nominare, cuius illarum partium aliqua ſit genus. Vt exempli cauſa, Epicurus in ſuperiore hac diuiſione, Cupiditatũ aliæ ſunt naturales & neceſſariæ, aliæ naturales & non neceſſariæ, aliæ nec naturales nec neceſſariæ, poſuit neceſſarias cupiditates eſſe genus cupiditatum, cum ſint naturalium partes. Itaque illa diuiſio huic perſimilis eſt, Animantium aliud rationis eſt particeps, aliud bos, aliud rationis expers. Bos enim non eſt genus animantium, ſed pars eorum, quæ ſunt rationis expertia. Itaque rurſus diuidenda ſunt expertia rationis hoc modo, Expertium rationis, aliud eſt bos, aliud equus, aliud leo, & ita in ſingulis. Quemadmodum autem videndum eſt, ne in diuidendo partem in genere, ſic ne genus in parte numeremus, id eſt ne rei quæ diuiditur id partẽ eſſe dicamus, quod eius ſit genus, vt ſi diuidamus voluptatem hoc modo, Voluptatum alia gaudiũ eſt, alia lætitia, alia delecta-

tio. Nam gaudij & delectationis verba, aut latiùs quàm voluptatis, aut tam latè patent. Sed hoc vitium quædam eſt particula illius, cum in diuiſione aliquid ſuperat & redundat. Sunt enim eius genera plura. Plena igitur tum deniq; erit diuiſio, cũ pars nulla neque aberit, neque ſuperabit. Sic enim fiet, id quod in eiuſmodi re eſt neceſſarium, vt partes vniuerſæ ac totum æquè pateãt. Nec verò neceſſe eſt ſemper ne in diuiſione quidem, omnes enumerare partes. Quis enim omnia animantium genera diuidendo poſſit percurrere? Quòd ſi quando neceſſe eſt, tum denique eſt, cùm differentijs in diuidendo vtimur, aut cum paucæ ſunt formæ generis, quod diuidimus. Reſtat vt quæ argumenta ex hoc loco ducantur, oſtendam. Hic ſane locus & ad refellendum valet, & ad confirmandũ. Duobus autem modis confirmare poſſumus. Nam ex partibus per diſiunctiones aut totum concluditur, aut pars vna infirmatis cæteris. Prioris generis tale exemplum eſt, Si aut cenſu, aut vindicta, aut teſtamento liber factus eſt, eſt liber. Cenſu autem liber factus eſt. Eſt igitur liber. Tale etiam illud eſt, ſi quæratur an ſit expetenda virtus? Si virtus aut in ijs eſt quæ decus & honeſtatem pariunt, aut in ijs quæ delectationem, aut in ijs quæ vtilitatem afferunt, expetenda eſt. Eſt autem in ijs quæ decus & honeſtatem pariunt. Eſt igitur expetenda. Poſterioris generis exemplum eſt illud Ciceronis in II. de orat, Aut ſenatui parendum de ſalute

reip.fuit,aut aliud conſilium inſtituendũ, aut ſua ſpõte faciendum. aliud conſilium ſuperbum, ſuũ arrogãs. vtendum igitur fuit conſilio ſenatus. Idem in oratione pro C.Rabirio, Atqui videmus hæc in rerum natura fuiſſe, vt aut cum Saturnino eſſet,aut cũ bonis,aut lateret. Latere mortis erat inſtar turpiſsimæ. Cum Saturnino eſſe, furoris & ſceleris: virtus & honeſtas cum cõſulibus eſſe cogebat. In refutatione etiam duobus modis hoc loco vti licet. Nam vel per diſiunctiones ex partibus enumeratis & omnibus infirmatis, vel diſiunctionibus prætermiſsis, ex partium refutatione,totum refellitur. Atque à priore genere appellatur enumeratio. Sic enim à Cicerone lib.1. de inuentione definitur. Enumeratio eſt,inquit,in qua pluribus rebus expoſitis,& cæteris infirmatis,vna reliqua neceſſariò confirmatur. Exemplum hoc ponit deinceps, Neceſſe eſt aut inimicitiarum cauſa ab hoc eſſe occiſum, aut metus,aut ſpei,aut alicuius amici gratia: aut ſi horum nihil eſt,ab hoc non eſſe occiſum. Nam ſine cauſa maleficium ſuſceptum eſſe non poteſt. Sed neq; inimicitiæ fuerunt,nec metus vllus, nec ſpes ex morte illius, alicuius commodi, neque ad amicum eius aliquẽ mors eius pertinebat. Relinquitur ergo, vt ab hoc non ſit occiſus. Hoc quidem exemplum non eſſe accommodatum ſuperiori definitioni,omnes intelligere arbitror. Nam & hoc exemplum reprehenſionis eſt, & illa definitio id ſolum quod confirmationis eſt, complecti-

tur. Idem Cicero tota ferè ea oratiōe, qua Sex. Roſciū Amerinū contra Chryſogoni potentiam defendit, argumenta ab hoc loco ſumit. Sed ex ijs vnum hoc tantum proferam, Nunc Eruci ad te venio. Conueniat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas, aut per aliquos liberos, aut ſeruos. Liberóſne? quos neque vt conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque vbi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo precio potes oſtendere. Ego contrà oſtendo, non modo nihil eorum feciſſe Sex. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere, quòd neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs vnquam temere diſceſſerit. Reſtare tibi videbatur ſeruorum nomen, quo quaſi in portum reiectus à cæteris ſuſpicionibus confugere poſſes: vbi ſcopulū offendis eiuſmodi, vt non modo ab hoc crimen reſilire videas, verum omnem ſuſpicionem in voſmetipſos recidere intelligas. Interdum duæ tātum partes exponuntur, idq́ue fit tum maxime, cum genus in differentias diducitur. Cicero in oratione pro Flacco. In ærario nihil habent ciuitates, nihil in vectigalibus, duæ rationes conficiēdæ pecuniæ, aut verſura, aut tributo, nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio vlla recitatur. Concluſionem vt perſpicuam reliquit. Poſterioris autē generis illud ex Ciceronis Topicis exemplū eſt, Si neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento liber factus eſt, non eſt liber: neque eſt vlla earum re-

rum,non eſt igitur liber. Eodem illud pertinet, ſi quæratur, Poßint ne contraria eidem conuenire? Si neque aduerſa, neque aientia & negãtia, neque ea quæ cum aliquo conferuntur, neque priuantia eidem conuenire poſſunt, contraria eidem non poſſunt conuenire: nulla autem horum poſſunt: ne contraria quidem igitur. In hoc & in ſimili exemplo, vnãquãque partem rurſus in ſuas partes Ariſtoteles vult diuidi, ſed eam potißimùm de qua erit controuerſia, vt ſi controuerſia ſit de aduerſis, hoc modo eorum partes exponere licebit, Si neque candor & nigror, neq; valetudo & morbus, neque iuſtitia & iniuſtitia, fortitudo & ignauia, temperantia & intemperantia, aliaq; eiuſdẽ generis eidẽ conuenire non poſſunt, ne aduerſa quidẽ poſſunt. Neq; vlla eorum poſſunt, non igitur aduerſa poſſunt eidem conuenire. Atque hæc quidem argumenta ducũtur ab earum partium enumeratione, quarum vnaquæque de toto verè dicitur, cuiuſmodi ſunt formæ. Ab earũ autẽ partium enumeratione, quæ non ſingulæ, ſed ſolũ vniuerſæ in toto verè dicuntur ſumptum argumentum, in probando non per diſiunctiones, ſed per coniunctiones explicatũ valet: in reprehendẽdo autẽ per negationes. Cõfirmationis tale eſt exemplum, Si & radix eſt, & caudex, & cortex, & frõdes, & rami, arbor eſt: hæc autem ſunt omnia: arbor igitur eſt. Item huiuſmodi, Si & res ciuilis ſcientiæ inuenire, & inuentas diſponere, & diſpoſitas memoria tenere, atque animo cõpre-

hendere, & comprehenſas animo, cum vocis, motus, vultus atq; omnis actiōis dignitate eloqui & pronunciare poteſt, orator eſt: horū autem omniū facultate eſt præditus: eſt igitur orator. Refutationis idē exemplum erit, ſi conuertatur hoc modo, Si neq; res ciuili rationi propoſitas inuenire poteſt, neq; inuētas diſponere, &c. non eſt orator: hæc autē non poteſt: non eſt igitur orator. Hæc duo argumēta firmiſſima ſunt vt ſuperiora, ſi partes omnes enumerētur. Refellēdo autem interdū valet, per diſiūctiones, etiā ſi non omnes partes exponantur, ſed tātū neceſſariæ, id eſt, eæ ſolū quæ ita totius naturā attingūt, ut ſi tollātur, etiā illud tollatur: ſi ſint, illud etiā ſit neceſſarió. Neque enim ſi manus, aut pes homini abſcidatur, propterea hō aut animal eſſe deſinit. At ſi caput, ſi thorax, ſi crura ſint, etiā ſublatis cæteris hō erit. Propriè autē hæc intelligo. Neq; enim caput abſciſum, aut manus, propriè caput aut manus dicitur. Itaq; quæ partes neceſſariæ ſunt, quæ non neceſſariæ diligēter videndū eſt. Refelli autē per diſiunctiones poteſt, id de quo quæritur, ſi vna deſit earum quæ neceſſariò totum comitantur, hoc modo, Si aut rerum humanarum cauſas, aut diuinarum neſcit, non eſt ſapiens: alterarum autem cauſas neſcit: non eſt igitur ſapiens. Atque hic quidē locus ab enumeratione partium, cum à formis ducitur, in cōfirmatione vim ſuam ab hoc quaſi capite mutuatur, Cui pars aliqua aut forma cōueniat, eidem totum, ſiue genus cōuenire. In re-

futatione ab hoc,Cui forma nulla aut neceſſaria cõue-niat,ei genus minime conuenire. Si autem ſumatur ab enumeratione partium totius quod non eſt genus,in cõ firmatione quidem firmum eſt ob eã cauſam, quòd cui partes omnes aut certè neceſſariæ conueniunt, ei etiam totum conueniat neceſſe eſt. In refutatione autem eo-dem,quo ſuperius capite confirmatur. Quod autem in loco definitionis admonui, id etiam hoc in loco intelli-gendum eſt,cum hic locus ab enumeratione partium ducatur, hoc poſſe fieri tribus modis.Nam & ab enu meratione partium eius cui quid tribuitur, aut detra-hitur: & ab eius quod alteri tribuitur, vel detrahi-tur (hoc autem prædicatũ,illud ſubiectum vocant)& ab vtriuſque partium expoſitione argumentum elici poteſt.Ab eius quidem partiũ enumeratione cui quid tribuitur,ſumitur.vt ſi quæratur,An eidem contraria conuenire poßint? Contrariorum enim partes exponen dæ ſunt,quemadmodum ſupra expoſui. Ab eius autẽ quod in quæſtione extremum eſt partibus, ducitur. vt in hac,Vtrorũ partes bonus ciuis in ciuili tumultu ſe-qui debet,bonorúm ne an malorum? Quod ſupra tra-ctatum à Cicerone argumẽtum ex Rabiriana oratio-ne protuli. In quo etiam genere illa eſt eiuſdem quæ-ſtio,Sitne credibile patrẽ à filio occiſum eſſe? Itaq; at-tributi,id eſt,cædis faciendæ genera ſic diuiſit,vt vel ipſe per ſe,vel per liberos, vel per ſeruos eum interfe-cerit. Ab vtriusque partibus duci poteſt, vt in ſupe-

riore quæſtione. Nam & à contrariorum partibus du citur, vt iam oſtendi, & ab eius rei cui quid attribuitur, hoc modo, Si neque in hominibus cõtraria inſunt, neque in equis, neque in bubus, neq; in re vlla animata aut inanimi, contraria eidem non conueniunt: In earum autem nulla inſunt: Non igitur eidem ſimul conuenire poſſunt. Hæc mihi plane exponenda & tradenda putaui, quòd multos ſciam eſſe, qui aut à cuius partium enumeratione ſumendum ſit argumentum, prorſus ignorent: aut ſi ſciant, tãtum ab vnius partibus du ci putent oportere. In quatuor autem quæſtionum genera hic locus incurrere poteſt. In quo cũ vtile erit diuiſionũ, partitionumq́ue genera, quæ paulò antè expoſui, tenere: tum notare diligẽter, vnde ducatur diuiſio, quotq́ue modis id de quo agetur poterit diuidi, vt firmiſsima potiſsimum argumenta ſumamus. Res autem ferè eſt nulla, quæ non multifariam diuidatur, tum in ea quæ naturam eius explicant, tum in ea quæ non explicant. Quæ naturam explicarent & attingerẽt, quæ non attingerent in definitionis loco expoſui, ex quo petenda erunt quæ ad hunc pertinebunt.

Locus proximus eſt ex toto, qui ſuperiori quaſi ex altera parte reſpondet. Vt enim illic ex partibus totũ, ſiue ex formis genus, ita hic contrà ex toto partes, formæ ex genere concluduntur. Itaque non eſt dubium quin æquè firmum argumentum ex eo ſumatur. Quoniã autem cum ſuperiore cohæret, pauca dicenda

ſunt.Nos quidem quid totum hoc loco diceretur,paulò antè expoſuimus.Sed quid totum à genere differat,aliquid prætereà dicendum eſt. Totius quidem nomine interdum genus appellatur, interdum aliud totum,aliud genus eſſe dicitur.Vt autem ſuperiore loco genus & totum totius appellatione comprehẽdimus,ſic hoc cõplectimur.Sed vt genus à toto in locis & inueniendis & tractandis ſeparetur,dãda opera eſt, ne ſimilitudine fallamur. Quid autẽ differrẽt iam diximus,ſed paulò planiùs pluribusq; dicendũ eſt.Nihil quidẽ eſt omnino,quo genus à toto facilius internoſci poſſit,q̃ ſi intelligas vtrunq; in partes ſuas diſtribui,ſed ita vt generis vnaquæq; pars quã formã & ſpeciẽ vocamus, à genere nunquã ſeiungatur, id eſt ſemper de eo verè dicatur,quoad nomen ſuũ retinet, totius autẽ nulla verè de genere dicatur.Nã ſi cõſtituamus,exempli cauſa virtutẽ,quæ genus eſt,ſingulæ eius partes ſiue formæ vt iuſtitia,ut fortitudo,ut temperãtia, cætereq; omnes, virtutis appellabũtur nomine.Iuſtitia enim virtus eſt, & virtus eſt tẽperãtia, itemq; cætera. At ſi cõſtituamus verbi cauſa,domũ,quæ totũ aliquid eſt,nec fundamentũ domus dicetur,nec tectũ,nec cubiculũ.Quod eodẽ modo iudicandũ eſt de ijs, quæ tota vocãtur, nec ex partibus cõſtant aliquã eminentiã aut ſoliditatẽ habentibus,cuiuſmodi ſunt artes ſingulæ.Nã cũ rhetorica,vt de hac potiſſimum dicam,inuentionem,& diſpoſitionem,tanquam partes habeat,tamen nec diſpoſi-

tio rhetorica eſt, nec inuentio. Alias præterea eorũ diſſimilitudines & diſtinctiones commemorare poſſum, ſed quia nulla hac facilior aut certior eſt, ea debemus eſſe contenti. Sed ne errore hic labamur, hoc intelligendum eſt, nos, cum hunc locum ex toto appellamus, ſic appellare, vt ex toto eius partes concludi velimus. Alius enim ex toto intelligitur, cum ex eo pars vna concluditur, de quo mox erit differendum. Hic autem locus tum in probando valet, tum in reprehendendo, (his autem verbis idem declarari volo quod illis, quæ vulgo dicuntur, Procedit affirmatiuè & negatiuè.) Idemque ne longum faciam, iiſdem in rebus, eodemq; modo quo ſuperior valet, nec verò ab illo differt, niſi, vt iam dixi, conuerſione. Quanquam non vidētur vel ſuperioris loci exempla conuerti, vel noua poni poſſe. Nam ſiue illud Ciceronis cōnuertamus, hoc modo, Si ciuem neceſſe erat eſſe cum aliquibus, aut cum malis neceſſe erat eum eſſe, aut cum bonis: cum malis eſſe, furoris & ſceleris erat: virtus igitur & honeſtas & pudor cum bonis eum eſſe cogebat: ſiue hoc modo, Si ciuem neceſſe erat eſſe cum aliquibus, aut cum bonis, aut cum malis eum eſſe oportebat: neceſſe autem erat: cum his igitur aut cum illis: huius loci propriũ non videbitur. In priore enim ex toto pars concluditur: in poſteriore partes concluduntur illæ quidē, ſed ita, vt puerilem doctrinam illa redoleat concluſio. Quòd ſi quis dicat ſatis eſſe, ſi connexum ſit ex diſiunctionibus, non

nego firmum eſſe argumentum, ſed in eo aſſumptionē prætereo, concluſionemq́ue deſydero. Atque hæc quidem dici poſſunt pro veteribus, qui hunc locum minimè tractarunt. Quæ autem ad aliorum qui eum adhibuerunt, opinionem dirigi accōmodariq́ue poßint, ea dicamus. Primùm quidem non eſt dubium, quin ex toto partes per diſiunctiones concludantur probando, hoc modo, Si virtus eſt, vel iuſtitia, vel fortitudo, vel temperantia, vel alia aliqua ſit neceſſe eſt. vel illo, Virtus eſt, aut iuſtitia igitur, aut temperantia, aut alia eiuſdem generis. Itemq́ue huius loci hoc exemplum tale eſt, Si occidit patrem, aut manu ſua occidit, aut per liberos, aut per ſeruos. Refellendo autem, toti negatio adiungenda eſt & partibus, hoc modo, Si non occidit patrē, nec manu ſua, nec per liberos, nec per ſeruos occidit. Si nō eſt animal, nec homo eſt, nec bos, nec equus. virtus non eſt, igitur nec fortitudo, nec iuſtitia, nec temperantia. Sunt hæc quidem ex toto ſimplicia argumenta. Coniuncta autem an recipiat, videamus. Mihi quidem videntur tractari poſſe in confirmatione, hoc modo, Si occidit, aut ipſe ſua manu, aut per liberos, aut per ſeruos. Occidit autem, igitur aut ipſe manu ſua, aut per liberos, aut per ſeruos. In refutatione autē hoc modo, Si non eſt liber, neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento factus eſt liber, non eſt autem liber, nō igitur cenſu, neque vindicta, neque teſtamento eſt factus. Nec mirum videri debet, ſi in aſſumptione & conclu

ſione eadem dicantur, quæ dicta ſunt in propoſitione. Nam Cicero ab enumeratione partium ducens argumentum in Topicis, ea quæ in propoſitione dixerat, in aſſumptione & concluſione repetiuit eodem modo, Si neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento eſt factus liber, non eſt liber: neque eſt vlla earum rerũ: non igitur eſt liber. His tantum modis hic tractatur locus. Neceſſe eſt enim ex ſumptionibus concluſionem effici, in qua plures partes ſint collocatæ, quod alijs modis minime fiet. Quod adhuc dixi de toto, ad genus referri debet. Nã ex toto quod ex cohærẽtibus partibus cõſtat, minime partes concluduntur refellendo. Neque enim ſi domus non ſit, idcirco nec fundamentũ, nec paries erunt. In ijs autem quæ nec ſunt genera, nec conſtant ex partibus cohærentibus, valet. Si enim nullus ſit animus, nec mens erit, nec ratio, nec appetitus voluntarius. Itemq́ue ſublata rhetorica, nec inuentioni erit, nec collocationi, nec actioni rhetoricæ locus. Hic etiã locus quẽadmodũ ſuperior, in quatuor quæſtionũ genera incidere poteſt, in quibus tum ſubiecta quæ vocantur, tum attributa tota eſſe poſſunt. Itaque videndum eſt diligẽter, id quod ſuperioribus locis admonui, vtrũ ſit ad cauſam noſtram aptius, à ſubiectióne, an ab attributo vt à toto, argumentum ſumere, ſiue confirmemus quid, ſiue refellamus. Cunq́ue eadem res multis varijsq́ue modis tribui ac diuidi poßit, quo potißimũ genere vtamur, conſyderandum eſt. Quas autem vir

tutes ſuperioris loci eſſe diximus,quæq; uitia,eadẽ etiã huius ſunt. Sequitur notationis locus.Notationẽ hic ſignificationẽ cũ Cicerone dico.Ariſtoteles enim σύμϐολον appellat,quod latine nota ſiue notatio.Hic autẽ locus κατ' ἐτυμολογίαν,id eſt,ex etymologia etiã nominatur,& ex vi nominis, ꝙ vis nominis, non rei explicatur, eoque à definitione differt. Definitio enim vim naturamq; rei quæ definitur, explicat, vim autẽ verbi notatio.Facilis eſt hic locus. Eius tale exemplũ eſt,Si philoſophia ſtudiũ eſt ſapiẽtiæ,& ſapiẽtia nihil præſtãtius,omniũ profecto artiũ philoſophia præſtantiſsima eſt.Firma autẽ argumẽta ex hoc loco nõ ſumũtur,niſi uis uerbi etiã rei quæ eo ſignificatur, cõueniat. Neq; enim ſi quis bonus aut agathus vocatur,cõtinuò etiã in eo uirtus ineſt. Interdũ etiã uis uerbi rei conuenit,ſed ad aliã ſignificationẽ traducitur. Ita vt ſit firmũ argumẽtũ,non ſolũ uim nominis rei cõuenire oportet,ſed etiam eo modo quo cõuenire dicitur. Vt ſi quis Atrius appelletur,isq; ater ſit,non rectè concludas eũ vt malũ eſſe fugiendũ. His quidẽ argumentis in orationibus locus eſt, in quibus ex nomine aliquid ſuſpicionis moueri poteſt.Id quod Cicero multis locis obſeruat.In diſputationibus autem non valent, propterea quòd non eſt vt dixi firma concluſio.Eſt autem hic locus & facilis vt dixi,& quædam forma definitionis. Itaque non multum operæ in eo explicando ponẽdum eſt. Si quis plura deſyderet, ea à definitionis loco pe-

tere debebit. Nam & quæſtiones omnes quæ in definitionis, etiam in notationis locum incurrunt, & quemadmodum ille locus ex eo in vtranque partem valebat, quòd cui aut conueniret aut non conueniret definitio, ei etiam res quæ definiretur, conueniret aut non conueniret, & cõtrà: ita hic ex eo valere dicitur in vtranque partem, quòd in quo verbum intelligitur, aut non intelligitur, in eo etiam vis verbi intelligatur, aut non intelligatur. Proximus locus eſt coniugatorum, quæ eadem Cicero in ſecundo de oratore libro cõiuncta nominat. Græcè autem σύζυγα, & σύστοιχα dicuntur. Cõiugata autẽ dicũtur, vt ait Cicero, quæ ſunt ex verbis generis eiuſdem. Eiuſdem autem generis verba ſunt quæ orta ab vno variè commutantur, vt ſapiens, ſapienter, ſapientia. Iuſtus, iuſtè, iuſtitia. Fortis, fortiter, fortitudo. Eius autem vſus eſt plurimus in probando & refellendo: valet enim in vtranque partem. Quod enim coniugatorum vni conuenit, aut non conuenit, etiam cæteris conueniat aut nõ conueniat neceſſe eſt: & cui vnum coniugatorum conuenit aut non conuenit, in id etiam reliqua neceſſe eſt conuenire aut non conuenire. Itaque huius loci multiplex probatio eſt. Poſita enim quæſtione, ſi à coniugatis eius quod ſubiectum dicunt, argumentum ſumatur, tum ob eam cauſam firmum erit, quia quod in vnum cõiugatorũ cadit, id etiã cadit in cætera. Sin ab attributi coniugatis eliciatur, vim ſumet ab illo, Cui vnum coniugatorum conuenit,

etiam reliqua conuenire. Conſyderãdum eſt igitur, quo ex genere ducendum ſit argumentum, vt quod opponamus, habeamus. Rurſus vel eo quod poſitum eſt, aliud coniugatorum concluditur, vel ad id quod poſitum eſt probandum vel reprehendendum adhibetur. Si enim quæratur, ſit'ne vitioſum diſputare, idque verum eſſe quis dicat, duobus his modis id licebit refellere, Si vitioſum eſt diſſerere, vitioſa et pernicioſa eſt dialectica, Si dialectica non eſt vitioſa, nec vitioſum eſt diſſerere. Priorem modum in Oratore ad Brutum Cicero tenuit his verbis, Nã ſi vitioſum eſt dicere ornatè, pellatur omnino è ciuitate eloquẽtia. Diſputat enim contra eos qui eum reprehendebant, quòd de artificio dicendi literis tam multa mandaret. Atque hoc genus ſimplex eſt. Simplex autẽ appello, in quo cõtraria nulla ponuntur. Contraria non ponuntur, vt in hoc exẽplo, Si iuſtitia eſt laudabilis, etiã quod iuſtè fit eſt laudabile, & iuſtus vir, laude dignus. Cõiunctũ autẽ voco, id in quo multa collocantur contraria, vt ſi quæratur, An ſit iuſtitia, ſciẽtia? idq; cõcedatur, refelli poterit hoc modo, Si iuſtitia ſciẽtia eſt, et iniuſtitia inſcitia. Et ſi quod iuſtè fit id ſciẽter fit, id etiã quod iniuſtè fit, inſciẽter fiat neceſſe eſt. Hoc genus ab Ariſtotele ut pleraq; alia, inuentũ & tractatum eſt. Hunc autẽ in locũ eæ potiſſimũ quæſtiones incurrũt, quæ exiſtunt ex accidentibus. Reliqua tria genera incidunt, ſed rarius: nec unquam incidunt, niſi in ea aliquod accidens collo-

cetur. Coniugata enim ſunt quæ uariè commutantur, cuius modi perpauca in naturæ & eſſentiæ categoria reperiuntur. Huius generis Terentianum illud ex heautõtimorumeno eſt, Homo ſum, humani à me nihil alienum puto. In hoc genere uidendum eſt, ne unum coniugatorum ad alienam ſignificationem transferatur. Vt ſi quis concludat, Si homines ſumus, humana ſpectare debemus: aut hoc modo, ſi mortales ſumus mortalia nobis debemus proponere, non rectè concludat. Vitioſum enim argumentum & captioſum eſt. Humanum enim quid duobus modis dicitur, & id quod terrenum & caducum eſt, & id quod come & affabile. Deinde ſic hoc concluditur, ut ſi tantum ex corpore conſtaremus. Nunc autem etiam animo conſtamus, ut id potius ſit concludendum, Si homines ſumus conſtantes ex animo & corpore, quorum animus præſtãtior eſt & immortalis, immortalia certè ſpectare debemus. Hunc autem coniugatorum locum, cur ſi quis miretur Ciceronem ſecutus ante generis & formæ locos tractauerim, iure quodam modo mirari videbitur. Nam genus & forma naturam rei, vt ſæpe dixi, explicant, & coniugata non explicant. Huic ego reſpondeo, Ciceronem eũ antè tractaſſe, quòd cũ ſuperiore cohæreret. Vt enim notatio vim ſolum verbi exprimit, ſic coniugata coniugatorum ſolum ſunt quædã mutationes. Nec verò notationem in tertio loco poſuiſſet, niſi eſſet quædã forma definitionis. Mihi autem verum non videtur id quod

nonnulli dicũt, Cõiugata eſſe in rei natura & eſſentia, quòd ſapientia in homine inhæret, non qua parte homo eſt, ſed qua ſapiens. Iſto enim pacto comparata et ſimilia, in re hærebunt. Neque enim homo ſimilis alicui dici poteſt, niſi exempli cauſa vel virtute, vel vitio, vel aliqua alia affectione. Ita qua ex parte hõ alteri ſimilis eſt, illa ei neceſſariò ineſt affectio. Coniugatis Ariſtoteles caſus ſubijcit. Caſus autem vocat ſola illa quæ grammatici aduerbia nominant, vt fortiter, iuſtè, prudenter, quæque ſunt generis eiuſdem. Ita fit, vt caſus inter ſe coniugata non ſint, quòd nõ eodem quaſi iugo coerceantur: collata autem cum alijs, coniugata erunt. Nam & fortiter fortitudini coniunctum eſt: & prudenter prudentiæ. Sequuntur duo loci finitimi et propinqui, quorum alter à genere, alter à generis forma ducitur. Primùm de generis loco dicendũ eſt, quod pateat latiùs. Quid ſit genus, quotque modis dicatur, ſuperiore libro dixi, cum de generis quæſtionibus eſſet diſputandum. Nunc ea ſolum dicemus, quæ ad inuentionem & tractationem eius loci qui ex eo ſumitur, pertinent. Atque ad confirmandum quidem hic locus nihil valet: ad refutandum autem valet plurimùm. Cũ enim in pluribus genus quàm forma intelligatur, & de omnibus formis ſuis genus dicatur, ſi ex genere formam vnam probes, nulla: ſi ex eodem refutes, firma erit concluſio. Sed planiùs etiam hæc dicenda ſunt. Dico hunc locum infirmum eſſe in confirmatio-

ne, propterea quòd non neceſſe eſt quibus genus conueniat, ijs formam cõuenire. Neque enim ſi virtus eſt in quopiam, idcirco ea eſt temperantia. Fieri enim poteſt vt ſit iuſtitia, aut fortitudo, aut aliqua alia virtus. Itemque non ſi animal eſt aliquid, propterea ceruus eſt, nec ſi arbor, continuò pinus eſt. Hoc etiam eodem addi poteſt, quod in ſuperioribus locis admonui, hunc eũdem locum non ualere, ſi ad confirmandam ſpeciem adhibeatur, propterea quòd nõ neceſſe eſt quæcunq; cadunt in genus, eadem cadere in formã. Nam & virtus voluptates quæ ex guſtatu & tactu percipiuntur rationi obedientes efficit: fortitudo non item. & animal eſt quadrupes, hõ non eſt. Hoc autẽ accipi uolo in ijs ſolũ quæ non omnino & uniuerſè dicũtur. Cũ enim ſic genus enunciamus, vt vniuerſam eius vim complectamur, quãlibet nobis ſpeciem ex eo licet concludere. Si enim omnis arbor uere floreſcit, etiã platanus floreſcat neceſſe eſt. Tractauit hoc modo Cicero argumentum in ſecundo de oratore, Si omnes qui reip. conſulunt, chari nobis eſſe debent, certè in primis Imperatores, quorum conſilijs, virtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem, & imperij dignitatem. Hoc modo idem actionem quartam in Verrem exorſus eſt, Omnes qui alterum Iudices, nullis impulſi inimicitijs, nulla priuatim læſi iniuria, nullo præmio adducti in iudicium reip. cauſa vocant, prouidere debent, non ſolum quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantũ

in omnẽ uitã negocij ſuſcipere conẽtur, &c. Quãq̃ nõ formã ex toto genere, ſed partẽ, quod indiuiduũ vocãt, cõcludit. Sed apud oratores etiã eiuſmodi argumenta ex genere vocantur. Quod vel ex Ciceronis illo exemplo quod ex genere ponit, intelligi licet, Ex genere autẽ, Si magiſtratus in Pop. Ro. poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas cuius tribunatus volũtati paruit ciuitatis? In hoc autẽ exemplo illud, Si magiſtratus, pro eo poſitum eſt, Si omnes magiſtratus. Neque enim aliter firmum eſſet argumentum. Quod eodem modo licet concludere in ijs quæ generi cum formis ſingulis erunt communia, vt ſi contrariorum eadem eſt diſciplina, certè in aduerſis eadem diſciplina verſatur. Et ſi animalia viuunt, etiam talpa viuit. In refutatione autem ſemper magnam copiam ſuppeditat hic locus. Valet enim ſemper. Exempla ponenda ſunt, Si nulla contraria ſunt ſimul in eodem, nec aduerſa eſſe poſſunt: nulla autẽ cõtraria ſimul in eodẽ eſſe poſſunt: nec igitur aduerſa. Si nũquam fui Romæ, anno ſuperiore non fui. Si nullum argentum mulieri legatum eſt, id quod erat in nominibus, non eſt ei legatum. Hæc ſunt firmiſsima argumenta, quoties totum genus negatur. Si autem non negatur totum genus, ſed eius tantum pars quælibet, nihil valet omnino. Neque enim ſi aliquod animal non currit, idcirco hominẽ non currere neceſſe eſt. Itaque non eſt hoc argumẽtum ex genere, ſed potius ex generis forma, quandoquidem

aliquod animal non currere, idem eſt quod aliquid eorum quæ animalis verbum complectitur. Cum ergo dicimus hunc locum ſemper firmum eſſe in refellēdo, hoc dicimus, ex vniuerſo genere negato formam eius concludi: quoniam ſublato genere, etiam forma tollatur neceſſe eſt: & cui non conuenit genus, etiam formam neceſſe eſt non conuenire. Hoc autem fieri poteſt duobus modis. Nam totum genus ſic negari poteſt, ut & uerbū negandi uim habēs præponatur, cuiuſmodi ſunt, nullus, nemo, & ſiqua ſunt eiuſmodi: & non præponatur, ſed ſola adiungatur negatio ſine vllo verbo, quod genus ad partem ſolum transferat. De priore modo iā multa diximus: poſterioris exempla hæc erunt, Si virtus moralis non eſt ſcientia, nec temperantia eſt. Non eſt autem virtus moralis ſcientia: nec igitur temperantia. Atque hoc quidem argumentum ex eo firmum eſt, quòd id formæ non conuenit, quod generi non conuenit. Quod autem ſequitur, ob eam cauſam eſt firmum, quia cui non conuenit genus, ei neceſſe eſt eius formam non conuenire. Si ſuum alteri eripere nō eſt virtutis, nec fortitudinis eſt: non eſt autem ſuum alteri eripere virtutis: non igitur eſt fortitudinis. Hic autem locus ad quatuor quæſtionum genera accommodari poteſt. Nec verò mirum aut abſurdum videri debet, ſi ad quæſtionem generis locus generis adhibeatur. Aliud eſt enim quæſtio generis, aliud generis locus, id quod ſuperiore libro demonſtrauimus. Quæ-

ſtio enim ponitur: locus ad quæſtionem probãdam aut refellẽdam inuenitur. Quæ cum ita ſint, quid mirum, ſi poſita quæſtione generis, id quod cõceditur eſſe genus non eſſe genus ea re quæ illius eſt genus docetur? Vt ſi quæratur, Sitne animus numerus? idque cõcedatur, duobus modis id licebit refellere. primo, Si numerus eſt quantitas, & animus hominis nõ eſt quantus, profecto animus hominis numerus non eſt. altero, Si omnis animus eſt natura ſiue eſſentia: nullus autem numerus eſt eſſentia: nullus igitur animus eſt numerus. Vel hoc modo, Si animus eſt natura ſiue eſſentia, animus non eſt numerus. Eſt autem eſſentia animus. Nõ igitur numerus animus eſt. Quòd ſi in generis quæſtionem hunc generis locum ita incurrere docui, nemo vt negare poſſit, iam de eo dubitandum non eſt, neque id mirum videri abſurdúmve debet. Quò minus de cæteris ambigendum eſt. In hoc autem tractando loco Cicero monet ac rectè monet, non eſſe neceſſe vſque à primo genere & quaſi capite arceſſere, ſed citra licere, dum modò ſuprà ſit id quod ſumitur, quàm id ad quod ſumitur: vtrunque enim rectè fieri poteſt. quanquam ſunt quæſtiones eiuſmodi, in quibus alterũ tantum fieri licet, ne argumentum altius petitum eſſe videatur. Vt ſi quæratur, Sitne legata pecunia, quæ in nominibus eſt, aut, Sitne temperantia ſcientia? & quæ ſunt eiuſmodi, idq́ue negetur, nihil facias ſi à primo genere, vt à qualitate ducas argumentum: in eo enim con

ueniunt. Rurſus ſi quæratur, ſit'ne animus numerus: idq́ue concedatur, id non poßis loco generis refellere, niſi à capite arceſſas, vt dicas animum eſſe in eſſentiæ parte, numerum autem non eſſe. Ex quo efficiatur, numerum non eſſe animum: aut numerum eſſe quantitatem, animum non eſſe. Atque vt aliquid de hac re dicam, quoties ea quærentur, quæ diuerſis categorijs ſubiecta erunt & attributa, commode a genere primo ſumetur argumentum, ſed ita commode, vt id fere ſit neceſſe. Non enim neceſſe erit, cum nota erunt genera illa quæ citra erunt, vt ſi quæratur, ſit'ne mūdus animal? idq́ue concedatur, in eo refellendo, potius dicam hoc modo, Si mundus non eſt animatus, mundus non eſt animal, quàm hoc, Si mundus non eſt eſſentia, non eſt animal. Quoties autem ea incident in diſputationem, quæ erunt eiuſdem generis, aut ſummi ſolum, aut etiam medij, rectè à proximo ſumetur argumentum. Nam ſi ſolum ſint eiuſdem generis primi, fruſtra ab eo ducetur, quandoquidem vtrique conuenit, & præterea altius petetur. Debet enim, vt verè dicam, omnis quæ ad confirmandum quid adhibetur oratio, è proximo peti, ne remota & aliena probatio videatur. Itaque hoc etiam in genere faciendum eſt. Loci autem huius inuentio eadē eſt, quæ ſuperiorum. Nam in quæſtione de quacunque re ſit, genus vel rei ſubiectæ vel attributæ inueniendum eſt, & ex eo concludendum quod volumus. Cōiunctus huic generis loco locus

ille eſt, qui à forma generis ducitur. Hic contrà quàm proximus, inueniendus eſt. Nam vt illic vel rei ſubiectæ vel attributæ genus dicebam reperiri oportere, & ex eo quod vellemus concludi: ita hic alterutrius ſpecies quærenda eſt, & ex ea concludendum genus. vt ſi quæratur, Sitne virtus expetenda? id confirmabitur hoc modo, Si iuſtitia expetenda eſt, virtus eſt expetenda. Valet autem ſolùm in probando. Omnis enim forma nomen generis ſemper retinet quandiu eſt. Ita cui forma conuenit, etiam genus conueniat neceſſe eſt: & quod in formam cadit, id in genus etiam cadit neceſſariò, vt ſi quid virtus eſt, id habitus ſit neceſſe eſt: & ſi virtus expetẽda eſt, etiã habitus expetẽdus. In refutatione contrà infirmus eſt. Neq; enim ſi quid non eſt homo, idcirco non eſt animal. Sunt enim alia multa animantia. nec ſi virtus non eſt vitiũ, propterea habitus non eſt in vitio. Auaricia enim, & intemperantia, aliáque eiuſdẽ generis tum habitus ſunt, tum vitia. In hoc genere firmum erit argumentum, ſi poſita hac quæſtione, An voluptas ſit bonũ? eaq; negata tractetur hoc mõ, Si voluptas quæ ex diſcendo capitur, in bonis eſt, voluptas eſt bonum. Voluptas autem quæ ex diſcendo capitur eſt in bonis: voluptas igitur eſt bonum. Quod enim in ſpecie, etiam in genere dicitur. Huius loci & ſuperioris vim Cicero in ſecundo de finibus his paucis verbis in vna re explicat, Ex quo illa efficitur, qui bene cœnent, omnes libenter

cœnare: qui libenter, non continuò bene. Sed vidēdum eſt, ne veriſimilitudine fallamur. Cum enim ex ſpecie ad confirmandum genus firmum argumētum eſſe dico, non ad totum genus vniuerſè concludendum valere dico, ſed ſolum indefinité. Neque enim ſequitur, ut ſi voluptas diſcendi eſt in bonis, omnis in bonis ſit voluptas. Illud autem intelligendum eſt, hoc loco non ſolum ſpeciem vltimam & infimā nomine ſpeciei accipiendam, ſed omnem eam quæ primo ac ſummo genere continetur. Itaque ſpeciem tribus modis diuidere poſſumus, vt alias ſummas & primas, alias infimas & vltimas, alias medias nominemus. Primæ ſpecies aut formæ ſunt, quæ ita formæ ſunt, vt ſupra nullam habeant, vt in categoria eſſentiæ, corpus & corporis expers, ſiue non corpus. Infimæ autē & vltimæ ſunt quas nulla ſequitur, vt homo, bos, canis. Mediæ autem quæ inter vtraſque locatæ ſunt, ut corpus animatum, inanimum, natura ſentiens, non ſentiens & quæ ſunt eiuſmodi. Ab his igitur tribus formarum generibus, ſi ita res ferat, argumenta ducenda ſunt, dummodo ſemper infrà ſit quæ ſumitur quàm id ad quod ſumitur. Semper enim in paucioribus forma dicitur, quam genus. At formæ quæſtio, ſolam vltimam cōplectitur. Nam cum generis quæſtio in treis parteis ſit diſtributa, in generis, in differentiæ, ac ſpeciei quæſtiones fruſtra quæſtionem ſpeciei poneremus, ſi ſpeciei nomine tria formarum genera concluderemus. Vitio-

ſa eſt enim, vt ſupra docui, ea partitio, in qua aliquid bis vel verbo, vel re dicitur. Ex quo perſpicuum eſt, locum eum qui ex forma efficitur, in formæ quæſtionem non incurrere. Nam cũ ſola infimã ſpecies in formæ quæſtione quæratur: locus autem ſpeciei ad genus confirmandum adhibeatur: profectò ei locus nullus in ea quæſtione relinquatur neceſſe eſt. Quod eodem modo de proprij quæſtione iudicandum eſt, niſi forte proprium in quæſtione de genere dicatur. vt ſi quis neget animal eſſe ridens, id confirmabit hoc modo, Si homo eſt ridens, animal etiam ſit ridens neceſſe eſt. Generis autem & accidentis crebræ quæſtiones hic verſantur, ſed accidentis multò crebriores.

Deinceps locus eſt ſimilitudinis. Similitudo autem hoc loco eſt diuerſarum rerum duarum aut plurium ſimilis quædam inter ſe affectio. Malim enim ego affectionem hic, quàm qualitatẽ dicere. Nam qualitas aliquid dicit neceſſariò, cum ſæpe in nulla re earum quæ ſimiles hic dicuntur, aliquid inſit. ut cum dico, Quod eſt in corpore oculus, id eſt mẽs in animo. Quemadmodum enim corpus ſine oculo quo progrediatur, non habet, ſed offenditur, læditur, & ſæpe morte occũbit: ſic animus, ſi mentem & rationem non ſequatur ducem, labitur, errat, & peccat: cum hæc inquã dico, non facio, ut noui aliquid ad corpus animũmue accedat. Affectionẽ autẽ hoc rectè appellari ex eo perſpici poteſt, quòd Ariſtoteles in Topicorum ſecũdo hunc tractans locum uer-

bo idem declarante utitur, πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει. Cui autem dubium eſt quin ſimilia eodẽ modo affecta eſſe inter ſe, aut habere, nõ ſit qualitatem eis ineſſe, ſed ſolum quandam, quàm alij habitudinem uocant, ego affectionem atque rationem? Cum enim dicitur, quod eſt in mari tranquillitas, id eſt in aëre ſerenitas: uentorum uacuitas eſt illa ſimilitudo, quæ res nulla eſt, ſed ſola priuatio. Quapropter ita ut feci, ſimilitudo definiatur. Similitudo autem hæc ſiue ſimilis affectio non eſt in uno, ſed in omnibus quæ hic ſimilia dicuntur, ſed tamen illa ratio euidẽtior in eo eſſe debet, unde argumentum ex ſimilitudine ſumitur. Semper enim certius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur. Similitudo autem in ijs quærenda eſt, & quæ ſunt eiuſdẽ generis, & quæ diuerſorum, ut generis nomine ſpeciem quoque intelligamus. In ijs quidem quæ ſunt eiuſdem generis Ariſtoteles ait uidendum eſſe, idémne cõueniat omnibus. Eiuſdem autem generis ſunt quæ eodem genere continentur, ut homines, canes, boues. Hæc enim omnia animalium genus complectitur. In his autem aut omnibus, aut multis, aut etiã quibuſdam ſi idem reperiatur, hoc ipſo dicẽtur ſimilia. In ijs autem quæ ſunt diuerſorum generum, idem uult eandem rationem proportionémq; ſpectari. Quod fieri dicit duobus modis. Nã & hoc modo, Vt hoc ad illud, ſic aliud ad aliud. & illo, ut hoc in illo, ſic aliud in alio eſt. Prioris modi exemplum eſt eiuſmodi, Quam rationem habet

ſcientia ad id quod ſcientia continetur, eandē ſenſus habet ad id quod ſub ſenſum cadit. Vtrunque enim uerſatur in cōtrarijs. Poſterioris erit tale, Quemadmodum aſpectus in oculo eſt, ſic mens in animo. Vtrunque enim ducis et principis locū obtinet. Ac de ſimilitudinis quidē inuētione, hactenus. Nūc quot argumentorū genera ex hoc loco ducantur, dicendū eſt. Cicero quidē tria genera ponit, ἐπαγωγὴν, παραβολὴν, παράδειγμα, id eſt, Inductionem, collationem, & exemplum. Inductio eſt cum ex pluribus collationibus oratio peruenit quò uult, hoc modo, Si is demum optimus eſt gubernator, qui eſt doctus, ſi auriga, ſi pædagogus: etiam Reip. rector. Collatio eſt, cum ut ille ait, una res uni, par pari comparatur. In oratione Cluentiana, Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus & neruis ac ſanguine & membris uti non poteſt. Exemplum autem quædam eſt inductio, quod alio loco docebimus. Eius eſt talis tractatio, Si Theagenes præſidium petiuit quòd tyrānidi immineret, ſi Piſiſtratus: etiā Dionyſius eo petit quòd tyrānidem affectet: Hoc locus eſt nullus ad notandum facilior: diſcerni autem à comparatione interdum uix poteſt. Itaq; uidendum eſt, nū Cicero uel huius artis peritiſſimus auctor interdum eos cōfundat, ut in II. de Oratore, Ex ſimilitudine autem, Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? Pauló infrà, Ex maiore, Si bona exiſtimatio diuitijs præſtat, & pecunia tantopere expetitur,

quātò gloria magis eſt expetēda? Aliquibus enim hæc duo argumēta ex eodem loco, id eſt ex minore ſumi uidebuntur, ex eoq; firma eſſe, quòd ſi cui quod minùs conuenire uidetur, conuenit ei, etiam cui magis cōuenire uidetur, magis cōuenire oporteat. Quid igitur, dicet aliquis, de eorum diſsimilitudine dicendum ſentiendúmq; exiſtimas? Equidem ſic exiſtimo, inter ſimilitudinis locum, & maioris minorisq; locos hoc intereſſe, quòd in ſimilitudine nulla elationis & ſummiſsionis ſignificatio datur: in maiore autem elationis, in minore ſummiſſionis ut etiam nomina declarant, datur. De loco autem illo qui ex pari ducitur, idem quod de ſimilitudine iudicandum eſt. Atque ut horum inter ſe facilis, ſic ſimilitudinis & æqualitatis difficilis eſt diſtinctio. Sed tamen danda eſt opera, ut ea ſeparare poſsimus. Primū ſimilitudinis locus his uerbis, Quēadmodum, Vt, Sicut, primo loco tractatur, ſecundo autē his, Sic, Ita alijsq; generis eiuſdem. Is autem qui ex pari efficitur, nūquam ijſdem uerbis. Deinde hoc etiam differunt, quòd ſimilia nunquam eadem, paria aut eadem ſunt, aut æqualia. Nam cum dico, Pari gloria dignos eſſe & eos qui conſulunt, Reip. & eos qui eam defendunt, æqualem atque adeo eandem gloriam utriſq; deberi cenſeo. Quanquam hæc non ita ſubtiliter ſemper obſeruatur differentia, interdúmq; paria & ſimilia idem efficiunt. Itaq; græci hos duos locos uno uerbo ὁμοίϰ exprimūt. Sed id interdum ſimile, interdum par & æquale dicitur, ut ὁμοίως mo-

dò ſimiliter, modò æquè & ex æquo. Cum autem ea quæ adhuc dixi, hos duos locos inter ſe quodammodo diſtinguũt, tum quod ſequitur, maximè. Mihi enim ita hæc facillimè & uerißime diſcerni poſſe uidentur, ſi dicamus ſimilitudinis locum uelle ea quæ ſimilia ſunt, ſimili modo ſe habere, aut eodem modo inter ſe affecta eſſe, paria autem æquè conuenire. Id quod Ariſtoteles ipſe declarat. Locũ enim ſimilitudinis explicat his uerbis, πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοίων, εἰ ὁμοίως ἔχει, id eſt, Rurſus in ſimilibus argumentum ualet, ſi eodem modo habeant. Eum autem qui ex pari elicitur, his, ἔτι ἐκ τοῦ ὁμοίως ὑπάρχειν, ἢ δοκεῖν ὑπάρχειν, id eſt, præterea ex eo quòd æquè conuenit, aut uidetur conuenire. Sunt autem qui hæc ita ſeparãt, ut ſimilia eſſe dicant aliqua, cum iunguntur nõ tertio quod ſit ambobus commune, ſed utrunq; in ſingulis. Comparata autem cũ tertio iunguntur, quod eſt utriq; commune. Hoc ſi uerum eſt, primùm nunquam plura duobus inter ſe conferentur. Deinde cui dubium eſt quin ex maiore ducatur argumentum, ſi ita duo duobus comparentur, ut unum uni uideatur potius cõuenire, quàm alterum alteri? & ſi id quod magis uidetur conuenire non conueniat, ex eo id quod minus conuenire uidetur, concludatur non conuenire? Vt ſi dicam exempli cauſa, Si aſotus potius eſt liberalis, quàm auarus temperatus: nec ſit aſotus liberalis, profectò ne auarus quidem erit temperans. Dicant mihi ij qui hãc eorum diſtinctionem tradunt, quidnam

ſit tertium quod ſit cõparatis inter ipſa commune. Præterea nemo eſt ut opinor, qui ſimilitudini παραβολὴν neget attributam, quemadmodum Cicero ei ſubiecit. Atqui in collatione, una res, ut ipſe ait, uni comparatur. Si comparatur, iam horum ratione, quodam tertio cum altera copulatur. Ita quod ex ſimilitudine, etiam ex cõparatione exiſtet argumentum, quod ipſi nolunt. Ex quibus perſpici poteſt, quàm ſit difficilis horum locorũ diſsimilitudinis explicatio. Nos quidem quod potuimus lucis attulimus: quæ ſi cui minus placent, alia ipſe ſua induſtria afferat magnam ei gratiam habebo. nec enim quò minus refellar, recuſo. Sed ad rẽ reuertamur. Hic locus in utrãq; partem ualet. Confirmãdo enim ob eam cauſam firmus eſt, quòd ſi in aliqua re ſimili ita res habeat, in cæteris etiam ſimilibus ita habeat neceſſe eſt. Refellendo autem, quòd ſi in aliqua re ſimili non ita res habeat, in alijs non habebit. Similium enim ſimilis ratio eſt. In primis autem firmus eſt in ijs quorum ſimilis eſt ratio, cum etiam in ijs quorum diſsimilis eſt, interdum tantam uim habeat, ut refelli uix à doctis poſsit. Nam cum ſola diſsimilitudine reprehẽdatur, certè rerum diſſimilium tãta eſt interdum ſimilitudo, eas ut internoſcere etiam periti nequeant. Itaque rerum inter ſe & ſimilitudines, & diſsimilitudines diligenter obſeruandæ & penitus cognoſcendæ ſunt. Quod quò facilius intelligatur, & quæ ſit huius loci inuentio in quæſtionibus, Stoicorũ illud tractabimus, An uitia decreſcant? quod

omnes concedunt illi refellunt ſimilitudine, hoc modo, Vt qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, etſi non longè abſunt à ſummo, ut iam iámque poſſint emergere, quàm cum eſſent in profundo: nec catulus ille, qui iã appropinquat ut uideat, plus cernit, quàm is qui modò eſt natus: ita qui proceßit aliquantulum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm is qui nihil proceßit. Hoc quidem argumẽtum per inductionem tractatum eſt, quod etiã hoc modo tractari poteſt, Si ij qui demerſi ſunt in aqua &c. Hæc autem ita ſimilia ſunt, ut quæ ſit dißimilitudo eorum uix explicari poßit. Nam malum boni priuatio eſt, ut in catulo cæcitas aſpectus. Sed quia hoc argumento Stoici rem eò deducere uolũt, ut doceant peccata nec creſcere, nec decreſcere, dißimilitudo in eo eſt, quòd catuli uno tantum aſpectu carent, qui autem in peccato ſunt, alij pluribus, alij paucioribus uirtutibus ſpoliati ſæpe ſunt. Ita non æquè abſunt a uirtute, nec æquè ſunt in miſeria peccati. Quò enim quisq; pluribus peccatis præſtat, eo miſerior eſt, grauiusq́; peccat. In 4. etiam de finibus bonorum & malorum Cicero eorum argumẽtum ponit, quo probant peccata eſſe paria. Vt, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earum ita contenta numeris ſit, ut concentum ſeruare poßit, omnes æquè incontentæ ſunt: ſic peccata quia diſcrepant, æquè diſcrepant & paria ſunt. Falſum aſſumit. neque enim, ut rectè ait Cicero, ſi æquè omnibus contingit, ut incontentæ ſint, propterea æquè inconten-

tæ ſunt, quemadmodum æquè omnibus peccatis accidit, ut mala ſint, ſed non ut æquè mala, quemadmodum æquè omnibus Mauris contingit, ut nigri ſint, ſed non ut æquè nigri. Alij enim alijs nigriores ſunt. Alijs quoque in rebus ſimilitudo quæ ſit, aut diſsimilitudo, uidendum eſt. Accommodatus eſt autem hic locus ad quatuor quæſtionum genera quæ ſæpe dixi, ſed hoc in accidentis quæſtionem incurrit frequentiùs, quò ex accidente crebriores exiſtunt ſimilitudines. Generis quidem hæc quæſtio eſt, Num ſit mundus animans? quæ refelletur ſimilitudine hoc modo, Si aceruus lapidum, tritici, lignorum, & librorum nō eſt lapis, mundus non eſt animans, Aceruus autem ille non eſt lapis, mundus igitur non eſt animās. propoſitio autē confirmabitur hoc modo, Quā habet rationem mundus ad animal, eandem habet aceruus lapidū, lignorū & librorū ad lapidem, quoniā ut mundi pars eſt animal, ſic lapis illius acerui. Hanc eandem quæſtionem Zeno apud Ciceronem libro ſecundo de natura deorum confirmat. Iſque, inquit, ſimilitudine, vt ſæpe ſolet, rationem concluſit hoc modo, Si ex oliua modulatè canentes tibiæ naſcerētur, num dubitares quin ineſſet in oliua tibicinis quædam ſcientia? Quid ſi platani fidiculas ferrent numeroſè ſonantes? idem ſcilicet cenſeres in platanis ineſſe muſicā. Cur igitur mundus non animans ſapiensque iudicetur, cum ex ſe procreet animātes atque ſapientes? Hic diſſimilia ſunt, quæ ſimilia proferuntur. Nam eo poſito,

oliua quiddam eſſet totum, ſiue natura cohærens ſicuti eſt, mundus autem non eſt natura cohærens, ſed aceruus. Ita non fit, vt ſi pars eius ſit animans, ipſe etiam ſit. Nec verum eſt quod ait, mundum procreare ex ſe animantes atque ſapientes. Neque enim ſi mundi pars procreet, idcirco mundus procreat. Definitionis quæſtio erit eiuſmodi, Sitne ſerenitas aëris quies vacuitáſque ventorum? quæ ſimilitudine concludetur hoc modo, Quod eſt in mari tranquillitas, id eſt ſerenitas in cælo. In mari autem tranquillitas eſt ventorum vacuitas & quies. Serenitas igitur cæli eſt aliud nihil niſi quies vacuitasque ventorũ. Proprij erit talis, Sitne hominis proprium intelligere et agere? quæ confirmabitur hoc modo, Vt ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis natus eſt, ſic homo ad intelligendum, & ad agendum. Accidentis erit tale exemplũ, Sintne peccata paria? Sic autẽ refelli poterit, Quod eſt in peccatis grauitas & leuitas, id eſt in cantibus contentio & remiſſio. Cantus autem non omnes æquè cõtenti ſunt, aut remiſſi. Non igitur æquè grauia ſunt aut leuia peccata. In quæſtionibus autem quæ in hunc incident locum, vel probandis vel refellendis multò ſecus quàm in ſuperioribus faciendum eſt. primũ enim in illis aliquid reperiendum erat, quod vel in ſubiecto vel in attributo diceretur: hic autem non id quærendũ eſt, quod eis conueniat, ſed eiuſmodi propoſitio aut ſumptio, cuius attributum ſimiliter cõueniat ſubiecto,

vt in quæſtione attributum ſubiecto conuenire dicitur. Quanquam alterius generis ſimilium, quod initio huius loci expoſui, eadē eſt ratio, quæ ſuperiorum. Deinde cum in ſuperioribus argumentum elici poſſe dixerim vel ex ſubiecto, uel ex attributo, omnino nullus ei locus relinquitur. Diſſimilitudinis locus ſequitur, qui etiam differentiæ dicitur. Hic autem duplex eſt. Nam & ſuperiori, & ei qui ex pari efficitur eſt contrarius, quod adhuc neminem animaduertiſſe aut tradidiſſe miror. Contrarium autem eum ei eſſe qui à pari ſumitur, hinc ſciri poteſt, quòd in eo par ratio & eadem conſyderatur, in hoc diſpar & alia. Præterea ſi ſimilium loco diſſimilitudo contraria eſt, etiam parilitati diſparitas erit contraria. Ita fit vt ſi diſſimilitudo in locis numeratur, diſparitas quoque numeranda eſſe videatur. Aut igitur proprius ei locus dandus eſt, aut diſſimilitudinis, cum ea communicandus. Hoc etiam vidit Ariſtoteles, qui diſſimilitudinis inuentionem in primo extremo Topicorū libro ad ratiocinationes conficiendas de eodem & alio vtilem eſſe tradidit. Sitne autem idem aliquid, an aliud, non ſolum ex ſimilitudinis & diſſimilitudinis, ſed etiam ex paris & diſparis locis cōcluditur. In hoc autem loco contrà quàm in ſuperiore tractanda ſunt omnia. Contrariorū enim contrariæ ſunt tractationes. In ſuperiore id proferri dixi oportere quod ſimile eſſet rei quæ ageretur. In hoc diſſimile aliquid, diuerſum, et aliud proferendū eſt. Ita-

n

que & in vtranque partem quemadmodũ ſuperior valet, & contrario capite tota eius vis continetur. Caput eſt, quem locum maximã vocant, ego cum veteribus, locum cõmunem voco, Cui vnũ diſsimiliũ conueniat, ei reliqua non conuenire omnino, aut non eodẽ modo conuenire: et quod in diſsimiliũ vno dicatur, id minimè eodem mõ dici, aut non dici omnino in cæteris. Aut diſsimilia nõ eodem modo eidẽ conuenire aut nõ conuenire, neque idem diſsimilibus. hoc exemplis illuſtrandum eſt, quò fiat planius. Ponamus hanc quæſtionẽ, Rectène pupillo ſoluatur ſine tutore auctore quod ei debeatur? eamq́ue defendant aliqui: refelli poterit eo modo, quo eam Cicero refutat, Si mulieri id quod debeas, rectè ſoluas ſine tutore auctore, non rectè eodem modo ſoluas pupillo ſine tutore auctore quod ei debeas. Mulieri autẽ rectè ſine tutore auctore id quod debetur ſoluitur. Non igitur eodem modo rectè pupillo ſine tutore auctore ſoluas quod ei debeas. In hoc exemplo duo diſsimilia ponũtur, mulier et pupillus, unũ eſt quod vtrique conuenit, ſolui pecuniam, ſed non eodem modo pupillo, quo modo conceditur, ex diſsimilitudine docetur. Aliud eſt enim mulieri, aliud pupillo ſoluere. Ponamus aliam quæſtionem, Debeántne hominum conſilia in ſempiternum tempus ſpectare? ea refelli poterit hoc modo, Si belluarũ eſt in diem viuere, nec quæ futura ſunt, prouidere: certè hominũ conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent. Belluarũ eſt

au:em in diem viuere,nec quæ futura ſunt, prouidere: hominum igitur conſilia in ſempiternum tempus ſpectare debent.In ſuperiore quidem exemplo aliquid dicebatur diſsimilibus rebus nõ eodẽ modo cõuenire.In hoc autẽ diſsimilia diſsimilibus cõuenire oportere dicitur.Diſsimiles enim res ſunt homines et belluæ,diſsimilia etiã attributa, prouidere rebus futuris,& in diẽ uiuere.Itaque vnũ vni conuenire docetur,ex eo quòd aliud alij conueniat.Diſsimilibus enim rebus diſsimilia conueniunt.Diſsimilia autẽ, quemadmodũ ſimilia ex proprietatibus,adiunctis,antecedentibus, cõſequentibus,cauſis,& euentis oriuntur. Vt autẽ & ipſi per nos huius loci argumenta inuenire, & aliorũ ſcripta legentes,notare poſsimus,quibus modis tractẽtur,docebo.Cõperi equidem legẽdis bonis auctoribus,tribus potiſsimũ modis ea tractari.Primũ hoc modo,Aliud eſt iudicium,aliud arbitriũ.Multũ intereſt inter meam tuãque opinionẽ. Hoc differt homo à beſtijs, quod &c. Atque his tot modis Cicero hũc locum tractare ſolet. Alium prætere a modũ adhibet,ſimilitudinis loco adiuncta negatione,vt in Topicis, Non quemadmodum quod mulieri debeas, rectè ipſi mulieri ſine tutore auctore ſoluas, ita quod aut pupillæ aut pupillo debeas, rectè poſsis eodem modo ſoluere. Hoc etiã genere ſæpè vtitur,Alia eſt huius rei,alia illius ratio,quod genus idem quod ſuperius efficit.Atque hæc quidem genera haud obſcura ſunt, locumque propoſitionis obti-

nent. Sunt enim ſubiecta loco cõmuni, quem dixi maximam nominari. Sumptiones autem quæ ab illis fidẽ petũt, ſæpè ſunt obſcuriores, vt ſcriptores & oratores propoſitiones ipſas ſubijcere cogãtur. Cicero in oratione pro Roſcio Comœdo exemplũ illuſtre ponit, Hic tu amplius HS. nummo petiſti, quàm tibi debitũ eſt, cauſam perdidiſti: propterea quòd aliud eſt iudiciũ, aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt pecuniæ certæ, arbitriũ incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantũ quantum poſtulamus conſequamur, &c. Hoc erit planius, ſi ad quæſtionem trãsferatur. Fingamus quæri, Num is qui in iudicio plus petit, quàm debitũ eſt, cauſa cadat? Si quis neget, confirmari poterit, hoc modo, In arbitrio qui plus petit, litẽ non amittit: Qui igitur in iudicio plus petit, quàm ſit debitum, cauſa cadit. Concluſio eſt ex diſsimilitudine, quæ quia negari poteſt, confirmari poterit argumento ſumpto à rebus quæ diſsimilibus vt conſequentes attribuuntur. Ad iudiciũ hoc modo venimus, vt totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo venimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus conſequamur. Hic autem locus non ſolũ ad aliquid ſimpliciter confirmandum, aut refellendũ valet, ſed etiam ad refellenda argumenta vitioſa, quæ ducta erunt ex ſimilitudine, vt ſi quis hoc argumento vtatur, Eiuſdem eſt & menti-

ri & peierare: contra dici poterit hoc modo, Nõ eiuſdem eſt mentiri & peierare. Aliud eſt enim mentiri aliud peierare, Qui enim mentitur deorum teſtimonio non abutitur, qui peierat abutitur? Item ſi quis hoc argumentum adhibeat, Quemadmodum mulieri ſine tutore auctore quod debeas, rectè ſoluas, ita quod pupillo debeas rectè eodem modo ſine tutore auctore potes ſoluere: id refelli poterit adiuncta negatione, quemadmodum paulò antè Ciceronem feciſſe dixi. Hæc etiam ad ſimilitudinis locum transferri licet. Poſſumus enim vitioſa argumenta diſsimilitudinis, ſimilitudine refellere. Quod Cicero in eadem oratione docuit. Nã quod paulò antè argumentum expoſui, id refellit ſimilitudine. Dixit enim, inquit, iniuratus Luſcio & Manilio, Si diceret iuratus, crederes? At quid intereſt inter periurum & mendacem? Qui mentiri ſolet, peierare conſueuit, quem ego vt mentiatur, inducere poſſum, ut peieret exorare facile potero. Nam qui ſemel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci conſueuit, &c. Cicero in Topicis non ſolum diſsimilitudinem, ſed etiam differentiam hunc locum nominat. Differentiam autẽ non ita reſtrictè accipit, vt Dialectici: ſed differentiam appellat id omne quo aliud ab alio quocunque modo differt. Itaque eam quoque differentiam hic locus cõplectitur. Sed aliter atque vulgo ſolet, ex ea argumẽtum ſumendũ eſt. Hoc enim ducitur, Si quid eſt hõ, id eſt

rationis particeps, Et ſi quid eſt animal rationis particeps, homo eſt: quod firmum eſt illud quidem, ſed ab hoc loco alienum videtur. Sumi autem hic ex ea argumentum eo modo debet, quem paulò antè diximus.

Proximus eſt locus contrariorum. Contraria autem appello cũ Cicerone, quæ græci ἀντικείμενα vocant, quæ & Ariſtoteles & Cicero quatuor in partes diſtribuunt, in aduerſa, quæ græci ἐναντία nominant, in priuantia, στερητικὰ illi, in ea quæ illi ἀποφατικὰ, nos negantia, & in ea quæ illi τὰ πρός τι nos ea quæ cum aliquo conferuntur, nominamus. Aduerſa ſunt quæ in eodem genere poſita plurimùm inter ſe differunt, vt virtus & uitium, ſapientia & ſtultitia. Eodem autem in genere poni ea dico, quæ eidem primo generi, aut categoriæ ſubijciuntur. Priuantia ſunt ea quorum vnum aliquid quod reuera eſt, (habitum vocant) ſignificat, alterum eius priuationem, vt aſpectus & cæcitas. Ea autem cum aliquo conferũtur, quæ hoc ipſo ſunt, quòd ad alia referuntur, vt pater & filius, maius, & minus, duplum & ſimplũ. Negantia ſunt ea quorum alteri negatio adiungitur, vt eſſe & non eſſe, videre & non videre. Negantia enim vtrũque verbum complectuntur, vt priuãtia. Atque hæc quidem genera quatuor, quid inter ſe differant, ex his definitionibus quodãmodo intelligi poteſt. Iis autem quæ deinceps dicemus diſtingui poterunt & faciliùs & ſubtiliùs. Eorum quidem quæ cum aliquo confe-

runtur propria eſt mutua quædam reciprocatio, vt pater filij pater, duplum ſimpli duplũ: aliquid maius minore, & contrà minus maiore dicitur. Cætera enim nõ reciprocantur. Neque enim aut bonum mali bonũ, aut aſpectus cæcitatis aſpectus, aut curſus non currendi curſus eſt. Aduerſorũ autẽ pugna eſt ꝓpria maxime. Pugna autẽ ut minimũ inter duo quæ ſint in rerũ natura ſolet exiſtere. Hæc autẽ aduerſorũ pugna ex eo intelligitur, ꝙ de ea re quã quaſi regionẽ occupare poſſunt, et ſolẽt: ita diſceptãt pertinaciter ut eã ſimul poßidere nõ poßint. Itaq; cũ alterũ regnat, alterũ id unum agit, ut illud deturbet, in quo genere eſt uirtus et vitiũ, ualetudo & morbus, candor et nigror, aliáque eiuſdẽ generis. Nõ enim locus uitio eſt uirtute dominante: nec morbo, ubi ualetudo regnat. Aduerſorum autem duo ſunt genera. Alia enim nihil mediũ habent, alijs ſunt interiecta media quædã. Nihil habent medium, vt ualetudo, & morbus, Ariſtotelis ſententia. Nam medici quiddã mediũ reperiunt. Itẽ par et impar mediũ nihil habent. Mediũ habent ea, quorũ non neceſſe eſt alterutrũ conuenire, dum modo alterum non inſit à natura. vt candor & atror, calor et frigus. Neque enim neceſſe eſt corpus eſſe aut nigrum, aut candidum, quippe cum multæ res ſint cæruleæ, purpureæ, alijsque coloribus infectæ. Tepor etiam inter calorem & frigus interiectus eſſe dicitur. Quædã autem eorum natura ita conueniunt, vt deleri, tolliq; nullo modo poßint. Igni

enim ſic natura calorē dedit, vt quandiu viget, eum ab illo nulla vis poßit auferre. Priuantia hoc à reliquis differūt, quod vnum priuationem alterius ſic declarat, vt ipſum poſſe aliquando conuenire ſignificet. Cæcitas enim non in quauis re quæ aſpectu caret, neç ſemper rectè dicitur, ſed in ea demum, quæ apta eſt ad aſpectum recipiendum, eo tempore, quod natura præſcripſit. Itaque catuli cæci ante nonum diem minime dicuntur. Horum autem quædam nomine ſimplici, alia nomine iuncto ex in præpoſitione explicantur. Superioris generis ſunt cæcitas, ſurditas, aliaq́ue eiuſdē generis. Poſterioris, inhumanitas, impietas, inſatiabilitas, & quæ ex ijs ducuntur, vt inhumanus, impius, inſatiabilis, & quæ ſunt ſimilia. Sed quoniam & aduerſa quædā, & negantia ex in præpoſitione iunguntur, diligenter notanda & conſyderanda eorum diſtinctio eſt. Eſſe enim eadem quæ duobus modis vel his tribus dicantur, argumento eſt, quòd Cicero in Topicis inhumanitatem numerat in priuantibus, cum nō ſit dubium quin in ijs etiam contrarijs quæ aduerſa dixi, & in ijs quæ negantia, numeretur. Cum igitur his tribus modis inhumanitas dicatur, quî diſtingui illi poßint, docendum eſt. Inhumanitas quidem ſi in negantibus ponatur, aliud eſt nihil, niſi humanitatis detractio, vt dicatur inhumanitas non humanitas, & inhumanus non humanus. Sin in priuantibus numeretur, præterquam quòd detractionem humanitatis ſi

gnificat, rem etiam in qua humanitas ineſſe poteſt, & tempus quod ad eam recipiendam conſtitutum eſt, indicat. Itaque lapides inhumani dicuntur illo modo, hoc non dicuntur. Si autem in aduerſis ponatur, ad omnia ſuperiora quandam addit qualitatem, ſiue habitum, ſiue uitium, uel certe actionem, quæ feritas nuncupatur. His autem tribus quaſi gradibus notatis, facilis erit cæteris eiuſdē generis propoſitis nominibus, diſtinctionis explicatio. Reſtant aientia & negantia. Horũ propriũ eſt dici in rebus omnibus, tam ijs quæ ſunt quā ijs quæ nullæ ſunt, ut ualere aut non ualere omnia dicũtur. Ex his enim exiſtunt diſiũctiones neceſſariæ de quibus libro ſuperiore dictum eſt. Eorum duo genera ponuntur, unum eorum quæ ſimplicia ſunt, alterum eorũ quæ copulata. Simplicia ſunt in quibus uerbũ nullum ponitur, ut dignus, non dignus, uel indignus: humanus, nō humanus, uel inhumanus. Coniuncta ſunt quæ ex uerbo conſtant, ut, currit & non currit, ægrotat & non ægrotat. Ea quidē quæ coniũcta uocātur, de rebus omnibus dici facile eſt ad probandũ. Nā cũ et ea quæ non ſunt omnino, et quæ ſunt illa quidem, ſed nullo morbo laborant, nō ægrotēt omnia, et ſola ea in quibus morbus ineſt, ægrotēt: efficitur rem eſſe nullā omnino tum earũ quæ ſunt, tum earum quæ nullæ ſunt, quæ non aut ægrotet, aut nō ægrotet. In ſimplicibus autem id obſcurius eſt, ſed tamen uerum, dũtaxat in ijs rebus quæ ſunt in rerum natura, ut omnis cultus aut dignus homine eſt, aut nō di-

gnus. Omnis res aut humana eſt, aut non humana. Nam ea omnis humana eſt in qua ineſt humanitas: inhumana autem uel non humana omnis, quæ priuata eſt humanitate. Ita lapis eſt non humanus. Nam ſi falſum ſit lapidem eſſe non humanum, eum humanum eſſe uerum erit. Si enim falſa eſt hæc enunciatio lapis hic eſt nō humanus, falſa etiam hæc erit, hic lapis non eſt humanus. Ita uera hæc erit, lapis hic eſt humanus, cum ſit illius contradicens. Mihi autem non placet hæc dici negantia, Homo & non homo, equus & non equus. Hæc enim tātū probo in nominibus ijs quæ adiectiua dicūtur. His ita conſtitutis, quæ argumenta ex unoquoq; genere eliciantur, dicēdum eſt. Hoc quidem commune eſt omniū, quod Cicero quoq; admonuit, contrarijs omnibus contraria non conuenire, ut ſi pater eſt Socratis, eius nō eſt filius. Si ægrotat, falſum eſt eum ualere. Si æger eſt, falſum eſt eum non ægrotare. Si cæcus eſt, non uidet. Hæc quidem firma ſunt argumenta, ſed tamen eiuſmodi, ut ſi illud Ciceronis ea tantum complecteretur, non mirabilem copiam, ſed miram potius inopiam ad argumētandum ſuppeditaret hic contrariorum locus. Latiùs ergo pateat neceſſe eſt, quod quale ſit, conſyderemus. Mihi quidē negatio tollēda uidetur, ut ſic legamus, Contrarijs omnibus contraria conuenire. Itaque in 5. Tuſcul. hunc locum exponit alijs uerbis idem efficientibus, Cōtrariorum contraria ſunt conſequentia. Si cui non detrahēda: ſed retinēda uideatur, at certe nō dubito, quin ei-

dem id quod dixi probetur. Propoſitis enim contrarijs uniuſcuiuſq; generis, non eſt dubiũ, quin ſi quid uni cõueniat, id alteri non conueniat: ſed potius eius contrariũ. ut propoſitis iuſtitia & iniuſtitia, quæ ſunt in aduerſis, ſi fugienda ſit iniuſtitia, iuſtitiam ſequi oportebit: & ſi bona iuſtitia, mala erit iniuſtitia. In priuãtibus hoc modo, Si aſpectus ſenſus eſt, cæcitas erit ſenſus priuatio. In ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut Si pater genuit, filius genitus eſt. In negantibus & aientibus hoc modo, Si aſpectus eſt ſenſus, quod non eſt ſenſus, id non eſt aſpectus. Itémq; hoc, Si quod honeſtum eſt, id iocundum eſt, quod non eſt iocundum, id honeſtum non eſt. Ex his omnibus exemplis perſpici poſſe arbitror id quod dixi, contraria contrarijs conuenire hoc loco eſſe dicendum, non contraria contrarijs non conuenire. Hoc autem caput his uerbis ſolet ab alijs exprimi, Si contrariũ in contrario intelligitur, & contrarium aliud in alio contrario intelligetur. Quod quoniam obſcurum eſt, planius inſtitui dicere. Cum dicitur, Si cõtrarium in contrario intelligitur, non hoc dicitur, Si contrarium contrario ſuo conuenit (ſi enim contraria nunquã eidem ſimul conueniũt, certe multo minus contrarium contrario ſuo conueniet) ſed hoc ſignificatur, Si quod contrarium contrario alterius cõtrarij conueniat, contrarium etiam alterum cõtrario alterius contrarij conuenire oportere. Vt exempli cauſa, quoniam iuſtitia & iniuſtitia cõtraria ſunt, ſi iuſtitiæ conueniat aliquod cõtrarium, ut uirtus, ut bonum,

ut expetendum, profectò iniuſtitiæ conueniet illius contrarij contrarium, ut uitium, malum, fugiendum. Si enim iuſtitia bona eſt, & expetenda, mala & fugienda iniuſtitia eſt. Nec uerò firmum eſt ſolum in confirmatione argumentum, quod ex omnibus contrarijs ducitur, ſed etiam in reprehenſione. Itaque hoc etiam caput ponamus licet, Propoſitis quatuor contrarijs quorum paria ſint inter ſe contraria, ſi ſecundum primo non conuenit, nec quartum tertio .i. primi contrario non conueniet. ut ſi iuſtitia nõ eſt mala, nec iniuſtitia bona erit. uel ſi iuſtitia non eſt expetenda, nec iniuſtitia erit fugienda. Valet igitur in utranq; partem hic locus. Quoniam autem non ſolum contrarijs, ſed etiam non contrarijs contraria conueniunt & non conueniunt, & contrarijs non contraria: alia etiam duo capita quaſi perſpicua tradi poſſunt, à quibus argumenta quæ ex hoc loco ſumentur, fidem petent. Vnum hoc erit, Si cui unum contrariorum conueniat, ei alterum non conuenire. Alterum, Si quid uni contrariorum conueniat, id alteri non conuenire. Sed in multis eãdem aut diuerſam conueniendi rationem ſpectari neceſſe eſt. ut in negantibus nõ eſt hoc firmum argumentum, Si Socrates pater eſt, non eſt filius, niſi intelligamus qua ex parte pater eſt, ex ea non eſſe eum filium. In cæteris cõtrarijs ualet, ut, Si Socrates ſapiens eſt, non eſt ſtultus. Si fecit cædem, eum non feciſſe defendere non debes. Si ſtat ſol, non mouetur. Alterius capitis exempla ſunt eiuſmodi, Si uirtus perficit eum in quo

eſt, uitium eum in quo eſt non perficit. Si aſpectus eſt ſenſus, cæcitas non eſt. In cæteris non eſt ſemper firmum argumentum. In negãtibus enim, Si id quod honeſtum eſt, delectationem affert, non continuò ſequitur, id quod non honeſtum eſt, non afferre delectationem: ſed cõtrá. Ac in generis quidem & accidentis quæſtionibus & enunciationibus, infirma ſunt argumenta ducta ex negantibus: in cæteris autem ualent. ut Si honeſtum eſt quod decet, falſum eſt, id quod non eſt honeſtum, decere. In ijs etiam quæ cum aliquo conferuntur, non ualet, niſi in ijs quorũ rationes miſceri non poſſunt, cuiuſmodi ſunt dominus & ſeruus. ut ſi dominus imperat, ſeruus non imperat. Neque enim in alijs ualet, ut non ſequitur ſi pater genuit, filium nõ gignere, quoniam nõ repugnat eundem filium eſſe & patrem: repugnat autem eũdem dominum & ſeruum eſſe eodem tempore. Sed non erit alienum, quæ ac quot argumentorum genera in ſingulis cõtrariorum generibus ualeant, exponere. Duo quidem ſunt argumentorum genera quæ ex contrarijs, negantibus & priuãtibus duci poſſunt. unum eſt quod eodem quo propoſitum eſt uerborum ordine: alterum quod cõuerſo ordine concluditur. Superius genus Ariſtoteles uocat τὸ ἐπ' αὐτά. *poſterius* τὸ ἀνάπαλιν. *Vtriusq; generis exempla ponam, quò res ſit illuſtrior. Prioris generis tale eſt, Si iuſtitia eſt expetenda, iniuſtitia fugienda eſt. In hoc exemplo idem conſequentis ordo eſt, qui antecedentis, quoniã duo inter ſe contraria in utraq;*

enunciatione ſubijciũtur, & alia duo dicũtur. Poſterioris generis exẽplum eſt eiuſmodi, Si firma corporis conſtitutio eſt bona ualetudo, morbus eſt infirma conſtitutio corporis. Vides in hoc exemplo mutatum contrariorum ordinem, cum eius quod in antecedẽte ſubijciebatur, contrarium ſit attributum in conſequente. Vtrunq; autẽ genus rurſus in partes duas diſtribuitur. Vtrunq; enim uel nominibus finitis, uel infinitis tractari poteſt. Finita autem nomina & uerba ſunt, quibus non negatio, uel in præpoſitio idem efficiens non adiungitur. Infinita quibus adiũgitur. Prioris generis multa iam exẽpla ſubieci. Poſterioris autẽ partes duæ ſunt. Nam aut in antecedẽte nomina infinita, id eſt negãtia collocari poſſunt, aut in conſequente. In antecedente, ſic, Si id quod non eſt iocundum nõ decet, id quod decet, eſt iocundum. In conſequente conuerſo enunciationum ordine, Si id quod decet, iocundum eſt, id quod non eſt iocundum, nõ decet. Nunc an hæc duo argumentorum genera firma ſint in omnibus contrarijs, dicendum eſt. In ijs quidem quæ aduerſa dixi, ualet utrunq;, ſed non in omnibus. Id enim genus quod eodẽ ordine tractatur, hic tum deniq; ualet, cum generis, proprij, & definitionis exiſtũt quæſtiones, ut ſi quæratur, ſit ne uitiũ ignauia, id doceri poterit hoc modo, ex cõtrario, Fortitudo eſt uirtus, ignauia ergo uitium eſt. In accidentis autem quæſtionibus non eſt firmum argumentum, niſi in ijs quæ inſeparabilia dicuntur, id eſt quæ ſemper rei conueniunt. ut ſi quæratur,

Sit'ne fugienda iniuſtitia, id probare licebit ex contrario hoc modo, Si iuſtitia expetenda eſt, fugienda eſt iniuſtitia. In accidentis enim quod ſeparari poteſt quæſtionibus infirmum eſt argumentum. Neque enim ſi id quod album eſt comedit, idcirco id quod nigrum eſt, abſtinet. Magna autem hic adhibenda eſt cautio. Neq; enim aliter ſemper ex contrario huius generis contrarium concludetur eodem uerborum ſeruato ordine. Vt non ſequitur, ſi auaritia ſit uitium, prodigalitatem eſſe uirtutem, cum interim uitium & uirtus, auaritia & prodigalitas ſint inter ſe contraria. Cum igitur dicimus ex contrario quod aduerſum Cicero appellat, argumẽtum eſſe firmiſsimum, ea duo contraria excipimus quæ tertio continentũr, cuiuſmodi ſunt auaritia & prodigalitas, quæ uitij nomen complectitur. Argumenti autem eius quod ex enunciationibus conſtat in quibus uerborum ordo eſt conuerſus, admodum rarus hic uſus eſt, propterea quòd & fere eodem ordine tractatum ualet, & in accidentibus quæ ſeparari poſſunt, nunquam ualet. Quòd ſi quãdo firmum ſit, tum erit deniq; cum erunt quatuor aduerſa eiuſmodi, quorũ ſecundum primi erit conſequens, quartum autem tertij non erit. Exempli cauſa, non ſequitur, Si mali ſint miſeri, bonos continuo eſſe beatos, ſed contrà beatos bonos eſſe. Hæc autem Peripateticorum eſt ſententia, quam Cicero in 5. Tuſcul. Stoicorum hac concluſione reprehendit, Quid cum fatentur ſatis magnam uim eſſe in uitijs ad miſerã

uitam, non' ne fatendū eſt eandem uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? Contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. Atque hæc quidem de aduerſis dicta ſint. In negantibus autem contrà ſolum argumenta ualent, quæ conuerſo uocabulorum ordine tractantur. Neque enim ſi iuſtitia eſt uirtus, continuo id quod non eſt iuſtitia uirtus nō eſt. Nam & temperantia uirtus eſt, & prudentia, & fortitudo. Quæ autem eodem contrariorū ordine hic explicātur, leuia ſunt omnia, niſi, ut paulò antè dixi, in proprij & definitionum quæſtionibus. idq; fit propterea quòd propria & ea quorū ſunt propria, definitiones & res quas definiendo aperimus, concludendo reciprocantur. Quoniam enim omne quod natum eſt ad diſciplinam homo eſt, & omne quod homo eſt, natum eſt ad diſciplinam, efficitur, ut quod non eſt natum ad diſciplinam, id non ſit homo. Hoc autem loco id notandum eſt quod paulò ſuprà dixi, ſemper ſiue negantia antecedant, ſiue aientia, ſequi conuerſo ordine concluſionem. Nihil enim intereſt utrum concludamus hoc modo, Si id quod non eſt bonum, non eſt uoluptas, uoluptas eſt in bonis: an illo, Si uoluptas eſt bonum, quod non eſt bonum, id non eſt uoluptas. In priuantibus id ſolum argumentum ualet, quod eodem uerborum ordine tractatur. ut ſi uiui ſentiunt, mortuos ſenſus priuatio conſequitur. Si uita ſit ſenſus, mors eſt ſenſus priuatio. Longa eſt apud Platonem in Axiocho de morte diſputatio, quam Cicero in prima Tuſculana expreſ-

ſit. In ea fere argumenta ducuntur ex priuātibus. Magna autē hic quoque cautio adhibenda eſt ne fallamur. Si enim priuantia duo ponantur, quæ tertium contineat, aut ſequatur, nulla erit concluſio. Neque enim ſi is qui deſpicit uiuit, propterea is qui cæcus eſt, eſt mortuus, quoniam omnes qui uidēt, & qui cæci ſunt, in uita manent. Hoc etiam argumēti genus ſolùm in ijs ualet, quæ cum aliquo conferuntur. Eius exemplum tale eſt, Si patris eſt præeſſe, eſt parēre filij. Si duplum maius eſt, minus eſt ſimplum. Hoc genus argumentorum ſæpe in diſputationē incidit, ut ſi deditus eſt, receptus eſt. Cicero in Topicis, Quo in genere etiam Mancini cauſa defendi poteſt, poſtliminio rediјſſe, deditum non eſſe, quoniam non ſit receptus. Nam neque deditionem neque donationem ſine acceptione intelligi poſſe. Item ſi quis accepit iniuriam, aliquis fecerit neceſſe eſt. Et contrà, ſi quis fecit iniuriam, aliquis etiam accepit. Huius enim generis argumenta omnia reciprocantur. Sed plurimus eſt eorum uſus quæ ex ijs contrarijs ducuntur, quæ appellātur aduerſa. Cicero in libro de Amicitia, Quòd ſi curam fugimus, uirtus fugiēda eſt, quæ neceſſe eſt ut cum aliqua cura res ſibi contrarias aſpernetur atque oderit, ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignauiam fortitudo. Itaque uideas rebus iniuſtis iuſtos maximè dolere, imbecillibus fortes, flagitioſis modeſtos. Ergo hoc proprium eſt animi benè conſtituti, & lætari bonis rebus, & dolere contrarijs. Atque hæc concluſio ex eo

firma eſt, quòd uni rei contraria non conueniunt. ***Hoc*** *autem genus argumẽtorum ſæpe cum eo cohæret quod exiſtit ex coniugatis: id quod Ariſtoteles in ſecũdo libro Topicorum tradidit. Cicero in 2. lib. de Oratore, Si Gracchus nefariè, præclarè Opimius. In oratione pro Rabirio, Si interfici Saturninum nefas fuit, arma ſumpta eſſe contra Saturninum ſine ſcelere non poſſunt. Nec uerò id in aduerſis ſolum uerũ eſt, ſed etiam in ijs quæ cum aliquo conferuntur, ut, Si docere pulchrum eſt, non eſt uitioſum diſcere. Cicero in Oratore ad Brutũ, Nam ſi uitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia. Sin ea non modò eos ornat penes quos eſt, ſed etiã uniuerſam remp. cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt, aut quod noſſe pulcherrimum, id nõ glorioſum docere? Paulò infrà, Num igitur aut latere eloquentia poteſt, aut id quod diſsimulat, effugit, aut eſt periculum ne quis putet in magna arte & glorioſa, turpe eſſe docere alios, id quod ipſi fuerit honeſtiſsimũ diſcere? Quinetiam in his permixta ſunt aduerſa cum ijs quæ cũ aliquo conferũtur, ut intelligamus ex contrarijs non modo ſimplicia argumenta elici poſſe, quibus ſingula, ſed etiam coniuncta, quibus duo uel etiam plura eorum genera perſequamur. Atque ut hunc aliquando contrariorũ concludamus locum, ſcire nos oportet, quatuor illa quæſtionum genera in eum incurrere. In quo id notandum eſt, quod ſæpe admonui, nos cum argumenta ex eo depromere uolemus, id facere poſſe multis*

modis. Sed tamen hoc loco id nobis licet pluribus. Nam & ex attributi, & ex ſubiecti cōtrario, & ex utriuſque contrarijs ſimul argumenta poſſumus elicere. Ex attributi contrario tum cum locus erit huic loco cōmuni, Eidem contraria non cōuenire, ut ſi quæratur, An terra moueatur: id refelli poterit ex priuantibus hoc modo, Terra ſtat, non mouetur igitur. Quod in aduerſis infirmum erit, niſi ſint eiuſmodi, quæ medium nihil recipiant. Ex rei autem ſubiectæ contrario ducetur, cū uſus erit illius capitis, Contrarijs idem non conuenire. ut ſi quæratur, Sit'ne expetēda iniuſtitia? Refelli poterit hoc modo, Iuſtitia expetenda eſt, non igitur iniuſtitia. Ex utriuſque contrarijs ſumetur, cum locus erit huic capiti, Contrarijs contraria conuenire: quod tum denique incidet, cum tam ſubiecta quàm attributa res contrarium habebit. ut ſi hæc quæſtio ponatur, Sit'ne iniuſtitia fugienda? ſic confirmabitur, Si iuſtitia expetēda eſt, fugienda eſt iniuſtitia. Quatuor autem generum quæſtionum exempla ſi quis requirat, erunt eiuſmodi. Generis quidem, Sit'ne fortitudo uirtus? quod probabitur hoc modo, Ignauia uitium eſt, uirtus igitur fortitudo. Proprij tale, Sit'ne iuſtitiæ ſanctam ſeruare ſocietatem? certè. iniuſtitiæ enim eſt eam labefactare. Definitionis eiuſmodi, An uirtus ſit habitus rationi conſentaneus? prorſus. Eſt enim uitiū habitus à ratione abhorrens & auerſus. Accidentis ſunt hic plena omnia. Nam quoniam contraria omnia accidentibus continentur, ferè hic

quæ tractantur, accidentis ſunt quæſtiones, ut, Sit ne iuſtitia colenda? Sintne amici diligendi? Sit ne uirtus expetenda? & aliæ innumerabiles eiuſdem generis.

Sequuntur adiuncta, quorum locum Cicero oratorium magna ex parte eſſe dicit, non modo non iuriſconſultorum, ſed ne philoſophorum quidem. Hæc autem cum dicit, non negat omnino eum eſſe philoſophorum, ſed tantum crebrum eius uſum: quod mirum uideri nõ debet. Nam cum adiuncta ſint ea quæ non ſemper eueniunt, & dialecticorum firma ſint ferè argumenta, adiunctorum locus rarò commodus ſit dialecticis neceſſe eſt: ac tum deniq; cum res in qua interdum ualeat, certa ac definita erit. Ac Cicero quidem adiuncta à conſequentibus ſeparat, Ariſtoteles autem non ſeparat. ἀκόλουθα enim utraq; nominat. quod hinc ſciri poteſt, quia in eo libro qui reprehenſiones Sophiſtarum inſcriptus eſt, quod Ciceronem tradere modo dixi, adiunctorum locum magna ex parte eſſe oratorium, id ille ad conſequentium transfert locum. Cum enim de captione quæ ex conſequentibus naſcitur, differit, argumenta quæ per ſigna tractantur in arte Rhetorica, dicit eſſe ex conſequentibus. Quin ne Cicero quidem ipſe adiuncta hæc ſemper uocat, ſed interdum etiam conſequentia, ut in. 2. de Oratore, in quo cõſentanea uocat, quæ in Topicis cõſequentia. Hunc autem locũ in tres partes idem auctor diſtribuit. Dicit enim quærendum eſſe quid ante rem, quis cum re, quid poſt rem euenerit. Exemplorum eius

triplicis generis plenæ ſunt Ciceronis orationes eæ, quæ in coniectura cernuntur, quæ quoniam ad inſtitutum noſtrum nihil pertinent, ſciens præteribo, ut ad ea ueniam, quæ ſunt artis inſtitutæ. Proximus eſt locus antecedentium, conſequentium & repugnantium. Antecedētia quæ eadem in 2. de Oratore præcurrentia Cicero appellat, ſunt ea quæ rem neceſſario antecedunt, ut iuſtitia ſemper uirtuti antecedit, & iniuſtitia uitio. Cōſequentia ſunt quæ rem neceſſario conſequuntur, ut totius uirtutis interitum, ſequitur iuſtitiæ interitus. Hæc autem conſentanea in 2. de Oratore Cicero nominat. Repugnantia autem ſunt ea quæ nunquam cum re cohærere poſſunt, μαχόμενα *græcè dicuntur. Horum trium repugnantia difficillimè intelligi, diſtinguique poſſunt. Nam primum ſuperiora duo, antecedentia dico & conſequentia, cum in formis & generibus tum in contrarijs ſpectātur. Repugnātia autem fuſa ſunt fere per omnes argumentorum locos. Deinde illa ex eo faciliora ſunt, quòd ſi quid cum quaq; re neceſſario cohæret, minime errabit, qui id uel antecedens ſi præcurrat, uel conſequens, ſi ſequatur, appellauerit. At ſi quis ea quæ nunquam cum re cohærent, repugnantia dixerit, uehementer errabit. Stare enim & moueri, uigilare & dormire, ualere & ægrotare, & ſi quid eiuſmodi nunquam cum re cohærere poſſunt, cum interea in repugnantium numero minime habeantur. Vult enim Boëthius repugnantia eſſe contrariorum conſequentia,*

ut uigilare & dormire contraria ſunt: ſomnum ſequitur ſtertere, & uigilare, ſcribere, currere, aliaq́; actiones innumerabiles. Ita ſtertere & ſcribere erunt repugnãtia. Quanquam Ariſtoteles & eius interpres Alexander longe aliud ſentiunt. Volunt enim ea eſſe repugnãtia quæ nunquam cum re poſſunt cohærere. Verba Ariſtotelis ſubijcienda cenſui, quò res eſſet teſtatior. In 2. Topicorum libro ſcribit his uerbis, In ijs autem rebus, quarum alterutra ineſt neceſſario, ueluti in homine uel morbus ineſt, uel ualetudo: ſi de altero, magna nobis ad diſputandum copia ſuppetet in utranque partem, de altero quoque ſuppetet. Quod ad utranq; partem trahi poteſt. Si enim alterum conuenire doceamus, alterum non conuenire docebimus: & ſi unum non cõuenire docebimus, alterum demonſtrabimus conuenire. Quo hic locus nomine appellandus ſit, Alexander docet his uerbis, ἐκθέμενος τινὰς τόπους ἐξ ἀκολουθίας κατασκευαστικούς, μετὰ ταῦτα παραδίδωσι τόπον ἐκ μάχης κατασκευαστικόν τε καὶ ἀνασκευαστικόν, *id eſt, Expoſitis nonnullis locis ex conſecutione, qui ad confirmandum ualent: deinceps locum ex repugnantia tradit, qui & in confirmatione firmus eſt, & in reprehenſione. Nos igitur hoc in loco exponendo, Ariſtotelem & Alexandrum ſequemur. Rei autem aperiendæ cauſa hanc primam diuiſionem ponemus, ut dicamus alia eſſe conſentanea, alia diſsidentia & repugnantia. Conſentanea ea, quæ cum re neceſſario co-*

hærēt,quorum duo ſunt genera, aliud eorum quæ rem neceſſario antecedant,aliud eorum quæ rem conſequātur. Repugnantia ea,quæ cum re nunquam poſſunt cohærere,nec antecedendo,nec conſequendo.Conſentanea græcè σύμφωνα, & σύλογα dicuntur,antecedētia τὰ ἡγούμενα,conſequentia ἀκόλουθα & ἑπόμενα.Quanquam ἀκόλουθα & μαχόμενα Ariſtotelis ſententia inter ſe contraria uidentur. Neque enim locum anteceſsionis ullum ponit, & cum illum conſequentium expoſuit,deinceps repugnātia perſequitur. His ita poſitis,nunc de huius loci inuentione dicamus.Valet quidem hic locus & in confirmatione & in refutatione. In confirmatione propterea quòd cui antecedens aut conſequens conueniat, aut non conueniat, repugnans, ei conſequens, & id quod conſequentis eſt conſequens, aut repugnans conuenire oportet. Quæ hoc modo diſtinguere poſſumus, Si quod antecedens rei cuipiam conueniat,ei etiam id quod eius eſt conſequens conuenire: Si quod cōſequēs in rem aliquam cadat,in eam etiam cadere id quod eſt antecedens. Si duobus propoſitis repugnantibus, alterum rei conueniat,repugnat conuenire alterum. In refutatione autē hoc modo exprimi debent, Cui non conuenit antecedens,nec conſequens conuenire. Cui conſequens non conueniat,eidem non conuenire antecedens. Cui non conueniat unum repugnātium, eidem alterum repugnare conuenire. Nec uerò hæc ſolum capita ad hunc locum adhibētur,ſed hæc etiam, Si

antecedenti quid conuenit aut non conuenit, id eius conſequenti cõueniat, aut non conueniat neceſſe eſt. Si conſequenti alicuius rei quid conueniat, aut non conueniat, id antecedenti conuenire aut non conuenire oportere. Si quid in unum repugnantium cadat, id in reliquum non conuenire, aut contrà, ſi quid non cadat in unum, id cõuenire in alterum. Horum omnium exempla ponamus, ne præceptorum multitudine res uideatur obſcurior. Si quæratur, An iuſtitia ſit expetẽda? docebitur hoc modo, Ab antecedentibus, Si præmijs afficere bonos expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt: præmijs autem afficere bonos expetendum eſt: iuſtitia igitur eſt expetenda. Ex conſequentibus hoc modo, Si uirtus expetenda eſt, & iuſtitia eſt: Virtus autem eſt expetenda: Iuſtitia igitur eſt: In paucis autem ex conſequentibus ductum argumentum confirmando ualet. Ex repugnãtibus ſic, Non & afficere præmijs bonos expetendum eſt, & non eſt iuſtitia expetenda: Afficere autem præmijs bonos optandum eſt: Iuſtitia igitur expetenda eſt. Hæc argumenta fidẽ habent à poſterioribus capitibus: quòd ſi quid antecedenti et conſequenti cõueniat, idem conſequenti & antecedenti cõueniat neceſſe eſt. Hæc enim duo, præmijs afficere bonos, et iuſtitia, eiuſmodi ſunt, ut prius ſit poſterioris antecedẽs, et poſterius prioris conſequens. Afficere enim bonos præmijs pars eſt quædam iuſtitiæ. Aliorum etiam duorum virtus conſequens eſt iuſtitiæ, iuſtitia virtutis antecedens. Et

hæc duo pugnantia ſunt, præmijs afficere bonos expetendum eſt, Iuſtitia nō eſt expetēda. Atque hæc quidē à poſterioribus ut dixi, capitibus fidē petūt. Quæ autē ſequūtur, à prioribus. Sit hæc quæſtio poſita, Sit ne intēperantia habitus? cōfirmari ea poterit, primū ab antecedentibus hoc modo, Si intemperantia vitium eſt, intemperantia etiam habitus eſt: primū autem eſt: ſecundum igitur. Deinde à repugnātibus (nam à conſequentibus non poteſt) hoc modo, Non & intēperantia vitium eſt, & non eſt intemperantia habitus: primū autem eſt, ſecundum igitur. Eodem modo in refutatione doceri poteſt. Vt autem hæc argumenta facile inueniamus, propoſita quauis quæſtione, ſi ab antecedentibus velimus ducere, videndū erit, quid vel rē ſubiectam vel attributā antecedat: ſi à conſequētibus, quid ſequatur: ſi à repugnātibus, quid eis repugnet. Quo inuento, facile erit quod volumus concludere. Antecedunt quidem ſpecies genera in confirmando. De anteceßione enim & conſecutione in concludendo, non de rerum anteceßione & conſecutione hoc loco diſputamus. Quod hinc ſciri poteſt, quia cū genera naturæ ordine formis antiquiora ſint, tamen hoc loco ea ſunt formarum conſequentia. Genus etiam ac differentiā antecedit definitio, propterea quòd ex genere & differētia conſtat tanquam ex partibus. Iam ſpecies proprio cuius eſt ſpecies antecedit non ſolum conſecutione, ſed etiam naturæ ordine, Quanquam utrunque alterius eſt

conſequens. Differentiæ autem veterum ſententia ſolũ eſt antecedens: Proprium verò generis eſt antecedens & differẽtiæ. Nam definitionis tum eſt antecedens, tũ conſequens. Ac de his quæ antecedunt quãque rem in concludendo, dictũ eſt. De conſequentibus autem, hoc intelligendũ eſt, ea omnia quorũ alia antecedẽtia ſunt, eorum ipſa eſſe conſequentia. Itaque genus tum ſpeciei, tum definitionis, tum proprij conſequens eſt. Quoniam autem duplex eſt differentia, vna quæ genera in ſuas partes tribuit, altera quæ ſpeciem ipſam conficit, eas quidem differentias genus ſequitur, quæ ipſum diuidunt, eas autem quæ ſpecies efficiunt, antecedit. Nam ſi animal eſt, animata natura eſt, corporea eſt, natura eſt ſentiens. Contrà nõ ſi animata natura eſt, idcirco animal eſt: nec ſi corporea natura eſt, continuò animal eſt. Si autem natura eſt ſentiens, etiam animal eſt. Itaq; vtrunque horum alterius eſt conſequens. Itemque ſi animal eſt rationis particeps, aut eius expers, etiam animal ſit neceſſe eſt. Omnes enim formarum effectrices differentiæ, formarum vim obtinẽt. Species autem definitio & proprium eiuſmodi ſunt, vt aliorum alia & antecedentia ſint, & conſequentia. Sola autem accidentia per ſe nec antecedũt ſuperiora, nec ſequuntur, niſi ea quæ in certa forma, aut genere reperiuntur, nec tamen omnia eius generis, ſed ea demum, quorum alterutrum neceſſe eſt conuenire. Neque enim ſi quid album eſt, homo eſt: neque contrà, ſi quid homo, id albũ

eſt. quanquam in certis rebus id conſequi nihil prohibet, ſed in ijs demum quæ ſeparari non poſſunt, vt ſi Aethiops eſt, niger eſt: & ſi nix eſt, alba eſt: & ſi ignis eſt, calidus eſt. Quorum autem alterutrum conuenit neceſſario, eorum alterum eſt antecedens eius rei in qua ſolet ineſſe. Si quid enim ægrotat, aut valet: vigilat, aut dormit, id animal eſt. Repugnantiũ autem duo ſunt genera prima, vnum eorum, quorum vtrunque ait, vt dormire & vigilare, ſtare & moueri, ægrum eſſe & valere, & ſi qua ſunt generis eiuſdem. Atque hæc fere ſunt aduerſa vel priuantia, uel eorũ quæ cum aliquo conferuntur, vel eorum conſequentia. Alterum autem genus eſt eorum, quorum vnum ait, alterum negat, quod genus patet latiſsimè. Complectitur enim verba omnia, adiuncta negatione. Quod duobus modis fieri poteſt. Nam & eidẽ verbo quod ait, adiũgi poteſt, & non eidem, vt ambulare eundem, & nõ ambulare repugnat. Non eidem, vt virtutem expetendam eſſe, vitium non eſſe fugiendum repugnat. Itémque rectè accipere, & non rectè retinere: bona fide emere, & non bona fide poſsidere. Quanquam hæc duo poſteriora ad prius genus pertinent. Genus autẽ eorum quorum vnum ait, alterum negat, facile inueniri poteſt. Propoſitis enim duobus, quorum vnum alterius ſit conſequens, ſi conſequẽti negatio addatur, erũt repugnantia, velut currere & moueri ita ſunt affecta inter ſe, vt currere ſit antecedens, conſequens moueri.

Itaque adiuncta conſequenti negatione repugnabunt. Repugnat enim eundem currere, et non moueri. Si autem conſequentia efficiant in enunciationibus ea quæ ſubiecta vocantur, præpoſita antecedenti negatione, idem continget, ſi modo conſequens in totum dicatur vt, Non & omnis virtus habitus eſt, & iuſtitia non eſt. Repugnantia autem ea quorum vtrúque ait, vbi quærenda ſint paulò antè dixi. Sunt enim vel in aduerſis vt vigilare & dormire, valere & ægrotare: vel in ijs quæ cũ aliquo cõferũtur, ut rectè accipere, et inuitum reddere. In priuãtibus, ut ſtare & moueri, cæcũ eſſe, & deſpicere: vel in eorum conſequentibus, vel adiunctis potius, vt dormientium, ſtertere conſequens eſt: uigilantiũ, ſcribere, legere, et cæteræ actiones quæ in dormientibus reperiri nullo modo poſſunt. Ex quibus duplex oritur repugnantia. Nam & conſequentia illorum inter ſe pugnant, & conſequens vtriuſque cũ altero contrario. Non enim ſolũ ſtertere et legere repugnant, ſed legere etiam & dormire, & ſtertere atque vigilare. Hæc autem quoniam ſuapte natura ſecum pugnant, non requirunt negationem vt priora, ad efficiendam repugnantiã, quinetiam ſi adiungatur alterutri, omnem litem pugnámque dirimet. Itaque non modo hæc, Non & dies eſt, & nox non eſt, non repugnant, ſed inter ſe etiam conſentiunt. Quapropter ſine negatione ex ijs ducendũ argumentum eſt hoc modo, Non & dies eſt, & nox eſt: primum autem, non igi-

tur ſecundum. Alio etiam quodam genere tractari poteſt cum negatione, Si dies eſt, non eſt nox: eſt autem dies: nox igitur non eſt. Ac repugnantium quidem argumenta ab ijs quæ à conſequentibus & antecedentibus ſumuntur facile internoſci poſſunt: ea autem quæ ab antecedentibus ducuntur, difficiliter à conſequentiũ concluſionibus ſeparantur. Itaquè quoniam quemadmodum ipſa inueniri poſſent, & vbi, demonſtratum eſt: nunc ſequi videtur, vt de argumentorum diſsimilitudine diſſeram. Antecedentium quidem & conſequentium argumenta à dialecticis per cõnexa tractari ſolent: tumquè hoc differunt, quòd in antecedentium argumentis quod primum eſt in connexo, id primum ſumitur & conſequitur id quod annexũ eſt. in conſequẽtibus autẽ contrà quod ſecundũ eſt in annexo, ſumitur, & id quod primũ eſt conſequitur. Vt hæc argumentatio, Si afficere pœna improbos utile eſt, iuſtitia eſt utilis: Afficere autem improbos vtile eſt: Iuſtitia igitur vtilis eſt: hæc inquam argumentatio, ab antecedẽtibus ducitur, quoniam hoc totum, Affici pœna improbos vtile eſt, vt primũ eſt in connexo, ſic ſumitur. Eſt enim antecedens iuſtitiæ, quoniam eius quædã pars eſt. Quæ autem ſequitur, eſt à conſequentibus, Si iuſtitia eſt malum, virtus malum eſt: nulla eſt autem uirtus malum: iuſtitia igitur malum non eſt. Quod ut ita eſſe concedã, tamen non videò cur non hæc ſit ab antecedẽtibus argumentatio, Si omnis voluptas eſt bonum, venerea bo

num eſt: venerea autem bonũ non eſt. non omnis igitur voluptas eſt bonum. Et hæc à conſequentibus, Si virtute nemo abuti poteſt, iuſtitia nemo abutitur: virtute autem abuti nemo poteſt: iuſtitia igitur nemo abutitur. Et tamen in ſuperiore id quod poſterius eſt, & in poſteriore ſuperius ſumitur. Non igitur hæc ita diſcernuntur, ſed ſi id ſumitur quod antecedens eſt, vt concludatur conſequens, ab antecedentibus ducetur: ſin conſequens ſumatur vt antecedens concludatur, erit à conſequentibus. Hoc autem intelligendũ eſt, cum genera dixi conſequentia eſſe formarum, id verum eſſe, quãdo non vniuerſe in totumq; dicũtur. Nam ſi omnino dicantur, antecedentia ſunt. Si enim omnis virtus expetenda eſt, & iuſtitia eſt. Et ſi nulla virtus fugienda eſt, nec fortitudo. Atque hoc vnum genus eſt tractandorum argumentorum à conſequentibus. Aliud autem genus ſine connexis tractatur, vt eſt illud Stoicorũ, quod Cicero in quinto lib. quæſtionũ Tuſculanarum explicat his verbis, Etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum: quod autem expetendum, id approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumq́ue habendum. Ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt: bonum igitur omne eſt laudabile. Ex quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum, Atque hæc quidem à conſequentibus eſt, vt dixi, argumentatio: vitioſa autẽ eſt propterea quòd coaceruatis ſit quædã ratiocinatio, quæ

gradatim non ſumpto eo quod neceſſe eſt, eò quò vult peruenit. Nam cum id quæratur, Sitne quod ſit honeſtum, ſolum bonum? ſumendum fuit, omne quod laudabile eſt, id eſſe honeſtum. Vt ſic breuiter concluderetur, Quicquid eſt quod bonum ſit, id eſt laudabile: quod autem laudabile eſt, id omne honeſtũ eſt: quicquid igitur honeſtum eſt, id eſt ſolum bonum. Qua in concluſione ſumptio illa falſa, Quod laudabile eſt, id omne eſt honeſtum. Neque enim id quod honeſtum eſt eius eſt conſequens quod valet ad laudem, ſed contrà honeſti laudabile eſt conſequens, Omne enim quod honeſtum ſit, eſt laudabile. His igitur duobus modis conſequentium argumenta tractari poſſunt: nec conſequentium modo, ſed aliorum etiam locorum: quemadmodũ proximo libro docebimus. Ne autem conſequentia falſa pro ueris approbemus, cautio magna adhibẽda eſt. Duo enim ſunt genera conſequentium: unum eorũ quæ ſemper eueniunt, quæ hoc loco tractamus, quemadmodum ex eorum definitione perſpici poteſt: Alterũ eorum quæ non ſemper: quod genus ne nos fallat, prouidere debemus. Hoc modo ali antecedens eſt, & augeri conſequens. Neque enim qui alitur ſemper creſcit. Itaque vitioſa eſt hæc argumentatio, Si alitur animal, creſcit: alitur autem, creſcit igitur. In ſenectute enim homo alitur, nec creſcit, ſed decreſcit potius. Eodem in genere verſantur diſciplina & ſcientia, itemq; memoria & ſciẽtia. Neq; enim qui diſcit, ſimul etiã ac ſem-

per ſcit: nec qui ſcit, cōtinuò aut neceſſariò recordatur. Vt igitur et iā hæc vitemus, notāda ſunt nobis duo genera conſequentium, quæ paulò antè expoſui, quæque ita explicari etiam poſſunt, vt alia dicamus ſimul conſequi, alia poſterius. Veluti ſimul atq; ortus eſt homo, animal eſt, & rationis particeps: ſcientia autē poſterius ſequitur diſciplinā. Neque enim ſimulatque erudi tus eſt aliquis bonis artibus, ijs etiam eſt præditus. Quanquam ſi ea teneamus quæ de huius loci inuētione diximus, non magnopere hæc deſyderabimus. Hic autem locus in omnia quæſtionū genera conuenit. Generis enim quæſtio tractari poteſt, ut ſi quæratur, Sitne iuſtitia virtus? Ab antecedentibus confirmabitur hoc modo, Si afficere præmijs bene meritos virtus eſt, iuſtitia virtus eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Quod in cæteris etiam demonſtrari poteſt. In omnibus autem quæſtionibus, vel confirmandis uel refellendis, argumenta vel ex attributæ, vel ex ſubiectæ rei tum antecedentibus, tum conſequentibus, tum repugnantibus elici poſſe & iam dictum eſt, & ex ijs capitibus quæ initio huius loci poſui, intelligi licet. Alia enim argumenta ad ea quæ ex ſubiectæ rei, alia ad ea quæ ex attributæ rei antecedētibus aut alijs duobus ſumātur, accōmodata ſunt. Sed tamen exemplum unum ponam, qui res ſit illuſtrior. Sit poſita hæc quæſtio, Sitne omnis uirtus expetenda? ex ſubiectæ rei antecedente doceri poteſt hoc modo, Si omne bonum expetēdum eſt,

virtus etiam omnis expetenda eſt: primum autem eſt: ſecundum igitur. Ex rei autem quæ attribuitur antecedente, hoc modo, Si omnis virtus laudabilis eſt, omnis virtus expetenda eſt: Eſt autem virtus omnis laudabilis: Expetenda igitur eſt. Idem confirmari poteſt & conſequentium, & repugnantium locis. Quæ eadem ad refellendum quid adhiberi poſſunt. Hunc enim locum in vtrãque partẽ valere dixi. Itaque qui aliquid confirmare uolet, exẽpli cauſa à conſequentibus, is diligenter videre debet, quid rem vel ſubiectam vel attributam ſemper ſequatur, & ex eo quod vult concludere. Qui autem refellet, uidebit quid aut nõ conueniat omnino, aut non ſemper conueniat. Hoc enim ſumpto, id quod agitur refutabit: Quoniam autem cõfirmationis iam multa exempla poſui, vnum ponam refutationis. Ponatur hæc quæſtio, Sitne voluptas omnis in bonis, eam refutari licebit hoc modo, Si voluptas omnis eſt bonum, voluptas libidinoſorum eſt bonum: Non eſt autem libidinoſorum voluptas bonum: Non eſt igitur omnis in bonis voluptas.

Sequuntur duo loci inter ſe iuncti, quorum prior eſt rerum efficientium quæ cauſæ vocantur: poſterior rerum effectarũ, quæ effecta dicuntur, & effectus. Primum de cauſarum loco diſſeramus. Græcè ἀπὸ τοῦ αἰτίου, & ἀπὸ τῶν ποιητικῶν dicitur. Cauſa eſt, quæ vi ſua aliquid facit, aut adiumentum ad faciendũ aliquod affert. Cauſarum enim genera duo ſunt, vnũ

quod vi ſua aliquid efficit, vt ſol illuminat. Alterum quod vim efficiendi non habeat, ſed ſine quo res effici non poßit. Superius genus propriè cauſa efficiẽs appellatur: poſterius materia, ſiue cauſa materialis. Vtrunque genus rurſum in multas partes diſtributum eſt. Efficientium enim cauſarũ aliæ planè & certè efficiunt, nulla re adiuuante, vt ſol lucet, ignis incendit & vrit, virtus bonos eos in quibus eſt efficit, ſapientes ſapientia, temperantia temperãtes cæteræque virtutes, & vitia omnia. Aliæ ſunt quæ adiuuari volũt, vt virtus ſola non efficit beatum, ut Peripateticis placet, ſed corporis et fortunæ bona deſyderat: actiões uirtutum, ſiue recte facta non efficiunt ſola virtutes, ſed hominis etiam operam requirunt. Illæ αἴτια ἐνεργοῦντα καθ' ἀυτά, hæ συναίτια dicuntur. Earũ etiam quæ naturam efficiendi nõ habent, partim nihil omnino agunt, vt locus conſtitutus, tempus, materia, inſtrumenta, & quæ ſunt generis eiuſdem: partim per ſe adiumentum afferunt, & anteceßionem, vt aſpectus flagitio cauſam affert plerunque. hæ græcè συνεργὰ vocantur. His etiam alias partitiones adijcere poſſumus, quas Ciceronem ab Ariſtotele mutuatum eſſe magna ex parte in Topicorum commẽtarijs docui. Aliæ enim ſunt quæ ita neceſſario ſuum opus efficiunt, vt nulla in eo appetitio, nulla voluntas, nulla opinio intelligatur, vt omne interire quod ortum eſt. Aliæ autem aut voluntate efficiunt, vt homines ſtudent, curunt, ambu-

lant: aut perturbatione animi, ut beluæ impetum faciũt etiam in notos: vt homines qui ira aut aliqua alia animi perturbatione incitati, alijs nocent, aliós interficiunt: aut habitu, vt ſi quis facile & citò iraſcatur: aut natura, ut morbus in dies creſcit: aut arte, ut ſi quis bene diſſerat, aut bene dicat: aut caſu, vt ſi quis theſaurum fodiẽs inueniat. Eorum autem vnumquodque definitione aperiendum eſt. Quoniam voluntas eſt boni cũ ratione appetitio, eæ ſolæ cauſæ volũtate id quod ſub eas ſubiectum eſt, efficiunt, quæ aliquid cum ratione deſyderant: in quo genere primum deus eſt, deinde angeli, tum animi & homines. Perturbatione autẽ ea quid efficiunt, quæ ſuos habent motus & appetitus, nec rationem ſequuntur ducem. Quod duobus modis fieri poteſt, aut quòd rationis ſint omnino expertia, cuiuſmodi ſunt beluæ: aut quòd ſi ratione vtantur, eam tamen in agendo vel non conſulant, vel ſi conſulant, aut negligant, aut aſpernentur, quales homines ſunt. Etſi enim rationis ſunt participes, tamen ſæpe eam ducem in gerendis rebus non ſequuntur, ſed vel aſpernantur eã, vel negligunt, vel etiam in conſilium non adhibent. Habitu autem ea quid faciunt, quæ ob eã cauſam gerunt aliquid, quia id ſæpe fecerint. Habitum enim hic conſuetudinem appellari exiſtimo, vt qui ſæpe iraſcitur, quandam procliuitatem ad iram comparat, qua facile & cito iraſcitur: & qui ſæpe dicit aut diſputat, facilitatem quandam dicendi & diſputandi aſſequitur.

Natura verò ea quid facere dicuntur, in quibus cauſa eorũ quæ fiũt ſic certa, et definita eſt, vt vel ſemper vel plerunque eodem modo fiant: vt animalia omnia natura expetunt quæ prodeſſe poßint, fugiuntque contraria. Hoc autem conſuetudo à natura differt, quòd conſuetudo aduentitia eſt, natura innata & inſita. Ex quo intelligitur, ea quæ conſuetudine faciunt aliquid, propterea facere, quòd id ſæpe agendo aduentitium quid receperint: ea autẽ quæ natura quid faciant, quòd innatum hoc illis eſt, non aſſumptum. Cum autem conſuetudo naturam imitari dicitur, & altera natura vocatur, in eo vis agendi ſpectatur, quòd quemadmodũ natura eorum eſt, vt dixi, quæ aut ſemper, aut fere eueniunt, ſic conſuetudo. Arte autem ea quid perficiunt, quæ certis quibuſdam præceptis ad vnum finem ſpectantibus in faciendo vtuntur. Hoc enim inter eos qui conſuetudine, & eos qui arte quid efficiunt, intereſt, quod illi cauſam cur ita eueniat, neſciunt, hi ſciunt. Caſu autem ea quid facere dicuntur, quæ ea faciunt, quorum nec certa definitaque ac conſtans eſt cauſa, nec euentus ita certus ut vel ſemper, vel plerunq; videatur. Atque hæc quidem Ciceronis eſt partitio, ad quam illuſtrandam petitas ab Ariſtotele definitiones adhibẽdas cenſui. Has autem omnes cauſas rurſus ita diuidit, vt in alijs conſtantiam, id eſt ſtabilitatem ineſſe dicat, in alijs negẽt. In natura & in arte ineſſe dicit, in cæteris negat vllam eſſe. De natura id cõcedi po

teſt: propterea quòd quæ natura quid faciunt aut ſemper, aut fere id faciunt, vt ignis ſemper calorē affert, nix refrigerat, homo fere cū duabus manibus & decem digitis naſcitur, interdū cū pluribus, interdum cū paucioribus. De arte autem ambigi poteſt. Nam cum ea quæ arte quid faciunt, voluntate etiam & ratione faciant, & quæ cauſæ voluntate faciunt, in ijs, ut uult, conſtantia non inſit, efficitur, vt ijs in cauſis quæ arte quid efficiunt, non ſit cōſtantia. Hoc mihi reſpondendum videtur, naturā & artē propterea conſtātes eſſe cauſas, quòd certè & definitè, id eſt certa via ad finē ſuū ferè perueniant, quod nō fit in cæteris. Nā & natura certior eſt dux, & ars naturā adiuuare dicitur, vt ea quodāmodo videatur eſſe certior. Nec ſi volūtate faciunt ij quib. aliquid arte propoſitum eſt facere, propterea in arte inconſtantia eſt. Etſi enim illi voluntate quæ incerta dux eſt, faciunt, tamen præcepta præterea adhibent, quæ eos ad finē propoſitū ſine errore ducāt. Atque hoc modo occurrentibus nobis reſpondendum eſt. Multa autē contra ſuperiorē etiam diuiſionē dici poſſunt, quæ libēter dilueremus, niſi hoc alienū eſſet à noſtro inſtituto. Intelligēdum eſt autē, ſuperiores duas cauſarū diuiſiones, et duas reliquas, quæ deinceps à Cicerone ponuntur, magis oratores quàm dialecticos attingere. Illi enim ſpectare ſolent, neceſſitatène aliquid factum ſit, an voluntate: Dialectici non admodum. Hoc loco nonnulli illa quatuor cauſarum genera quæ

tradit Ariſtoteles in lib. 2. de natura, efficiētē, materiā, formā, & finem, vt neceſſaria explicant. Ego autem quoniā video veteres, ut Ariſtotelem, vt Ciceronem, & Quintilianum ſolum efficientiū genus perſecutos, hunc locū efficientiū cauſarum nomine appello, ſed ita vt materiā etiā in ijs numerandā exiſtimē. Eam enim Cicero in ijs quæ efficiēdi naturā non habēt numerat, ſed ſine qua res effici non poßit. Quod ſi ita eſt, forma etiam ac multo magis erit in hoc genere retinenda. Si enim materia ob eam cauſam ad hunc locum pertinet, quòd ſine ea res nō efficitur, formā etiā ei ſubijcere debemus, cū non ſolū ſine ea res cohærere non poßit, ſed ab ea etiā quodāmodo uideatur effici. A forma enim & ſpecie ſuam quæque res naturā vimque mutuatur. Quinetiam Cicero in prima Academic. efficientē eam nominat, his uerbis, De natura autē (id enim ſequebatur) ita dicebāt, vt eā diuiderent in res duas, vt altera eſſet efficiens, altera autē quaſi huic ſe præbens, eaque efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, vim eſſe cenſebant. In eo autē quod efficeretur, materiā quandam. Atq; hæc ille. Eſt autē cauſæ eius quæ materialis dicitur, duplex genus, vnum quod natura cōſtat, alterum quod arte. Natura, vt ea res quā materiam Cicero modo nominauit: arte, ut æs ſtatuæ materia dicitur. Forma etiā duplex eſt una quam natura: altera quā ars operi adhibet. Natura enim homini, exēpli cauſa, animū ingenerauit, & cæteris animantib. rebus autem nō ſen-

tientibus aliquid dedit inſtar animi, quod forma dicitur. Ars autẽ formam inducit, vt pictura lineamenta. Ea autẽ cauſa quæ finalis appellatur, à veteribus illa quidem repudiata eſt, ſed tamen argumenta ſuppeditare poteſt. Itaque nihil prohibet eã adhiberi, dũ modo ab ea vt à cauſa ad effectũ, argumenta, non elici intelligamus. Nã & Ariſtoteles et Cicero hoc cauſæ genus ad effectum pertinere voluerunt. Ariſtoteles quidem in primo de moribus libro beatam uitam virtute effici & parari dicit, & Cicero in quinta Tuſculana. Quoniam autẽ de cauſarũ generibus multa dicta ſunt, nũc de huius loci inuentione dicendũ eſt. Duo igitur argumentorũ genera ex eo duci licet. Alterũ ſi ex cauſa id quod ab ea efficitur, cõcludamus. Alterum ſi effectui aliquid ex eo cõuenire, aut non cõuenire cõcludamus, ꝙ cauſæ cõueniat aut nõ conueniat. Superius quidẽ genus, quibus in cauſis firmum ſit, Cicero in Topicis explicat, Quare cũ in diſputationẽ inciderit cauſa efficiẽs aliquid neceſſariò, ſine dubitatione licebit quod efficitur ab ea cauſa, concludere. Cũ autẽ erit talis cauſa, vt in ea nõ ſit efficiendi neceßitas, neceſſaria cõcluſio nõ ſequetur. De quo genere illud etiã Ariſtoteleum in. 2. lib. artis rhetoricæ intelligendũ eſt, Alius locus eſt ex cauſa, Si enim ſit cauſa, etiã effectus erit: et ſi abſit cauſa, etiam aberit effectus. Vt primũ enim cauſa eſt, id etiã eſt quod ab ea efficitur. Ex quib⁹ uerbis illud etiã perſpicitur, in vtranq; partem hunc locum ualere. Sed

quædã hic cauſarũ diſsimilitudo ſpectanda eſt. In cõfirmatione enim ſemper in ijs cauſis firmũ eſt argumẽtum, quæ aliquid neceſſariò efficiunt: in refutatione nõ item, ſed in ijs demũ quæ ſic aliquid ſolæ efficiunt, vt cauſa alia nulla idẽ ſeparatim efficere poſsit. Vt neceſſaria illa cõcluſio eſt, Si ignis eſt, calor eſt. Illa autem non eſt neceſſaria, Si ignis nõ eſt, calor non eſt. At illa ſequitur, Si ſol non eſt, nec dies eſt, quoniã ſic ſol diem ſolus efficit, vt præterea cauſa alia nulla efficiat. In virtutibus & vitijs vtroque modo idem licebit concludere. Vt ſi temperantia eſt, aliquis eſt temperatus, ſi non ſit, nullus eſt temperans. Atque hæc quidem de priore genere argumentorũ, quæ ſumũtur ab hoc loco. Poſterius autẽ genus eſt, cum ut dixi, non ex cauſa effectum concluditur, ſed ex eo aliquid effectui conuenire aut non conuenire efficitur, quòd eius cauſæ aut conueniat, aut non conueniat. Ariſtoteles quidem in ſecundo extremo Topicorum huius generis argumentorum locum communẽ (Maximam alij appellãt) tradit his verbis, Quorum effectorũ cauſæ ſunt in bonis, effecta etiã in bonis erũt. Hoc autem latiſsimè patet: pertinet enim ad expetẽdas res, et ad fugiẽdas, laudabiles et uituperãdas, aliaq́; innumerabilia quæ bonũ et malũ cõſequuntur. Vt ſi cauſa in bonis numeratur, id etiã quod ab ea efficitur, numerabitur in bonis. Si cauſa expetenda, et effectus. Si cauſa laudabilis, et effectus laudabilis erit. Vt ſi in laude eſt, et expetẽda eſt frugalitas, et li

beralitas. Quod etiã ualet in cõtrarijs,ut ſi luxuries uituperãda,& auaritia. Si cupiditates malæ,et uituperãdæ:odia etiam,ſeditiones & bella quæ ex ijs naſcuntur uituperãda ſunt. Ex alijs etiam idem concludi poteſt,ut ſi cauſa eſt naturalis,& effectus.ut ſi natura homines congregauit,eadem reſpublicas procreauit.Et ſi natura homines inter eos ſocietate quadam deuinxit, ab eadem iuſtitia profecta eſt . Eodem modo ſi cauſa cœpit eſſe, aut habuit principium, effectus etiam habuerit neceſſe eſt . Multa ſunt alia etiam attributa cauſæ cum effectis communia. Hæc autem uera ſunt non in ijs cauſis modò, quæ quid efficiunt nulla re adiuuante,ſed in ijs etiã quæ adiuuari uolũt,dummodo ſint principales. ut Peripateticorum ſententia cum ſola uirtus non efficiat beatum: ſed præterea corporis & externa commoda deſyderet, tamen quoniam principalis eſt beatæ uitæ cauſa uirtus,ſequitur ſi illa bona eſt,& expetenda,etiã beatam uitam eſſe in bonis,& expetendam. At non ſi diuitiæ ſunt in bonis, continuo etiam beata uita in bonis numerabitur, duntaxat ut ex cauſa effectus concludatur.Nam ſi concluſio illa ſequatur, ob eam cauſam ſequitur,quòd à maiore ducitur argumentum. In utranque autem partem hic locus,ut dixi, ualet, duntaxat in cauſis neceſſarijs. Hic autem locus ab eo qui eſt antecedentium differt,quòd hic aliquid efficienter antecedere oporteat,illic non oporteat.Itémque proximus locus qui eſt ab effectis, & is qui eſt conſequentium hoc dif-

ferunt, quòd hic aliquid efficienter ſequi debet, illic non debet. Diſtingui enim hi loci debent, ne ulla eorum ſequatur confuſio. Quod cum nonnulli non animaduerterent, in antecedentium, & conſequentium locis hos duos tractauerunt. Ita eorum ſententia hi non ſunt neceſſarij. Hic autem locus ſolum in accidentis quæſtionem incidit. Quod facile doceri poteſt. Propoſita generis quæſtione, ſi ex cauſa argumẽtum ad eam probandam uel refellendam ſumi poſſet, profectò ex attributæ rei aut ex ſubiectæ cauſa duceretur. Nulla autem cõcluſio ut utrunque concedamus, ſequitur. Nam ſi ex ſubiectæ rei cauſa ad eam probandam quæſtionem argumẽtum ſumatur, eius tota uis illa erit, ſi cauſæ genus ſit attributum, effectus etiam eſſe: ſin ad refellẽdam adhibeatur, in eo tota uis illius poſita erit, ſi attributũ cauſæ genus non ſit, non eſſe etiam effectus, quorum neutrum neceſſe eſt. Non enim ſi, exempli cauſa, ſol eſſentia eſt, idcirco eſſentia aut natura eſt eius lumen, aut calor: nec ſi (ut in eodem exemplo permaneam) ſol non eſt qualitas, propterea eius calor in eodem genere non eſt. Quare poſitis his duabus quæſtionibus, Sit'ne calor ſolis aut lumen eſſentia? Sit'ne calor ſolis aut lumen, qualitas? aut alijs eiuſdẽ generis facile perſpicietur hic locus in nullã generis quæſtionẽ incurrere. Quod idem de proprij definitioniſq; quæſtionibus eodẽ modo facile demonſtrari poteſt. Quòd ſi ita eſt, aut in quæſtionem nullam, aut in ſolam accidentis hic locus adhibetur. Eum autem in ac-

cidentis quæſtionibus incidere hinc ſciri poteſt, quòd eæ quæſtiones huius generis ſunt, ad quas probādas ea argumenta ſumuntur, quibus aliquid effectui ex eo conuenire docetur, quia cauſæ conueniat. ut ſi quæratur, Sit'ne ualetudo in bonis? ea accidentis eſt, ad eámq; cōfirmandam hoc argumentum ex cauſa ſumi poteſt, Si medicina in bonis eſt, & ualetudo eſt: uel hoc, Si apta eorum quatuor quibus conſtamus, compoſitio in bonis eſt, & ualetudo. Cum autem ex cauſa effectus concluditur, ut cum dicimus, ſi in homine eſt ſapientia, ſapiens eſt, dubium eſt cuius horum quatuor erunt hæ quæſtiones, ut ſi quæratur, Sit'ne dies? & cōfirmetur hoc modo, Si ſol lucet, dies eſt. Mihi quidem accidentis omnes eiuſmodi quæſtiones uidentur. Ac dubium non eſt quin hæc, Sit'ne homo ſapiens? & cæteræ eiuſdem generis, in hoc genere uerſentur. Illæ autem, An ſit dies? An ſit nox? & quæ ſunt eiuſmodi, ad idem genus pertinere ex hoc perſpici poteſt, quòd in ijs quæritur, non, an ſit nox aut dies omnino, ſed an aëri cōueniat. Eſt enim aëris dies accidens, cum ei conuenire & nō conuenire poßit, nullo interitu conſequente. Hoc autem genus argumētorū, quod ſupra priore loco ex cauſa ſumi dixi, ad generis, proprij, & definitionis quæſtiones accommodari non poſſe hinc intelligi licet, quòd ſi cauſa alicui conueniat aut non conueniat, non neceſſe ſit, eius effectum ut genus, propriū, & definitionem, conuenire, aut nō conuenire. Quoniam igitur hūc locum ad ſolam eam quæ

de accidente eſt, quæſtionẽ pertinere demonſtraui, nunc paucis aperire inſtitui, quot modis argumenta ex eo elicere poſſumus. Et quanquam hoc iam ſuprà aliqua ex parte confectum eſt, tamen id dicendum eſt planius. Poſita accidentis quæſtione, uidendum eſt, ex attributæ ne an ex ſubiectæ rei cauſa ea probare poßimus, aut refellere. Subiectæ quidem rei cauſa argumẽtum nobis ſuppeditabit, quoties illi capiti quod ſupra poſui, erit locus, Quarum rerum cauſæ ſunt in bonis, earum effecta in bonis erunt, id eſt quãdo attributum in rem ſubiectam cadere demonſtratur ex eo quòd in eius cauſam cadat. Ex attributæ autem rei cauſa ducere licebit, quoties attributum ex eo rei ſubiectæ conuenire, aut non conuenire concluditur, quod eidem illius cauſa conueniat, aut nõ conueniat. Vtriuſque generis exempla ſunt huiuſmodi, Superioris, ut ſi quæratur, Sitne uoluptas uenerea bonum, & expetẽda? Id à cauſa uoluptatis refelli poterit hoc modo, Si opinio præſentis boni quod ex uenere percipere homines dicuntur non eſt bonum, nec uoluptas illa bonum eſt. Poſterioris, ut ſi queratur, Sintne Germani robuſti? id probari licebit hoc modo, In Germanis uis quædam ineſt qua facile poſſunt alios in quam uelint partem mouere uel trahendo, uel pellendo, uel deprimendo, uel etiam attollendo: Sunt igitur Germani robuſti. Eſt etiam tertium quoddam genus argumentorum, quod à cauſa ducitur, cum ſimpliciter quia cauſa eſt, etiam effectus eſſe cõcluditur. ut ſi quæratur, Sitne

calor? cōcludi id poterit ſimpliciter ex cauſa hoc modo, Si ignis eſt, calor eſt. Ignis autē eſt: calor igitur. Sed inter hoc & ſuperiora intereſt, quòd hoc niſi in cauſis neceſſarijs, & quæ ſolæ nulla re adiuuante efficiunt id quod ſub eas ſubiectum eſt, non ualet, illa autem in alijs etiam ualent. Ac ego quidem hæc argumenta omnia à loco efficiētium cauſarū, ut dixi, cū Cicerone & Ariſtotele ſumi uolo: Multi autem à cauſarum loco, ut hūc locum cauſarū appellent. Itaque cauſam in quatuor genera diuidunt, & ex quoque genere argumenta quæ ducantur, tradunt, eo etiam, quā maximam uocant, ego caput, unde uim ſumant, expoſito loco. Cur hoc ſequerer, initio huius loci aliqua ex parte dixi, quò etiam addi poteſt præceptorū facilior quædam explicatio. Quid enim facilius eſt his præceptis? Si cauſa neceſſaria & quæ ſola aliquid efficit, ponatur, effectum etiam poni, Sublata eiuſmodi cauſa, tolli effectum. Si cauſa in bonis aut malis ducatur, effectū quoque numerari. Quinetiam hæc noſtra illorum præcepta complexu ſuo continent. Si enim tā ea quæ efficiens, quàm ea quæ formalis, quæ materialis, & quæ finalis appellatur, ſit aut abſit, effectus etiam & res quæ ad finem pertinent ſint aut non ſint neceſſe eſt, dū ſint in eo genere quod dixi. Quod de bonis & malis iudicandum eſt eodem modo. Adhuc de ijs cauſis dixi, quæ uim ad efficiēdum habent. Nunc pauca dicēda ſunt de ijs quæ uim habent interimendi, de ijs enim Ariſtoteles diſſerit. Earum autem totidem

ſunt, quot efficientium genera. Aliæ enim ſunt neceſſariæ, nec adiuuari uolunt, ut aqua ſola nulla re adiutrice ignem reſtinguit: aliæ adiuuari uolunt, ut frigus non ſatis per ſe ualet ad interimendum hominem, nec intemperantiæ actio una ad depellendam temperantiam, quæ diuturno uſu confirmata eſt. Eſt etiam genus cauſarum, quæ nihil omnino agunt in interimendo, ſed ſine quibus interitus non ſequeretur, ut gladij, ut locus. In his autem generibus argumenta multo aliter ac in ſuperioribus ualent. Neque enim ut illic, ſi cauſa in bonis eſt, cõtinuo in bonis erit effectus: ita hic ſi cauſa interimẽs in bonis ſit, propterea id quod interit in bonis eſt: ſed cõtrà, ſi cauſa in bonis eſt, erit res quæ euertitur in malis: & ſi cauſa malum eſt, bonũ erit id quod ab ea cauſa euertitur. Vt enim quæq; res optima eſt, ita eius interitus deterrimus, ex quo fit, ut cauſa eius interitus ſit in malis. Nam ſi optimè conſtituta reſp. eſt optima, deterrima ſit ea cauſa, quæ eam labefactauerit & euerterit neceſſe eſt. In hoc genere quæſtiones ſolæ accidentis exiſtunt, ut ſi quæratur, Sit ne natura ſiue eſſe in rerum natura bonum? doceri poteſt hoc modo, Dolor ex quo naturæ interitus ſequitur malum eſt: bonum igitur natura. Atque hoc quidem genus argumentorum illud concludit, Si bonum aut malum ſit aut non ſit cauſa euertens ſiue interimens, id quod euertatur eſſe, aut non eſſe in malis aut bonis. Valent enim in utranque partem. Alterum autem genus hinc duci poteſt, quo ex cauſa qua

habet uim interimendi, id quod interit ab ea, ſimpliciter concluditur. ut ſi in aquam ignis conijciatur, intereat ignis neceſſe eſt. Sed quoniam aqua conijci debet, ut ignis reſtinguatur, non ſimpliciter ſequitur concluſio, Si aqua eſt, ignis reſtinguitur. Itaque aptius erit exemplum illud Ciceronis in. 3. lib. de natura deorum, cuius uis in hac concluſione omnis poſita eſt, Si omne animal frigus & calorem, uoluptatem & dolorem ſentit, intereat neceſſe eſt. Hæc autem omne animal ſentit. Omne igitur animal neceſſe eſt interire. uel in hac, Nullum animal eſt ſine ſenſu frigoris & caloris, uoluptatis, & doloris. Nullum igitur animal eſt æternum.

Coniunctus eſt, ut dixi, huic cauſarum loco, ille qui à rebus effectis ducitur. Ut autem duo ſunt cauſarum genera multum diuerſa, unum quod rem efficit, alterum quod rem interimit: ſic duo ſunt genera eorum quæ efficiuntur ex illis. Sed propriè in illis effectus, in his interitus uocatur. Itaque ab Ariſtotele locus hic duplex ἐκ γινομένων, & φθορῶν, *id eſt ex effectus, & interitu appellatur. Horum autem eadem quæ cauſarum diuiſio eſt. Sunt enim quæ uoluntate efficiuntur, ſunt quæ perturbatione, itémq; alia quæ in cauſarum loco expoſita ſunt. quod fit etiam in rerum interitu. Interitus enim rerum alius ſine hominum uoluntate, ſine appetitione animi et opinione euenit, ut uniuerſitatis interitus: alij aut uoluntate, ut cum homo alterum dedita opera interimit, aut partem abſcindit: aut perturbatione, ut cū*

ira, aut cupiditate quis incitatus aut hominem, aut beluam interficit, aut aliquam partem amputat, aut domum aliámue rẽ aliquam euertit: aut habitu, ut ſi quis homines occidere, aut aliquam rem euertere aſſueuerit: aut natura, ut quæ ad ſummum perducta ſunt, & amplificata, natura decreſcunt, ueluti homines in ſenectute. in decretione enim eſt quidam interitus: aut arte, ut uitia quæ natura dedit, arte corriguntur, ut artis nomine diligentiam comprehendamus: aut caſu, ut ſi quis caſu corruat & perfringat quippiam. Hæc ſi quis planius uolet intelligere, ex cauſarum loco petat. Alia eſt etiam effectorum & interitus diuiſio. Vt enim quædam effecta neceſſaria ſunt, & quidã eſt interitus neceſſarius, id eſt qui ut primũ cauſa eſt ſequitur neceſſario, ut ſolis lumen, ut ignis calor, neceſſarij eorũ effectus ſunt, firmæ etiam corporis affectionis interitum morbus affert, & igni interitum aqua: ſic effectus eſt alius & interitus nõ neceſſarius, ueluti beata uita uirtutis eſt illa quidem effectus, ſed tamen non neceſſarius, præſertim Peripateticorum ſententia. Itémq; hominis interitus qui ex morbo ſequitur, nõ eſt neceſſarius: quandoquidẽ multi ex morbo conualeſcunt. Ex his autem totidem argumentorum genera quot ex cauſarum loco, elici poſſunt. Atque id fere fit conuerſione. Vt enim concluſionem neceſſariam ſequi dixi, cũ ex cauſa quæ neceſſario aliquid efficit, effectus concluditur: ſic contrà neceſſaria erit, cum ex effectu neceſſario cauſa concludetur, dum-

modo ab alia cauſa is non efficiatur effectus. Quemadmodum enim hæc argumentatio firma eſt, Si ſol lucet, dies eſt: ſic hæc, Si dies eſt, ſol lucet. Atque ut ſummatim dicam, tum hîc ualet argumentum, cum ab eo effectu progredimur, qui ſine cauſa ſua ſtare nullo modo poteſt. Sunt enim duo genera cauſarum, unum ſine quo non ſolum eſſe, ſed conſeruari etiam id quod ab ea efficitur, non poteſt. ut ſine ſolis lumine, dies eſſe nequit: alterum ſine quo ut eſſe effectus nequeat (ſiquidem nihil ſine cauſa poteſt eſſe) conſeruari certè ſine eo poteſt, quod genus patet latiſsimè. Fere enim effectus ſublata cauſa permanet, præſertim in naturis & eſſentijs. Pleræq; autem qualitates ſine cauſa præſertim principali conſeruari & permanere nequeunt, ut uirtutes, ut uitia. Homo enim in quo hæc & alia eiuſdē generis inſunt, princeps eorū cauſa eſt, nec ſine eo poſſunt aut eſſe aut aliquandiu permanere. quanquam hoc fit non qua ex parte homo uirtutum & uitiorum cauſa eſt, ſed qua in eo illorum ſedes eſt. Alterum genus argumētorum ex hoc loco ducitur, ſed aliter ab effectu, aliter ab interitu. Ab effectu enim ſi ſumatur, ex eo firmum erit, quòd ſi effectus in bonis aut malis ſit, etiā cauſa erit: ab interitu autem ex eo quòd ſi interitus ſit in malis aut bonis, cōtinuo malum bonúmue erit res ea, quæ interit. Ita in cauſis & effectis argumenti conuerſio eſt. Vt enim neceſſaria hæc concluſio eſt, Si diligentia quæ in diſcendo adhibetur, bonū eſt, doctrina & diſciplina eſt in bonis:

ſic hæc firma eſt contrà, Si doctrina bonum eſt, diligentia etiam quæ in docẽdo & diſcendo adhibetur, in bonis eſt. Eadem eſt ratio cauſarum quæ uim habent interimendi, & eorum quæ intereunt. Si enim exẽpli cauſa, morbus qui labefactat aut interimit naturam & uitam in malis eſt, in bonis erit uita atq; natura: uiciſſimq́; ſi natura & uita ſit bonum, morbus qui eam tollit, erit in malis. Huic loco Ariſtoteles eum adijcit, quem ab uſu rerum appellat, quem ab hoc Cicero non ſecernit. Exemplum enim hoc ponit in ſecundo libro de Oratore quii ad utrunque locum accommodari poteſt, Ex ijs autem, inquit, quæ ſunt orta de cauſis, Si ærarij copijs & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis utimur, uectigalibus ſeruiamus. Hoc in argumento hæc quæſtio accidentis latet, Sintne utilia uectigalia? eáq; probatur & ex effectu cauſæ, & ex uſu. Vectigalium enim tam effectus quàm uſus eſt, & ornamentum pacis & belli adiumentum. In oratione pro lege Manilia eodem fere argumẽto utitur, Etenim ſi uectigalia neruos eſſe reip. ſemper duximus, eum certè ordinem qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum rectè eſſe dicemus. Paulò infrà ex amiſſione & interitu cauſæ, effectus interitum cõcludit hoc modo, Etenim illud primũ parui refert, uos publicanis amiſſis, uectigalia poſtea uictoria recuperare. quanquam etiam ex uſu duci uideri poteſt. Vis enim eius argumenti omnis in hoc poſita eſt, Si non ſint qui uectigalia exerceant, uectigalia nulla

erunt : Publicani autem uectigalia exercent : ijs igitur amißis nulla erunt uectigalia. Quid autem locum uſus rei à ſuperiore differre uoluerit Ariſtoteles, ſi quis requirat, is ſic habeat, in hoc rei actionem, & officium ſpectari, in illo rem ſimplicem. Exemplũ eſt huiuſmodi, Si uti uirtute aut uſus uirtutis bonũ eſt, uirtus etiam bonum: uicißimq́; ſi uirtus bonum eſt, eius uſus bonum. Si agros colere bonum eſt, agri in bonis ſunt: & ſi agri in bonis ſunt, etiam agros colere bonum. Ita retro commeat hîc quoque argumentatio. Sed tamen ab uſu rei locus nomen habet, quòd ex rei uſu bono uel malo res ipſa talis concluditur. Non eſt autem neceſſe quæ quæſtionum genera in hunc locum adhibeantur, exponere. Eadem enim quæ in cauſarum loco, in hoc etiam exiſtunt. Itaque inde ea depromenda erunt, quæ ad hunc locũ pertinere uidebuntur. Poſtremus locus eſt comparationis. Eſt autem triplex, primus ἐκ τοῦ μᾶλλον, id eſt ex maiore, alter ἐκ τοῦ ἧττον, id eſt ex minore, tertius ἐκ τοῦ ὁμοίως ὑπάρχειν, id eſt ex pari nominatur. Quatuor autem argumentorum genera ex quoque horum elici poſſunt. quod facile ex ijs modis quibus res rebus attribuũtur perſpici licet. Nam aut res una duabus, aut duæ uni, aut duæ duabus attribui poſſunt in argumentatione. Quartum genus argumentorum eſt cũ duobus aut pluribus propoſitis, utrum melius ſit, aut quod optimum quæritur. Ego in hoc explicando loco eũ quem propoſui, ordinem perſequar. Atque ut de primo

dicam, ſcire oportet tum denique rem unam duabus in hoc loco attribui, cum utri magis an minus illa res conueniat, aut an illis duabus pari ratione conueniat quæritur. Locus is qui hîc ex maiore ſumitur, ſolum firmus eſt in refutatione: qui ex minore, ſolum in confirmatione: qui autem ex pari, in utrãq; partem ualet. Eorũ omniũ exempla ſunt huiuſmodi: Ex maiore, Si uirtus non eſt ſe ipſa contenta ad beatè uiuendũ, ne diuitiæ quidem ſunt. Virtus autem non eſt ſe ipſa contenta ad beatè uiuendũ: non igitur diuitiæ. Argumenti huius aliorũmq; eiuſdẽ generis fides ab illo capite petenda eſt, Si cui multo maiore ratione res aliqua conuenire poteſt, ei non conuenit, ne ei quidem conueniet cui minus uidetur poſſe conuenire. Atque hoc caput Ariſtotelis eſt. Illud autem Ciceronis, Quod in re maiore non ualet, non ualeat in minore. Ex minore, ut Cicero pro lege Manilia, Legati quòd erant appellati crudelius, Corinthum patres ueſtri totius Græciæ lumen extinctum eſſe uoluerũt: uos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi Rom. conſularem, uinculis ac uerberibus atq; omni ſupplicio excruciatum necauit? Item illud, Si diuitiæ expetendæ ſunt, uirtus quoque expetenda eſt. Cicero confirmationis huius loci hoc elementũ dedit, Quod in minore ualet, ualeat in maiore. Ariſtoteles autem hoc inuenit, Si cui minus eſt ueriſimile conuenire, aliquid conueniat, ei etiam conueniet, cui ueriſimilius. Ex pari autem in utranque, ut dixi, partem ualet. In confirmatione tale

exemplum eſt, Si fortitudo expetenda eſt, & temperantia. In refutatione huiuſmodi, Si cõſilio iuuare ciues non eſt laudabile, nec auxilio iuuare glorioſum eſt. Firmamentum huius loci apud Ciceronem tale eſt, Quod in re pari ualet, ualeat in hac quæ par eſt: aut ſi non ualet in illa, in hac non ualeat. hoc enim poſterius addendum eſt, propterea quòd Ariſtoteles utrunque in ſecũdo Topicorum libro explicauit his uerbis, Si una aliqua res duabus pari ratione conueniat, aut cõuenire uideatur, neque alteri conueniat, ne alteri quidem conueniet. quòd ſi uni conueniat, etiam alteri. Nunc dicendum eſt de ſecundo genere argumentorum, cum duæ res uni attribuuntur. In hoc duæ illæ res uni ſubiectæ attribuũtur. Ex maiore autem argumentum hîc quoq; ſolum habet reprehẽſionem firmam: ex minore ſolam probationem: ex pari utrãq;. Ex maiore hoc erit exemplum, Si in uoluptate non eſt uirtus, nec beata uita, id eſt ſi uoluptas non eſt uirtus, nec beata uita. Et ſi beata uita in uirtute nõ eſt, multo minus in uoluptate. Ad huius autem loci confirmationem hoc caput perſpicuum adhibetur, Si quæ res magis conuenire uidetur, non conueniat, nec quæ minus. Ex minore hoc modo, Si homo rerum futurarum ſenſum habet, & earum quæ adſunt. Huius loci illud firmamentum eſt, Si quæ res minus uidetur in alteram cadere, cadat, ea etiam cadet quæ magis cadere uidetur, Ex pari autem cum ducetur argumentum, fidem petere oportebit ab his capitibus: in

refutatione, Si duæ res eidem pari iure & ratione cõueniãt, & una non conueniat, ne altera quidem conueniet. In confirmatione, Quòd ſi una conueniat, etiam altera. Quod etiã alijs uerbis exprimere poſſumus, Si duo pari iure in una re ualeant, & unum non ualeat, ne alterum quidem ualere oportere. quòd ſi unum ualeat, alterum etiam ualeat oportet. Exempla erunt huiuſmodi, Si dolor in malis eſt, & fugiendus eſt. Si reſp. adminiſtranda eſt, & amanda. Si reip. conſulendum non eſt, nec ea gubernanda eſt. Si uoluptas non eſt in bonis, nec expetenda eſt. Tertium genus eſt, cum duæ res duabus attribuũtur. in quo eandem habent auctoritatem argumẽta, quam in ſuperioribus. Nam & ex maiore ducta ſolum in confirmatione ualent: & ex minore, in refutando: & ex pari in utroque. Hîc autem duæ res ſubiectæ ſunt, & duæ attributæ. Exempla erunt eiuſmodi, Ex maiore Cicero, Si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur. Si uir cõſtãs ſupplicio propoſito ad mẽdaciũ impelli non poteſt: uerbis ad iniuriã faciendã uir bonus & iuſtus nõ impelletur. Ex minore, Si mulieres nulla ui cogi poſſunt ut ea enũcient quæ ſi diuulgẽtur nihil periculi eſt: amici fideles & ueri ſemper ea tacebũt, quæ ad ſuorum caput pertinere arbitrabuntur. Ex pari in confirmatione, Si uoluptas malum eſt, & dolor bonum. Si furari licet, cur ſtuprum inferre dedecet? In refutatione, Si docere quæ ſcias non eſt turpe, nec ea quæ neſcias, diſcere flagitioſum. Si fortitudinis

non eſt pro patria in acie occumbere, nec temperantiæ animum à perturbationibus inuictum infractúmq; reddere. Primorum trium generum exempla poſui: nunc quid inter argumenta quæ ex his ducuntur locis interſit dicendum eſt. Cum ex maiore argumentum ſumitur, res maior in ſumptionibus ponitur, & res minor in concluſione. Cum autem ex minore, contrà minor antecedere debet, & maior ſequi. In argumẽtis uerò quæ ſunt ex pari, rerum earum quæ comparãtur, perſpicua eſſe debet æqualitas. Hæc facilia ſunt illa quidem, ſed tamen in eis magni interdum auctores falluntur & errant. Nam cum argumentum hoc, Si diuitiæ expetendæ ſunt, & gloria, ſit ex minore, tamen ſunt qui ipſum ex maiore elici dicant. Id uerò mihi placet, quod aiunt nõnulli, tum ex maiore duci argumentum, cùm res minor cum maiore: & contrà ex minore, cum res maior cum minore confertur. Nam uel id ad quod probandum aut refellendum, aliud ſumitur, dicendum eſt id utrobique eſſe quod alteri comparatur, uel id quod ſumitur. quod iſtorum quidem ratione uerum eſt, cùm argumento eo, quod ex maiore ducitur, id ad quod aliud ſumitur, id eſt minor res cum maiore: in eo autem quod eſt ex minore, id quod ſumitur, id eſt res maior, cum minore comparetur, cuius cauſam nullam afferunt. Mihi autem præterea (ſi de hac re ſententiam roger) uidetur dicendum id ſemper conferri quod quæritur. Quemadmodum enim ipſum illud definitur, notatur, diuiditúrq;

in ſuas partes, ſic comparatur. Ita cum ex maiore argumentum ſumitur, rei maiori minor: cum ex minore, res maior comparatur minori. Quanquam autem ſuperiora tria argumentorum genera hunc comparationis locum ſuppeditare dixi, tamen in his ſimpliciter aliquid, non cõparatè quæritur. Simplices enim ſunt quæſtiones & diſputationes omnes eæ in quas incidunt. Nam & hæc, Sit ne iuſtitia utilis reip. ſimplex eſt quæſtio, & ad eã confirmandam hæc ratio afferri poteſt, quæ ex minore ducitur, Si diuitiæ reip. utiles ſunt, profectò eidem iuſtitia eſt utilis. Quod de cæteris iudicãdum eſt eodem modo. Quapropter illud quidem perſpicuum eſt, eos adhuc locos tractatos eſſe à nobis, qui ad ſimplices quæſtiones accommodati ſint. Deinceps ij explicandi ſunt, qui ad eas quæſtiones referuntur, in quibus aliquid comparatè quæritur. Atque hoc quartum eſt argumentorum genus, quod ex comparationis loco ſumi dixi. Intelligendum eſt autem, hoc genus quæſtionis ex ſimplici ortum eſſe. Nam cum philoſophi intelligerent, exempli cauſa, & iuſtitiam & fortitudinem eſſe expetendam, tum longius progredi inſtituerũt, cœperúntq; quærere, utra earum melior eſſet, & utra alteri anteponenda. Huius quidem loci & uſus plurimus eſt, à nemine adhuc niſi ab Ariſtotele ſatis explicatus. Ego autẽ quæ partim ab illo, partim per me longo uſu & diuturna meditatione didici, non alienum putaui tradere. Hoc igitur primum ſcire oportet omnes fere locos ſuperiores, quos

in diſputationem incidere docui, cum aliquid ſimpliciter quæreretur, in hanc etiam quæſtionem qua aliquid comparatè quæritur, poſſe accommodari. Sed apti ſunt ij maximè, qui à definitione, ab enumeratione partium, à coniugatis, à cõtrarijs, à cauſa efficiēte & interimente, ab effectis & interitu, à conſequentibuſque ſumuntur. Quorum omniũ pauca exempla ponam. Ac primum definitionis. A definitione quidem hic ita licebit argumẽtum ducere, ſi eius rei quæ eo nomine ſignificatur quod comparatiuum & ſuperlatiuum appellant grãmatici, definitionẽ potiùs vni quod volemus quàm alteri conuenire docebimus. Cui enim veriùs definitio conuenit, id magis ſit tale neceſſe eſt, ut ſi exẽpli cauſa, hæc quæſtio ponatur, Vtra melior ſit virtus, an voluptas, definiendum erit bonum, Bonum autem dicitur primum id quod per ſe expetendum eſt: deinde id quod propter aliud expetitur: tum id quod omnia expetunt vel quæ ſenſu, uel quæ mẽte ſunt prædita, quæ virtuti magis quàm voluptati conuenit definitio. Idem etiam doceri poterit rerum ſubiectarũ definitionibus. Sæpe enim res ſingulis uerbis declaratæ, ut quales ſint intelligi non poteſt, ſic duabus reb. quæ inter ſe conferuntur vtri magis attributum conueniat, ſciri vix interdum poteſt, niſi definitionibus explicentur. Quod vbi factum erit, tum ſi doceamus attributũ potiùs definitioni eius rei quã ſequimur, conuenire, quàm alterius, id etiã effecerimus ipſi rei potius quã tuemur,

quàm ei quã aduerſarij, conuenire. Cuius enim rei definitioni attributũ potiùs conuenit, ei etiam potiùs quàm alteri idem conueniat neceſſe eſt. Duobus ergo modis eam quæſtionem qua aliquid comparatè quæritur, definitione probabimus, uel etiam (nam in vtranque partem hic quoque valet definitio) refellemus, tum definienda re quam comparatiuum aut ſuperlatiuũ declarat: tũ ijs rebus quæ ſubiectæ ſunt, definiẽdis. Superioris quidem exemplum poſui, poſterioris autem erit eiuſmodi, Si fortitudo eſt virtus quæ homines ab omni metu liberos in periculis bellicis vt recta ratio præſcribit, reddit: & iuſtitia virtus eſt quæ ſemper ſuũ cuiq; tribuit: hoc autem quàm illud magis expetendum eſt, certè iuſtitia fortitudini eſt anteponenda. Ab enumeratione etiam partium illis duobus modis argumenta ſumere licebit. Ab eius rei quæ attributò ſignificatur, hoc modo, Si tria genera bonorum ſunt, animi, corporis, & fortunæ, quorum animi bona multo præſtant: virtus autẽ in animi bonis numeratur, virtus melior ſit diuitijs, melior corporis pulchritudine neceſſe eſt. Idem licebit concludere à rerum quarum cauſa quæ bona ſunt expetuntur, enumeratione. Sed hoc patet argumenti genus, quàm illud latiùs. Nam cum triũ rerũ cauſa quæ bona ſunt expetantur, vt honeſtatis ſeu dignitatis, vtilitatis, & voluptatis: non ſolum aliud alio melius eſſe ex eo cõcludemus, quòd aut honeſtius, aut iucundius, aut etiam vtilius ſit, ſed ex eo etiam quòd

hæc omnia hoc complectatur, cum illud unum aut alterum, aut hoc duo, illud vnum tantum contineat, vt virtus ipſa non ſolum dignitatē affert hominibus, ſed etiam delectationem, & veram utilitatē: diuitiæ autē per ſe nō afferunt dignitatem. Si autem duobus malis propoſitis, utrum grauius ſit quæratur, ab horū etiam trium quorū cauſa omnia expeti ſolere dixi, enumeratiōe cōcludi licebit. Quod enim hæc omnia impedit, aut plura, eo deterius eſt, quod totidē nō impedit. Idē quoque effici poteſt ab earum rerum enumeratione quarū cauſa aliquid fugimus. ut turpitudinis, detrimenti, et moleſtiæ. A rerum etiam quæ declinantur enumeratione duci argumentum licebit ad id efficiendū, vt res omnes quæ fugiendæ ſint, vel turpes eſſe, vel inutiles, vel moleſtas: ex qua enumeratione id concludemus quod paulò antè dixi. Ab enumeratione autem partiū rerum ſubiectarum elici argumentum hoc loco poteſt: vt ſi quæratur, Sitne amicitia diuitijs anteponenda? amicitiæ genera exponenda ſunt, vt dicamus aliam honeſtate, aliam vtilitate, aliam voluptatibus dirigi, in quorum cum in vtilitate ſola conſiſtant diuitiæ, amicitiam concludemus eis eſſe anteponēdam. Quod etiam ex earum rerum enumeratione, quarum cauſa amicitiæ expetuntur concludere licebit, cuius cōcluſionis forma eadē erit, quæ ſuperioris. Atque his tot modis ab enumeratione partium duobus propoſitis vtrum melius ſit, poterimus concludere. A coniugatis autē vno

tantum modo ducemus argumentum. A rerum enim quæ inter ſe comparātur coniugatis tātum aliquid melius, aut non melius altero argumentum poſſumus ſumere, vt ſi quæratur, Sitne iuſtitia fortitudini anteponenda? id concludere poterimus hoc modo, Si iuſte facere præſtat, quàm fortiter, iuſtitia fortitudini anteponenda eſt. Eodem modo ex contrarijs ſolum rerū quæ conferuntur, firmum eſt argumentum, vt ſi quæratur, Sitne iuſtitia fortitudini anteponenda? id confirmari licebit hoc modo, Si iniuſtitia magis declinād a eſt quàm audacia aut ignauia, iuſtitia fortitudini anteponenda eſt. Huius argumenti caput eſt, Cuius contrarium deterius, id melius eſt. Quod etiam contrà valet. Cuius enim contrarium leuius eſt, id grauius. Sed ſuperiori vna in re occurritur. Nam cum odiſſe amicum deterius ſit quàm odiſſe inimicum, tamē amare inimicum melius eſt quàm charum amicum habere. Eadem eſt cauſæ efficientis, & eius quod ab ea efficitur ratio. A cauſa enim efficiente rerum quæ comparantur, duci debet argumentū. Sic Cicero in primo de officijs extremo libro confirmat vitam eam quæ in actione conſiſtit, ei quæ contemplatione cernitur, eſſe anteponendā, Ob eam etiam cauſam eloqui copioſè, modo prudēter, melius eſt, quàm acutiſſimè ſine eloquentia cogitare, quòd cogitatio in ſeipſa vertitur, eloquentia verò complectitur eos quibúſcum communitate iuncti ſumus. Huius enim argumenti hæc vis eſt, Si cogitatio, id eſt

vita ea quæ in contemplatione poſita eſt, poſtponenda eſt eloquentiæ, eloqui copioſè, modo prudẽter, melius eſt, quàm acutiſsimè ſine eloquentia cogitare. Cogitatio autem eloquentiæ poſtponenda eſt, quandoquidẽ in ſeipſa cogitatio uertitur, id eſt ſibi tantũ prodeſt: eloquentia verò complectitur eos quibúscum communitate iuncti ſumus. Eloqui igitur copioſè, modo prudenter, melius eſt, quàm acutiſsimè ſine eloquentia cogitare. Non hic diſputo, an concluſio ſequatur, quoniã de vtraque parte quæſtio eſt: ſed ſolum exemplũ huius loci affero. Cogitare enim effectus eſt eius vitæ quæ cognitione & contemplatione cernitur: ſicuti eloqui effectus eloquentiæ. Atque vt vno verbo multa complectar, omnium virtutũ, artium, ſcientiarumq́; munera & officia, in earum effectis habentur. Exemplum erit huiuſmodi, Si iuſtitia melior eſt quàm fortitudo, iuſtè etiã quid facere præſtat, quàm agere fortiter: primum autem eſt: ſecundum igitur. Huius argumenti caput & firmamentũ eſt, Cuius cauſa melior eſt, id etiam melius eſt. In cauſis autem neceſſarijs id intelligi debet, quemadmodum et illud, Cuius cauſa eſt deterior, id deterius: & cuius cauſa minus expetẽda eſt, & id minus expetendum. Ex effectis idem concludere poſſumus. Quarum enim rerum effectus meliores ſunt, eæ quoque meliores. Quod contrà etiam valet. Exemplum erit huiuſmodi, Si melius eſt gubernare rẽp. quàm familiam, ciuilis ſcientia domeſticæ diſcipli-

næ anteponenda eſt. Ab interitu contrà valet argumentum. Quarum enim rerũ interitus magis declinandi ſunt, eæ ſunt anteponẽdæ. Nam vt in eodem exemplo permaneam, Si reip. interitus magis vitandus eſt quàm familiæ, reſp. familiæ anteponenda eſt. Conſequentium locus reliquus eſt. Ex conſequentibus autẽ rerum quæ comparantur, argumentũ duci debet. Duobus propoſitis vtro propagãtur maiora bona, id melius, & vtro maiora mala, id deterius, & quo minora mala id eligendũ eſt. Cicero primò de officijs libro hoc ferè loco uno docet prudentiam vrbanam non eſſe poſtponendam bellicæ fortitudini, Nec plus, inquit, Aphricanus ſingularis & vir & imperator in excidenda Numantia reip. profuit, quàm eodem tempore P. Naſica priuatus cũ Tib. Gracchũ interemit. Atq; ſunt hi loci qui in eam quæſtionẽ qua cõparatè aliquid quæritur, in accidentis quæſtionibus conuenient maximè. Exemplorum autem copiam tantam non ſum hic perſecutus, quantam in ſimplici quæſtione, quòd & ſuperuacaneum hoc fuiſſet, nec ſatietate caruiſſet. Hoc verò intelligendum eſt, alios etiam locos in eandem quæſtionem adhiberi, qui nec nomine, nec re ferè cum ijs qui ſimplicibus accõmodati ſunt, congruãt. Omnes Cicero in quatuor partes diſtribuit, in numerũ, ſpeciẽ, vim, et ad aliquas res affectionẽ. Vnicuiq; autẽ horũ quatuor communiũ locorũ plures partes ſubijcit, quas quoniam breuiter perſtrinxit, ego pluribus explicabo.

Numero comparari dicit aliqua, cum plura paucioribus, aut contrà, comparantur. Ei ſubijcit ea quæ tẽpore comparantur, quod non eſt verum omnino, niſi Ariſtotelis ſententia tempus numerum eſſe dicamus, vt ad dierum annorumque multitudinem tempus faciamus pertinere. Huius loci has partes enumerat, plura bona paucioribus bonis anteponenda ſunt, pauciora mala malis pluribus, diuturniora bona breuioribus, longè & latè peruagata anguſtis, ea etiã ex quibus plura bona propagentur, quæque plures imitentur & faciant. His autem locis nihil effici poteſt, niſi qui eorum ſit modus intelligatur. Neque enim ille primus, Plura bona paucioribus bonis anteponenda eſſe, neceſſariam concluſionem ſemper efficit, ſed tum denique cum aut in paucioribus illa plura bona incluſa nõ ſunt: aut plura eadem ſunt eiuſdem generis, quod excellat: vel ſic mixta, vt pauciora illa, uel eiuſdem generis, uel mixta ab eis lõge multumq; ſuperentur. Vt ſi quæratur, An diuitiæ, honores, & amicitia, beatæ vitæ, & fortitudini ſint anteponenda? non eſt dubium, quin hæc pauciora illis pluribus præſtent. Eadem eſt ſecundi huius ratio, pauciora mala pluribus malis anteponenda eſſe. Eodemque modo cæteri explicandi intelligẽdiq; ſunt, vt ex ijs neceſſaria ſequatur concluſio. His autem ita conſtitutis, & explicatis, facile intelligi poteſt, quibus in cauſis & quæſtionibus horum locorum vſus ſit. Nam primus hic, Plura bona paucioribus anteponi,

itemque ille, Pauciora mala, malis pluribus, adhiberi debent in has & ſimiles quæſtiones, Sitne valetudo, gloria & iuſtitia, gloriæ & iuſtitiæ anteponendæ? Sitne pulchritudo corporis, uires, et libertas, pernicitate et proceritate meliores? An exiliũ et bonorum amiſſio, egeſtati, vinculis, & eculeo anteponenda ſint? An eculeus, & carcer, dedecori, exitio, et morti? Argumentum autem ducetur hoc modo, Si pulchritudo corporis, vires, libertas tria bona ſunt, & pernicitas atq; proceritas tantum duo, illa his anteponenda ſunt. Primum autem eſt: ſecundum igitur. Tum ad propoſitionem cõfirmandã, locus ipſe ſumẽdus erit, Plura bona anteponenda eſſe paucioribus, addita ea quam expoſui, explicatione. Aliter enim firmũ non erit argumentum. Atque hoc quidem genus loci ad eum quem paulò antè explicaui definitionis locum, reuocandum eſt. Si quis enim loco allato non concedat, boni definitione cogendus erit. Quibus enim magis boni definitio conuenit, ea ſunt habenda meliora. Neque enim ob aliam cauſam plura bona paucioribus bonis anteponenda ſunt, niſi quòd in ea coniuncta ueriùs bonorũ definitio valet. Similis eſt ratio illius extremi loci eorum quos à Cicerone ſumptos tractamus, Et quod plures imitentur & faciant. Bonum enim id dicitur vno modo, quod omnes expetunt, cuius hoc cõſequens eſt, Plures enim habentur ferè pro omnibus. Sed hoc ad doctos & bonos pro re quæ tractabitur, referri debet.

Neq; enim ſi plures expetant diuitias, ipſique ſibi principes ad imitandum proponant, idcirco diuitiis virtus eſt anteponenda. Ille autem tertius, Diuturniora bona breuioribus, ad eum locũ reuocari debet, quem ab uſu ſupra nominaui. Cuius enim uſus diuturnior eſt, id melius. Vt uirtus ſcientia et arte melior eſt hoc ipſo, quòd diuturnior: quemadmodum Ariſtoteles primo de moribus libro docet. Eodem modo diuitiæ affectæ ſunt ad virtutem, artes omnes ad valetudinem aliaque innumerabilia. Tractabitur autem hoc modo, Si virtutis vſus diuturnior eſt, quàm diuitiarum, virtus diuitijs melior eſt. Virtutis autem vſus diuturnior eſt. Nam quò virtutem ſæpius, & in plures excolas, eo maior eſt: diuitiæ autem quò in plures effundantur, minores: uirtus igitur diuitijs anteponẽda eſt. De ſtabilitate quã Ariſtoteles addit, idem confirmari licet. Cicero in primo de officijs diuturnitate & ſtabilitate confirmat res vrbanas maiores bellicis, propter earũ vſum permanentiorem, Quanuis enim Themiſtocles iure laudetur & ſit eius nomen quàm Solonis illuſtrius, citeturque Salamina clariſſimæ teſtis victoriæ quæ anteponatur conſilio Solonis ei quo primum conſtituit Ariopagitas: non minus tamen præclarum hoc quàm illud iudicandũ eſt. Illud enim ſemper profuit, hoc ſemper proderit ciuitati, hoc conſilio leges Athenienſiũ, hoc maiorum inſtituta ſeruantur. Ille quoque locus, Longè et latè peruagata anguſtis anteponenda, boni definitione

continetur. Superior quidem locus ad tempus, hic autem ad quantitatem pertinet. Atque his etiam verbis exprimi ſolet, Quo quodque bonũ communius, eò melius. Eius autem tractatio eſt talis, Si iuſtitia totum genus hominum complectitur, fortitudo autem ad paucos pertinet, iuſtitia fortitudini anteponenda eſt. Amicitiam Cicero diuitijs, opibus, honoribus, valetudiniq; præponit, q, & maior eius uſus ſit, et latius pateat, et ſtabilis ſit ac diuturna, Amicitia plurimas res cõtinet, quocunque te uerteris præſto eſt, nullo loco excluditur, nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt. Itaque non aqua, non igni, non aere (vt aiunt) pluribus locis vtimur quàm amicitia. Atque hæc de ijs quæ numero comparantur. Sequuntur ea quæ ſpecie. Specie autem comparantur ea quæ ex contraria parte genera bonorum diuidunt. Bona enim alia propter ſe expetuntur, alia propter aliud: quædam ſunt innata, alia aſſumpta: alia ſunt integra, alia contaminata: alia ſunt iocunda, alia minus iocunda: multisque alijs modis bona diuiduntur in ſuas partes. De quibus pauca dicẽda ſunt. Quæ propter ſe expetuntur ijs quæ propter aliud, anteponenda ſunt, vt virtus diuitijs, et omnino honeſta ipſis vtilibus. Ad definitionem boni hic tandẽ locus reuocandus eſt. Bonũ enim id eſt vno modo, quod propter ſe expetitur. Hic magnam argumentorum copiã rei ſubiectæ ac propoſitæ ſuppeditabit definitio, vt ſi definiantur, quæ propter ſe expetantur. Nam cum id

propter ſe expetatur, quod vi ſua, etiã ſi nihil inde utilitatis redundaret, peteretur, nõ eſt id quidem dubium, quin eo etiam definito quod propter aliud expetitur, multo maior vis illorum facile appareat. Inſita verò aduentitijs anteponũtur, vt ars & doctrina quæ ſunt noſtro marte & labore comparatæ, ijſdem ſi aliorum opera comparẽtur. Huius cauſam affert Ariſtoteles, quòd plus laboris indigeant. Innata autem aſſumptis alia quadam ratione anteponuntur, quòd difficilius amittuntur. Itaque quemadmodum ille eo reuocandus eſt, vt quæ maiore labore conſtant, ea meliora eſſe, ita hic eo, vt quæ difficilius amittuntur, ijs quæ facilius, præſtare doceantur. Quanquam & hæc ratio ſuperioris loci afferri poteſt, vt ea inſita vocemus, quæ in nobis ſunt: aduentitia, quæ poßidentur. Itaque Cicero paradoxo VI. hac ratione diuitijs virtutẽ dicit anteponendam. Etenim ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata & areas quaſdã magno æſtimant, quòd ei generi poſſeßionũ minime quaſi noceri poteſt, quanti æſtimanda eſt uirtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt vnquam, neque naufragio, neque incendio amittitur, nec tempeſtatũ, nec temporum permutatione mutatur. Quanquã hoc exemplum ad locum aliũ paulò poſt tractatum pertinet. Integra autẽ contaminatis meliora ſunt, quòd in ſuo quidque genere manens melius eſt, q̃ ſi in aliud degeneret, aut à ſuo deflectat. Itaq; hæc in rebus eiuſdem generis ſpectanda ſunt. Vt integri oculi & ualen

tes, iiſdem labefactatis & corruptis anteponātur, ut aqua & aer ſalubris peſtilenti, aliaque eiuſdē generis. Hoc argumento tēperantia continentiæ anteponitur. Iocunda quoq; minus iocundis anteponenda ſunt: idq; fit propterea quòd omnia uoluptatē & delectationem perſequuntur, & oblectationis cauſa expetunt. In his autem & aliis pleriſq; locis cætera paria eſſe debent. Non enim dubiū eſt quin aliquid in quo minus ſit voluptatis quàm in alio, alia ex parte anteponi oporteat, ut in rebus bellicis minus eſt oblectationis, quàm in paranda & amplificāda re familiari, et tamen militaris diſciplina domeſtica anteponitur. Honeſta verò ipſis vtilibus anteponenda eſſe inter doctos & ſapiētes cōſtat, quos dignitas cōmouet maximè: pleriſq; autē diuitiis & opibus hæc cōcedere uidētur oportere. Sed hoc loco non quid imperita multitudo ſentiat, ſed quid docti, attēdendū eſt: honeſtatis autē et utilitatis definitionibus id facilè docebitur. Procliuia etiā laborioſis præponderāt, et cōtrà laborioſa procliuibus, ſed alia atq; alia ratione & ſentētia. Nā illud ſuperius quod eſt Ciceronis, non omnino verū eſt, ſed in rebus diuerſi generis, ut uirtus eſt hoc modo diuitiis anteponēda, quòd facilius ſit uirtutē ſi opera ei detur, adipiſci, quā parare diuitias, cū ſemper in nobis ſit, ut eā habeamus, illas nō ſemper. Quarum enim rerū in nobis cauſæ ſunt, eas facilius habere & nāciſci poſſumus, quàm eas quarū cauſas in nobis non habemus. Eodem modo artes &

ſcientiæ iiſdẽ anteponuntur. Poſterius autẽ Ariſtotelis eſt,idq́; confirmat hac ratione, quòd ea chariora ſunt nobis quæ non eſt facile parare. Virtus in hoc genere erit, & diuitiæ,ſi virtutẽ in medio conſiſtere definiamus,quod aſſequi ſit difficillimũ. Neceſſaria quoque non neceſſariis præponderãt. Cũ hoc loco dico prӕponderare neceſſaria non neceſſariis,bonitatẽ nõ cõiungo. Neq; enim ſi quid magis neceſſariũ eſt, continuò etiam eſt melius. vt viuere neceſſarium eſt,bene viuere non neceſſarium,cùm bene viuere melius ſit,quàm omnino viuere. Itemque videre,& audire, magis neceſſarium eſt,quàm integrè & acriter cernere, et facilè audire,quorũ hæc ſunt quàm illa meliora. Quòd ſi quis obiiciat, non neceſſaria contrà neceſſariis anteponenda eſſe hoc ipſo quòd meliora, id non ſemper verum eſt. Melior enim eſt dei vita, quàm hominum: & tamen non eſt illa huic ab homine quidem anteponẽda. Quicquid enim anteponitur, id in poteſtate ſit eius qui optat, neceſſe eſt. Nec ſi vitam eã quæ actione cernitur Cicero extremo libro primo de officiis anteponendam eſſe confirmat,quòd illa ſit magis neceſſaria, idcirco melior eſt. Hoc apud Ciceronem ſequitur, Sua alienis.ſ.anteponẽda: apud Ariſtotelem autẽ pro alienis,cõmunibus ponitur. vtrunque verum eſt. Virtus priore modo diuitiis præponitur. Nam cum ſuum cuiuſque in cuiuſq; ſit poteſtate: & virtus in hominis ſit poteſtate,diuitiæ in fortunæ temeritate,ſit ut virtus di-

uitijs præponderet. Itaque hoc argumento in libr. de Amicitia Cicero confirmat ſummũ bonum in diuitijs non eſſe ponendum: Diuitias alij præponunt, bonã alij valetudinẽ, alij potentiã, alij honores, multi etiã voluptates. Beluarũ hoc quidem extremũ eſt, illa autẽ ſuperiora caduca & incerta, poſita nõ tam in noſtris cõſilijs, quàm in fortunæ temeritate. Quod autẽ ſequitur apud Ciceronẽ, Rara uulgarib⁹, ſcilicet anteponẽda, id ad poſſeſsionẽ modò referendum eſt, vt aurũ quoniã rarum eſt, ferrum autẽ, ſtannum, et plumbum uulgaria, ob eã cauſam illis anteponitur, quòd auri inſignior ſit poſſeſsio. Nam ſi ad vſum referatur, cõtrà vulgaria raris anteponi videbuntur. Quo enim pluribus locis vtimur, aut diutius, id anteponendũ eſt, quoniã magis neceſſarium. Sequitur illud, Deſyderabilia ijs quibus facile carere poſsis. Hoc boni defintione continetur. Nam cum bonũ ſit id quod expetatur, & deſyderabilia magis expetãtur, quàm ea quibus facile carere poſſumus, fit ut deſyderabilia illis anteponẽda ſint. Illa autẽ duo, Perfecta inchoatis, et tota partibus anteponenda, in rebus eiuſdẽ generis ſpectanda ſunt. Nõ enim dubiũ eſt quin ſi ad res diuerſi generis referãtur, poſsint refelli. Quis enim perfectã ex ligno ſellam, aureæ inchoatæ, aut totam eandem ſellam parti eius quæ ex auro eſt anteponat? Nam quod ſequitur, Ratione vtentia rationis expertibus, ſcilicet anteponenda, id ad generis & ordinis præſtantiam accommodandum eſt,

Rationis enim expertia, ſi ex vſu & indigentia ponderentur, ferè anteponuntur. Nemo eſt enim qui non pluris emat fundum, quàm pauperẽ qui ſit debilis, ſi uenderetur. Eodemque modo ſentiẽdum eſt de illo, Animata inanimatis. Voluntaria autẽ neceſſarijs tum anteponenda ſunt, cum ad animum vtrunque refertur, ut neceſſarium idem valeat quod nõ voluntariũ. Cicero ipſe in primo de Officijs lib. Platonis de philoſophorũ iuſtitia ſententiã hoc loco refellit, Itaque eos ad Remp. ne acceſſuros quidem putat, niſi coactos. Aequius autem id erat voluntate fieri. Nam hoc ipſum, ita iuſtum eſt quod rectè fit, ſi eſt voluntarium. Hoc enim quæri poteſt, melius ne ſit ad remp. gerendam, coactum, an voluntate ſua accedere. Quanquam Cicero mihi iniuria Platonem uidetur reprehẽdere. Ait enim Plato in ſecundo de rep. δεῖ δὴ αὐτοῖς ἀνάγκην προσεῖναι καὶ ζημίαν, εἰ μέλλουσιν ἐθέλειν ἄρχειν, *id eſt, Itaque vi & damno cogantur oportet, vt velint ad remp. accedere. Sequitur etiam illud caput apud Ciceronẽ, Naturalia nõ naturalibus eſſe anteponẽda. Naturalia autẽ bona hoc loco ea intelliguntur potius quæ natura et ui ſua bona ſunt, quàm ea quæ à natura inſunt. Nam de his paulò antè diſſeruit, cum dixit, Innata & inſita aſſumptis & aduentitijs ſcilicet eſſe anteponẽda. Hoc modo iuſtitia & ius quod natura cõſtat, meliora ſunt ijs quæ lege aut voluntate iuſta ſunt, vt non naturalia bona ea appellemus, quæ non natura, ſed vel lege, uel*

conſuetudine, vel pacto, uel alio modo bona ſunt. Itaque hic locus latiſsimè patet. Quæri enim hoc poteſt, vtrum ius præſtãtius, idne quod natura, an quod lege conſtat, vt naturale, an ciuile? Et vtri potius parendum non ſcripto, an ſcripto? aliaque ſexcenta generis eiuſdem. Alio etiam modo naturalia bona intelligere poſſumus ea quæ natura efficiuntur, vt non naturalia ea uocemus, quæ non natura, ſed uel arte, uel caſu fiãt. Hanc ego ſententiam vt ueriorẽ eſſe credã, facit is locus qui proximè ſequitur, Artificioſa non artificioſis, ſcilicet eſſe anteponenda, vt uideatur dixiſſe, quemadmodum ea quæ natura ijs quæ nõ natura fiant præſtãt, ſic ea quæ arte, ijs quæ nõ arte efficiantur, eſſe meliora. Itaque hunc etiã locum, vt cæteros, adhibuit Cicero in. 2. de natura Deorũ libro, Si ergo meliora ſunt ea quæ natura, quàm illa quæ arte profecta ſunt, nec ars efficit quicquã ſine ratione, nec natura quidem rationis expers eſt habenda. Quanquã aliam ad quæſtionem hoc eius argumentũ pertinet. Huius loci magnæ quæſtiones ſunt propriæ, vt ſi quæratur, Meliúsne ſit mundum natura, an caſu adminiſtrari? An melius ſit rẽp. natura, an pacto et inſtituto hominũ eſſe cõſtituã?

Adhuc de ijs diximus quæ numero & ſpecie cõparantur. Nunc de ijs quæ vi cõferuntur, dicendũ eſt. Primus locus hic à Cicerone ponitur, Efficiens cauſa grauior, quàm non efficiens. Eum autem ſic intelligere debemus, vt dicamus eã cauſam quæ bonum efficiat,

meliorem ea quæ non efficiat. ut uirtus melior diuitijs, quoniam uirtus bonum efficit, diuitiæ non efficiunt. Diuitiæ enim tantum in ijs ſunt cauſis ſine quibus nonnũquam bonũ effici non poßit. Itaque hoc loco ea cognoſcenda ſunt, quæ ſuprà de cauſis in earum loco tradidi. Nec uerò cauſa efficiens grauior eſt modo quàm nõ efficiens, ſed etiam quàm efficiẽs caſu & fortuito. ut uirtus melior eſt quàm fortuna, quòd illa per ſe, hæc fortuito & impropriè cauſa eſt bonorũ. Cõtrà in malis eſt. Quod enim efficiens eſt malorum, deterius eo eſt quod non eſt efficiens. & quod per ſe eorundem efficiens eſt fugiendum eſt potius, quàm quod eadẽ temerè & caſu efficit. ut culpa potius uitanda eſt quàm caſus, aut neceßitas. Cicero principio tertij libri de Officijs hoc loco uſus eſt, Si fugiendum id quidem cenſet, ſed multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem, errat in eo quòd ullum aut corporis, aut fortunæ uitium, uitijs animi grauius exiſtimet. Itémq; duas cauſas efficiẽtes comparari inter ſe licet, earúmq; ea melior erit primũ, quæ aliquid melius efficiat, de quo genere iam antè dictum eſt: deinde ea cuius finis eſt præſtantior. Hoc modo artes omnes comparari inter ſe poſſunt, quoniam nulla eſt prorſus quæ non ſit effectrix boni. Itaque ex finibus quos habent propoſitos, iudicanda & ſpectanda earum præſtantia eſt. Sequitur hic locus, Quæ ſe ipſis contenta ſunt meliora quàm quæ egent alijs. Hoc utitur Cicero in ſecundo de Officijs libro, cũ iuſtitiam pru-

dentiæ comparat, Harum igitur duarum ad fidem faciendam iuſtitia plus pollet: quippe cum ea ſine prudẽtia ſatis habeat auctoritatis. Prudentia ſine iuſtitia nihil ualet ad faciendam fidem. Quò enim quis uerſutior & callidior, hoc inuiſior & ſuſpectior detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentiæ iuſtitia coniuncta quantum uolet habebit ad faciendam fidem uirium. Iuſtitia ſine prudentia multum poterit: ſine iuſtitia, nihil ualet prudentia. Idem principio libri de inuentione, eloquentiæ ſapientiam eodem argumento anteponẽdam eſſe concludit. Ariſtoteles in Topicis eodem modo fortitudini iuſtitiam dicit eſſe anteponendam. Quæ etiam in noſtra, ijs quæ in aliorum poteſtate ſunt, anteponuntur. ut uirtutes quæ ſunt in noſtra poteſtate, meliores ſunt quàm externa bona. Nam ſi hic locus ad bona externa tantum referatur, non uideo quæ ſit eius cum illo diſsimilitudo, Sua alienis homines ſcilicet anteponũt. poteſt etiam intelligi in ijſdẽ bonis & in diuerſis quæ ſint illa quidem noſtra, ſed alia in noſtra, alia in aliorũ ſint poteſtate. Poteſt etiam ad illa bona quæ adipiſci poſſumus & quæ non poſſumus, referri, ut omnes malint uitam hic humanam & breuem, quàm diuinam & ſempiternam degere, quod hanc aſſequi non poſsint. Et omnes malint ſemper pedibus ingredi, quàm uolare: fruſtra enim id expetant. Extrema hæc duo huius tertij generis capita, Stabilia incertis: quæ eripi nõ poſſunt, ijs quæ poſſunt anteponenda, ſupra expoſui. Reliquum

eſt quartũ genus, in quo quædam ad res aliquas, ut Ciceroni placet, ſpectatur affectio. Hic bona non per ſe ſpectantur, ſed quatenus aliorum ſunt uel propria, uel aduẽtitia, uel innata. In hoc genere primum hoc caput numerat, Principum commoda maiora quàm reliquorũ. Ariſtoteles hoc & pluribus explicat, & manare uult latiùs. Ait enim ea bona omnia quæ in meliore inſunt, & quæ iuſtiorẽ habẽt uenerationẽ, meliora eſſe ijs quæ in deteriore, ut bona Dei hominũ commodis, & animi bona corporis bonis eſſe anteponẽda. Idem Cicero primo libro de Officijs, plus operæ in domeſticis, quàm in militaribus factis ponendum eſſe confirmat hoc argumento, Omnino enim illud honeſtum quod ex animo excelſo magnificóq; quærimus, animi efficitur non corporis uiribus. Paulò infrà, Honeſtum autem id quod exquirimus, totum poſitum eſt in animi cura & cogitatione. In libro de Senectute, Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda uerſari ſenectutem negãt. ſimiléſq; ſunt, ut ſi quis gubernatorem in nauigãdo agere nihil dicãt, cum alij malos ſcandant, alij per foros curſent, alij ſentinam exhauriant: ille autem clauum tenens ſedeat in puppi quietus, non faciat quæ iuuenes. At uero multo maiora & meliora facit. Non enim uiribus, aut uelocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ gerũtur, ſed conſilio, & auctoritate & ſententia. Quanquam hoc exemplum eum locum magis attingit, quem ſupra tractauimus, Quæ à meliore efficiantur, ea meliora. Reſtãt

tria capita quæ definitione boni explicantur, Quæ iocūdiora, quæ pluribus probata, quæ ab optimo quoq; laudata, ea ſcilicet eſſe meliora. Nam cum bonum ſit quod omnia expetant, plures inſtar omnium habentur, & optimus quiſque: & bonum non aliam fere ob cauſam expetitur, niſi quia in eo uoluptas ineſt & oblectatio. Atque hæ quidem quatuor partes ſunt, in quas comparationis locum Cicero diuiſit. Ariſtoteles autem multos præterea locos enumerat, qui ad ſuperiores addi poſſunt. Quæ igitur à meliore arte proficiſcuntur, ea ſunt eius ſententia, anteponenda omnia. ut quæ a philoſophia proficiſcuntur ijs meliora ſunt, quæ ab architectura. Itémq; quæ ui ſua in genere bonorum ſunt, ijs quæ non ſunt, ut iuſtitia quæ per ſe & natura ſua bonum eſt, uiro iuſto qui non per ſe, ſed iuſtitiæ interuentu bonus eſt, anteponitur. Et quæ omnino bona ſunt, ijs quæ alicui proſunt, ut ualere quàm ſecari melius eſt. Quæ in antiquioribus ſita ſunt: ut ualetudo uiribus corporis, & corporis uires pulchritudini anteponēdæ. Valetudinis enim antiquior quàm illorum ſedes eſt. Illius enim ſedes in humore, ſiccitate, calore, & frigore, ijsque omnibus ex quibus primùm animal conſtat: uires autem corporis in neruis & oßibus ſitæ ſunt. Pulchritudo uerò corporis in apta quadam compoſitione membrorum, quæ poſteriora ſunt illis. Finis ijs quæ ad finē pertinent. ut beata uita uirtuti anteponitur. Quæ ad meliorem finem referūtur, ijs quæ ad alium. ut uirtus rebus ijs quæ ad ua-

letudinem pertinent. Quo tempore aliqua pluris ſunt, ea tum magis expetenda. ut in ſenectute externa bona & prudentia. Quæ per omne tempus ætatis plus poſſunt ijs quæ maxima parte, utiliora. ut iuſtitia fortitudine. Sunt præterea loci alij ab eo explicati & in tertio Topicorũ, & in primo de Rhetorica libro, quos cuiq; licebit, ſi ſit opus, depromere. Nos his contenti erimus, præſertim cũ neceſſarium nullum prætermiſiſſe uideamur. Quæ de comparatione expetendarũ rerum dixi, eadem, ſed contraria ex parte, ad fugiendarum rerum comparationem accommodari poſſunt. Vt enim quæ pluribus probata, meliora ſunt, ſic deteriora, quæ paucioribus, Et quemadmodum quæ per ſe bonorum cauſæ ſunt, anteponi debent, ita poſtponenda ea quæ per ſe ijs quæ non per ſe cauſæ ſunt malorum. Eadem eſt reliquorum ratio & ſententia. Scire autem oportet id quod ſuperiore libro dixi, accidentis eſſe omnes quæſtiones, ad quas adhiberi poßit hic comparationis locus. A pari autem argumentorum totidem genera, quot à maiore & minore, ſumuntur. Nam & numero, & ſpecie, & ui, & ad aliquas res affectione comparantur. Tractatio etiam eadẽ eſt omnino, niſi quòd hic in comparatione uerbis ijs quæ æqualitatem declarant, utendum eſt. Quoniã locos omneis qui in utrunq; quæſtionis genus conuenirent, tam in id quo ſimpliciter aliquid quæritur, quàm in id quo comparatè, expoſuimus, eóſq; ad quatuor illa quæ ſola in diſputationem incidere poſſunt, genus dico, definitio-

nem, proprium & accidens, accommodauimus: in quibus omnibus id quæritur, nũ aliquid alteri omnino conuenit: ſequitur ut de locis iĳs diſſeramus, qui apti erunt ad eas quæſtiones, quibus quæritur, num uerbum propoſitum ſit rei de qua agitur, genus, proprium, accidẽs, aut definitio. Nam cum hoc primum quæri debeat, num res rei, aut uerbum uerbo cõueniat omnino: deinde quomodo conueniat, an ut genus, definitio, proprium, aut accidens; quoniam ſatis de ſuperiore diſſeruimus, fit ut iam alterum tractare debeamus. Quæſtionum autem genera hoc loco erunt totidem, quot dixi in omnem incidere diſputationem. Primum erit generis, alterũ proprĳ, tertium definitionis, accidentis extremũ. Primi generis hoc erit exemplum, Sit ne habitus perturbationis genus? Et num uoluntarium ſit perturbationis differentia? Alterius erit huiuſmodi, Num ignis ſit proprium celerrimè ſurſum ferri? Definitionis, ut, an hoc totũ, rerum expetendarũ fugiendarúmq; ſcientia ſit prudentiæ definitio? Primũ de genere dicemus, deinde de cæteris.

Genus quidem quid ſit, quótq; in partes tribuatur, & quæ ſit eius cũ reliquis diſsimilitudo, iam libro ſuperiore diximus. Loci autem iĳdem in hanc quæſtionem incurrent, qui in ſuperiores. Nam & à definitione, & ab enumeratione partiũ, & à genere, & à forma, & à coniugatis, & à ſimilitudine, & à diſsimilitudine, & ab antecedentibus, & à conſequentibus, & à cõtrarĳs, & à repugnantibus, & à cauſis, & ab effe-

ctis, & à maiore, minore, ac pari ad confirmandum & refellendum aliquid alicuius eſſe genus, argumentum ſumi poteſt. De quibus omnibus pauca dicenda ſunt, ac primum de definitione. Duci quidem poteſt à definitione quadruplex argumentũ. Primum à generis, alterũ à ſpeciei, tertiũ ab eius rei quæ genus eſſe dicitur, quartũ ab eius rei cuius id de quo agitur, genus eſſe ponitur aut non ponitur, definitionibus. A generis definitione, ut ſi quæratur, ſit ne animal homini genus? id cõfirmari poterit hoc modo, Si animal ita in hominibus intelligitur, ut de ijs, ac de alijs præterea ſpecie differẽtibus in quæſtione quid eſt dicitur, animal homini genus eſt: primũ autem eſt: ſecundum igitur. Ac in confirmatione quidẽ hoc uno modo cõcludi poteſt. In refutatione autem magnam nobis hic locus ſuppeditabit copiam. Nam cum generis definitio multas complectatur partes, nullam abeſſe oportet, ſi genus futurũ eſt id de quo quæritur. Itaque genus propoſitum, ſi uel de multis ſpecie differentibus, uel de eo cuius genus eſſe ponitur in quæſtione quid eſt non dici concludatur, refelletur. Priori locus erit, ſi quis deum aut ſolem genus eſſe conceſſerit, hoc modo, Si ſol de multis ſpecie differentibus nõ dicitur, ſol non eſt genus omnino: Sol autem non dicitur de multis ſpecie differentibus: Sol igitur genus nõ eſt. Poſterioris autem exemplum erit huiuſmodi, Si mortale in quæſtione quid eſt de homine non dicitur, mortale hominis genus non eſt, &c. A ſpeciei autem definitione in refel-

lendo ualebit, nec uerò omnis, ſed eius quæ modò eſt ſpecies non etiã genus. ut in ſuperiore exemplo, Sol non dicitur niſi de uno, aut multis numero tantum differentibus. Sol igitur non eſt genus. quãquam hoc genus argumenti ſuperiori diſsimile non uidetur. A definitione autem eius quod alterius genus eſſe ponitur, non ſolum in refutando, ſed etiam in probando ſequitur concluſio. In refutando quidem ſi definitio generis propoſiti formæ cuius genus ponitur, non conueniat, eius non erit genus. Generis enim cũ ſpecie communicari debet definitio. ut ſi quis animatæ naturæ ſentientem genus eſſe dixerit, refelletur hoc mòdo, Si corpus animatũ non eſt natura animata ſenſus particeps, non eſt genus animatæ naturæ natura ſentiens. Hoc appellat Ariſtoteles participare aliquo. Eſt autem aliquo, ut genus ſpecie, participare, eius recipere definitionem. Loci huius uis in eo poſita eſt, quod modo dixi, Generis cũ ſpecie definitionem communicari oportere. Nam cum genus latius pateat quàm forma quælibet, eáque quæ ſupra ſunt in ijs dicantur quæ ſibi ſubÿciuntur, fit ut eorum quoque dicantur definitiones. In confirmatione autem ita deniq; ualebit, ſi conſtet conuenire, & ſit ſolũ controuerſia an ut genus conueniat. Tum enim ſatis erit oſtẽdere alicuius generis eorũ quæ ſupra ſunt, etiam formæ conuenire eandẽ definitionem. A ſpeciei autẽ eius generis de quo agitur, definitione in refellendo argumentum firmũ elici poteſt. ut ſi quis ponat id quod eſt genus unius, aut rei,

id refutari licebit hoc modo, Si unius definitio cum eo quod eſt communicatur, nō eſt genus unius id quod eſt: Communicatur autem: Non eſt igitur eius genus. Poteſt primo loco ipſa definitio exprimi. Eodem modo nec doloris ægritudinem, nec lætitiæ gaudium genus eſſe doceri poteſt. Loci caput eſt & firmamentum, formarum definitionē generi cōuenire non oportere. Nam quoniam genus de multis ſpecie differētibus dicitur, & ea quæ ſuprà ſunt, de ijs quæ infrà, aut certè ea quæ æquè patēt de ijs quæ tam latè patent, ſpeciei definitio generi cōuenire nullo modo poteſt. Hoc autē loco non ſolum ex eo aliquid genus alterius non eſſe doceri poteſt, quòd ſpeciei definitio illi quod genus ponitur, cōueniat: ſed ex eo etiā, quòd cū eo genere quod ſuprà eſt, ut à capite etiā arceſſamus, cōmunicetur. Proximus locus eſt à partium formæ enumeratione, ualet in utrāq; partem. In confirmatione, ut ſi quæratur, ſit'ne corpus animalis genus? id probabitur hoc modo, Si omne animal eſt uel rationis particeps, uel rationis expers, corpus animali genus eſt: quod autem eſt rationis particeps & expers, id omne animal eſt: corpus igitur animali genus ſit neceſſe eſt. Atq; hoc ducitur ab enumeratione differētiarum. Ab enumeratione autē formarū hoc modo, Si omne animal aut homo eſt, aut beſtia: & omnis homo, omnı́ſq; beſtia animal eſt: corpus eſt genus animali. In refutatione cōtra docēdum eſt partē nullam earum quæ ſpeciei ſubiectæ ſunt, generi de quo quæritur, conuenire. ut ſi quæra-

tur, ſit ne numerus animi genus? id refelletur hoc modo, Si animus nec par, nec impar numerus eſt: non eſt numerus animi genus omnino: Animus autem nec par, nec impar numerus eſt: Non eſt igitur animi genus numerus. Idem ad enumerationem formarũ transferri licet, ut dicamus, ſi animus nec duo eſt, nec tria, nec quatuor, & ſic deinceps, animi genus nõ eſt numerus: Primum autem abeſt: Secundum igitur. Locus communis eſt, De partibus formarũ genera dici oportere. Generis partibus idem, ſiue probando, ſiue refellendo concludere poſſumus. Genus autem diuiditur in ſummũ genus, medium, & infimum. Quanquam hoc potius ad probandum aut refellendum aliquid eſſe genus omnino, cõducit. Proximus locus eſt generis. Plurimus eius eſt uſus in refutatione. A genere quidẽ formæ cuius genus propoſitum eſſe cõceditur, hoc modo licebit refellere, ſi quæratur exempli cauſa, An quẽadmodum placet Socrati, temperantiæ ſit genus ſcientia? Si uirtus genus temperantiæ eſt, nec ſcientiæ ſubiecta eſt, nec eam complectitur, temperantiæ non eſt genus ſcientia: Virtus autem genus temperantiæ eſt, nec uirtus ſcientiæ ſubiecta eſt, nec eam complectitur: Non eſt igitur ſcientia temperantiæ genus. Huic loco occurritur, dicitúrque ſatis uideri, ſi duo genera certæ formæ uni generi ſubijciantur. quod in duobus, de quibus agitur, contingit. Habitus enim & uirtutem & ſcientiam complectitur. Itaque hoc addendum erit ad argumentum, ſi

ſit ſecutura concluſio. Nam tum ſemper erit neceſſaria. Ac mihi quidem certè non ſemper omnino dicendum uidetur duo illa genera eidem non ſubijci: ſed ſæpe hoc ſolum pronunciandum eſt, non contineri illa eodem citra ſummum genus. Idem licebit refellere, ſi à genere eius quod genus eſſe ponitur, ducamus argumentum. ut ſi quæratur, Sit'ne animi numerus genus? reprehendetur hoc mdo, Si numerus non eſt qualitas, non eſt numerus animi genus: Primum autem abeſt: Secundum igitur. Locus communis, Cuius genus non eſt id quod ſupra eſt, eius non eſt quod infra eſt genus. Hoc in loco utile erit etiam uidere, num genera quæ ſupra ſunt de forma cui genus propoſitum datur, in naturæ quæſtione dicantur omnia. Si quod enim non dicatur, non erit uerum genus. ut ſi quis dicat, corui id quod nigrum eſt genus, refelletur hoc modo, Si id quod coloratum eſt genus eius eſt quod eſt nigrum, nec de coruo in quæſtione naturæ id quod coloratum eſt dicitur, id quod nigrum eſt eſſe corui genus non poteſt. In cõfirmatione autem nullum argumẽtum hic locus ſuppeditat. Forma ſequitur, cuius locus ſolum ualet in refutatione. Vt ſi quæſtio ponatur, An numerus animi genus ſit, refelli poterit hoc modo, Si animus eſt uitæ particeps, nec ullus numerus poteſt uiuere, profectò animi genus eſſe numerus nullo modo poteſt. A coniugatis exemplum erit huiuſmodi, Si iuſtitiæ ſcientia genus eſt, quod ſcienter fit, eius erit genus quod iuſtè fit: non eſt autem id

quod ſcienter fit eius quod fit iuſtè genus: non eſt igitur iuſtitiæ genus ſcientia. In confirmatione ualet idem locus, Si ſentiendi iudicare eſt genus, ſenſus etiam genus iudicium eſt: Sentiendi autem iudicare genus eſt: Senſus igitur genus eſt iudicium. Similitudinis hoc exẽplũ erit, Si iuſtitiæ genus eſt uirtus, iniuſtitiæ etiam uitiũ genus eſt: Primum autem eſt: Secundum igitur. Propoſitionis erit ratio, Quam enim rationem habet uirtus ad iuſtitiam, eandem uitium ad iniuſtitiam habet. Idem argumentum ex contrario etiam ducitur, ſed ratio propoſitionis diuerſa eſt. Si enim ex contrario ſumatur, hæc ratio afferetur, Si contrarium contrarij genus eſt, & propoſiti contrarij genus erit propoſitum contrarium. In alijs etiam ualet hic locus. In refutatione hoc modo, Si uoluptatis bonum genus non eſt, nec utilitatis eſt. Quam enim habet rationem ad bonum uoluptas, candem habet utilitas ad eandem. Vtrunque enim eius efficiens eſt. Diſsimilitudinis locus eodem modo in utranque partem ualet. Non quemadmodum uirtus temperantiæ genus eſt, ita eſt continentiæ. In confirmatione, Si animi genus eſt natura incorporea: animalis, corpus eſt. Quanquam hoc argumentum ad ſimilitudinem referri poteſt. A conſequentibus etiam generis firma argumenta ſumuntur, ſed ſolum in refutatione, Si homo de multis ſpecie differentibus non dicitur, homo non eſt genus. Si mortale in quæſtione naturæ non dicitur, non eſt hominis genus. Hæc enim duo generis ſunt conſe-

quentia. Si quid enim genus ſit, id de multis ſpecie differẽtibus dicatur, neceſſe eſt. itẽq; in naturæ quæſtione. Idem locus eſt à conſequentibus ſpeciei propoſitæ, & generis propoſiti. Si enim detur formæ eiuſmodi genus quod formam ipſam antecedat, aut quod eandem neque ipſum neque differentia ſequatur, genus eſſe illius hoc loco refelletur. Debet enim formam ſequi & genus & differentia. Si enim homo eſt, etiam animal eſt, & rationis particeps: contrà non ſi animal eſt aut rationis particeps, continuo homo eſt. In hoc errore uerſantur, qui animi genus numerum eſſe dicunt. Nam cum natura ſeu eſſentia omnis accidens ſequatur, animus autem quem formam ponunt ſit natura, & numerus quem genus ponunt, ſit accidens: non eſt dubium quin id genus eſſe ſtatuant, quod antecedat, cum ſequi debeat. Idem etiam uſuuenit ijs qui id quod eſt, unius genus ponunt. Ei enim quod eſt, non antecedit unum, quod in ſpecie neceſſarium eſt. Antecedere autem hoc loco id dicitur, à quo ſequitur neceſſaria naturæ concluſio. ut ſequitur, Si homo eſt, etiam animal eſſe. At ſequitur ſi id quod eſt ſit in rerum natura, etiam unum eſſe. Duorum autem ſuperiorum argumentorum unum eſt ab antecedentibus, alterum à conſequentibus. Vt enim dixi, & genus formam ac differentiam antecedere, & forma atque differentia idem ſequi debet. Sequitur cõtrariorum locus. Eorum quatuor ſunt, ut ante dixi genera. Ex ijs quidem quæ aduerſa dicuntur, multa argu-

menta in utranq; partem ſumi poſſunt. In confirmatione tria hæc firma erunt. Primum à contrario formæ, Si formæ generis de quo agitur, ſit contrarium, quod quidem in eodem genere in quo forma illa, collocetur: non reperiatur autem ullum generis contrarium, genus erit id quod propoſitum eſt. quomodo affecta ſunt inter ſe, uirtus, uitium, habitus, ut habitus affectioni ſubijciatur. Alterum genus in contrarijs tantum ualet ijs quæ media habent, quæ eadem media cum extremis communicant. Atque idem à formæ contrario ducitur hoc modo, Si rufus color forma eſt coloris, etiam color nigroris genus ſit neceſſe eſt. Locus cõmunis, Quod genus medij cõtrarij eſt, idem & extremi contrarij. Tertius modus à generis contrario ſumitur. Cuius exemplum eſt huiuſmodi, Si uirtus temperantiæ genus eſt, & uitium intẽperantiæ. Primum autem eſt: Secundum igitur. Locus communis, Si contrarium contrarij genus ſit, & propoſiti id de quo agitur genus ſit neceſſe eſt. Atque hæc quidem ad confirmandum adhibentur. In refutatione autem hæc ualent. Primum ex formæ contrario, cum nihil generi eſt contrarium, hoc modo tractabitur, Si habitus non eſt genus impudentiæ, nec habitus eſt uerecundiæ genus. Locus communis, Si formæ contrarium non eſt generis propoſiti forma, nec formæ ipſius genus erit de quo agitur. Contrariorum enim eadem ſunt genera. Alterum argumenti genus à generis de quo quæſtio eſt, contrario ſumitur. Eius exemplum erit

huiuſmodi, Si impudentiæ genus nõ eſt uitium, nec uerecũdiæ uirtus genus eſt. Locus communis, Si contrarium generis de quo agitur, non eſt genus contrarij formæ illius generis, nec propoſitum genus propoſitæ formæ genus eſt. Nam quemadmodum ſupra dixi, Contrariorum genera ſunt contraria. Tertium genus argumenti rurſus à formæ contrario ſumitur. Eius hæc tractatio eſt, Si actionis qualitas non eſt genus, nec perpeßionis eſt. Locus communis, Quorum contrariorum alterius nullum genus eſt, nec alterius eſſe. Quatuor præterea Ariſtoteles argumẽtorum genera quæ ad refellendum pertinent, proponit. Mihi autem hæc ſatis multa ſunt, quoniam non eſt mihi propoſitum ſingula perſequi. Ab ijs autem contrarijs quæ priuantia Cicero uocat, Græci alij στερητικά, *Ariſtoteles* ἕξιν *&* στέρησιν, *ſumuntur argumenta quæ ualent in utranque partem. In confirmatione exemplum erit idem quod aduerſorum, Si cæcitatis genus eſt ſenſus uacuitas, aſpectus etiã genus ſit ſenſus neceſſe eſt. Locus communis, Si unius contrarij contrarium ſit genus & propoſitæ formæ cõtrariæ contrarium id quod quæritur, genus erit. Atque hoc unum in confirmatione firmum eſt. In refutatione duo ſunt. Prioris generis exemplum eſt tale, Si mortis genus eſt diſſolutio, uitæ non eſt idem genus. Locus cõmunis, Priuantium non eſſe idem genus proximum. Poſterioris erit huiuſmodi, Si cæcitatis ignoratio genus non eſt, nec aſpectus genus eſt ſcientia. Aientia & negan-*

tia ſequuntur: quæ idem argumentandi genus ſuppeditant, quod in quæſtione ſimplici. In confirmatione eius tantum uſus eſt, Si id quod non eſt uirtus, genus eſt eius quod non eſt iuſtitia, uirtus etiam iuſtitiæ genus eſt, Aut contrà, Si uirtus iuſtitiæ genus eſt, quod non eſt uirtus eius quod non eſt iuſtitia, erit genus. Ab ijs autem quæ cum aliquo conferuntur, multa argumenta duci licet. In confirmatione à ſpeciei contrario hoc modo, Si ſimpli genus ſit id quod cum aliquo confertur, dupli etiam eſt. Locus communis, Si ſpecies genus habeat ea quæ cum aliquo conferuntur, & genus propoſitum habebit. Alterum eſt in confirmatione, cuius hæc tractatio eſt, Si dupli genus eſt multiplum, & ſimpli ſubmultiplum. Locus communis, Contrariorum cõtraria ſunt genera. In refutatione autem multo plura ſunt, quæ omnia non neceſſe habemus exponere. Vnum eſt huiuſmodi, Si ſpecies per ſe ad id referatur, ad quod genus propoſitũ nõ poßit. Alia peti poſſunt à categorijs. ut ſi non ſint ſimul natura ſpecies & propoſitum genus: ſi non eodẽ caſu inter ſe conferantur: ſi non reciprocentur.

A cauſa efficiente argumentum valet in utranque partem. In confirmatione hoc modo tractabitur, Si docendi genus eſt agere, doctrinæ etiam aut inſtitutionis genus eſt actio. Quod etiam valet in refutatione. Si enim docendi genus non eſt agere, nec doctrinæ erit actio genus. Si idem argumentum conuertamus, ducetur ab effectis, Si inſtitutionis actio genus eſt, & inſti

tuendi agere eſt genus. Si ædificij opus genus eſt, ædificandi etiam genus eſt operari. Reſtat locus comparationis, ex maiore, minore, & pari. Huius loci vſus eſt plurimus & in confirmatione, et in refutatione. In confirmatione, primum ſi quid ſpeciei genus eße oſtendere velimus, id vel ex alio genere, quod aut minus ſpeciei propoſitæ genus ſit, quàm noſtrum, aut æquè, id eſſe concludemus: uel ex alia ſpecie, cuius id genus de quo agitur, aut magis q̃ noſtra, aut æquè ſit genus. Exẽpla erunt huiuſmodi, Si dialecticæ ars eſt æquè genus ac vis, uis autem eius genus eſt, etiã ars erit. Quod etiã ad argumentum ex maiore transferri licet. Sunt enim plerique qui dialecticã vim diſſerendi, non artem eſſe definiant. Sunt contrà qui citius eam artem quàm vim & rationem eſſe cõcedant. In alio genere ſpecies alia ponitur hoc modo, Si artis dialectica ſpecies eſt quædã magis, q̃ rhetorica: et rhetorica eſt, erit etiã dialectica. Ita ars dialecticæ eſt genus. Ad æqualitatẽ idẽ exemplũ transferri poteſt. Atq; hoc poſterius ad probandã quoq; ſpeciẽ adhiberi licet. In refutatione contraria ex parte hic tractatur locus, Si ſenſus genus magis eſt ſcientia, quàm virtutis: nec ſenſus eſt genus: ne virtutis quidem eſt. Si continentiæ æque ac patientiæ virtus eſt genus, & continentiæ non eſt, nec erit patiẽtiæ. Si continentia æquæ aut potius quàm verecundia, virtutis forma eſt: nec continentia eſt, nec erit verecundia: ita non eſt virtus verecundiæ genus. Idem transfer-

ri licet ad probandam ſpeciem. Nec uerò hæc ſola, ſed & ſuperiora omnia. Nam cum generis hæc ſit hoc loco quæſtio, Sitne, exempli cauſa, verecundiæ genus perturbatio? & ſpeciei hæc, An verecundia ſpecies ſit perturbationis? non eſt dubium quin in vtrũque genus eadem argumenta adhibeantur. Quin etiam eadẽ in differentiæ conuenient quæſtionem. Nam quoniam cum quæritur aliquid de differentia, hoc ſolet quæri, Sitne, exempli gratia, id quod voluntarium eſt virtutis differentia, vel hominis rationis particeps, fieri non poteſt, quin ijdem loci ad hæc accommodentur, præſertim cum uel in generibus, uel in generum formis omnis cernatur differentia. Quòd ſi qua ſit diſsimilitudo, ea erit in definitionis, enumerationis partiũ, & conſequentium locis: ſed tamen facile poterunt ad ſuperiorũ normam, ſimilitudinemque dirigi. Ac de ijs quidem quæſtionibus, in quibus an ſit genus, differentia & forma id de quo agitur, & cuius ſint quæritur, hactenus.

Quoniã autem definitio omnis ex genere et differentijs, vt docui, conſtat, ſecundo loco eas quæſtiones conſyderabimus, quibus quæritur, an id quod propoſitũ eſt, ſit & cuius ſit definitio. Quanquam hoc iam confectũ magna ex parte à nobis videtur. In definitionis enim loco bene longam orationem in ijs explicandis cõſumpſimus, quibus vera à falſa & uitioſa facile internoſci poteſt. Quæ ſi teneamus, nõ eſt dubium, quin & ad confirmandam & ad refutandam definitionẽ venia-

mus inſtructiores. Nam & quæ vitia definitionũ eſſent dixi, & qui ueræ eſſet definitionis modus, et quot genera definitionum. Cumque ex genere & differentijs conſtet definitio, ijdem certè loci qui ad confirmandum aut refellendum genus & differentiam valent, ad definitionem quoque pertinebunt. Quoniam autem huic quæſtioni ea ſubiecta eſt, qua idémne ſit, an aliud quæritur, de ea pauca dicenda ſunt. Eadem quidem et alia ſeu diuerſa aliqua dicuntur tribus modis. Alia enim ſunt eiuſdem vel diuerſi generis: alia eiuſdem aut diuerſæ ſpeciei, alia eiuſdẽ aut diuerſi numeri. Ea eiuſdem generis ſunt, quæ eidem generi ſubijciũtur, vt homo & equus. Subijciuntur enim generi animalium. Contrà diuerſi generis ſunt ea, quæ diuerſis generibus ſubijciuntur, vt homo & virtus. homo enim in natura, virtus in qualitate collocatur. Eiuſdem autem ſpeciei ſunt ea, quæ multa ſunt & eidem ſpeciei ſubijciuntur, vt duo homines: differunt verò ſpecie ea, quæ non vna & eadem ſpecie continentur, vt bos & equus. Alia eſt enim boum ſpecies, alia equorum. Eiuſdẽ autem numeri dicuntur ea, quorũ nomina ſunt multa, res eadem, ut homo & ridens, homo & animal rationis particeps mortale, ut ea omnia quæ à grãmaticis ſynonyma uocantur. Diuerſi numeri ſunt ea, quorũ & nomina multa ſunt & res diuerſæ, ut ſingulæ res omnes. Eiuſdem autẽ numeri aliqua ex eo dicuntur, quòd eundem numerum explent & conficiunt, ut vnionem pro

numero vſurpemus. Neque enim id quod definitur et definitio, alium numerum, ac alterum eorũ efficiunt, ut non dicuntur duæ res, ſed una tantummodo, quod ſecus eſt in cæteris. Cumque his tribus modis res eædem aut aliæ dicantur, tamen cum aliquid in diſputationem incidit, idémne ſit an aliud, id ferè quæritur, an res eadẽ ſit vna quæ altera. Itaque Cicero in Topicis cũ eos locos qui in hanc quæſtionẽ conueniunt, nominat, ſolũ de eadem quæſtione diſſerit. Idque hinc intelligi poteſt, quòd ſi huius hæc, illius illa cauſa eſt, aut ſi ex alio hæc, ex alio illa effecta eſt, cõcludi poſſe dicit, res illas non eſſe eaſdem. Quod non eſt neceſſe in tribus generibus quæ explicaui. Nam alia hominis cauſa eſt, alia equi, cum interea homo & equus ſint generis eiuſdẽ. Eodem modo Ariſtoteles quem in his libris ſecuti ſumus, huic quæſtioni omnes locos accõmodauit. Quocirca nos ad idem genus locos referemus. Si omnes ſuperiores velim repetere, vereor ne curioſus videar. Itaque contenti omnes erunt, ſi admoneam, eoſdẽ fere omnes in hanc etiam poſſe incurrere. Si enim vnius definitio, aut genus, aut cõiugatũ, aut cõtrariũ, aut conſequẽs, antecedẽs & repugnãs, aut cauſa, aut effectus ſit, alterius autem nõ ſit, ex quouis horũ non eſſe idem cõcludere licebit. Ac in refutatione quidẽ ſi horũ unũquodque abſit, firma erit concluſio. In confirmatione autem vt argumentum firmũ ſit, hæc ferè omnia oportet concurrere. Neque enim ſatis eſt vt ſint idẽ aliqua,

eorum idem eſſe genus,eadem coniugata, eadem contraria,conſequentia,antecedentia,repugnãtia, eandem cauſam,eadem effecta. Nam & hominis atque bouis idem genus eſt:& ignauiæ ac audaciæ idẽ eſt contrarium,fortitudo:et iuſtitiæ ac iuſti eadẽ ſunt coniugata, iuſte:& hominis ac bouis eadem ſunt tum antecedentia,tum conſequentia, tum repugnantia, quæ ex parte animalia ſunt: & ſingulorum hominum qui fratres ſunt,eadem eſt cauſa: & maris atque fœminæ idem effectus. Ita fit,vt ſolus ferè definitionis locus firmũ ad id probandum ſuppeditet argumẽtum. Sunt tamen alia quæ ad definitionis locum quodammodo referuntur. vt,Quæ duo ſunt idem quod tertiũ aliquid,ea idẽ ſunt. Quæ eadem prorſus habent rerum attributa, ea idem ſunt.Quæ duo in iiſdem omnino rebus dicuntur, ea non differunt.Quæ eadem contraria ex parte valẽt in refutando. Si qua enim duo ſint eiuſmodi,ut eorum alterum ſit idem quod tertium, nec alterum ſit,ea non ſunt idem.Quod etiam fit in cæteris duobus.Quæ enim ſunt eiuſmodi,ſine quibus vniuerſis res eædẽ eſſe nequeant,eorum ſi quid tollatur, & adimatur vni,non erit idem quod alterũ. Sed hoc loco ne nos attributorũ diſsimilitudo fallat,videndum eſt.Neque enim ſi quid vni attribuatur,alteri non attribuatur, ſed adimatur, continuò ea duo non erunt idem. Sic enim idem homo qui vno tempore albus eſt,alio niger,alius atque fuerat eſſet. In quo illud generale præceptum tenendum

eſt, eas res quæ ſenſus aut rationis ſunt participes, attributis ijs quæ in nouem extremis categorijs collocãtur, ſiue addantur, ſiue tollantur, non alias effici, ſed eaſdẽ permanere. Vt homo eſt idem vir, qui puer erat: idem pater, qui ante quàm generaret: idem cũ bonus, & cũ malus eſt: idẽ cum agit quid, & cũ nihil agit: idem cũ patitur (excipio mortem et eorum membrorum præciſiones quæ neceſſaria ſunt) & cum non patitur: cum in Gallia eſt, & cum in Germania: æſtate, & vere: cum ſtat, & cum ſedet: cum denique veſtitus eſt, & cum nudus. Quapropter ſi quid eſt quod alias eiuſmodi res faciat, ſunt eorum ſolum membrorum amputationes, ſine quibus cohærere nullo modo poſſunt, vt caput, vt thorax, vt cor. Cauſa autem eſt, quòd ſolus animus ſenſus & rationis particeps, in his rebus, vt ſint eædẽ, ſpectatur. Itaque tollantur licet omnia membra, dummodo animus maneat, hæ res eædem numero remanebunt. In cæteris autem rebus, quæ per ſe cohærent, magis materiæ quàm ſpeciei & formæ habetur ratio. Itaque ſi qua pars paulò inſignior & euidẽtior tollatur, non iam eædem dici ſolent. Quanquam in ijs etiam quæ pubeſcunt, & augeſcunt, animi qui dat uitam qua vigent, ratio ducitur. Nam vt primũ pubeſcere, & viuere deſinunt, aliæ eſſe dicuntur. Eas autem reliquarum categoriarum attributa, nullo modo alias reddunt. Immutatæ enim & commutatæ dicuntur, nõ aliæ propriè. Itaque has omnes quaſi differentias Por

phyrius non aliud facere, ſed ſolum commutare dicit. Ac de his quidem rebus quæ per ſe cohærent, hoc ſentiendum eſt. De ijs autem quæ non per ſe conſtant, ſed ſolum in ſuperioribus naturis inhærent, cuiuſmodi accidentia vocantur, non eodē modo iudicare poſſumus: Relationum enim quæ re ipſa ſunt, nullæ ſunt partes. Reliquorum etiam generum quanquam ferè partibus conſtant, vt magnitudines, & numeri, vt qualitates & actiones, tamen alia ratio eſt. Nam actiones, uoces & tempora quoniam effluunt ac labuntur continenter, nunquam eadem re ipſa permanent. Numeri etiam non ſolum reipſa, ſed ſpecie etiam vnius, id eſt vnitatis tum adiectione, tum detractione differunt. Qualitates verò quæ ſunt à natura ſuſceptæ, in animis noſtris ſemper eædem manent. Quæ autem ſtudio noſtro comparantur, vt virtutes, vitia, & artes eædem vſq; ad interitum ſuum perſeuerant. Quanquam has & reliquas ex maiore parte iudicari ſpectaríque nihil abſurdum eſt. Magnitudines autem ad rerum earum quæ ſenſus expertes ſunt, aut illæ potius ad harum normā qua ex parte magnitudo ſpectatur ſunt dirigēdæ. Ac mihi quidem naturæ in his habenda ratio videtur. Sūt enim quædam quæ natura ſua creſcunt, vt lapides, vt ferrum, vt reliqua quæ metalla dicūtur. Neque enim dubium eſt, quin ea quæ ſunt eius generis, cum à primo ortu perexigua ſint, maneant eadem, & primā naturam ſuam ſtatumque retineant, cum ad eam magni-

tudinem quam eis naturæ lex præſcripſit, peruenerint. In detractione autem maioris partis, dum multo præſtet, habendam rationem eſſe exiſtimo. Maior enim pars in his ad totum eandem rationem habere videtur, quàm in homine partes neceſſariæ. Vt enim ſi caput homini præcidatur, iam alius eſt: ita ſi maior pars aut etiam media eique proxima auferatur, alia natura eſſe dicetur. Nam qua ex parte magnitudo eſt alia uidetur eſſe ſimul atque aliquid certi detractũ eſt. Reliqua ſunt nobis quæſtionum genera, id quo quæritur, Sit ne id de quo agitur, & cuius ſit proprium: & id quo quæritur, An ſit aliquid & cuius ſit accidens. Primum de proprij, quoniam rei magis conuenit, quæſtione dicamus. Proprij autem quatuor genera ponit Ariſtoteles, vnum quod per ſe ac vi ſua eſt: alterum quod cõparatè: tertium quod ſemper eſt: quartũ quod ad aliquod tempus eſt proprium. Simpliciter ac ui ſua id proprium eſt, quod omnibus eiuſdẽ generis aut ſpeciei tribuitur, & ab omni alio genere & ſpecie ſeparat, vt hominis proprium eſt animal eſſe natum ad ſcientiam. Id enim in omnes homines cadit, eóſq; à cæteris ſeparat. Comparatè autem id proprium eſt, quod non ab omnibus ſecernit, ſed ab eo vno cui comparatur, vt ſi conferas hominem cum beluis, & illius dicas proprium proſpicere rebus futuris: beluarum, ferè præſentium ſenſum habere. Semper propriũ eſt quod ſemper conuenit, neć vnquam amittitur, vt animal ex

animo & corpore conſtare. Aliquando id proprium eſt, quod ad aliquod ſolum tempus conuenit, ut hominis eſt in ſenectute canеſcere. Propria rurſus alia uno uerbo, alia pluribus explicantur. Vno uerbo, ut hominis ridens proprium eſt: pluribus, ut eiuſdem proprium eſt hoc totum, animal quod aptum animum habet ad uirtutes recipiẽdas. Hoc autẽ loco de eo proprio diſputandum eſt, quod à principio definiuimus. Cuius pars ſunt quædam ea quæ pluribus uerbis exprimuntur. Ac ea quidem genus complecti debent quod in naturæ quæſtione dicatur, ut Ariſtoteli placet. Quoniam autem, nec hoc ipſe obſeruat in tradendis proprijs, nec facere commodè poſſumus, ſatis erit ſi uerbis illuſtrioribus & notioribus quàm ea ſint quorum ſunt propria, explicabũtur. Ex quo perſpicuũ eſt, qui loci in huius generis quæſtionem ſint accommodati. Omnes enim qui definitionis ſunt, qua parte nihil in ea deeſſe aut redundare, & ipſa uerbis magis perſpicuis conſtare debet, quàm ſit id quod definitur, huius etiã ſunt proprij. Communes autẽ loci ex cõtrarijs, ex coniugatis, ex ſimilitudine, ex maiore, minore, & pari, nõ ſolum in hanc, ſed etiam in definitionis, & in accidentis quæſtionem conuenient eodẽ modo tractati, quo in generis quæſtionibus tractari dixi oportere. Proprius autẽ erit is maximè, qui à definitione ſumetur ea quam initio libri ſuperioris explicaui. Ex quo etiam locus antecedentiũ ducitur. Si proprium eſt, reciprocatur: non reciprocatur autem: non eſt

igitur eius proprium. Ex repugnantibus, Si propriũ eſt, in quæſtione quid eſt non dicitur? Atqui dicitur: Non igitur eſt proprium. Rurſus ex conſequentibus, Si proprium eſt, ſemper conuenit: Non autem ſemper cõuenit: Non igitur proprium eſt. Ex forma etiam erit hic locus proprius in refutatione, Si hominis proprium nõ eſt qua ex parte homo eſt, uigilare, hominis uigilare proprium non eſt. Vtile etiam erit ex generis, ſpeciei, differentiæ, & accidentis definitionibus id quod alicuius proprium eſſe dicitur, non eſſe oſtendere. Quod in cæteris quoque obſeruandum eſt. Cum autem hæc quæſtio ponitur, Sitne accidens id quod propoſitum eſt eius cui tribuatur (quam quæſtionem ab Ariſtotele prætermiſſam miror, cum præſertim reliquorũ trium quæſtiones huiuſmodi explicauerit) primum loci communes ſimilitudinis, contrariorum, coniugatorum, maioris, minoris, & paris in eam adhibendi erunt, eorúmque ea forma erit, quam in quæſtione generis expoſui. Deinde reliqui fere omnes qui in ijs quæſtionibus, quibus omnino quæritur, Sit ne hoc illud? à nobis explicati ſunt. Nam cum fere omnes locos eiuſmodi in quæſtiones accidẽtis incurrere docuerim, hoc nõ debet eſſe dubium, quin ſi nomen accidentis tam in quæſtionibus, quàm in argumentis collocemus, ad hãc quæſtionẽ transferri poſſint. Poſtremo proprij erunt huius quæſtionis loci, definitionis, enumerationis partium, repugnantium. Definitionis, ut ſi illius accidẽs eſt, poteſt in eo ineſſe, uel abeſſe ſine eius interi-

tu: Nō poteſt autem: Non igitur eſt eius accidens. In cō-firmatione quoque firmum eſt, Si poteſt in eo ineſſe & non ineſſe ſaluo & manente in rerum natura, eius eſt accidens: Primum autem eſt: Secūdum igitur. Ab enumeratione autem hoc modo, Si nec accidens eſt eius ſeparabile, nec inſeparabile, nō eſt eius accidens: Primum autem abeſt: Secundum igitur. In confirmatione autem hoc modo, Si ſeparabile eſt aut inſeparabile eius accidens, eſt illius accidens: Primum autem eſt: Secūdum igitur. Ex quo etiam argumentum ex forma elici poteſt ſolum in cōfirmatione, Si inſeparabile eius accidens eſt, eius eſt accidens: Primum autem eſt: Secundum igitur. Ex repugnantibus in refutatione hoc modo, Si in quæſtione quid eſt de illo dicitur; non eſt eius accidens: In quæſtione autem quid eſt de eo dicitur: Non igitur eius accidens eſt. Rurſus ſi accidens eius eſt, nō reciprocatur. A definitione etiam generis & reliquorum, locus repugnantium tractabitur, hoc modo, Non & de hoc ac de multis ſpecie differentibus in quæſtione naturæ dicitur, & de hoc ac de multis ſpecie aut numero differentibus, in quæſtione qualitatis: De hoc autem & de multis ſpecie differentibus in naturæ quæſtione dicitur: Non igitur in qualitatis quæſtione. Ita nō eſt eius accidens, ſed genus. ut ſi quis candoris, aut nigroris colorem accidens ſtatuat. Proprius etiam locus erit accidentis, ſi quid alicuius eſſe accidens ponatur, quod nō eſt alterius quod idem ualet. ut ſi quis eius quod expetendum eſt

accidens dicat eſſe, bonum eſſe id refelletur hoc modo, Si idẽ ualent quod expetendũ eſt & quod perſequendum: nec eius quod perſequendum eſt, accidens bonum eſt: ne eius quidem quod expetendum eſt erit. Locus communis, Eorũdem: quatenus eadem ſunt, eadem ſunt accidentia. Qui etiam ad proprium trãsferri poteſt. Cum autẽ & id quod ponitur eſſe accidens, & id cuius accidens eſſe ſtatuitur in numero habentur accidentium, & in diuerſis partibus utrunque ſitum eſt, ut ſi quis metum uerecundiæ accidens eſſe ponat, refelletur hoc modo, Si metus in ea animi parte ſitus eſt in qua ira uerſatur: & uerecundia in ea parte quæ rationis eſt particeps: non eſt metus uerecundiæ accidens. Ac de accidentis, reliquorúmque trium quæſtionibus, ijsque locis qui in eas adhiberi poſſunt, ſatis dictum eſt.

Quoniam autem principio huius libri ita locos diuiſimus, ut alios diceremus in eo de quo ageretur, inhærere, de quibus nõ ſolũ ſatis multa mihi dixiſſe uideor, ſed etiam qui ad quãq; quæſtionem accommodari poſſent docui: alios artis expertes eſſe, de his aliquid dicendum eſt, ne quod abſoluendum aliqua ex parte ſuſcepimus, inchoatum reliquiſſe uideamur. Intelligendum eſt autem, hoc etiã genus ſuperiores locos omneis cõtinere. Nam cùm eorũ quos uel ipſi probamus, uel aduerſarij, auctoritate nitantur, illorum autem auctoritas in definitionibus, diuiſionibus, notationibus, coniugatis, generibus, formis, alijsq; locis ex eorũ libris aut ſententijs pro-

ferēdis pondus habeat, certè per illud ſuperius locorum genus hoc fundatur neceſſe eſt. Quòd ſi hoc ſemper plurimum ad fidem faciendam ualuit, eorum qui ijs quibus cum diſputatur, uel propter uirtutē, uel propter excellentem rerum cognitionem & uſum, probati ſunt, non ſolum argumenta, ſed etiam dictafactáque omnia, aut multò antè, aut cū opus eſt colligere, ac quaſi in promptu & numerato habere: profectò multo id plus poterit his tēporibus, quibus omnes ferè qui ſe alicui ſtudio dedīt, aliquem habent auctorem, cuius in diſputando decreta defendant. Quò libentius quid de hoc toto genere ſentiam, dicam. Hæc ergo argumētatio, ut Ciceroni placet, tota in teſtimonio poſita eſt. Teſtimonium autem eſt, ut eidem placet, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam fidem. Sed quoniam non qualiſcunq; hominis teſtimonium graue eſt, ob eam cauſam auctoritas quæritur. Ea uel in arte ineſt, uel in uſu, uel in uirtute. ſed hæc omnia confirmat antiquitas. Neq; enim tantùm nouis quanuis doctiſſimis, quantū ueteribus minus fortaſſe aut doctis aut bonis, tribui ſolet. Tantùm ualet hominū qui antè fuerūt à poſteris cōſequentibus tēporibus approbata ſententia. Sed hoc mihi inter uirtutē & artē hoc loco intereſſe uidetur, quòd uirtuti habēda eſt fides ijs potiſſimū in rebus, quæ ad uitam & mores, ad expetendum & fugiendū pertinent: in ijs autem quæ ſciētia & cognitione cernuntur, uirtuti eſt ars anteponenda. Quòd ſi mixta fuerit uirtuti doctrina, plus coniūctæ

quàm alterutra, ualebunt. Vſus autem arte præpõderat ijs in rebus quæ uſu magis, quàm præceptis diriguntur, niſi forte in arte etiam uſus uel mediocris reperiatur. His ita conſtitutis, iam quæ huius generis locorum ſit forma, uideamus. Ea eſt duplex. nam quod ex aliorum ſententia tum defendimus, tum improbamus, id uel nudum omnibus argumentis eſt, uel argumento conſtat. Argumento autem conſtat uel informato, uel perfecto. Sine argumento eſt, ut ſi dicam hoc modo: Homo eſt magnus, uel albus. Neque enim ullo argumento hoc totum conſtat. Argumento conſtat informato, ut ſi dicam, Homo eſt animal rationis particeps mortale. hoc enim quoddam eſt informatum argumentum. Sic enim perficietur, Animal eſt rationis particeps mortale, Homo igitur eſt. Perfecto autẽ conſtat argumento, id quod ab alijs ſumimus, cum ipſa argumenta quæ literis mandata ſunt uel ab illis uel ab alijs, proferimus. Commune autem eſt eorũ omnium, ſiue ad probãdum, ſiue ad refellendum adhibeantur, eorum quorum ſint inuenta, cõfirmari auctoritatibus. Vt ſi quis hoc totum dicat plenam eſſe hominis definitionem, Animal rationis particeps: refellendus erit hoc pacto, Homo eſt animal rationis particeps mortale. Ariſtoteles enim ſic hominem definit & definiendũ præcipit. Aut ad formam argumẽtationis erit reuocandũ hoc pacto, Si Ariſtoteles hominem & definit, & definiẽdum præcipit, hoc modo, Animal rationis particeps mortale, nõ eſt illa plena ho-

minis definitio, in qua mortale abeſt. Ariſtoteles autem ita & definit, & definiendum præcipit. Non igitur illa plena & perfecta hominis definitio eſt. Commune etiã eſt duorum primorũ generum, in ijs exquiri ueritatem, hominis confirmatam auctoritate. In eo autem quod perfecta argumentatione conſtat, nõ tam ueritas, quàm concluſionis natura exquiritur. Nam cum ſumptiones ueræ ne ſint an falſæ, ſpectatur interdum, tum ijs ne cõceßis ſequatur concluſio, quorum utrunque non iam ex ſola rerum natura, ſed ex eius etiã cuius id eſſe dicitur auctoritate, ponderari ſolet. In quo tamen ſæpe ea incidit animorum diſtractio, ut cum hinc noſtra nos ſentẽtia quæ naturæ conſentanea uidetur, illinc auctoritatis pondus ad ſe trahat, potiùs auctoritatem eleuemus, aut ſententiam interpretemur, aut interdum ita ſcriptum ab eo cuius auctoritas opponitur, negemus, quàm nos de ſententia deijci facilè patiamur. ut neceſſe ſit alios interdum deſcripta argumenta, aut etiam libros afferre, quò faciliùs quaſi uiua uoce nos poßint refellere, ſi contrà dicimus. Quæ res etſi adeo difficilis eſt, totque ac tantis quaſi tempeſtatibus opportuna, tamẽ, quia utilis eſt uel maximè, retinenda & excolenda eſt. atque eò magis quòd Ariſtoteles, initio ut dixi, dialecticã totam in rebus ijs quæ uel omnibus probentur, uel plurimis, uel ſapientibus aut omnibus, aut plurimis, aut probatis poſitã eſſe confirmat. Itaque huic generi tantum tribuit, ut in quatuor ijs, quæ plurimum ualere indicat ad faciendam

fidem,ei locum reliquerit. Quod autē paulò antè dixi, hoc genus fuſum eſſe per omnes argumentorū locos, id facile eſt ad probandum. Sumpta enim ab alijs argumēta, quæ illi ex ijs locis quos enumeraui & expoſui, duxerint, & proferre ſi ſit opus, & ſi negentur, eorū auctoritate confirmare poſſumus. Itaque in hoc genere perutile erit, argumenta quæcunque poterimus diuturna lectione eorum ſcriptorum, qui ponderis aliquid habebunt, notare: notata in ſuo quodque ordine pro rei de qua agetur natura deſcribere: ut cum erit opus, ea quēadmodum iam dixi: uel pro noſtris, ſi probentur, uel pro alienis, ſi repudientur, proferamus. In quo permultorum ſiue negligentiam, ſiue inertiam, ſiue tarditatem reprehendere licet: qui cum multa legerint, uix tamen argumentum ullum, niſi forte ſimilitudinis, definitionis, maioris, & minoris, poſſunt nominare. Quocirca ſiue negent argumentum firmum eſſe ij qui reſpondent, ſiue probent ij qui contra diſputant, nihil aliud habent in ore totos dies, niſi non eſſe aut eſſe ratiocinationem, ſiue ſyllogiſmum: quaſi uerò nullus ſit inuentioni locus, aut nominato loco unde argumentum ducatur, id ſi negetur, non ſit tandem ad ratiocinationis definitionem reuocanda diſputatio. Nam ſi argumentatio ſit ne uera ex ratiocinationis ſolū definitione ſpectandum eſt, iſto pacto nullus erit uſus locorum. Atque etiam, ut ad propoſitum reuertar, utile erit eūdem laborem & ſtudium ponere in ijs eligēdis quæ ſola ueri cognitione di-

xi contineri, cuiuſmodi ſunt ſolæ enunciationes & ſentētiæ. Harum autem deſcriptiones & quaſi tabulæ ab alteris ſeparandæ erunt, ne forte confuſa illa moles uel quærendo uel inueniendo nos retardet, uel hærere cogat in proferendo. Mihi ordo ille probatur maximè, qui tribus quæſtionum generibus erit conſentaneus, ut primo loco ea quæ ad expetendum & fugiendum: ſecundo ea quæ ad dialecticam. tertio ea quæ ad naturæ rationem pertinebunt, collocemus. Vnumquodque eorum rurſus in ſuas partes diuidemus, in genera, in definitiones, in propria, & in accidentia. Generum tres ordines inſtituemus, generum, differentiarum, atque formarum. Definitionum quatuor, pro quatuor cauſarū generibus. Propriorum duos, unum eorum quæ uno uerbo, alterum eorum quæ pluribus uerbis explicantur. Accidentium duos, unum earū enunciationum quibus res ſimpliciter, & per ſe cōſideramus, alterum earum quibus res inter ſe comparamus. Quanquam facilior erit & magis in promptu, & ad noſtrum inſtitutū aptior, hæc poſterior, ſi ſola retineatur. Quòd ſi cui ſuperior probetur, aptiùs illa ſequetur, hæc antecedet. Scriptorum nomina aſcribenda erunt, ne labor fruſtra ſuſceptus eſſe uideatur. Hæc duo ſi ſequamur, tum maiorem fructū ſtudiorum capiemus, tum ad diſſerēdum de quaque re & noſtri, & aliorum ingenij inuentis freti ueniemus paratiores.

IOACHIMI PERIONII BENEDICTINI CORMŒRIACENI DE DIALECTICA LIBER III.

E*Xpoſitis iјs omnibus quæ ad inuentionem locorum pertinebant, eo ordine qui eſt naturæ maximè conſentaneus (nam primum quid incideret in diſputationem docui: deinde á minutiſsima quaque parte orſus earum quibus ratiocinatio conſtaret, ad maiores progrediẽdo, locos nõ ſolũ expoſui, ſed etiam ad quanque accommodaui quæſtionem) reſtat altera pars inſtituti noſtri, in qua nos de altera dialecticæ parte quæ iudicium vocatur, dicturos eſſe polliciti ſumus. Hæc quidem pars quàm ſit neceſſaria, hinc ſciri poteſt, quòd cum non ſatis ſit reperire argumenta, niſi ea tractare poſsis: inuentionis illud eſt modo, hoc iudicij propriũ. Eſt enim iudicium, argumentorum quæ inuenta ſunt ordine certo collocandorum ſcientia. Vtriuſque imaginem quandam & ſimulacrũ in architectura intueri poſſumus. Si quis paterfamiliâs ædificare domum inſtituat, is primum lapides, lateres, ligna, calcem, aliáque eius generis parabit, ac ferè ex vnoquoque cumulum extruet: tum architectum adhibebit qui hæc omnia arte elaborata & expolita inter ſe apte ſuis quicque locis iungat atque collocet.*

Primæ illi futuri operis præparationi ſimilis eſt inuẽtio: Abſolutioni autem & horum omnium aptæ compoſitiõi iudicium reſpõdet. Quæ cum ita ſint, iam quot modis argumẽta quæ expoſuimus, tractari, diſponiq́; poßint, conſyderemus. Principio libri ſuperioris duo argumentationum genera eſſe dixi; quibus dialectici uterentur, ratiocinationem, & inductionem. Ratiocinatio eſt oratio, quæ quibuſdã cõceßis aliud ex ijs neceſſariò efficit atque cõcludit. Inductio eſt oratio, quæ ex rebus ſingulis progrediens ad res vniuerſas peruenit. Quemadmodum autem enunciationis, ſic ratiocinationis duo ſunt genera prima; vnum ſimplex dicitur, quod conſtat ex ſimplicibus enunciatis. Alterum copulatum & coniunctum, quod ex copulatis enunciationibus conſtat. Superioris generis exemplum eſt huiuſmodi, Si quæratur, Sitne iuſtitia habitus? Omnis uirtus eſt habitus: Omnis iuſtitia eſt virtus: Omnis igitur iuſtitia eſt habitus. Hoc argumentum à forma attributi ducitur, cuius eſt locus communis, Cui forma conuenit, & genus cõuenire oportet. Virtus enim forma eſt quædam habitus: quæ quoniam iuſtitiæ cõuenit, ei etiã habitus conueniat neceſſe eſt. Poſterioris autem exemplum eſt tale, Si iuſtitia eſt virtus, iuſtitia habitus eſt: Iuſtitia autẽ uirtus eſt: habitus igitur eſt iuſtitia. In hoc ſecũdo genere multo eſt is locus vnde argumentũ ducitur, euidentior. Cicero quidem & Stoici, his duobus ratiocinationis generibus vtuntur. Ariſtoteles autem

ſuperius modo tractauit, eiusque præcepta tradidit: poſterius totum reliquit ipſe. Theophraſtus autem & Eudemus peripatetici, vt Boethius ſcribit, perſecuti ſunt. Nos etiam vtrunque quoniam magnas habet cõmoditates, multumque ad diſſerẽdum ualet (Nam omnia quæ ex locis à nobis expoſitis argumenta ſumuntur, per hæc duo genera tractari poſſunt) tenebimus. Ac primum de ſimplici diſſeremus. Ratiocinatio igitur ſimplex omnis ex tribus ſimplicibus effatis conſtat, quorum primũ πρότασις, id eſt propoſitio: ſecũdum πρόληψις, id eſt aſſumptio, aut λῆμμα, id eſt ſumptio: tertium συμπέρασμα, id eſt concluſio dicitur. Prima duo interdum προτάσεις, id eſt propoſitiones, interdum προλήψεις, id eſt aſſumptiones & λήμματα, id eſt ſumptiones vocãtur: ſed ſuperior verior eſt diſtinctio. Ex varia harum trium enunciationum diſſimilitudine, varia etiam ſimplicium ratiocinationum genera ſunt conſecuta. Sed quoniam hæ ſunt aliorũ generum partes, primum de illis diſſeramus. Tribus ex uerbis cõſtat omnis, de qua agimus, ratiocinatio, quorũ quoniã triplex tantũ ordo eſt in collocãdo, triplex ex eo nata diſpoſitio eſt. Quod enim σχῆμα vocat Ariſtoteles, id ego hoc loco diſpoſitionem aptè appellari poſſe exiſtimo, vt de diſponendis tractandiſque argumentis ex horum trium uerborũ collocatione hæc pars nominata videatur. Trium autem horum verborum diſpoſitio ex unius quod reliqua duo inter ſe nectit et

ſecum ipſa primum coniungit,aut alterum ſeparat,collocatione iudicatur. Nam cum ſubijcitur in propoſitione primo,& in aſſumptione tertio attribuitur, primũ diſpoſitionis genus dicitur. Vt in hac ratiocinatione,

Omnis virtus eſt habitus,

Omnis iuſtitia eſt virtus,

Omnis igitur iuſtitia eſt habitus:uirtutis nomẽ in ſumptionibus bis collocatũ eſt,ſemel priore,iterũ poſteriore loco.Ita fit vt duorũ reliquorũ unum in propoſitione ei tribuatur,alterum ſubijciatur in ſumptione. Atque hoc eſt prima forma diſpoſitionis. Secunda autem forma diſpoſitionis eſt,cum illud idem uerbum tã in propoſitione,quàm in aſſumptione attributi vim et nomen obtinet, ut in hac ratiocinatione perſpici poteſt,

Nulla ſimulatio virtus eſt,

Omnis religio virtus eſt,

Nulla igitur religio eſt ſimulatio.

Tertia autem diſpoſitionis forma eſt, cum idem verbum tã in propoſitione,quàm in ſumptione ſubijcitur, id eſt primo loco ponitur,vt in hac ratiocinatione,

Omnis iuſtitia eſt habitus,

Omnis iuſtitia eſt virtus,

Aliqua igitur virtus eſt habitus.

Sunt igitur hæc tria ſolum genera diſponendarum ratiocinationum,quas ſimplices nominauimus.Idq; hinc facile intelligi poteſt,quod cum ex eo ſimplices dicantur,quia ex ſimplicibus tribus enunciatis conſtãt: &

diſpoſitio ex trium verborum quæ in duobus primis inueniuntur vnius ordine et collocatione iudicatur: nec id verbum niſi triplicem ordinem quem expoſui habere vllũ poßit: profectò hæc tria ſolum ſunt genera collocationis. Singulorum autem generũ plures ſunt partes, de quibus nobis dicendum eſt. Intelligendũ eſt autem plures partes generum ſingulorũ, non iam ex triũ verborũ, aut illius vnius varia collocatione oriri (eſſet enim illa noua forma, non formæ pars) ſed ex notarum quæ principio trium illarum enũciationum adiunguntur, uarietatẽ. Notæ autem eæ ſunt quæ adiectæ enunciationibus faciunt, ut de toto genere, aut eius parte aliqua dicant, vt ſunt omnis, aliquis. aut omni uel aliqua ex parte negẽt, ut nullus, aliquis nõ. Itaq; quot modis hæ notæ in quoque collocationis genere variari, ſalua neceſſaria concluſione poſſunt, totidem ſunt partes generum ſingulorum. Quot autẽ modis id fieri poßit, videamus, atque à primo diſpoſitionis genere ordiamur. Primam quidem diſpoſitionis formam eſſe diximus, cum in propoſitione uerbum id quod alteri ſubijcitur, alteri attribuitur in aſſumptione: quò etiam illud addi poteſt, vt ei verbo quod in aſſumptione ſubiectũ erat, id attribuatur in concluſione quod attributi nomẽ in propoſitione obtinebat. Id autẽ fieri poſſe quatuor modis Ariſtoteles tradidit: quorum tertiũ, primus: & quartũ, ſecundus ut partẽ complectitur. Primus eſt cũ & propoſitione & aſſumptione quæ de toto genere

uniuerſe dicunt, poſitis & conceßis, ſequitur quæ uniuerſe de toto etiam genere dicit, neceſſaria concluſio. Cuius tale eſt exemplum,

Bar Omnis arbor eſt natura,
ba Omnis autem pirus eſt arbor,
ra Omnis igitur pirus eſt natura.

Secundus eſt, cū propoſitione quæ omni ex parte negat, & aſſumptione quæ ex omni parte ait, conceßis, neceſſaria concluſio ſequitur quæ omni ex parte quid negat. Exemplum erit huiuſmodi,

Ce Nulla virtus eſt malum,
la Omnis autem fortitudo eſt virtus,
rent Nulla igitur fortitudo eſt malum.

Cum autē propoſitio de toto genere vniuerſe dicit, & de parte aſſumptio, iiſq; cōceßis cōcluſio quæ de parte dicit ſequitur, tum tertius appellatur modus. Cuius tale exemplum eſt,

Da Omnis arbor eſt natura,
ri Aliqua autem pirus eſt arbor,
i Aliqua igitur pirus natura eſt.

Ex quo facile perſpicitur, hunc tertium primo contineri. Quartus autem modus primi generis diſpoſitionis eſt cum propoſitio omni ex parte negat, ſumptio quadam ex parte dicit, quibus conceßis, neceſſaria quæ ex parte negat ſequitur concluſio, vt,

Fe Nulla virtus eſt malum,
ri Quædam autem fortitudo eſt virtus,

o Quædam igitur fortitudo non eſt malum.

Hunc ſi quis cum ſecundo conferat, illo contineri animaduertet. Atque hi quidem quatuor modi ex notarũ quæ principio enunciationum adiunguntur ſola uarietate nati ſunt. Quinque autem alij à Theophraſto & Eudemo adiecti ſunt, vt ait Boethius, quorum tres primi non ex notarum varietate, ſed ſola concluſionis cõuerſione extiterunt: duos autẽ reliquos non tam conuerſus ordo cõcluſionis ſuperiorum peperit, q̃ mutua quædam propoſitionis & aſſumptionis commutatio. Quintus enim idem eſt qui primus, excepta cõcluſione, quæ hic conuerſo illius ordine de parte dicit. Quod quò facilius perſpici poßit, in eodem exemplo manebo,

Ba Omnis arbor eſt natura,
ra Omnis autem pirus eſt arbor,
lipton Quædam igitur natura pirus eſt.

Sextus autem prorſus idem eſt qui ſecũdus, niſi quòd concluſio conuerſa eſt,

Ce Nulla virtus eſt malum,
lan Omnis autem fortitudo eſt virtus,
tes Nullum igitur malum eſt fortitudo.

Septimus etiam à tertio nihil diſtinguitur, niſi conuerſa concluſione,

Da Omnis arbor eſt natura,
bi Aliqua autem pirus arbor eſt,
tis Aliqua igitur natura pirus eſt.

Octauus autem à ſecundo nõ ſolum hoc differt, quòd

in concluſione conuerſum habet ordinem, (ſic enim à ſexto non diſtaret) uerum etiam hoc quòd propoſitio in aſſumptionẽ, & contrà in propoſitionẽ aſſumptio, conuerſo etiam ordine mutatur. Aliud hic cogor exemplum ponere, ex quo perſpicuum eſt, non in omnibus rebus in quibus illic, hic quoque ſequi concluſionem.

Fa Omne quod honeſtum eſt, laudabile eſt:
peſ Nihil autem quod malum eſt, eſt honeſtum:
mo Aliquid igitur quod eſt laudabile, nõ eſt malum.

Nonus modus quarto reſpondet mutata propoſitione in aſſumptionẽ, vt etiam cum illis cõuertatur cõcluſio.

Fri Quædam virtus fortitudo eſt,
ſe Nullum autem malum eſt virtus,
ſom. Quædam igitur fortitudo malum non eſt.

Ac primi quidẽ generis collocationis tot ſunt partes, nec plures eſſe poſſunt. Secundi autem generis quatuor ſunt tantummodo partes. Secunda quidẽ diſpoſitionis forma eſt, cum verbum id quod ante cõcluſionem bis dicitur, tam in propoſitione quàm in ſumptione attributi nomen obtinet, & ijs cõceßis neceſſaria ſequitur cõcluſio. Modi autem hic omnes negant, quorum primus eſt cũ propoſitio omni ex parte quid negat, aſſumptio autem omni ex parte ait, quibus poſitis & conceßis neceſſaria efficitur quæ in totum negat concluſio. Exemplum erit huiuſmodi,

Ce Nulla virtus vitium eſt,
ſa Omnis intemperantia vitium eſt,

re Nulla igitur intemperantia eſt virtus,

Secũdus eſt idem qui ſuperior, niſi quòd ex cõmutatis propoſitionibus concluſio cõuerſa ſequitur, hoc modo,

Ca Omnis intemperantia vitium eſt,

meſ Nulla autem virtus vitium eſt,

tres Nulla igitur virtus eſt intemperantia.

Itaque non eſt verus modus, cum à vero deflexerit. Tertius eſt cum propoſitio in totum negat, & quadã ex parte ait quid aſſumptio, vt ex ijs concluſio quæ aliqua ex parte neget ſequatur. Itaque eum primus, vt partem complectitur,

Feſ Nulla virtus vitium eſt,

ti Quædam autem intemperantia uitium eſt,

no Quædam igitur intemperantia non eſt virtus.

Quartus autem eſt, cũ ex propoſitione quæ de toto genere vniuerſe dicit, & ex aſſumptione quæ quadã ex parte negat, ex quadã parte negans cõcluſio efficitur,

Ba Omnis intemperantia vitium eſt,

ro Quædam virtus vitium non eſt,

co Quædam igitur virtus non eſt intemperantia.

Tertia reſtat forma collocationis. In hac diximus id verbum quod bis diceretur in vtraq; ſumptione ſubijci. Sex eius modi ſunt. Primus eſt, cum tam propoſitio in totum & omnino ait, quàm aſſumptio, ſed concluſio ſequitur quæ aliqua ex parte dicit,

Da Omnis virtus eſt qualitas,

rap Omnis virtus eſt habitus,

ti Quidam igitur habitus eſt qualitas.

Secundus modus huic eſt ſimilis, idemque efficit. commutatis enim propoſitione & aſſumptione, conuerſa ſequitur hic concluſio,

Omnis virtus eſt habitus,

Omnis virtus eſt qualitas,

Quædam igitur qualitas eſt habitus.

Hunc ſi ſecundum probemus, ſeptem erunt modi. Si autem eum reijciamus ex modorum finibus hoc ipſo quòd idem efficit, multi certè ex ſuperioribus repudiādi erūt, qui idem quod alij, vt demonſtratū eſt, efficiūt.

Tertius modus eſt, cum ex propoſitione quæ omni ex parte negat, & ex aiente in totum & omnino aſſumptione ſequitur negans ex parte concluſio,

Fe Nulla virtus eſt fugienda,

lap Omnis virtus eſt expetenda,

ton Aliquid igitur quod eſt expetēdū fugiēdū nō eſt.

Quartus eſt cum propoſitio quadam ex parte dicit, in totum autem & vniuerſè aſſumptio, ex quibus concluſio ſequitur, quæ quadam ex parte dicit,

Diſ Quædam virtus expetenda eſt,

a Omnis virtus eſt laudabilis,

mis Quiddā igitur quod eſt laudabile, eſt expetēdū.

Quintus huic ſimilis eſt, nec differt niſi ſumptionum commutatione, & concluſionis conuerſione.

Da Omnis uirtus eſt laudabilis,

ti Quædam virtus expetenda eſt,

ſi Quiddã igitur quod eſt expetendum,eſt laudabile.
Sextus eſt,cum propoſitio quadam ex parte negat,aſſumptio autem omni ex parte & in totum ait, & ijs poſitis,neceſſaria ſequitur ex parte negans concluſio,
Bo Aliqua virtus non eſt fugienda,
car Omnis virtus expetenda eſt,
do Aliquid igitur quod expetẽdũ eſt,nõ eſt fugiẽdũ.
Septimus à tertio niſi aſſumptiõe nõ differt.Quæ enim illic omni ex parte ait, hic ſolum quadã ex parte dicit,
Fe Nulla virtus fugienda eſt,
ri Quædam virtus eſt expetenda,
ſon Aliquid igitur qđ eſt expetendũ,fugiendũ nõ eſt.
Atque hæ ſunt omnes rationes cõmutandæ collocationis in ſimplicibus ratiocinationibus,duntaxat cũ neceſſaria ſequitur concluſio. Nam ſi duæ ponantur propoſitiones quæ quadam ex parte aiant, aut negent, aut duæ quæ in totum negent, concluſio non erit neceſſaria. Facile enim occurri poterit in omni forma diſpoſitionis. Cum vtraque tantum de parte dicet, hoc modo argumentum refelletur in prima, Aliquid quod albũ eſt, eſt lapis, Aliquis homo eſt albus, Aliquis igitur homo eſt lapis. In ſecunda hoc modo, Aliquis lapis eſt albus, Aliquis homo eſt albus, Aliquis igitur homo lapis eſt. In tertia hoc modo, Aliquid quod album eſt, lapis eſt: Aliquid quod album eſt, eſt homo: Aliquis igitur homo eſt lapis. Si vtraque tantum quadam ex parte neget, idem probari poterit. In prima diſpo-

ſitionis forma hoc modo, Aliquid quod album eſt nõ eſt animal, Aliquis homo non eſt albus, Aliquis igitur hõ non eſt animal. In ſecunda, Aliquod animal non eſt album, Aliquis homo non eſt albus, Aliquis igitur homo animal non eſt. In tertia eodem modo, Aliquid quod albũ eſt, nõ eſt animal, Aliquid quod album eſt non eſt homo, Aliquis igitur homo non eſt animal. Si vtraq; omni ex parte neget, in re etiam ſimili argumentum refelli licebit. In prima diſpoſitionis forma hoc modo, Nulla virtus vitium eſt, Nulla intemperantia virtus eſt, Nulla igitur intemperantia eſt vitium. In ſecunda, Nulla temperantia eſt vitiũ, Nulla virtus eſt vitium, Nulla igitur temperantia eſt uirtus. In tertia, Nulla uirtus eſt fugienda, Nulla virtus eſt uitiũ, Nihil igitur quod eſt fugiendũ vitium eſt. In iiſdem ferè exemplis permanſi, quò faciliùs natura eorum quæ adhibui perſpecta, in aliis etiam eiuſdem generis omnes aſſueſcant reſiſtere. Sit ergo hoc generale præceptũ, Aut propoſitionẽ aut aſſumptionẽ, ſi aiant de toto genere & omnino dicere: ſi negent, omni ex parte negare oportere. Alterum eſto, Alteram tantum earum ſi concluſio neget, negare oportere. Concluſionis etiam hoc præceptum generale dari poteſt, Cõcluſionem ſemper eam partem quæ ſit deterior, imitari. Nam ſi vel aſſumptio vel propoſitio neget aut aiat ex parte, nunquam ex omni parte dicet negabitue concluſio. Quod facilè doceri poteſt in omni forma

diſpoſitionis:ſed contenti omnes ſi in prima id verum eſſe oſtendero, eſſe debebunt. Neque enim hæ duæ neceſſariæ ſunt cõcluſiones, Omnis homo eſt rationis particeps: Aliquid quod album eſt, eſt homo: Omne igitur quod album eſt, rationis eſt particeps.

Nullus lapis eſt animal,

Aliquid quod album eſt, eſt lapis,

Nihil ergo quod eſt album, animal eſt.

Quemadmodum autem docui in omni forma diſpoſitionis tum propoſitionem tum ſumptionem de parte aliqua dicere, aut ex aliqua parte negare non poſſe, et concluſionem de parte aliqua dicere, aut aliqua ex parte negare oportere, ſi vel propoſitio vel aſſumptio eiuſdem generis ſit: ita non plures concludendi modos quàm quos expoſui, facile eſt oſtendere. Sed ne aut longiores videamur, aut omnino opera noſtra hoc in loco deſyderetur, in primo diſponendæ ratiocinationis genere ita eſſe concludã. In hac quidem forma collocationis quatuor tantum partes numeraui, quæ directò quid concluderent. Nam alijs quinque non directò, ſed conuerſo ordine aliquid efficitur. In his autem quatuor primi generis partibus ſic propoſitionem & aſſumptionem collocauimus, vt in prima parte vtraque de toto genere vniuerſè diceret, in ſecunda propoſitio in totum et omnino negaret. aſſumptio autem omni ex parte diceret: in tertia propoſitio de omni parte, ſeu de toto genere, aſſumptio de aliqua tãtum parte dice-

ret: in quarta propoſitio omni ex parte negaret, aſſumptio ex parte aliqua diceret. Nunc ordinē hunc mutari non poſſe, agè doceamus. Ac de prima quidem primi generis parte nihil eſt quod dicam, præſertim cum de toto genere & vniuerſe tam propoſitio quàm aſſumptio enunciet. De ſecunda autem hoc dico, ſi propoſitio in totum & omnino dicat, aſſumptio autem omni ex parte neget, non fore his conceſsis concluſionem neceſſariam. Neque enim hæc neceſſaria eſt,

Omnis virtus eſt habitus,

Nullum vitium eſt virtus,

Nullum igitur vitium habitus eſt,

vel, Aliquod igitur uitium habitus non eſt,

Itemque ne tum quidem eſt neceſſaria, cum propoſitio de aliqua parte dicit, & de toto genere aſſumptio.

Aliquis habitus bonum eſt, Omne uitiū eſt habitus,

Aliquod igitur vitium eſt bonum.

Idem fiet ſi propoſitio de aliqua parte dicat, & omni ex parte aſſumptio neget,

Aliquis equus albus eſt,

Nullus autem cygnus eſt equus,

Aliquis igitur cygnus albus non eſt.

Atque his quidem tribus concluſionibus oſtenſum eſſe puto, non poſſe commutari aſſumptionum & propoſitionum ordinem in tribus primæ diſpoſitionis partibus. Quoniam autem alicui uideri poteſt neceſſaria cōcluſio, ſi propoſitio de omni parte dicat, &

ex aliquã parte neget aſſumptio, is hoc mõ refelletur.
Omnis homo eſt animal,
Aliquis cygnus non eſt homo,
Aliquis igitur cygnus animal non eſt.
Eodemq; modo refutare licebit cũ propoſitio ex omni parte negabit, et aſſumptio ſolũ de aliqua parte dicet.
Nulla nix eſt animal,
Aliquid quod album eſt, nix eſt:
Nihil igitur quod album eſt, eſt animal.
Ac primum quidem diſponendæ ratiocinationis genus non plures complecti poſſe partes, quàm expoſuimus, ex his facile intelligi licet. Reliqua autẽ duo genera nõ poſſe plures complecti, quàm quas enumerauimus, ex his non poteſt perſpici, ſed ex alijs rationibus quas afferrem, niſi uererer, ne longiorẽ et minus fortaſſe ſuauẽ orationẽ ponere uiderer. His ita cõſtitutis, ad alia pergamus. Intelligendũ eſt autẽ locos omnes quos ſuperiore libro expoſuimus, per hæc tria diſpoſitionis genera poſſe tractari. Nam vt primũ de loco definitionis dicã, ſi quæratur, Sitne tẽperantia expetenda? id doceri poterit definitionis loco, quẽ per ratiocinationẽ tractabimus eam cuius diſpoſitio ad tertium modum primi generis pertinet. Omnis virtus moralis quæ guſtatus et tactus cupiditatibus modum apponit, expetẽda eſt: Temperãtia autẽ virtus eſt moralis, quæ guſtatus & tactus cupiditatibus modum apponit: Temperantia igitur eſt expetenda. Idem doceri poteſt re-

rum expetendarum definitione. Atque per hunc vnũ modũ primi generis quæſtio hæc tractari poteſt. Solus enim is eſt huius diſpoſitionis, ex quo aliqua quæ de parte dicat neceſſaria concluſio ſequatur, eorum duntaxat qui directò concludunt. Si autem quæratur de toto genere, An omnis temperantia expetenda ſit: id confirmari poterit iiſdem definitionibus, ſed ad primũ modum reuocanda erit tractatio. At cum aliquid definitionis loco refellendum erit, id ſi de parte quæratur, ut ſit'ne fugienda fortitudo, per quartum modum: ſin de toto genere, vt ſit'ne nulla fortitudo fugienda, per ſecundum modum eiuſdem primi generis tractanda erit ratiocinatio. Tractatio autẽ erit huiuſmodi, Nulla virtus quæ in periculis incidentibus conſtantiam & decorum ſeruat fugienda eſt, Fortitudo autem virtus eſt quæ in periculis incidentibus conſtantiam decorúmque ſeruat, Non eſt igitur fugienda fortitudo. Alterius erit eadem, niſi quòd aſſumptio de toto genere debet dicere, & nulla ex parte negare concluſio. Secundæ autem diſpoſitionis formæ nullius uſus eſt in confirmatione, propterea quòd illius modi omnes negãt, in refutatione autem eſt plurimus. Ego quò uſus ſit facilior ad imitandum, in eodem exemplo permanebo. Si quis omnem fortitudinem concedat eſſe fugiendam, locum definitionis per ratiocinationem ad primum ſecũdi generis modũ pertinentem tractare licebit hoc modo.

Nihil fugiendum eſt, quod in periculis incidentibus

conſtantiam decorúmq́; ſeruat: Omnis autem fortitudo uirtus eſt quæ in periculis incidentibus conſtantiam decorũq; ſeruat: Nulla igitur eſt fortitudo fugiẽda. Tertia autem in eas tãtum quæſtiones quæ de parte dicunt, aut ex parte negant, adhiberi poteſt. Nullæ enim in totum & omnino dicunt aut negant concluſiones. Poſita ſit hæc quæſtio, Sit'ne aliqua fortitudo expetenda? ſi ea negetur, confirmari poterit hoc modo, Omnis uirtus quæ in periculis incidentibus conſtantiam & decorum ſeruat expetẽda eſt. Omnis uirtus quæ in periculis conſtãtiam decorúmq; ſeruat, eſt fortitudo: Aliqua igitur fortitudo expetẽda eſt. Nũc hoc uno definitionis quẽ adhibui loco ero contentus. De cæteris autẽ diſſeram, ſi hoc præpoſuero, Cum aliquid erit nobis uel confirmandum uel refellendum, ut ſine errore quo cuiusq; diſpoſitionis modo uelimus, utamur, primum qui modi cõcluſionem habeant quæ in totũ & omnino dicat, & neget, quæq́; aliqua ex parte aut dicat aut neget, tenendum eſt. Deinde uidendum eſt quod nobis propoſitum eſt confirmare, aut refellere, id'ne in totũ dicat, aut neget, an ſolum ex aliqua parte. Præterea illud quoque ſcire oportet, omnes primi generis modos & ad refellendum & ad probandum quid ſiue de toto genere, ſiue de parte, eſſe aptiores. Propoſita autem omni quæſtione, ubi hæc omnia tenuerimus, iam ij quos ſuperiore libro expoſuimus, erunt tenendi loci, ut ex ijs quos cauſæ noſtræ magis profuturos intelligemus, ducamus argumentum. Ducere enim argumentum á quoque, aliud eſt nihil, ni-

ſi id quod ait Ariſtoteles, uerbũ unũ quod mediũ uocat inuenire, quod cũ ſecũ duo reliqua in ſumptionibus copulauerit, ea quoq; inter ſe colliget in concluſione: aut cum alterum à ſe diſſociauerit uel in propoſitione uel in aſſumptione, utrunque etiam in cõcluſione ab altero dirimat. Ex eo enim tres diſpoſitionis formæ ortæ ſunt. Prima, quòd uerbum id quod bis ante concluſionem dicitur, tum in propoſitione ſubijcitur, tum attribuitur in aſſumptione: ſecũda, quòd in utraq; atttribuitur: tertia, quòd in utraque ſubijcitur. Quæ cum ita ſint, malim ego rationem inueniendi uerbi quod ad concludendum ſumitur, ad locos eos, quos expoſuimus, accommodari, quàm ad eam quã præſcripſit Ariſtoteles formam & diſciplinã. Si enim teneas quicquid ad cõfirmandum aut refellendum id de quo agatur adhibetur, id alicuius illorum locorum nomine appellandum eſſe, facilè etiam quemadmodũ affectum ſit ad alia duo uerba quæ concludenda ſunt, intelliges. At ſi ſcias unius id antecedẽs eſſe, alterius conſequens, aut diſſentaneum unius, & alterius conſentaneum ſiue conſequens, hoc nihil tibi cõducet ad locorum facultatem conſequendam, quorum inuentio ad iudicium, id eſt diſpoſitionem, omnis accommodanda eſt. Dicamus ergo inuentionẽ eius uerbi quod mediũ Ariſtoteles uocat, aliud eſſe nihil niſi argumentorum locorúmq; eorum quos ſuperiore libro commemorauimus, inuentionem. In quo illud intelligendũ eſt, non quouis locorũ illorum ſtatim id de quo agatur cõ-

cludi poſſe, interdúmq; duplicem adhibendam eſſe argumentationem. Quo in genere ſunt cum alij nonnulli tum contrariorum locus. Neque enim ſi, exempli cauſa, hoc incidat in diſputationem, Sit ne uoluptas expetẽda: una argumentatione confici licebit, ſed tantum duabus. Priore hac, Omne quod naturam offendit fugiendũ eſt, Dolor naturam offendit, Dolor igitur fugiẽdus eſt. Poſterior hæc erit, Quòd ſi dolor fugiendus eſt, expetenda eſt uoluptas. Idem ferè fit in cauſarum & rerum effectarum locis. ut ſi quæratur, Sit ne bellum fugiendum: primum tractandum erit argumentum ex cauſa: deinde eo tractato, concludetur effectus, hoc modo, Omnis perturbatio animi à ratione auerſa, fugienda eſt: Omnis autem cupiditas animi eſt à ratione auerſa perturbatio: Omnis igitur eſt fugienda cupiditas. Ita bellum quoque fugiendum eſt, quod ex cupiditate naſcitur. Similitudinis, diſsimilitudinis, maioris, minoris, & paris eadem eſt ratio & ſententia. Hoc autem fit propterea, quòd his in locis atque in ſuperioribus id unde argumẽtum ad id quod agitur, ſumitur, nec antecedens, nec conſequens eſt eorum duorum uerborũ quæ concludenda ſunt, ſed ferè aut repugnans aut diſſentaneum. Vt autem confirmãdo ſtatim una argumentatione id de quo quæritur, quemadmodum docui, concludi non poteſt, ita nec poteſt refellendo. Si enim quæratur, an uoluptas aliqua fugienda ſit, idq; concedatur, refutari poterit, hac duplici argumentatione per tertiam diſpoſitionis formam,

Nullus dolor eſt uoluptas,
Omnis dolor fugiendus eſt,
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, non eſt uoluptas.
Conceſſo autem antecedente ſequitur, Omnis dolor eſt fugiendus, Aliqua igitur uoluptas non eſt fugienda. In coniugatis autem una argumentatione id concludi licet. ut ſi quæratur, Sit'ne fortiter facere id quod audacter? refelli poterit hoc modo,
Nullius fortitudinis eſt audacter facere,
Omnis fortitudinis eſt fortiter facere,
Fortiter igitur facere non eſt id quod audacter.
Quod enim uni coniugatorum non conuenit, alteri, quẽadmodum dixi, conuenire non poteſt. Per primam autem formam contrariorum locus tractari non poteſt refellendo: ut ſi quæratur, ſitne omnis declinanda pax, id refelli non poterit hoc modo,
Nullum bellum eſt pax,
Aliquid quod fugiendum eſt, eſt bellum:
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, non eſt pax.
Nec uerò alio modo refutari poteſt eorum qui primæ diſpoſitioni ſint attributi. Itaq; duabus argumentationibus id faciendum eſt neceſſariò, ut ſi hoc in diſputatione incidat, Sit'ne fugienda iuſtitia, hac utraque ratiocinatione utendum eſt in refellendo,
Nullum uitium expetendum eſt,
Omnis iniuſtitia eſt uitium,
Iniuſtitia igitur nulla expetenda eſt.

Ita iuſtitia fugienda non eſt.

Loci autem qui per omnes diſpoſitionis formas tractantur, ſunt definitio, enumeratio partium, genus, forma, antecedentia, conſequentia. Definitionis exempla paulò antè poſui. Enumerationis in prima diſpoſitionis forma, hoc erit exemplum, Omne animal aut rationis eſt particeps, aut expers: Omnis autem homo eſt animal: Omnis igitur homo eſt rationis particeps, aut eius expers. Sunt quibus placet hoc argumentum & quæ ſunt eiuſdem generis, duci ab enumeratione partium. Mihi autē potius ex toto ſumi uidetur. Concluduntur enim partes ex toto, non aliter atque hoc argumento, Si animal eſt, aut rationis eſt particeps, aut eius expers: Animal eſt autē. Aut igitur rationis particeps, aut expers eius eſt. Itaq; cum argumētum ab enumeratione partium ducitur, totum concludi oportet hoc modo, Quicquid dignitatem aut uoluptatem, aut utilitatem affert, id eſt expetendum: Iuſtitia autem aut dignitatem, aut uoluptatem, aut utilitatem affert: Iuſtitia igitur eſt expetenda. In refellēdo etiam enumerationis partium in hac uſus eſt plurimus. In ſecunda autem diſpoſitionis forma cōcluſiones omnes ſolum ad refellendum ualent. Ab enumeratione partium, in ea hoc pacto refellere licebit,

Omnis numerus eſt par aut impar,
Nulla eſſentia eſt par aut impar
Nulla igitur eſſentia eſt numerus.

Si propoſitio & aſſumptio conuertantur, ducetur ex

toto argumentum, hoc modo,
Quicquid eſt par aut impar, id numerus eſt.
Nulla eſſentia eſt numerus,
Nulla igitur eſſentia par eſt uel impar.
In tertia porrò per ratiocinationem enumeratio partiũ, & totum tractantur & confirmando & refellendo: idq́; multis modis, ſed eorum pauca exempla ponemus. Ab enumeratione partiũ in cõfirmatione erit eiuſmodi,
Omne quod eſt par aut impar eſt qualitas,
Omne quod eſt par aut impar eſt numerus,
Numerus igitur eſt qualitas. Quæſtio eſt generis, An numerus ſit qualitas? In refutatione hoc modo,
Nihil quod eſt par aut impar eſt eſſentia,
Omne autem quod eſt par aut impar eſt numerus,
Numerus igitur non eſt eſſentia.
Ex toto autem in confirmatione ducetur hoc modo argumentum,
Omne animal rationis eſt particeps, aut eius expers,
Quoddam animal eſſentia eſt,
Quædã igitur eſſentia particeps, aut expers rationis eſt.
In refutatione eiuſmodi erit exemplum,
Nulla ſubſtantia eſt par aut impar,
Aliqua ſubſtantia eſt ſubſtantia corporea,
Subſtantia igitur corporea aliqua nõ eſt par aut impar.
Generis etiam argumẽta per has tres diſpoſitionis formas tractari poſſunt. Huius loci cum inuentionem traderem, hoc admonui, cum nunquam in confirmatione

firmum eſſe, niſi in totum & omnino, id eſt, quod aiunt, uniuerſaliter de re diceretur. Hoc præceptum ad duas formas primam & tertiam pertinet. A genere enim in utraq; & ſpecies et pars probatur. In prima hoc modo,

Omnis uirtus eſt habitus,

Iuſtitia eſt uirtus,

Iuſtitia igitur eſt habitus. Quæſtio generis, Sit'ne iuſtitia habitus. Locus communis, Quicquid de genere toto dicitur, id de eius forma dici. Quia enim uirtuti quæ iuſtitiæ genus eſt, toti habitus conuenit, etiam formæ eius habitum conuenire oportet: in quo omnis uis eius argumenti poſita eſt. Tertiæ formæ erit huiuſmodi tractatio,

Omnis uirtus eſt habitus,

Aliqua uirtus iuſtitia eſt,

Aliqua igitur iuſtitia eſt habitus.

In refutatione autem tractari poteſt per ratiocinationes quæ ad tres collocationis formas pertinebunt. In prima hoc modo,

Nulla eſſentia eſt numerus,

Omnis autem animus eſt eſſentia,

Nullus igitur animus numerus eſt.

Quæſtio eſt generis, Sit'ne animus numerus: ea generis loco refellitur. Locus autem communis à ſuperiore ortus eſt huiuſmodi, Quod toti generi non conuenit, id ne parti quidem conuenire. Ortum autem eum eſſe à ſuperiore hinc ſciri poteſt, quòd ſi uerum eſt quod toti generi conueniat, idem cadere in eius formam, uerum etiam

eſſe oportet. quod toti non conueniat, id nulli etiam formæ conuenire. In ſecunda autem forma talis erit generis in refutatione tractatio,

Nullus numerus eſt eſſentia,
Omnis animus eſſentia eſt,
Nullus igitur numerus animus eſt.

Quanquam in hac concluſio conuertitur. In tertia uerò erit eiuſmodi,

Nullus habitus eſt figura,
Aliquis habitus eſt uirtus,
Virtus igitur aliqua non eſt figura.

Generis eſt quæſtio, Sit ne aliqua uirtus figura? ea loco generis refellitur. Locus communis, Quod generi non conuenit, nec formæ conuenire. figura enim habitui non conuenit, ex eóque uirtuti non conuenire concluditur. Forma ſequitur, cuius argumẽtorum tractatio duobus tantum diſponendæ argumentationis generibus explicari poteſt. Sed hoc notandum eſt, quod in loci eius inuentione dixi, formam ad refellendum genus minimè ualere. Ex quo perſpicuum eſt eos ſolũ modos qui uim habent ad confirmandũ, formæ loco tractãdo poſſe accõmodari. Ac primæ quidem formæ tractatio erit talis,

Omnis iuſtitia habitus eſt,
Aliqua uirtus eſt iuſtitia,
Aliqua igitur uirtus habitus eſt.

Quæſtio eſt generis, Sit ne uirtus habitus? Locus communis, Quod formæ conuenit, generi etiam conuenire.

Quoties autem hic locus firmum argumentum à ſpecie reddit, à forma concluſio nulla quæ de toto genere dicat. ſequitur in primo hoc genere diſpoſitiónis. Hoc fit propterea quòd ſpecies de genere toto non uere dicitur, quod neceſſe eſt fieri. Cum uerò locus hic communis, Cui forma conuenit, genus etiam conuenire, ad argumentum ex forma probandum adhibetur, tum uniuerſum genus concludi poteſt. Exemplum erit eiuſmodi,

Omnis uirtus eſt habitus,
Omnis temperantia eſt uirtus,
Omnis igitur temperantia eſt habitus.

In tertia autem forma tractatio erit talis,

Omnis temperantia eſt habitus,
Omnis temperantia uirtus eſt,
Quædam igitur uirtus eſt habitus.

Quæſtio eſt generis, Sit'ne uirtus habitus? Locus communis, Quod formæ conuenit, generi etiam conuenire. Quia enim temperãtiæ, quæ uirtutis quædam forma eſt, habitus conuenit, uirtuti etiam conuenire debere concluditur. Nihil autem ex eo loco communi, Cui forma conuenit, ei etiam genus conuenire, hic concludi poteſt, propterea quòd eorum uerborum quæ in propoſitione & aſſumptione attributa ſunt, unum alteri neceſſe eſt attribui in concluſione. Quod etiam commune eſt reliquorum locorum. Antecedentium & conſequentium loci reſtãt. Superiores quidem loci duo, generis dico & formæ, horum partes quædam uidentur eſſe. Nam &

omnis ſpecies generi, ut ſuperiore libro demonſtratũ eſt, antecedit, & genus formæ eſt conſequens, ſi modo in totum minimè dicatur. Sed tamẽ omnino diſtincti ſunt. In generis enim ac formæ locis totius & partis habetur ratio. In his autẽ non partis aut totius ratio ducitur, ſed ſolum anteceſsionis & cõſecutionis. Horum autem eadẽ ferè tractatio eſt. Nam & conſequentia ex antecedentibus, & contrà ex conſequentibus antecedentia cõcludi poſſunt omni forma collocationis. Quod quò faciliùs & magis ex arte faciamus, ea omnia antecedentium conſequentiúmq; genera tenenda ſunt, quæ in eorundem inuentione expoſui. In prima quidem forma diſpoſitionis antecedentium in confirmando exemplum erit huiuſmodi,

Omne quod honeſtum eſt, laudabile eſt,
Omnis temperantia honeſtum eſt,
Omnis igitur temperantia eſt laudabilis.

Quæſtio eſt accidentis, Sit ne temperantia laudabilis? Locus communis, Cui antecedens conueniat, ei conſequens conuenire. Honeſtum enim antecedens eius eſt, quod eſt laudabile, quod quia in temperantia uerè dicitur, laudabile etiam in ea uerè dici oportet. A conſequentibus eodem modo tractari poteſt argumentum,

Omne animal eſt corpus,
Omnis homo eſt animal,
Omnis igitur homo eſt corpus.

Quæſtio eſt generis, Sit ne homo natura corpore prædi-

ta? Locus communis, Quod de toto conſequente dicitur, id de aliquo eius antecedente dici. In refutatione autem non iiſdem modis quibus antecedens, conſequens quoq; tractatur, A conſequentibus quidem hoc modo,

Nihil quod rationis eſt expers, natum eſt ad percipiendam uirtutem,

Coruus omnis eſt expers rationis,

Coruus igitur nullus ad percipiẽdam uirtutẽ natus eſt.

Quæſtio eſt proprij. Locus communis, Quod conſequẽti non conuenit, id eius antecedenti non conuenire. Coruus enim antecedens eſt rationis expertium. Si enim coruus ſit, etiam expers rationis ſit neceſſe eſt, non contrá. Ab antecedentibus autem neceſſaria in refutatione concluſio non ſequitur, niſi in iis quæ reciprocantur, cuiuſmodi ſunt homo & ridens, & uno nomine proprietates & res quarum ſunt proprietates. Res autem ipſæ ex eo ſuis proprietatibus antecedere dicũtur, quòd ſint neceſſe eſt res ipſæ, ut proprietates cohæreant. Exemplum erit huiuſmodi,

Nulla exhalatio ignis eſt,

Omnis fumus exhalatio eſt,

Nullus igitur fumus ignis eſt. Ita fumus non celerrimè ſurſum fertur. Neq; enim in hoc genere diſpoſitiõis una ratiocinatione concludi poteſt, quoties locus hic cõmunis dominatur, Cui nõ conuenit antecedens eius quod reciprocatur, ei conſequens non conuenire. Cum autem locus ille regnat, Quod in antecedens eius quod reciprocatur

non cadit,id nec cadere in conſequens, tum una ratiocinatione id confici licet,

Nullus ignis eſt fumus,

Quod ſurſum celerrimè fertur, ignis eſt,

Quod igitur ſurſum celerrimè fertur,non eſt fumus.

In ſecunda autem forma diſponendæ argumentationis ex conſequentibus in refellendo argumentum firmum eſt : ex antecedentibus non eſt firmum ullum,niſi cum antecedens & conſequens reciprocantur. Ab antecedentibus talis erit tractatio,

Quicquid celerrimè ſurſum fertur,ignis eſt,

Nullus fumus ignis eſt,

Nullus igitur fumus celerrimè ſurſum fertur.

Quæſtio eſt proprij, An fumus celerrimè ſurſum fertur? Locus communis eſt, Cui antecedens eius conſequentis quod uiciſsim retro commeat, non conuenit,nec conſequens ei conuenire. Ignis enim antecedens eſt eius quod ſurſum celerrimè fertur,qui quoniã de fumo uerè nõ dicitur,id etiam quod celerrime ſurſum fertur,de eo uerè non dici neceſſe eſt. A conſequentibus autem ſemper hic firmum eſt argumẽtum,niſi ſint antecedentium quæ modo dixi,conſequentia. Exemplũ erit huiuſmodi,

Omnis intemperantia uitium eſt,

Nulla uirtus eſt uitium,

Nulla igitur uirtus eſt intemperantia.

Tertio autem collocandæ argumentationis genere explicari poteſt tam in confirmatione, quàm in refutatione

conſequentium tractatio. In confirmatione hoc modo,
Quicquid expetendum eſt, bonum eſt,
Aliquid quod expetendum eſt uirtus eſt.
Aliqua igitur uirtus bonum eſt.

In refutatione autem hoc modo tractabitur,
Nihil quod expetendum eſt, eſt malum,
Aliquid quod eſt expetendum, iuſtum eſt,
Aliquod igitur quod iuſtum eſt, non eſt malum,

Ab antecedentibus autem in confirmatione quidem omnia ualent, quorum exemplum eſt eiuſmodi,
Omnis homo eſt animal,
Aliquis homo eſt rationis particeps,
Aliquid igitur quod eſt particeps rationis eſt animal.
Quæſtio eſt generis, Sitne aliquid quod eſt rationis particeps animal? Locus communis eſt, Quod antecedenti conuenit, id etiã conſequenti eius conuenire. Quod enim rationis eſt particeps, hominis eſt conſequens. In refutatione autem nulla hic neceſſaria concluſio ſequitur, niſi in ijs antecedentibus, quæ & ipſorum conſequentia reciprocantur. Omnium quidem locorũ argumẽta quot modis tractari poſsint, & quemadmodum, ſiue quid confirmandum ſit, ſiue refellẽdum, quæq́; collocationes in quos locos adhiberi poſsint, quiq; loci unã ſuppeditent argumẽtationem, qua ſtatim id quod quæritur concludi liceat, quiq́; egeant quaſi ſubſidio quodam alterius concluſionis, diximus. Hoc autem intelligendum eſt, me in ponendis exemplis, non oratorum copiam, & uber-

tatem, ſed Dialecticorum inopiam & ieiunitatem ſecutum, propterea quòd anguſtiùs hi loquuntur qui rem expendere, non ornamenta uerborum ſolent, & ſubtiliùs uerborum ordinem exquirere, cum illi hæc omnia negligant. Itaque ut Dialectici primum proponunt aliquid, deinde ſumunt, poſtremo concludunt: ſic illi hunc ordinem contemnunt, interdúmque à propoſito non ordiuntur, neque concludunt: ſumptiones uerò ſæpe ad rationem probationémque traducunt, ut difficillimum ſit nonnunquam eorum argumentationes ad eum ordinem qui naturalis eſt, reuocare. Sed tamen ab iſtis anguſtijs diſcedere conceditur, palámq; quaſi in campo ampliſſimo expatiari, dummodo trium earum formarum quas præſcripſi, modus retineatur. Ac ſcribendo quidem non eſt dubium, quin copia uti liceat, multiſque uerbis exponere ea quæ tractantur aut diſputantur. Cum autem cum alijs diſſerimus, quoniam longam orationem aut eorum qui contrà diſputant, non patitur aut non capit ingenium, aut cauſæ noſtræ ratio non poſtulat, ne repetendo ea omittantur quæ ſunt firmiſſima, modum adhibere debemus. Itaque rarò tum propoſitionis, tum aſſumptionis afferenda ratio eſt, antè quàm concluſum ſit argumentum, Sed de his aliàs plura dicemus. Hoc autem intelligendum eſt, quæ de tribus tractandarum argumentationum generibus dixi, ea omnia ad argumentationes ſimplices eſſe accommodanda. Sed ſimplicium duo ſunt genera prima, quæ ex duobus enun-

ciationum ſimplicium generibus orta ſint. Vt enim alias ſimplices enunciationes primo libro eſſe dixi, quæ ex ſimplici uerbo tam eo quod ſubſtãtiuum, quàm eo quod adiectiuum appellant dialectici, conſtant, in quo genere hæ ſunt, Omnis iuſtitia eſt uirtus, Omnis uirtus eum in quo eſt bonum efficit: alias autem ſimplices in quibus præter hæc uerba hæ quoq; notæ, neceſſe, neceſſariò, & uerba hæc, poteſt, accidit, collocãtur: ſic duo genera ſunt ratiocinationũ ſimplicium, quæ conſtant ex his enunciationibus. Quoniam igitur de priore genere dictũ eſt, de poſteriore pauca dicamus. Aut enim ſecundum genus enunciationũ ſimplicium prætermittendum fuit, aut hoc etiam tradendum eſt, præſertim cũ enunciationum uſus nullus ſit futurus, niſi ad argumenta referantur. Hoc quidem poſterius genus multas in partes diſtributum eſt. Vna enim ſimplex eſt, altera concreta. Simplex, quæ uel ex neceſſario tota eſt, uel ex eo quod fieri poteſt. Concreta ea quæ uel ex his duobus mixta eſt, uel ex alterutro, & uerbo ſimplici tum eo quod ſubſtantiuum, tum eo quod adiectiuum dicitur, quæ omnia ad propoſitionem & aſſumptionem referri uolo. Exemplis hæc illuſtranda ſunt. Simplex eſt tota ex neceſſario, quæ ſequitur,

Omnis uirtus neceſſariò eum in quo eſt benè afficit,
Omnis autem iuſtitia neceſſariò uirtus eſt,
Omnis igitur iuſtitia neceſſariò eũ in quo eſt bene afficit.

Simplex tota ex eo quod fieri poteſt, hæc,

Omne quod creſcit, decreſcere poteſt,
Omnis puer poteſt creſcere,
Omnis igitur puer decreſcere poteſt.

Concreta eſt hæc ex eo quod fieri poteſt, & ex neceſſario,
Omne animal currere poteſt,
Omnis homo neceſſariò eſt animal,
Omnis igitur homo poteſt currere.

Ex eo autem quod neceſſarium eſt, & ex uerbo quod ſubſtantiuum dicitur, hæc concreta eſt,
Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis autem fortitudo uirtus eſt,
Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.

Ex eo autem quod fieri poteſt, & ex uerbo ſimplici,
Omne quod ægrum eſt conualeſcere poteſt,
Aliquis homo æger eſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Atque omnium quidem exempla ſunt huiuſmodi. Nemo autem exiſtimare debet hoc totum genus, ut minus neceſſariũ eſſe repudiandũ. Neq; enim ſine eo quæſtiones quæ de eo ſunt quod fieri poteſt, aut non poteſt, quæ eædem crebris ſermonibus philoſophorũ ueterũ diſputabantur, ullo modo, quemadmodum primo libro dixi, explicari poſſunt. Quinetiam id nonnunquam Cicero uſurpat. Sed tamen modus in eo nobis retinendus eſt, ne hunc locum obſcuraſſe uideamur. Primum de ſimplicibus dicam, tum de concretis. Simplices autem hic dico,

quemadmodum ignis, aer, aqua, terra, naturæ ſimplices à Cicerone uocantur: & cõcretas quæ ex his omnibus, aut aliquibus mixtæ ſunt, ut homines, aliáſq; eiuſdẽ generis naturas ex illis quatuor primis concretas, idem Cicero nuncupat. Hoc autem de ſimplicibus quæ de neceſſario quid enunciant, tenendum eſt, omnes eius generis argumentationes firmas eſſe, ſi eodem modo tractẽtur, quo ſuperiores, quæ ex uerbo ſimplici conſtant. Nõ eſt neceſſe exemplis ponendis hoc facere lõgius. Neque enim ſatietatẽ uitare poſſemus, ſi unicuiq; modo trium tractationis generum exempla accõmodaremus. Hoc tantum dicam, ſi quis eas enũciationes quas in primo libro ex neceſſario ueras eſſe dixi, ſiue quæ de toto genere dicerent, ſiue ex omni parte negarent accõmodatè ad ratiocinationes tractare uelit, eum facilè obſeruaturum eſſe eandem harum & ſimplicium ſuperiorum in concludendo eſſe rationem. Eius autem quod fieri poteſt & poteſt nõ fieri (ἐνδεχόμενον enim id dicitur) lõgè alia ratio eſt. Quod quò maturius doceamus, primum quid ſit, & quot eius genera dicendum eſt. Id quidem dicitur euenire, ſeu accidere (nam hæc idem ualent) quod nõ neceſſariũ eſt, id eſt quod poteſt eſſe & non eſſe, quoq; poſito nihil incommodi ſequitur. ut omnem hominem in ſenectute nõ eſt neceſſe caneſcere, & omnem caneſcere ſi ponamus, nihil incõmodi ſuſcipere cogemur. Eius autem duo ſunt genera, unum quod plerũque fit. ut homo plerũque cum quinq; digitis, duabúſq; manibus naſci-

tur. cum natus eſt, ferè creſcit, in conſtanti ætate ferè decreſcit, & caneſcit in ſenectute. Alterum eſt quod accidit ſine alterutrius partis certo euētu ut ſunt ea omnia quæ caſu fiunt. ut ſi quis cum rus proficiſcitur, de cælo tangatur, aut terræ motus fiat, aut fodiens theſaurum inueniat. Neque enim profecto illa cauſa eſt magis cur ille tangatur, quàm nō tangatur, ſed alterutrum euenit. Nunc his ita conſtitutis dicamus quando concluſio ſequitur neceſſaria, ſi tam propoſitio quàm aſſumptio ſit de eo quod fieri cōtingit. Ac primū de prima diſpoſitione. Si de toto genere utraq; dicat, etiā concluſio ſequetur quæ omnino enunciet. Exemplū erit huiuſmodi,

Omne quod uigilat dormire poteſt,
Omnis homo uigilare poteſt,
Omnis igitur homo poteſt dormire.

Itémq; neceſſaria ſequitur cum propoſitio omni ex parte negat quid, & in totum dicit affirmatio ut,

Fieri poteſt ut nihil quod fodit, theſaurum inueniat,
Fieri autem poteſt, ut omnis homo fodiat,
Fieri igitur poteſt, ut nullus homo inueniat theſaurum.

Tertia erit concluſio neceſſaria, cū propoſitio de toto genere dicet, & de parte aſſumptio.

Omne quod ægrotat, ex morbo conualeſcere poteſt,
Aliquis autem homo ægrotare poteſt,
Aliquis igitur homo poteſt conualeſcere.

Quarta autē ſequetur, ſi propoſitio in totū negabit, & ꝓpoſitio aliqua ex parte dicet. Hæc enim neceſſaria eſt,

Fieri poteſt, ut nihil eorum quæ nauigant, moriatur in mari,
Fieri autem poteſt, ut aliquis homo nauiget,
Fieri igitur poteſt, ut aliquis homo in mari minime moriatur.

Atque hæc quidem quatuor concluſionum genera perfecta dicuntur, quòd directum ordinem quē prima tractandorum argumentorum forma præſcribit, in ijs ſeruet concluſio. Rectus autem ordo in concludendo in ea forma eſt, cum uerbū quod in propoſitione attribuitur, attributi etiam uim & locum obtinet in cōcluſione, & quod in aſſumptione ſubiectum erat, id in concluſione etiam ſubijcitur. Cōuerſus autem eſt, cum hic ordo mutatur, aut certe enunciatio aliqua pro aſſumptione, aut propoſitione ſubijcitur, quæ idem quod illa declaret. Diſciplinam autem conuerſionum, quam primo libro tradidi hic conuerſus ordo deſyderat, ut ſciamus quæ in quāq; conuertatur enunciatio. Atque hic quidem notandum eſt, enunciationem eam quæ de eo quod contingit, dicit uniuerſè ac in totum, conuerti in eam quæ in totum negat. ut hæc, Fieri poteſt ut nemo ambulet, in hāc cōuertitur, Fieri poteſt ut omnis homo ambulet. Quibus poſitis, hoc intelligendum eſt, multos modos concluſionum ex eo quod fieri poteſt naſci, qui perfecti non ſint, ſed imperfecti uocentur propter aſſumptionis aut propoſitionis cōuerſionem. Si enim minus conuertatur, iam non erit perfecta ratiocinatio. Nam ſi inuertatur ordo

ſuperiorum quatuor concluſionum, ut quæ in illis propoſitio eſt, in his ſit aſſumptio & contrà, erit non perfecta tractatio. Quòd ſi altera conuertatur, iam perfecta erit. Neque enim, exempli cauſa, perfecta eſt hæc argumentatio,

Fieri poteſt ut omne quod nauigat, in mari moriatur,
Fieri autem poteſt ut nemo nauiget,
Fieri igitur poteſt, ut nemo moriatur in mari.

Vt autem certum aliquid habeamus, quo falſas ex eo quod contingit enunciationes à ueris internoſcamus, ſcire oportet, in omni eius generis enunciatione duplicem ſpectãdam eſſe ſententiam. Nam, exempli cauſa, huius enunciationis, Accidit ut omne quod album eſt, ſit animal, hæc ſentẽtia eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album fortuitò (teramus enim hoc uocabulũ & ſuperiora pro illo contingenter) cõuenit, etiã animal fortuitò cõueniat, id eſt ut quicquid fortuitò album eſt, id etiam fortuitò ſit animal, quæ quidem falſa eſt ſententia. Itémque illa eſſe poteſt, Accidit ut omni cui album conuenit, animal fortuitò conueniat. quæ etiam falſa eſt, ſi id contingere dicamus quod non eſt neceſſarium. Aliquod enim animal eſt, ut cygnus, quod ſit album neceſſe eſt. Ita non fortuitò albus eſt cygnus. Sed uereor ne de his uidear ſubtilius diſputare. Itaq; malim hæc ego ad cõmunem omnium ſenſum accommodari, ut id contingere, accidere, & euenire dicamus, quod caſu fit, & quod poteſt tã fieri quàm non fieri. ueluti cum dicimus, Accidit ut

ægrotarem, fieri poteſt ut æger ex morbo conualeſcat, aliáq; generis eiuſdem. Nunc quoniam quatuor modos cõcluſionum neceſſariarum ex eo quod poteſt fieri & non fieri, qui perfecti ſunt in prima forma diſpoſitionis expoſuimus, ad alia pergamus. Neque enim nobis propoſitum eſt eos omnes perſequi, quorum nõ eſt perfecta concluſio. In altera autem diſpoſitionis forma ſi omnibus enunciationibus uerbum hoc contingit uel euenit adiungatur, concluſio neceſſaria non ſequetur. Quòd ſi quæ ratiocinationes ex his conficiantur, quæ ipſæ firmæ ſint, facilè una ratione omnes refelli poterunt. Neque enim hæc neceſſaria concluſio eſt,

Accidit ut omnis homo ambulet,

Accidit ut equus nullus ambulet,

Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Veræ enim ſumptiones ſunt, & falſa concluſio. quippè cum neceſſe ſit nullum equum eſſe hominem, ex quo efficiatur falſum eſſe, accidere ut nullus equus ſit homo. Hoc loco ea omnia maximum nobis adiumentum afferent, quæ de enunciationibus neceſſarijs & ijs quæ de eo dicunt quod fieri poteſt & non fieri, primo libro tradidi. Dixi enim eas omnes neceſſarias eſſe, quæ omni ex parte negarent ea quæ diuerſis generibus ſubiecta eſſent, quorum neutrum alterum complecteretur. Cuiuſmodi eſt hæc, Nullus equus eſt homo. Nec uero hac una ratiocinatione reſiſtemus, ſed etiam omnibus quæ ex eiſdem tribus uerbis conſtabunt, dum modo eadem

ratione illa ipſa uerba collocabimus, quã aduerſarij ſuas confecerint argumẽtationes. ut ſi, exempli cauſa propoſitionem nobis afferant, quæ in totũ & uniuerſè neget, & propoſitionẽ quæ de toto genere dicat, & concluſio neget ex omni parte, eadem ratione ſi utamur ijſdem uerbis refellemus hoc modo,

Accidit ut nullus homo uigilet,
Accidit ut omnis equus uigilet,
Accidit igitur, ut nullus equus homo ſit.

Quod ſit etiam in cæteris. In tertia porro forma diſpoſitionis, ſi tam propoſitio quàm aſſumptio aut de incerta parte dicant, aut de certa, nõ ſequetur neceſſaria concluſio. Atq; uno modo uitioſis huius generis concluſionibus occurremus, ſi ex his tribus argumẽtatio cõficiatur uerbis, equus, homo, albũ, ut albi uerbũ bis dicatur ante concluſionem. Eſt enim hæc uitioſa & falſa concluſio.

Accidit ut aliquid quod eſt album ſit equus,
Accidit ut aliquid quod album eſt ſit homo,
Accidit igitur ut aliquis homo ſit equus.

Multæ autẽ aliæ ſunt nõ neceſſariæ, quas facile refellemus cognitis neceſſarijs. Modi qui cõuerſione fiũt perfecti, multi ſunt. Primus is cuius tam propoſitio quàm aſſumptio de toto genere dicunt, Nam conuerſa aſſumptione in eã quæ de quadã parte dicit, tertius erit primæ diſpoſitionis modus. Vtriuſque exempla ponam. Tertiæ quidem diſpoſitionis primus modus eſt huiuſmodi,

Accidit ut omnes qui nauigant in mari moriantur,

Accidit ut omnes qui nauigant ſint homines,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.
Si hæc concluſio negetur, aut cæteræ quæ in hac formâ diſpoſitionis neceſſariæ ſunt, facilè confirmari poterunt, ſi ad certam perfectámque primam reuocentur. Veluti ea quam expoſui ad tertium primi generis modum ita transferetur aſſumptionis conuerſione,
Accidit ut omnes qui nauigant in mari moriantur,
Accidit autem ut homines nauigent,
Accidit igitur ut homines in mari moriantur.
Eadem eſt ratio cæterorum modorum quorum concluſiones ſunt neceſſariæ. Nam ut ſummatim dicam, quatuor alij ſunt modi neceſſarij, qui totidem reſpõdent ijs quos paulò antè in huius tertiæ formæ argumentationibus ex ſimplici uerbo ſine ulla nota enumerauimus. Secundus enim eſt cum omnino tum propoſitio negat, tũ dicit aſſumptio. Tertius cũ propoſitio de toto genere, & ſumptio de aliqua parte dicit. Quartus cum contrà propoſitio de parte dicit, & de toto genere aſſumptio. Quintus cùm propoſitio in totum negat, & aſſumptio de parte dicit. Ita unus is modus relinquitur, cuius propoſitio aliqua ex parte negat, & uniuerſè ac in totum dicit aſſumptio. Atque hæc quidem de ratiocinationibus quæ uerba tãtum ſimplicia, & notas recipiũt. Nunc pauca dicenda de ijs ſunt, in quibus mixta hæc reperiuntur. Harum autem genera tria ſunt: alij enim ſunt ex neceſſario & uerbo ſimplici: Aliæ ex eo quod

ſieri poteſt & non fieri, quod cõtingens uocatur, & ex uerbo ſimplici: Alia ex neceſſario & ex eo quod fieri poteſt & non fieri. Quoniam autem primum de ijs ratiocinationibus ſimplicibus diximus, quæ ex uerbo eſt, aut eo quod adiectiuũ uocant, conſtant: deinde eas quæ ex neceſſario tãtum eſſent, attigimus, primum etiam de eis diſſeremus quæ ex his duobus concretæ ſunt. Earum autem exemplum eſt eiuſmodi,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,

Omnis autem fortitudo uirtus eſt,

Omnis igitur fortitudo neceſſariò eſt laudabilis.

In primo quidem argumentorum diſponendorum genere ita deniq; neceſſaria ſequetur concluſio, ſi propoſitio ex neceſſario conſtet, & ex uerbo ſimplici aſſumptio: tum enim concluſio in qua neceſſariũ eſt, ſequetur. Hoc autem in quatuor huius formæ modis ijs qui perfecti à nobis appellati ſunt, uerè dicitur. Non eſt neceſſe omnium exempla ponere. Si quis enim eos quatuor cõcluſionis modos, quos tum tractaui cum de ratiocinationibus quæ ex uerbo eſt conſtant, diſputarem, ſibi proponat, earúmq; propoſitionibus & concluſionibus neceſſariò aduerbium adiũgat, exempla huius loci habebit propria. Quòd ſi uerbum ſimplex ad eorũ quatuor modorum propoſitionem, neceſſariũ autem ad aſſumptionem pertineat, concluſio neceſſaria non ſequetur. Refelletur enim facile his argumentationibus, ſi quis contendat firma eſſe argumenta,

Omne animal mouetur,
Omnis homo neceſſariò eſt animal,
Omnis igitur homo neceſſariò mouetur.
Omne animal mouetur,
Aliquis homo neceſſariò eſt animal,
Aliquis igitur homo neceſſariò mouetur.

In ſecunda autem diſpoſitionis forma, quoniam omnes concludendi modi negant, ſi neceſſariò aduerbium propoſitioni uel aſſumptioni quæ negans eſt omnino, adiungatur, ſemper ex iis duabus concluſionem ex neceſſario efficere licebit. Quòd ſi ad eam quæ aiens eſt ſeu propoſitionem ſeu aſſumptionem illud neceſſariò addatur, aut ad negantem ex parte, neceſſaria eiuſdem generis non ſequetur concluſio. Vt enim hæc argumentatio neceſſaria eſt, ceteræq; eiuſdem generis,

Nullus lapis eſt animal neceſſariò,
Omnis homo eſt animal,
Nullus igitur homo eſt neceſſario lapis.
Vt inquam hæc neceſſaria eſt, ſic illa non eſt,
Omnis homo neceſſario eſt animal,
Nihil quod eſt nigrum eſt animal,
Nihil igitur quod nigrum eſt, animal ſit neceſſe eſt.
Itémque hæc infirma eſt,
Omne quod nigrum eſt homo eſt,
Quoddam autem animal non eſt homo neceſſariò,
Quiddam igitur quod albũ eſt, non eſt homo neceſſariò.
Atque etiam alias uitioſas argumentationes huius ge-

neris eadem ratione licebit refellere.
In tertio autem genere tractandorum argumentorum hoc tenendum eſt, ex ijs ſumptionibus quæ de toto genere dicant, ſi alterutri neceſſariò aduerbium adiungatur, neceſſariam eiuſdem generis ſequi concluſionem. quod idem fiet, ſi ei quæ negans eſt adiungatur. At ſi ad aientem adhibeatur, non ſequetur concluſio. Primi generis exemplum erit eiuſmodi,

Omnis uirtus neceſſariò eſt laudabilis,
Omnis uirtus eum in quo eſt perficit,
Aliquid igitur quod eum in quo eſt perficit, neceſſariò eſt laudabile.

Secundi autem erit tale,

Nulla uirtus perturbatio ſit neceſſe eſt,
Omnis uirtus eſt laudabilis,
Aliquid igitur quod eſt laudabile perturbationem eſſe neceſſe non eſt.

Tertij autē generis hoc exēplo uitioſas licebit refellere,

Nihil quod ambulat eſt homo.
Omne quod ambulat neceſſariò mouetur,
Aliquid igitur quod mouetur, neceſſariò nō eſt homo.

In hac etiam neceſſariū erit argumentum, cum uel propoſitioni uel aſſumptioni quæ ſola de toto genere dicat & de parte altera, idem adiungetur aduerbium. Ac de ijs quidem ratiocinationibus quæ concretæ ſunt ex neceſſario & uerbo ſimplici, hactenus. Sequitur ut de ijs dicam quæ ex uerbo ſimplici cōcretæ ſunt, & ex eo

quod fieri poteſt & non fieri. Huius autem generis exemplum eſt huiuſmodi, in prima forma diſpoſitionis,
Accidit ut omne animal ambulet,
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo ambulet.
Huius quidem generis ratiocinatio per quatuor primæ formæ diſponendorum argumentorum modos qui perfecti ſunt explicata, ita uera & perfecta erit, ſi propoſitio de eo quod fieri poteſt aut contingit uniuerſe dicat, aut neget in totum, & ex uerbo ſimplici tam eo quod ſubſtantiuum, quàm eo quod adiectiuum uocant, conſtet aſſumptio. Tum enim neceſſaria ſequetur concluſio ex eo conſtans quod fieri poteſt. Quòd ſi ad ſumptionem hoc uerbum accidit addatur, firmum quidem erit argumentum, ſed imperfecta ratiocinatio, ſi modò ipſa ſumptio de toto genere dicat. Prioris generis iam poſui exemplum. Alterum erit tale,
Accidit, ut nullum animal ægrotet,
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur aut fieri poteſt ut nemo homo ægrotet.
Poſterioris generis talis eſt tractatio,
Nullus homo ægrotat,
Fieri autem poteſt ut nihil quod ambulat ſit homo,
Fieri igitur poteſt ut nihil quod ambulat ægrotet.
Cum autem uel aſſumptio ex uerbo ſimplici negat ex parte, uel ipſa in totum dicit aut negat, de parte autem dicit negátue ex parte aſſumptio, aut utraque ad par-

tem, neutra ad totum genus accommodatur, neceſſaria non ſequitur concluſio, utrumuis uerbum ſiue ſimplex, ſiue contingit adhibeatur. Hæ enim nō ſunt neceſſaria,

Omne animal contingit dormire,
Nix non eſt animal,
Niuem igitur contingit non dormire.

Omne quod mouetur, eſt corpus,
Fieri autē poteſt uel accidit, ut omne animal moueatur,
Accidit igitur, ut omne animal ſit corpus.

Aliquid quod album eſt, non eſt animal,
Accidit autem ut aliqua ueſtis ſit alba,
Accidit igitur ut ueſtis non ſit animal.

Eadem ratione uitioſas omneis huius generis refellere licebit. In ſecunda autem diſpoſitionis forma, per quatuor concludendi modos tum deniq; neceſſaria ſequetur concluſio, cum propoſitio uel aſſumptio quæ negat, cōſtabit ex uerbo ſimplici, ea autē quæ ait, de eo quod fieri poteſt enunciabit. Si autem contrà fiat, non erit neceſſaria. Prioris generis talis eſt tractatio,

Ce Nullus homo eſt lapis,
ſa Accidit, ut omne quod album eſt ſit lapis,
re Fit igitur ut nihil quod album eſt, ſit homo.

Poſterioris exemplum eſt huiuſmodi,
Accidit ut nemo ſit ſanus,
Omnis equus ſanus eſt,
Accidit igitur ut nullus equus ſit homo.

Tertia porrò diſpoſitionis forma ratiocinatio rectè ex-

plicabitur, quoties tam propoſitio quàm aſſumptio de toto genere dicet, aut propoſitio omni ex parte negabit, & in totum dicet aſſumptio, ſi modo alterutra ex uerbo cõſtet ſimplici. Idem fiet ſi reliquos modos eiuſdem formæ eadẽ ratione tractemus. Exẽplũ erit huiuſmodi,

Omnis homo eſt animal,

Accidit ut omnis homo ſit iuſtus,

Accidit igitur ut aliquid quod iuſtum eſt ſit animal.

Si autem utraque de incerta aut certa parte dicat, aut neget ex parte, aut etiam una dicat, & neget altera, neceſſaria concluſio nõ ſequetur. Neque enim firmum eſt hoc argumentum,

Quod album eſt, equus eſt,

Accidit ut quod album eſt ſit homo,

Accidit igitur ut homo ſit equus.

Si alterutra neget, eadem ratione refellere licebit. Hæc enim concluſio, Accidit ut homo nõ ſit equus, falſa eſt.

Reſtant iam eæ quæ ex neceſſario & uerbo cõtingit, concretæ ſunt. Ratiocinationes quidem ex his duobus concretæ ſi per primum diſpoſitionis genus tractentur; tum denique neceſſaria & perfecta ſequetur ex uerbo cõtingit concluſio, cùm modis duobus eius diſpoſitionis qui aientes ſunt ita utemur, ut propoſitioni uerbum contingit, aſſumptioni adiungamus neceſſarium. Deinde perfecta etiam erit ratiocinatio, cum & cõcluſio eiuſdẽ generis ſequetur, & reliquos duos modos qui negant, ſic explicabimus, ut ſuperiores. Primi

generis hoc erit exemplum, Fieri poteſt aut accidit, ut omne animal ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo neceſſariò eſt animal,
Fieri igitur poteſt aut accidit, ut omnis homo ex morbo conualeſcat.
Secundi generis hæc tractatio eſt,
Fieri poteſt aut contingit, ut nullum animal ægrotet,
Omnis autem homo neceſſariò animal eſt,
Fieri igitur poteſt ut nemo homo ægrotet.
Atque hi quidem quatuor concludendi modi perfecti abſolutiq; ſunt. Imperfecti autem ijdem erunt ſi uerba cõmutentur, id eſt ſi propoſitioni neceſſarium adiungatur, & uerbum contingit aſſumptioni. Exemplum primi generis eſt,
Omne quod ambulat neceſſariò mouetur,
Accidit ut omnis homo ambulet,
Accidit igitur ut omnis homo moueatur.
Poſterioris generis tale erit,
Nihil eorum quæ nauigant, in mari neceſſariò moritur,
Accidit, ut omnes homines nauigent,
Accidit igitur ut nulli homines moriantur in mari.
Quòd ſi mutetur ordo enunciationũ quẽ dixi, ut propoſitio quæ ex parte dicat aut neget, ſit ex uerbo contingit, & ex neceſſario, quæ aut aiat aut neget quid in totum aſſumptio, concluſio neceſſaria non ſequetur. Non enim firmum eſt hoc argumentum,
Aliquid quod eſt album, eſt neceſſario animal,

Accidit autem ut omnis ueſtis ſit alba,
Accidit igitur ut ueſtis ſit animal.
Aliquid quod eſt album non eſt animal neceſſariò,
Accidit autem ut omnis ueſtis ſit alba,
Accidit igitur, ut aliqua ueſtis non ſit animal.

Idem fiet, ſi propoſitio quæ dicit de parte ex uerbo cõtingit conſtet, & ex neceſſario negans in totum aſſumptio. Refelletur enim hoc modo, ſi quod argumentũ huius generis firmum eſſe uideatur,

Accidit ut aliquid quod album eſt ſit animal,
Nulla autem pix neceſſariò alba eſt,
Accidit igitur ut nulla pix ſit animal.

Erit etiã uitioſa tractatio, quoties tam propoſitio quàm aſſumptio aliqua ex parte negabit, aut de parte dicet. Vitioſa eſt enim hæc argumentatio,

Aliquid quod nigrum eſt neceſſariò eſt animal,
Accidit ut quod animo caret, ſit nigrum,
Accidit igitur ut quod animo caret animal ſit.

Iiſdem quoque uerbis refelli poſſunt cætera quæ uitioſa ſunt huius generis argumenta. Si qua autem ſecundæ formæ ratiocinatio ex his duobus conficiatur, ſemper ſequetur ex uerbo contingit concluſio, quoties quatuor modorum huiuſ formæ ea ſiue propoſitio, ſiue aſſumptio quæ negat, ex neceſſario conſtabit. Quòd ſi ei quæ ait quid adiungatur, uitioſa erit concluſio. Exempla eadem harum erunt quæ ſuperiorum.

In tertia deniq; forma diſpoſitionis argumentorum,

ſi aientes modos tractemus, ut neceſſaria ex uerbo cõtingit cóclusio ſequatur, ſatis erit ſi alterutri neceſſariũ, aut uerbũ cõtingit adiunxerimus. Itémq; ſi eos qui negant nobis proponamus, erit ſatis ſi alterutri adiungamus. Aliæ etiam cõcluſiones hic neceſſariæ ſequuntur, ſed his contenti eſſe debemus. Vitioſæ autem ſunt hoc loco omnes, quarum aſſumptiones & propoſitiones de parte dicunt, aut negant, etiam ſi neceſſarium utrilibet adiungatur. Vitioſa enim hæc eſt,

Aliquid quod album eſt, neceſſario eſt animal,
Accidit ut aliquid quod album eſt ſit lapis,
Accidit igitur ut lapis ſit animal.

Itémque hæc non eſt neceſſaria,

Accidit ut aliquid quod laudabile eſt non ſit homo,
Laudabilis autem uirtus eſt neceſſario,
Accidit igitur ut uirtus homo non ſit.

Ac omnes quidem ratiocinationes quæ ex uarijs uerbis concretæ ſunt, quam potui breuiſsime expoſui. Intelligendum eſt autem alia etiam eſſe genera, quæ his & alijs uerbis uariari diſtinguíq; poſſunt, quæ ab Ariſtotele prætermiſſa eſſe miror. Nam cũ enunciationes quæ ex eo quod fieri poteſt, & ex eo quod fieri non poteſt, quod ἀδύνατον uocat, enumeret in libro de interpretatione, eáſque aliud atque ſuperiores declarare uelit, mihi quidem certe uidetur quæ ex his ratiocinationes confici poſsint, docere debuiſſe, præſertim cum enunciatio ad ratiocinationem aut argumentationem omnis, ut ad

finem referri debeat. Exempla ponam eorum,ut omnes quid uelim intelligant,

Fieri poteſt ut omne animal ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut omnis homo ex morbo cõualeſcat.

In altero genere explicando impoſsibile aut abſurdum cogor dicere,

Impoſsibile eſt omne animal eſſe lapidem,
Omnis homo eſt animal,
Impoſsibile igitur eſt omnem hominem lapidem eſſe.

Ea etiam quæ fieri poſſunt ſimplicia & ſola poſſunt eſſe in ratiocinatione,hoc modo,

Omne quod nauigat,mori in mari poteſt,
Omnis homo nauigare poteſt,
Omnis igitur homo mori in mari poteſt. Ex eo autem quod abſurdum eſt, non ſequitur neceſſaria concluſio eiuſdem generis,

Fieri non poteſt,ut omnis homo ſit expers rationis,
Fieri etiam non poteſt,ut omnis bos ſit homo,
Fieri igitur non poteſt ut omnis bos ſit rationis expers.
Abſurdum eſt omnẽ hominem expertem eſſe rationis,
Abſurdum eſt etiã nullũ bouem eſſe expertẽ rationis,
Abſurdum eſt igitur nullum bouem eſſem hominem.

In tertia etiam forma diſpoſitionis uitioſum eſt eiuſdem generis argumentum.

Abſurdum eſt omnem uirtutem eſſe uitium,
Abſurdum etiã eſt omnem uirtutẽ eſſe intemperantiã,

Abſurdum eſt igitur aliquã intemperãtiam eſſe uitiũ.
Hæc etiam cum neceſſario & uerbo contingit miſceri poſſunt, ut neceſſaria ſequatur concluſio.
Fieri poteſt ut omne animal ægrotet,
Omnis autem homo neceſſario eſt animal,
Fieri igitur poteſt ut omnis homo ægrotet.
Fieri non poteſt ut nulla uirtus ſit habitus,
Omnis autem iuſtitia uirtus eſt neceſſario,
Fieri igitur non poteſt ut nulla iuſtitia ſit habitus.
Quæ autẽ ſequuntur, ex uerbo contingit concretæ ſunt, ita ut una admixtum habeat uerbum poteſt, & non poteſt altera,
Accidit ut omne quod ægrotet, ex morbo conualeſcat,
Omnis autem homo ægrotare poteſt.
Accidit igitur, ut omnis homo ex morbo conualeſcat.
Quod autẽ fieri nõ poteſt, et quod cõtingit miſceri inter ſe nequeunt. Neq; enim hæ neceſſariæ ſunt cõcluſiones.

Bar *Accidit ut omnis homo nauiget,*
ba *Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,*
ra *Accidit igitur ut omnis lapis nauiget.*
Ce *Accidit ut nullus homo in mari moriatur,*
la *Fieri autem non poteſt ut omnis lapis ſit homo.*
rent *Accidit igitur ut omnis lapis moriatur in mari.*

Quòd ſi in his quæ de toto genere dicunt, aut negant, nõ eſt firmum argumentum, multò minùs erit in ijs quas ille complexu ſuo continent, quæ uulgo Darij & Ferio uocantur. Quòd ſi quis contendat firmum fore argu-

mentum, ſi propoſitioni uerbum non poteſt adiungatur, is uehementer errat. Neque enim hæ concluſiones ſunt neceſſariæ,

Fieri non poteſt ut omnis lapis ſit homo,
Accidit ut omne quod album eſt ſit lapis,
Fieri igitur non poteſt ut omne quod albū eſt, homo ſit.

Fieri non poteſt ut nihil quod ambulat moueatur,
Accidit ut omnis homo ambulet,
Fieri igitur non poteſt, ut nihil quod mouetur ſit homo.

Idem fiet ſi uerbum contingit adiungatur concluſioni. Exempla erunt eiuſmodi,

Fieri non poteſt ut omnis homo ſit lapis,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur, ut omne quod nauigat ſit lapis.

Fieri non poteſt ut nullus homo ſit animal,
Accidit ut omne quod nauigat ſit homo,
Accidit igitur ut nihil quod nauigat homo ſit.

Exempla tantum poſui modorum primæ diſpoſitionis. Quòd ſi mihi eſſet propoſitum hæc omnia ad artem redigere, facile id poſſem. Si quis autem id obſeruare ac notare uelit, non eſt dubium, quin præcepta poßit tradere. Quapropter ad propoſitum reuertamur. Hoc autem intelligendum eſt, quemadmodum expoſitis tribus argumentorum diſponendorum generibus, quæ per ratiocinationes tractarentur, eas in quibus uerbum ſubſtantiuum, aut adiectiuum quod uocant, reperiretur, omnes argumentorum locos, qui à nobis ſuperiore libro

explicati ſunt, per illa tria genera tractari poſſe docui: ſic poſſe me docere eoſdem tam ad ſimplices ex neceſſario, quam ad eas quæ concretæ ex eo ſunt, & uerbo ſimplici poſſe accommodari. Sed quoniam quæſtiones huius generis rarò incidunt in diſputationem, longúmq; eſſet ſi agere uellē de ſingulis, hoc tantū dicā, ſi quādo eiuſmodi quæſtiones et ſermones inferātur, locos cōmunes aliter explicandos eſſe, atq; eos quos ſuperiore libro tradidi. Nam illic omnino dicebatur, exempli cauſa, Cui forma conuenit, ei etiā genus conuenire: propterea quòd ea ſolum uerba adhibebantur in argumentis, quæ ſolum conuenire, ſeu ineſſe ſignificabant. Hic autem, quoniam uerba alia adiunguntur, ut neceſſe eſſe, accidere, poſſe, non poſſe, habenda eſt eorum ratio in exponēdis iiſdem locis communibus. Quod quò facilius intelligatur, ponamus exēplum. Si quæratur, Sit'ne iuſtitia neceſſariò habitus? Quæſtio eſt generis. eáque à genere confirmabitur hoc modo,

Omnis uirtus neceſſariò eſt habitus,
Omnis iuſtitia eſt uirtus,
Omnis igitur iuſtitia habitus eſt neceſſariò.

Locus eſt communis, Quod toti generi neceſſariò conuenit, id formæ cuilibet eius generis neceſſariò cōuenire. Rurſus quæratur, Sit'ne id omne quod natum eſt, neceſſariò interiturum? id probabitur hoc modo,

Quicquid ex igne, aëre, aqua, & terra concretum eſt, id neceſſario interibit,

Omne autem quod natum eſt, concretum eſt ex his quatuor,

Omne igitur quod natum eſt, intereat neceſſe eſt.

Quæſtio eſt accidentis: ea confirmatur loco conſequentium. Locus communis, Quicquid toti conſequenti neceſſario conuenit, id neceſſe eſt antecedenti conuenire. Quod enim concretum eſt ex quatuor elementis & initijs, conſequens eſt eius quod natum eſt, aut certè eius eſt antecedens. Exempla etiam ponamus aliorum. fingamus hanc quæſtionem poni, fieri'ne poſsit ut audacia ſit fortitudo? Ea refelletur à genere hoc modo,

Fieri non poteſt ut uitium ſit fortitudo,

Omnis autem audacia eſt uitium,

Fieri igitur non poteſt, ut audacia ſit fortitudo.

Quæſtio eſt generis, quæ loco generis refellitur. Locus communis, Quod generi non poteſt conuenire, nec formæ poteſt: fortitudo enim uitio quod genus eſt audaciæ non poteſt conuenire, ex eóque formæ eius non poſſe cõuenire concluditur.

Quæſtiones autem ex uerbo contingit, aut nullæ aut eæ tantummodo quas nõ naturales primo libro uocauimus, incidere uidebuntur. Naturales enim in ſuperiores locos incurrere poſſe non uidebuntur, propterea quòd ijs locis ita aliquid conuenire aut nõ conuenire alicui docetur, ut aliter fieri non poſsit. Vt autem non naturales incidere interdum concedamus, non tamen loci illi per ratiocinationes quæ ex uerbo contingit aut ſolo, aut coniunctõ cũ

altero conſtant, tractari poſſunt. Sed tamen loci illi ad naturales quæſtiones accommodari poſſunt. Vt ſi quæratur, An uſuueniat, ut omnis homo in mari moriatur? & id probetur, hoc modo,

Accidit ut omne animal in mari moriatur,
Omnis autem homo eſt animal,
Accidit igitur, ut omnis homo moriatur in mari.

Quæſtio eſt accidentis, eáque naturalis, & in eam generis locus adhibetur. Locus communis, Quod accidit ut toti generi conueniat, accidere etiam ut formæ generi cõueniat. quòd enim accidit ut in mari mori toti generi animalium conueniat, ex eo accidere ut hominibus conueniat, concluditur. Nec uerò id uerum eſt tantum in ijs ratiocinationibus in quibus uerbum contingit & ſubſtãtiuum uel adiectiuum miſcentur, ſed in ijs etiam quæ eodem uerbo & neceſſario diſtinguntur. Vt ſi idem quæratur, quod ſupra, hoc modo concludi licebit,

Accidit ut omne animal in mari moriatur,
Omnis autem homo neceſſariò eſt animal,
Accidit igitur ut omnis homo moriatur in mari.

Quæ cum ita ſint, iam perſpicuũ eſſe arbitror, per huius etiam generis ratiocinationes, locos omneis quos ſecũdo libro expoſuimus, poſſe tractari. Illud etiam perſpicuum eſt, non modo locos hic cõmunes ad naturam uerbi aut uerborum ex quibus ratiocinationes nominãtur, eſſe accommodãdos, ſed quemadmodum etiam ſint accommodandi. Itaque cuiuſque loci quinque communes

unius ordinis eſſe poſſunt. Nam, ut de genere potiſſimũ dicam, primus illius hic erit, Quod toti generi conuenit, id illius formæ conuenire. Secundus, Quod toti generi neceſſariò conuenit, id eius formæ neceſſariò conuenire. Tertius, Quod toti generi poteſt conuenire, id eius etiam formæ conuenire poteſt. Quartus, Quod accidit, ut cadat in totum genus, accidere ut in eius formam cadat. Quintus, Quod toti generi non poteſt conuenire, id nec eius formæ poteſt. Ita fit, ut generibus enunciationum ſimplicium, ratiocinationũ etiam ſimplicium genera reſpondeant. Sunt enim ut eius generis enunciationum quinq; genera, ſic etiam ratiocinationum, ut ratiocinationem ex cõcluſione nominemus. Ex quo illud etiam perſpicuum eſt, nos totidem quæſtionũ genera poſſe numerare. Vt unum genus dicamus id quo omnino quæritur, an res nec ne conueniat: alterum quo quæritur, poſſit ne conuenire: tertium, an nõ poſſit: quartum, an accidat ut conueniat: extremum, an neceſſariò? Quòd ſi quis ea teneat, omnia quæ de illis enunciationum generibus in primo libro tradidi, multo facilius & omnia hæc ratiocinationum genera conficere, & per ea omneis locos tractare poterit. Sed tempus eſt, ut ad copulatas & cõpoſitas ratiocinationes quas græci ὑποθετικὰς uocant, ueniamus. Copulata autem ratiocinatio eſt, quæ ex connexis tribus conſtat: aut ea cuius propoſitio duas enunciationes ſimplices complectitur, quarũ una ſumpta aut negata, altera ſequitur aut tollitur. Primi generis tale

exemplũ eſt,Si dies eſt,nox nõ eſt, Si nox nõ eſt,ſol lucet,Si igitur dies eſt,ſol lucet.Secundi generis eiuſmodi, Aut dies eſt,aut nox, Dies autem eſt, Non igitur nox. Eius ſunt tria genera quibus Cicero utitur, unum ex connexis, alterum ex diſiunctione, tertium ex coniunctionũ negantia.Primi generis exẽplum eſt huiuſmodi, Si uirtus eſt laudabilis,uirtus eſt expetenda,Eſt autem laudabilis, Expetenda igitur eſt. Secundi tale, Aut dormit,aut uigilat, Dormit autem,Non igitur uigilat. Tertij hoc, Non & iuſtitia uirtus eſt,& non eſt expetenda iuſtitia, Eſt autem iuſtitia uirtus, Expetenda igitur. De his tribus generibus pauca dicenda ſunt eo quem propoſui ordine. Primum quidem genus in duas partes diſtributũ eſt. Prioris partis exemplum eſt eiuſmodi,Si omnis uirtus eſt laudabilis,expetẽda eſt,Omnis autem uirtus eſt laudabilis, Omnis igitur uirtus eſt expetenda. Alterius,ut, Si uirtus eſt laudabilis,eſt expetenda, Si expetẽda,bonum,Si igitur uirtus eſt laudabilis,uirtus eſt bonum. Vtriuſque autem generis rurſus partes multæ ſunt,de quibus ſingillatim dicendum eſt. Poſterius quidem genus à græcis δι' ὅλου ὑποθετικὸν, id eſt, ex toto connexum dicitur, quòd tam propoſitio, quàm aſſumptio,& concluſio connexum complectitur. Prius autem οὐ δι' ὅλου ὑποθετικὸν,id eſt,non ex toto connexum,quòd ſola propoſitio ſit connexum. De poſteriore genere primum dicam,propterea quòd ad ſimplicium ratiocinationum ſimilitudinem,quemadmodum

docebimus, proximè accedit. Huius quidẽ generis tres ſunt, ut Boëthius tradit, collocationes & diſpoſitiones. Prima eſt cum enunciatio cõnexi, quæ ſecunda eſt, proponitur, uel aiens, uel negans. Prima uel aiens, uel negãs aſſumitur. ut, Si iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia eſt habitus. Si iuſtitia eſt habitus, iuſtitia eſt qualitas, Si igitur iuſtitia eſt uirtus, iuſtitia eſt qualitas. Secunda eſt cũ ea enũciatio quæ antecedit in propoſitione, prima quidem aſſumitur, ſed ita, ut ſi primo loco aiat, in ſecundo neget: & contrà, ſi neget, aiat. ut ſi eſt homo, eſt rationis particeps: & ſi non eſt homo, eſt rationis expers. Si igitur non eſt homo, eſt rationis expers. Tertia eſt cum enunciatio quæ in propoſitione conſequitur, ſecunda etiam aſſumitur. ut, Si animal eſt, ſentiens eſt: Si uacat ſenſu, ſentiens non eſt: Si igitur animal eſt, ſenſu non uacat. Ac prima quidem forma diſpoſitionis ex enunciationibus conſtat eiuſdem modi: reliquæ autẽ duæ ex diuerſi modi enunciationibus. Enunciationes autẽ eiuſdem modi, quas Boëthius æquimodas uocat, eæ ſunt, quarũ in utraque idem uerbum uel ait, uel negat. ut in hac ratiocinatione, Si homo eſt, animal eſt: & ſi homo eſt, nõ eſt expers rationis: Si igitur homo eſt, non eſt rationis expers. in hac inquam ratiocinatione, hoc uerbum homo ſemper ait. Non ſunt autem eiuſdem modi eæ, quarum in utraque idem uerbum non eodem modo enunciatur, ſed in una ait, et negat in altera. ut in hac ratiocinatione, Si dies eſt, ſol collucet: & ſi dies non eſt, nox eſt: Si igi-

tur ſol collucet, nox non eſt: in hac inquã aliâs dies ait, aliâs negat. Tres autẽ hæ diſpoſitiones octo modis uariari diſtinguiq; poſſunt. Hæc autẽ uarietas & diſtinctio ex propoſitionis, aſſumptioniſq; commutatione ſpectatur. Hæ enim duæ, exẽpli cauſa, Si uigilat, ſenſibus utitur: Si ſenſibus utitur, non ſtertit, octo modis commutari poſſunt. Primo, ſi enũciationes quatuor aiant: ſecũdo ſi tres primæ aiant, & neget extrema: tertio, ſi prima & poſtrema aiãt, & mediæ negent: quarto, ſi ſola prima aiat, & negent cæteræ: quinto, ſi contrà prima neget, & reliquæ aiant: ſexto, ſi prima & extrema negent, & mediæ aiant: ſeptimo, ſi primæ tres negent, & aiat extrema: octauo, ſi negent omnes. Atq; hi quidem modi octo à propoſitionis & aſſumptionis, ut dixi, uarietate ducuntur. Sit ergo primus primæ diſpoſitionis modus cum quatuor enunciationes aiunt, ut ſumpta prima, extrema ponatur. Exemplum erit huiuſmodi,

Si iuſtitia eſt, uirtus eſt,
Et ſi uirtus eſt, laudabilis eſt,
Si igitur iuſtitia eſt, eſt laudabilis.

Cum autẽ primæ tres aiunt, & negat extrema, ut ſumpto primo extremum tollatur, tum ſecundus appellatur concludendi modus,

Si nox eſt, ſol eſt infra terram: ſi ſol eſt infra terram, nõ eſt dies: ſi igitur nox eſt, non eſt dies.

Tertius autem eſt, cum prima & extrema aiunt, & mediæ negant, ſumptáque prima, extrema ponitur.

Exemplum eſt huiuſmodi,
Si dies eſt,non eſt ſol ſub terra,&, Si ſol non eſt ſub terra,eſt ſupra terrã,Si igitur eſt dies,ſol ſupra terrã eſt.
Cũ autẽ prima ait,et tres reliquæ negant,ſumptáq; prima,extrema tollitur: quintus eſt modus cõcluſionis, ut,
Si dies eſt, ſol non eſt ſub terra, Si ſol non eſt ſub terra nox non eſt,Si igitur dies eſt,nox non eſt.
Sextus eſt cũ prima et poſtrema enũciatio negat,mediæ autem aiunt,ſublatáq; prima, poſtrema etiã tollitur,ut,
Si non eſt dies,nox eſt,Si nox eſt,ſol non eſt ſupra terram,Si igitur non eſt dies,ſol ſupra terram non eſt.
Septimus eſt cum tres primæ negãtes ſunt,& aiens extrema,ſublatáque prima,relinquitur extrema,ut,
Si non ualet,non eſt firma corporis affectione,
Si non eſt firma corporis affectione,eſt infirma,
Si igitur non ualet,eſt infirma affectione corporis.
Octauus eſt cum tam antecedentia quàm conſequentia negant, primóque eo quod antecedit, negato, negatur etiam extremum conſequens.
Si non eſt infirma conſtitutione corporis, non ægrotat,
Si non ægrotat,febre non iactatur,
Si igitur non eſt infirma conſtitutione corporis,febre non iactatur.
Atque hi quidem ſunt octo primæ diſpoſitionis modi, qui directò concludunt. Octo autem ſunt etiam alij,qui iiſdem manentibus tam propoſitione quàm aſſumptione,non ex prima extremam efficiunt,ſed contrà,confir-

mata aut ſublata poſtrema, primam interdum tollunt, interdum probant. Ego ne longior ſim, ſuperiorum modorum propoſitiones & aſſumptiones non repetam, ſed uniuſcuiuſque tantummodo commutabo concluſionem. Primi quidem hæc concluſio eſt, Si igitur iuſtitia eſt, ea eſt laudabilis. Conuerte ordinem effatorum, & ex aientibus ea fac negantia, hoc modo,

Si igitur non eſt laudabilis, nec iuſtitia eſt: tum primum modum habebis eorum qui conuerſo ordine cõcludunt. Secundi hæc concluſio eſt,

Si igitur nox eſt, non eſt dies, conuerte eam ut ſuperiorem hoc modo,

Si igitur eſt dies, non eſt nox, ſecundus erit conuerſo ordine cõcludendi modus. Quod in cæteris etiam eodem modo faciundum eſt. Eadem breuitate modos ſecundæ collocationis explicemus. Primus quidẽ modus eſt, cum tertia enunciatio negat, & aiunt cæteræ, ſecundáque ſublata, quarta confirmatur, hoc modo,

Si ægrotat, in morbo eſt, Si non ægrotat, ualet, Si igitur non eſt in morbo, ualet.

Secundus eſt, cum duæ primæ aiunt, & reliquæ negãt, ſublatáq; ſecunda tertia ponitur, ut ſi ſol lucet dies eſt, Si ſol non lucet, ſol non eſt ſupra terram, Si igitur non eſt dies, ſol non eſt ſupra terram.

Tertius eſt, cum aientes ſunt prima & poſtrema, & negantes mediæ, confirmatáque ſecunda, etiam confirmatur extrema, hoc modo, Si dies eſt nox non eſt,

Si dies non eſt, ſol nobis obliteſcit,
Si igitur nox eſt, ſol nobis occultatur & obliteſcit.
Cum autem prima ait, & ſequentes negant, confirmatáque ſecunda quarta tollitur, quartus eſt ſecundæ collocationis modus. Exemplum erit huiuſmodi,
Si uigilat, non dormit:
Si non uigilat, non utitur ſenſibus:
Si igitur dormit, ſenſibus non utitur.
Quintus autem eſt, cum prima negat, & cæteræ aiant, & ſecunda negata, quarta confirmatur, hoc modo,
Si non dormit, uigilat,
Si dormit, ſenſuum munere caret,
Si igitur non uigilat, ſenſuum caret munere.
Sextus eſt, cum prima & extrema negant, & mediæ aiunt: negatáque ſecunda, poſtrema etiam negatur, & tollitur.
Si non ualet, ægrotat,
Si ualet, non laborat è capite,
Si igitur non ægrotat, è capite non laborat.
Septimus eſt, cum duæ primæ negant & reliquæ aiunt, confirmatáque ſecunda, extrema quoque confirmatur.
Si non uigilat, non utitur ſenſibus,
Si uigilat, uiuit,
Si igitur utitur ſenſibus, uiuit.
Octauus eſt, cum tertia ait, & reliquæ negant, & ſecunda ſumpta, quarta tollitur.
Si nox non eſt, ſol nobis non obliteſcit,

Si nox eſt, dies non eſt,
Si igitur ſol nobis obliteſcit, dies non eſt.
Extrema ſiue tertia reliqua eſt forma diſpoſitionis. Eius etiam octo ſunt concluſionis modi. Primus eſt, cum tres primæ aiunt enunciationes, & negat extrema, ut ſumpta prima, tertia tollatur, hoc modo,
Si dies eſt, ſol collucet. Si eſt nox, ſol non collucet,
Si igitur dies eſt, nox non eſt.
Secundus eſt, cum duæ primæ aiunt, & reliqua negat, ſumptáque prima, tertia confirmatur, Exemplum erit huiuſmodi,
Si eſt dies, ſol lucet,
Si ſol non eſt ſupra terram, ſol non lucet,
Si igitur eſt dies, ſol eſt ſupra terram.
Cum autem prima & poſtrema negant, aiunt autem mediæ, primáque negatur, ut etiam negetur tertia, tertius eſt concludendi modus. Cuius talis eſt tractatio.
Si non eſt infirma corporis conſtitutione, ualet,
Et ſi ægrotat non ualet,
Si igitur infirma corporis conſtitutione non eſt, non ægrotat.
Quartus uerò eſt, cum ſecunda ait, & negant cæteræ, & ex prima negata, tertia aiens concluditur, hoc modo,
Si dies non eſt, ſol nobis obliteſcit,
Si autem non eſt nox, ſol nobis non obliteſcit,
Si igitur dies non eſt, nox eſt.

Quintus eſt, cōtrà cum ſecunda negat quid,& reliquæ aiunt, ſumptáque prima, tertia negatur. Eius tale erit exemplum,

Si uigilat, ſenſuum munere non priuatur,
Si autem dormit, ſenſuum munere priuatur,
Si igitur uigilat, non dormit.

Sextus tertio contrarius eſt, cum prima & poſtrema aiunt, & reliquæ negant, ſumptáque prima, tertia tollitur, hoc modo,

Si dies eſt, ſol non lucet, Si non eſt nox, ſol lucet,
Si igitur dies eſt, non eſt nox.

Septimus eſt, cum duæ primæ negāt, & aiunt reliquæ, ſumptáque prima, tertia tollitur, ut,

Si dies non eſt, ſol non lucet,
Si ſol nobis apparet, ſol lucet,
Si igitur non eſt dies, ſol nobis non apparet.

Octauus eſt cum poſtrema ait, & reliquæ negant, ſumptáque prima, tollitur tertia, hoc modo,

Si non uigilat, non utitur ſenſibus,
Si non dormit, ſenſibus utitur,
Si igitur non uigilat, dormit.

Atque hi ſunt omnes concludendi modi ſecundæ & tertiæ diſpoſitionis, quoties directò aliquid concluditur, Cum autem eorum omnium concluſiones ita conuertantur, ut dixi in primo genere collocationis, id eſt cùm manentibus iiſdem propoſitionibus ſiue aſſumptionibus, ita ex tertia prima concluditur, vt quæ prius aiebat,

ea iam neget, & contrà, cum in vtraque, octo aliæ naſcuntur concluſiones. Nam ſi exempli cauſa, ſuperioris modi hæc concluſio, Si igitur non vigilat, dormit, conuertatur hoc modo,

Si igitur non dormit, vigilat,

neceſſaria ex ſuperioribus concluſio ſequetur. Hæc enim neceſſaria eſt,

Si non vigilat, non vtitur ſenſibus,
Si non dormit, vtitur ſenſibus,
Si igitur dormit, non vigilat,

Quod eodem modo de reliquis iudicandum eſt. Ex quo perſpicuum eſt, harum trium diſpoſitionum octo & quadraginta eſſe concludēdi modos. Quod ſi quis putet tum recta ordine, tum conuerſo plures poſſe cōfici, is uehemēter errat. facilè enim refelletur, in eóque perficiendo, ſuperiora exempla valebunt plurimum. Ac Boethius quidē hunc diſpoſitionum ordinem tradidit. Ego autem malim eam quam tertiam poſuit, dici ſecundam: quoniam ſi, id quod faciendum eſſe dixi, ad ſimplices formas treis reuocentur, ea quam tertiam ponit, ſecunda erit, & ſecunda tertia. Quod facilè doceri poteſt. Nam ſi hic octauus tertiæ diſpoſitionis modus eorum, qui directò concludunt,

Si non vigilat, non vtitur ſenſibus,
Si non dormit, ſenſibus vtitur,
Si igitur non dormit, vigilat: ita tractetur,
Nihil quod non vigilat, ſenſibus vtitur,

Omne autem animal quod nõ dormit,utitur ſenſibus,
Nihil igitur quod non dormit,vigilat:
ſi inquã modus ille hoc modo tractetur,nõ eſt dubiũ, quin ad primum modum ſecundæ diſpoſitionis ſimplicis reuocetur. Eadem eſt ratio eius quam ſecundam poſuit.Nam ſi exempli cauſa,hic octauus ſecũdæ diſpoſitionis modus eorum, qui non directò concludunt,
Si nox non eſt,ſol nobis non oblitecſcit,
Si nox eſt,dies non eſt,
Si igitur dies eſt,ſol nobis non oblitecſcit,
ita tractetur,vt id quod in aſſumptione antecedit, neget, & id aiat quod conſequitur, ad ſecundum tertiæ ſimplicis modum pertinere intelligetur,
Nunquam cum nox non eſt,ſol nobis oblitecſcit,
Quotieſcunque autem nox non eſt,dies eſt
Quando igitur dies eſt,ſol nobis non oblitecſcit.
Ex quo perſpicuum eſt, eos modos quorum non directam concluſionem eſſe dixi, directò ſi ad fontes referantur,concludere.Prima autem huius generis facile ad primam diſpoſitionem earũ quæ ſimplices dicũtur, reuocari poteſt, ſi ex propoſitione fiat aſſumptio. Nam ſi exempli cauſa hic primus modus,
Si eſt particeps rationis,eſt homo,
Si eſt homo,eſt animal,
Si igitur eſt particeps rationis,eſt animal: tractetur hoc modo,
Omnis homo eſt animal,

Aliquis qui eſt particeps rationis, eſt homo
Aliquis igitur qui eſt rationis particeps, animal eſt: ſi inquam hoc modo tractetur, non eſt dubium quin ad tertium modum primæ diſpoſitionis ſimplicis pertineat. Ex quo illud etiam perſpicuum eſt, eam quã quartam ſimplicis diſpoſitionis formam nonnulli, vt Ariſtotelem refellant, qui tres tantum ſtatuit, inducunt, facilè ad primã poſſe reuocari. Reuocari autem dico cũ Cicerone quod Ariſtoteles ἀνάγεσθαι, alij verbum è verbo reduci dicunt, pro quo malim redigi (quod etiã verbum pro verbo redditur) dici. Eſt enim idem uerbum Ciceronis, qui in primo de Oratore libro ait, ea quæ quondam diſsipata erant, ad artem redacta eſſe hominum induſtria. Sed ad rem reuertamur. Atque illud quidem pro Ariſtotele reſpondere poſſumus, quod an ſatis ſit, ignoro. Nam reliquæ duæ diſpoſitiones ſimplices facilè ad primam reuocari poſſunt. Ita preter primã nulla neceſſaria eſt, aut ſi duæ reliquæ ſunt, hæc etiam quarta eadem ratione erit. Mihi quidem ita videtur, cum præſertim ſuperior ratio refelli non poſsit. Quoniam autem modò de reuocandis reliquis ad quatuor primæ diſpoſitionis modos, aliquid diximus, idquemadmodũ fiat commodè hoc loco doceri poterit. A ſecunda igitur diſpoſitione ordiamur. Eius quidem quatuor modos eſſe diximus, quorum primus ad ſecundũ primæ diſpoſitionis ſola propoſitionis conuerſione: ſecundus ad eundem, primùm propoſitionis

in aſſumptionem mutatione, deinde & propoſitionis quæ prius aſſumptio erat, & concluſionis quæ in totũ negat conuerſione reuocatur. Tertius autem ad quartum primæ, ſola etiam propoſitionis conuerſione. Atque primus et tertius ita faciles ſunt, vt probatione nõ egeant. Secũdus autem quoniam plura complectitur, obſcurior eſt. Itaque eius reuocandi rationem declarabimus. Conſtituamus has duas ratiocinationes, quarum prior ad primæ diſpoſitionis ſecundum modum, poſterior ad ſecundæ ſecundum pertinet,

Ce Nullà virtus vitium eſt
la Omnis iuſtitia eſt virtus,
rent Nulla igitur iuſtitia eſt vitium.
Ca Omnis iuſtitia eſt virtus
meſ Nullum vitium virtus eſt
tres Nullum igitur vitium eſt iuſtitia:

Poſterioriſque aſſumptionẽ primo loco ponamus, eãq; conuertamus hoc modo, Nullum vitium virtus eſt, Nulla virtus vitium eſt, iam has duas habebimus,

Ce Nulla virtus eſt vitium,
la Omnis autem iuſtitia eſt virtus

Tum concluſionem hanc, Nullum igitur vitiũ eſt iuſtitia conuertamus hoc modo,

rent. Nulla igitur iuſtitia eſt virtus: non eſt dubiũ, quin eadem hæc ſit quæ illa ratiocinatio.

Quartus autem modus reuocari nullo modo poteſt, ſed tantum eius neceſſaria concluſio confirmatur ea

ratiocinatione quæ vrget incommodo aduerſarios,de qua mox diſſeremus. Tertiæ autem diſpoſitionis primus modus ad primæ tertium ſola aſſumptionis quadam ex parte conuerſa,reuocatur hoc modo,

Da Da Omne animal ſentit,

rap Omne animal viuit. Cōuerte hanc hoc modo,

ri Aliquid quod viuit eſt animal, Tum tertius erit primæ diſpoſitionis,ſi concluſeris,

ti i. Aliquid igitur quod viuit,ſentit

Secundus autē ad quartum primæ diſpoſitionis modū, conuerſa aliqua ex parte aſſumptione reuocatur.

Fe Fe Nullum vitium virtus eſt,

lap Omne vitium malum eſt, Conuerte hanc ex parte,hoc modo,

ri Aliquod autem malum vitium eſt. Eadem erit concluſio,

ton o. Aliquod igitur malum non eſt vitium.

In tertio autem reuocando plus laboris ſuſcipiendum eſt. Nam cum ad tertium primæ reuocetur,& ex aſſumptione propoſitio facienda eſt, & ex parte conuertenda,tum aſſumptio tum concluſio.

Dis Quædam virtus iuſtitia eſt

a Omnis virtus bonum eſt

mis Quoddam igitur bonum eſt iuſtitia.

Da Omnis virtus bonum eſt

ri Iuſtitia eſt virtus

i. Iuſtitia igitur bonum eſt

Quartus ad eundem tertium primæ diſpoſitionis reuocatur ſola aſſumptione ex parte conuerſa.

Da Da Omnis habitus eſt qualitas,

tis Aliquis habitus eſt virtus, Conuerte ex parte aſſumptionem hoc modo,

ri Aliqua virtus eſt habitus, Tertius erit quem dixi, hoc concluſo,

i. i Aliqua igitur virtus eſt qualitas.

Quintus non reuocatur, ſed ea ratiocinatione, quæ aduerſarium vrget incommodo, per primum primæ diſpoſitionis modum tractata confirmatur. Sextus autẽ ad quartum primæ reuocatur, ſola ex parte conuerſa aſſumptione. hoc modo,

Fe Fe Nulla virtus fugienda eſt,

riſ. Quædã virtus eſt iuſtitia. Hanc conuerte hoc mõ

ri Quædam iuſtitia eſt uirtus: Eum quem dixi modum habebis, ſi hoc concludas,

on. o Quædam igitur iuſtitia fugienda non eſt,

Quinque autem reliqui primæ collocationis, ad quatuor primos facile reuocantur, uniuſcuiuſque cõcluſione aptè ad eum modum conuerſa ad cuius ſimilitudinem proximè accedit. Vt is modus qui Baralipton uulgo dicitur ad primum, itemque cæteri. Sed ad id unde egreſſi ſumus, reuertamur: Eæ igitur ratiocinationes quæ ex tribus cõnexis cõſtant, ita, ut dixi, ad tres diſpoſitionis ſimplicis formas reuocandæ ſunt. Non eſt autem dubium quin per has connexorum formas treis

loci ij, quos ſuperiore libro expoſuimus tractari explicarique poſſint. Sed illud notandum eſt, ex tot modis perpaucos eſſe, qui ad confirmandum valeant. Nunc reſtat vt de eo genere in quo ſola propoſitio eſt connexum, diſſeramus. Eius genera ſunt duo: vnum, quo id quod primum eſt in connexo aſſumitur, vt id quod annexum eſt concludatur, alterum, quo id aſſumitur quod in connexo conſequitur. Exemplum prioris generis eſt huiuſmodi,

Si vigilat non dormit, Vigilat autem,
Non dormit igitur.

Poſterioris, vt hoc, Si vigilat, non dormit Non dormit autem, Vigilat igitur. Vtriusq; generis quatuor modi ſunt. Primi generis primus modus eſt, cum vtraque connexi enũciatio ait, & priore ſumpta poſterior ponitur, hoc modo,

Si omnis virtus expetenda eſt, iuſtitia eſt expetenda,
Omnis autẽ virtus expetenda eſt, Iuſtitia igitur eſt.

Secundus modus eſt, cum connexi prior pars ait, negat poſterior, ſumptáque priore, poſterior concluditur hoc modo,

Si dies eſt, nox nõ eſt: atqui dies eſt: nox igitur non eſt.

Tertius eſt, cum id quod primum eſt in connexo negat & ait id quod annexum eſt, primóq; ſumpto, id quod relinquitur tollendum eſt.

Si virtus non eſt fugienda, virtus expetenda eſt, Virtus autem non eſt fugienda, Expetenda igitur.

Quartus eſt, cum tam primum quàm id quod ei annexum eſt negaris, & primum ſumpſeris, vt ſecundum concludas,

Si virtus non eſt fugienda, vitium non eſt expetendũ,
Virtus autem fugienda non eſt.
Non eſt igitur expetendum vitium,

Ac primi quidem generis quatuor modos expoſuimus. Secundi autem primus modus eſt, cum utrunque connexi membrum ait, negatóque eo quod conſequitur, id etiam quod antecedit, negatur, hoc modo,

Si homo eſt, animal eſt,
Animal autem non eſt, Nec homo igitur.

Secundus autem eſt, cum id quod primum eſt in connexo ait, & negat id quod annexũ eſt, ſumptoq; eius quod annexum eſt contrario, contrarium eius quod antecedebat, concluditur.

Si ualet, non ægrotat,
Aegrotat autem, Nõ igitur ualet. Hic autem modus niſi in repugnantibus & ijs contrarijs quæ medium non habent, non ualet. Tertius eſt, cum prius connexi membrum negat, & ait alterum, quo negato, confirmatur id quod relinquitur. In ijsdem rebus quibus ſuperior hic quoque firmus eſt,

Si dies non eſt, nox eſt
Non eſt autem nox, Dies igitur.

Cum autem vtrunque connexi membrum negaris, ſumptóque conſequentis contrario, eius quod antece-

dit contrarium concluſeris, appellatur quartus concludendi modus. Valet autem in conſequentibus tantū & antecedentibus, cum conſequentia primo loco, antecedentia ſecundo collocantur.

Si non eſt virtus, non eſt iuſtitia,

Iuſtitia autem eſt, virtus igitur.

Atque hi ſunt octo utriuſque generis modi. Hæc autem duo genera diſpoſitionis nomine rectè appellare poſſumus. Reuocari autem facile poſſunt ad ſimplices formas, ſi ita tractentur, vt vnumquodque connexi membrum tribus ex vocabulis conſtet, ſed tertia adiungenda propoſitio eſt, vt hæc concluſio, Si omnis virtus eſt expetenda, & iuſtitia: reuocatur ad tertium primæ diſpoſitionis modū interpoſita hac aſſumptiōe, Iuſtitia eſt virtus, hoc modo

Omnis virtus eſt expetenda,

Iuſtitia eſt virtus, Iuſtitia igitur expetenda eſt.

Si autem hoc modo enuncies, Si omnis virtus expetēda eſt, omnis etiam iuſtitia eſt, ad primū modum reuocabitur, adiuncta hac aſſumptione, Omnis iuſtitia virtus eſt. Ac primus quidem modus prioris diſpoſitionis huius generis ad primum & tertium primæ collocationis ſimplicis eo quem dixi modo, reuocandus eſt: quartus autē eodē modo adiecta aſſumptione ad ſecundum & quartum eiuſdem modum reuocari poteſt, vt hæc, Si nulla virtus fugienda eſt, nulla iuſtitia

A

eſt,adiuncta hac aſſumptione perfici poterit,
Omnis autem iuſtitia virtus eſt, hoc modo,
Nulla virtus fugienda eſt:
Omnis autem iuſtitia eſt virtus
Nulla igitur eſt iuſtitia fugienda.
Primus autem ſecundæ diſpoſitionis modus propoſitione aut etiam aſſumptione adiuncta, ad ſecundum & tertium mediæ collocationis ſimplicis reuocatur,ut hoc argumentum,
Si virtus eſt,habitus eſt,
Habitus autem non eſt,nec virtus igitur, reuocabitur hoc modo,
Ca Omnis virtus eſt habitus,
meſ Nulla autem perturbatio eſt habitus,
tres Nulla igitur perturbatio virtus eſt.
Reliqui etiã eodem modo ad alios facilè reuocabũtur,
Sequitur vt qui loci per hæc duo genera tractari poſſint,doceamus.Quanquã enim locos omnes cum inuentionem eorum exponerẽ, per ea tractaui, tamen quia tum nec cuius generis eſſent, nec cuius modi, nec qui loci ad quenque modum accommodati eſſent,dixi, de eo aliquid dicendum eſt. Loci quidem definitionis,enumerationis partium,coniugatorum,generis,formæ,antecedentium, conſequentium, rerum efficientium,rerum effectarum,minoris, & paris per primum primi generis diſpoſitionis modum in confirmatione tractã-

tur. Definitionis hoc modo, Si reddere ſuum cuique in rebus expetendis eſt, iuſtitia expetenda eſt:
Reddere autem ſuum cuique in rebus eſt expetendis,
Iuſtitia igitur eſt expetenda. Ab enumeratione partium, hoc modo, Si aut dignitatem, aut voluptatem, aut vtilitatem affert iuſtitia, expetenda eſt:
Iuſtitia autem aut dignitatem &c. affert,
Eſt igitur expetenda. A coniugatis, vt
Si iuſte facere expetendum eſt, iuſtitia expetenda eſt:
Iuſte autem facere expetendum eſt, Iuſtitia igitur expetenda eſt. Reliquos etiam locos eodem modo explicarem, niſi & hoc facile eſſet, & iam factum eſſet à nobis libro ſuperiore: vt hoc vnum admonere ſatis ſit, omnium horũ locorum tractationem ad hunc primum modum pertinere. Quemadmodum autem per primum modum in confirmatiõe tractantur, ſic per quartum in refutatioue excepta forma quæ infirmam habet, ut dixi, generis refutationẽ, exceptis etiam antecedentibus. Reliquorum locorum aliqua exempla ponam, ac primum generis,
Si animus non eſt qualitas, animus numerus non eſt:
Animus autem non eſt qualitas,
Animus igitur non eſt numerus.
Antecedentium autem talis erit tractatio,
Si perturbatio non eſt habitus, perturbatio virtus

non eſt,
Non eſt autem perturbatio habitus,
Non eſt igitur virtus.
Eadem eſt ratio cæterorum. Repugnantia autem, & ea contraria quæ medium nihil habent, & negantia, per tertium eiuſdem primæ diſpoſitionis modum explicantur. Repugnantia hoc modo,
Si dies eſt, nox non eſt,
Eſt autem dies, nox igitur non eſt.
Si rectè accepit, inuitus reddere non poteſt
Rectè autem accepit, non igitur inuitus poteſt reddere,
Eadem erit aliorum tractatio. Quartus etiam modus adhiberi poteſt, hoc modo,
Si non ualet, ægrotat,
Non ualet autem, ægrotat igitur.
Secundus etiam ac tertius ſecundæ diſpoſitionis modus accommodati ſunt ad eorundem locorum tractationem. Secundus hoc modo,
Si ualet, non ægrotat,
Non autem ægrotat, ualet igitur. Tertius eſt talis,
Si non ualet, ægrotat,
Non autem ægrotat, ualet igitur.
Conſequentium autem locus & generis ſecundo etiam modo ſecundæ diſpoſitionis refellitur hoc modo,
Si uerecundia eſt uirtus, uerecundia habitus eſt,
Non eſt autẽ habitus uerecundia, Non igitur uirtus eſt.

Antecedẽtium uerò & formæ loci per quartum eiuſdem collocationis modum commodè tractatur.

Si non eſt animal, non eſt homo,

Eſt autem homo, animal igitur.

His autem duobus collocandorum argumẽtorum generibus finitima duo ſunt alia quæ ſunt ex diſiunctionibus. Prioris generis exemplum eſt,

Aut dies eſt, aut nox,

Eſt autem dies, nox igitur non eſt, Poſterioris eſt huiuſmodi,

Aut dies eſt, aut nox,

Eſt autem nox, non igitur dies.

Primum quidem genus eſt, ut intelligi potuit, cum id quod primum eſt in diſiunctione, etiam ſumitur. Secundum autem, cum id quod ſecundũ eſt, aſſumitur. Hoc autem fieri poteſt in utraque diſpoſitione quatuor modis, ut utriuſque modos quatuor, quemadmodum ſuperiorum eſſe dicamus. Ac primi quidem generis primus modus eſt huiuſmodi,

Aut hoc, aut illud,

Hoc autem, non igitur illud. Secundus talis,

Aut hoc aut illud,

Non autem hoc, illud igitur, Tertius,

Aut non hoc, aut non illud,

Hoc autem, non illud igitur. Quartus,

Aut non hoc, aut non illud,

Non hoc autem, illud igitur.

Poſterioris autem generis primus eſt talis,

Aut uigilat, aut dormit,

Dormit autem, non igitur uigilat. Secundus,

Aut uigilat, aut dormit,

Non autem dormit, uigilat igitur. Tertius,

Aut non uigilat, aut non dormit,

Dormit autem, non igitur uigilat. Quartus,

Aut non uigilat, aut non dormit,

Non autem dormit, uigilat igitur.

Quanquam autem & tot genera ſunt diſpoſitionis earum ratiocinationum quæ ſunt ex diſiunctionibus, & totidem ſingulorum generũ modi, quot eorum eſſe dixi, quæ ex uno connexo conſtarent: tamen non tam late patet harum quam illarum uſus & tractatio. Valent enim tãtũ in repugnantibus, & contrarijs quæ mediũ nihil habent. Idque ex ijs exemplis quibus ſum uſus perſpici potuit. Eadem eſt ratio earum ratiocinationum quæ ſunt ex coniunctionum negantia. In quo repugnãtium genera, quæ in libro de inuentione ſuperiore tradidi, cognita habere plurimum poteſt. Duo ſunt genera diſpoſitionis: unum quo id quod primum, alterum quo id quod ſecundum eſt in coniunctione, ſumitur.

Primi exemplum eſt eiuſmodi,

Non & ægrotat & ualet,

Aegrotat autem, non igitur ualet. Secundi tale eſt,

Non & ualet & ægrotat,
Ægrotat autem,non igitur ualet.
Pnmi generis quatuor modi ſunt: Primus quidem eſt talis,
Non & ægrotat & ualet:
Ægrotat autem,non igitur ualet. Secundus,
Non & ægrotat & valet,
Non autem ægrotat,valet igitur. Tertius,
Non & ambulat & non mouetur,
Ambulat autem: Mouetur igitur, Quartus
Non & mouetur,& non quieſcit,
Mouetur autem: Non igitur,quieſcit.
Tres autem ſunt tantum ſecũdi generis, qui facile tractari poſſunt exemplo ſuperiorum. Nam tertio ſuperiori nullus reſpondet. Neque enim hæc concluſio eſt neceſſaria,
Non & ambulat & non mouetur.
Non autem mouetur,ambulat igitur. Aut hæc,
Mouetur autem,non igitur ambulat.
Omnes hi modi ad vnum repugnantium locum accõmodati ſunt,excepto tertio, qui ad antecedentium, & formæ locum aptus eſt, itémque ad generis locum, ſi modo in totum & omnino dicatur. Exemplum erit huiuſmodi,
Nõ & omnis virtus expetenda eſt,& iuſtitia nõ eſt,
Omnis autẽ uirtus expetenda eſt,iuſtitia igitur eſt etiã.

Reſtant iam nobis eæ ratiocinationes, quæ ſunt ex connexi negantia, cuiusmodi eſt hæc,

Non ſi animal eſt, idcirco homo eſt

Animal autem eſt, non igitur homo.

Huius autem genera duo ſunt ut ſuperiorũ. unum cũ prius connexi membrum, alterum, cum poſterius ſumitur. Vtriusque generis tot ſunt partes, quot eorum eſſe dixi, quæ non ex toto connexa dicuntur, quorum hæc ipſa ſunt contraria. Itaque hæc contra quàm illa tractanda ſunt.

Vt enim illic neceſſaria eſt concluſio,

Si homo eſt, animal eſt,

Eſt autem homo, igitur animal:

ita hic erit ſi contrà explicetur,

Non ſi animal eſt equus, homo eſt,

Animal autem eſt, non igitur homo.

Tale eſt illud Ciceronis in ſecundo de finibus, ut alio loco docui. Non enim ſi malũ dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad benè uiuendũ. Sumere enim & concludere licet hoc modo, Malum autem eſt dolor, Nõ igitur carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. Sed ad hunc locum magis erit accommodatum argumentum, ſi tractetur hoc modo,

Non ſi dolor malũ eſt, idcirco ſummũ eſt malũ dolor,

Dolor autem malum eſt, non igitur ſummum malum.

Sed alias partes perſequamur. Sit igitur ſuperius ex-

emplum primæ partis forma quædam. Secundi autem modi exemplum eſt huiuſmodi,
Non ſi mouetur, ambulat,
Non autem mouetur, Nec igitur ambulat,
Tertius eſt huiuſmodi,
Non ſi non uidet catulus, idcirco cæcus eſt.
Nō uidet autē ante nonum diē, Nō igitur tū cæcus eſt.
Quartus eſt cum omnia effata connexi ſunt negantia, cuiuſmodi eſt illud Quintiliani,
Nec ſi quid diſcere ſatis non eſt, ideo neceſſe non eſt.
Sumi enim hæc poſſunt, Diſcere autem aliquid ſatis non eſt, Id igitur neceſſe eſt diſcere. Eiuſdē generis eſt illud Ciceronis in quarto de finibus libro,
Non enim ſi omnia non ſequebatur, idcirco non erat ortus illinc. Sumi enim hæc licet,
Non autem omnia ſequebatur: Erat igitur ortus illinc.
Loquitur de Zenone, qui cum multa decreta peripateticorum ſequeretur, diſciplinæ tamen nomen mutauerat: & negabatur ortus eſſe ab illis, quòd eorum non ſequeretur omnia. Secūdi generis totidem ſunt modi, quos ſuperiorum ſimilitudine facilè tractari licebit.
Quoniam autem omnia tractandorum argumentorum genera, ſingulorúmque generum partes & modos expoſuimus, quíq; loci & quemadmodū per eos tractari poſſent, ut neceſſariæ concluſiones ſequerentur, docuimus: nūc de quibuſdam argumētationū generibus di-

cendum eſt, alijſq; nonnullis rebus, quæ ne curſum orationis noſtræ impedirent, commode adhuc à nobis tractari minimè potuerunt. Intelligendum eſt igitur ratiocinationes & argumentationes alias directò ad fidem ſpectare, alias non directò. Diriguntur eæ omnes de quibus adhuc diximus. Dirigi enim ad fidem apertè argumentatio dicitur, cum aliquid primum proponitur, deinde aliquid ſumitur, ut ex ijs ad extremum id de quo agitur, concludendum ſit, in quo uno ſuperiores omnes uerſantur. Nam cum eas tractaremus, ad eā quæſtionem, quæ incidebat, uel probandam uel refellēdam, tum propoſitionem adhibuimus, tum aſſumptionem. Ea autē non directò ad fidem pertinet, quæ non apertè & directò, id quod agitur efficit: ſed primum incommodo urget, ut cum id aduerſarij intellexerint, deſinant eſſe pertinaces in diſputando, eáque concedant nobis uel malo coacti, quod nec rationi dabant nec ueritati. Superius genus δεικτικὸν, quòd rem oſtēdat & probet, uocatur. Poſterius autem τὸ κατ' ἀδύνατον, quòd ad rē quæ abſurda ſit, compellat aduerſarios. Illud autem incommodo urgere dicitur, quod ex contradicente enunciatione eius quæ negatur aut conceditur, & altera cōceſſa, aut cōcedenda, aliquid quod abſurdum eſt efficit. Duobus enim modis incommodo aduerſarios urgere poſſumus: uno, initio diſputationis, cum id nobis conceditur quod falſum eſt, aut quod uerum negatur: altero,

cum cœpta eſt diſputati o, & argumentatio ea uitioſa, quæ uera eſt: aut uera, quæ uitioſa eſſe dicitur. Primi generis exemplū erit eiuſmodi: Si initio diſputationis hoc quæratur, ſit'ne omnis iuſtitia expetenda, idq́; negetur, primum eius contradicentem quæ datur nobis accipiemus, Aliqua iuſtitia non eſt expetenda, tum propoſitio quæ concedenda eſt, adhibeatur hæc, Omnis uirtus expetenda eſt: ad extremum id concludendum eſt, quod fieri non poteſt, Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus. Cuius argumenti hæc forma erit,

Omnis uirtus eſt expetenda,
Aliqua iuſtitia expetenda non eſt,
Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus.

Poſterioris generis tale erit exemplum, Primum fingamus hanc ratiocinationem quæ ad ſecundam diſpoſitionem pertinet, negari ab aduerſario,

Omnis iuſtitia uirtus eſt,
Aliquid quod fugiendum eſt, non eſt uirtus,
Aliquid igitur quod fugiendum eſt, iuſtitia non eſt.

Si negetur, ob eam cauſam erit, quia conceſsis ijs quæ ſumpta ſunt, nō ſequitur concluſio. Contradicentem igitur illius ſumamus hanc, Omne quod fugiendum eſt, iuſtitia eſt: & illam propoſitionem quæ conceſſa eſt, Omnis iuſtitia uirtus eſt, tum tractemus argumentum hoc modo,

Omnis iuſtitia uirtus eſt,

Omne quod eſt fugiendum, eſt iuſtitia,
Omne igitur quod fugiendum eſt, uirtus eſt. quod fieri non poteſt, quoniam iam illa conceſſa eſt, Aliquid quod fugiendum eſt, non eſt uirtus, aut certè duæ contradicẽtes ueræ erunt. Hoc exemplum eò libentius poſui, quòd paulò antè cum de reuocandis duarum poſtremarum collocationum modis diſputarem, quartum ſecũdæ diſpoſitionis primæ ſi firmus eſſe negaretur, primo modo primæ probãdum eſſe dixi. Quod eodem modo iudicandum eſt de eo quem ſextũ poſui, tertiæ collocationis. Nec uerò eſt, quòd doceã & quinq; extremos primæ diſpoſitionis, & cæteros reliquarum duarum ſi negentur, quatuor omnium primis ita confirmari poſſe, ut incommodum aduerſarij ſuſcipere cogãtur. Nam & hoc longum eſſet, & ſatis erit intelligi, qui quęque hoc modo cõfirmare poßint. Primus quidem ſecũdæ diſpoſitionis ſi negetur, quarto primæ, ſecundus tertio, tertius ſecundo, quartus, ut dixi, primo confirmabitur. Tertiæ autem diſpoſitionis primi duo quos poſui, idem genus probationis à ſecundo eiuſdem primæ petunt, tertius à ſecundo, quartus à quarto, quintus à primo, & ſextus à tertio. Si quis autem uel per ſe uel cum alio diſputans, hoc ipſum experiri & obſeruare uelit, exemplũ unum atq; alterum poſui eiuſmodi, quorum ſimilitudinem in cæteris tractandis facilè imitabitur. Quòd ſi quatuor omnium primi negentur, primus à quarto ſecũdæ collo-

cationis, ſecundus à tertio, tertius à ſecundo, quartus à primo & ſecundo fidem petent. Ita fit, ut argumenta quæ ex locis quos expoſuimus in ſuperiore libro, ſumũtur, ſi firma eſſe negentur, hoc genere argumentorum confirmari poßint. Si enim exempli cauſa, hoc argumentum quod à genere ducitur, negetur,

Bar Omnis uirtus eum in quo eſt, bene conſtituit,
ba Omnis autem iuſtitia uirtus eſt,
ra Omnis igitur iuſtitia eũ in quo eſt, bene conſtituit.

Is qui negauerit, refelletur hoc modo,

Ba Omnis uirtus eum in quo eſt, bene afficit. Eſt enim conceſſa,
ro Aliqua iuſtitia eum in quo eſt non bene afficit. Eſt enim contradicens negatæ concluſionis,
co Aliqua igitur iuſtitia non eſt uirtus.

Hæc autem concluſio eſt contradicens aſſumptionis ſuperioris argumentationis, Omnis iuſtitia eſt uirtus. Ita duæ contradicentes ſimul ueræ ſunt, quod fieri non poteſt. Quo quidem incommodo ſuſcepto & ſecuto, perſpicuum eſt, ſuperiorẽ firmam eſſe argumentationẽ. Eodem modo refelli poterit, ſi quis neget argumentum quod à genere in refutatione ducitur, ut ſi neget hoc argumentum,

Nullum uitium eſt uirtus,
Omnis intemperantia uitium eſt,
Nulla igitur intemperantia uirtus eſt: reprehendetur

hoc modo,

Nullum uitium eſt uirtus. Conceſſa eſt.

Aliqua intemperantia uirtus eſt. Contraria ſiue cõtradicens eſt negatæ concluſionis.

Aliqua igitur intemperantia non eſt uitium.

atqui, Omnis intẽperantia uitium eſt, ut conceſſum fuit, Duæ igitur ſimul ueræ erunt contradicentes. quod fieri non poteſt. Eadem eſt ratio cæterorum argumentorum. Neque enim ullum firmum negari poteſt, quin incommodo aduerſarius facilè urgeatur. Hoc autem genus pars quædam eius eſſe dicitur, quod Ariſtoteles ὑποθετικὸν appellat, nos ex cõceſſione poſſumus nominare. Errant enim qui putant Ariſtotelem hoc uerbo intellexiſſe ratiocinationes, quas copulatas ſupra uocauimus. Quod hinc ſciri poteſt, quia non modo nõ alibi, ſed ne eo quidẽ loco, in quo hoc genus tractat, exemplũ ponit copulatæ & cõpoſitæ ratiocinationis, ſed ſolum ſimplicis. Multis quidem locis totam ſimplicem argumentationem uno cõnexo complectitur, hoc modo, Si omnis uirtus expetenda, & omnis iuſtitia uirtus eſt, profectò omnis iuſtitia expetenda ſit neceſſe eſt. Sed hoc aliud genus eſt, atque ſuperiora connexa, nec à ſimplicibus differre ullo modo uidetur. Argumentationis autẽ eius quæ ex conceſſione appellatur, pars altera eſt, cum ex cõceſſis ad id quod propoſitũ eſt peruenitur, ut ſi quæratur, An contrariorũ ſit eadem diſciplina? & ante in-

ſtitutam diſputationem inter eos qui una diſputant cõueniat, Aduerſorum eandem eſſe diſciplinam, hoc poſito facile propoſitum docebitur hoc modo,

Omnis medicina in ualetudine & morbis uerſatur,

Valetudo autem & morbus ſunt contraria,

Medicina igitur uerſatur in contrarijs.

Rurſus, Medicina uerſatur in contrarijs,

Diſciplina igitur eadem in contrarijs uerſatur.

Huius generis uſus eſt plurimus in diſputationibus, quibus quæ quiſq; uelit defendere, ſcriptis aſſertionibus, ijs qui diſputaturi ſunt denunciant. Sed cum multa adhuc de argumentationibus dixerimus, nec expoſuerimus in argumentis tractandis, ſintne ueræ an falſæ ſumptiones, aliquid de eo dicendum eſt. Hæc igitur duo tenere debemus in earum ratione & ſcientia, ſi argumentatio uera ſit & firma, ob eam cauſam eſſe, aut quia tam ſumptiones ueræ ſunt, quàm cõcluſio, aut quia uel altera ſaltẽ eſt falſa, ſiue propoſitio, ſiue aſſumptio. Itaque hæc duo præcepta tradunt Dialectici: unum, Si firmum ſit argumẽtum, & antecedentia uera ſint, etiã conſequens uerũ eſſe oportere. Alterum, Si firmum ſit argumentum, & conſequentia falſa ſint, uera eſſe non poſſe ea quibus conſequantur. Hoc poſterius Cicero in quarto de finibus attigit, Docent enim nos, ut ſcis, dialectici, ſi ea quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe quam ſequantur. Paulò infrà,

Teneamus enim illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. In 2. de Diuinatione, Sit extremum: effectum tamen non eſt, Ex falſis enim, ut ab ipſis didicimus, uerum effici non poteſt. Iacet igitur tota concluſio. Hoc poſtremum falſum eſt. Ex falſis enim uerum ſæpe efficitur, nec ſolum ex falſis, ſed etiam ex falſo uno. Ex falſis hoc modo,

Nullus homo eſt animal,
Omnis autem lapis eſt homo,
Nullus igitur lapis eſt animal,

Ex altera falſa ſumptione hoc modo,

Nullus lapis eſt animal,
Omnis autem arbor eſt lapis,
Nulla igitur arbor animal eſt.

Sed hoc intereſt quòd ſi altera tantum falſa ſit, & de toto genere falſum dicat, propoſitio eſſe non poteſt, ſed ſola aſſumptio: Sin de parte ſolum falſum dicat, utrauis eſſe poteſt. Hoc autem in tribus diſponendorum argumentorum generibus uerum eſt. In eis enim & ex falſis & ex uno falſo, uerum concludi & effici poteſt. Cum autem dico ex falſis uerum effici, ex duobus dico. Omnis enim perfecta argumentatio ex propoſitione & aſſumptione conſtat. Nam quem Soritem Græci, aceruualem Cicero concluſionem uocat, ea non una eſt argumentatio, ſed plures. Itaq; omnia ea argumenta quæ id

quod agitur antecedunt, πρὸσυλλογισμοὺς Ariſtoteles uocat, id eſt cōcluſionis quædam præludia, quæ uiam ad rem muniunt. Altè enim res repetitur. Vt ſi quæratur, Sit'ne omnis iuſtitia qualitas? idque ita confirmetur,

Omnis affectio eſt qualitas,
Omnis autem habitus eſt affectio,
Omnis igitur habitus eſt qualitas:
Rurſus, Omnis habitus eſt qualitas,
Oīs autē uirt⁹ eſt habitus, Oīs igitur uirt⁹ eſt qualitas.
Rurſus, Omnis uirtus eſt qualitas,
Omnis iuſtitia eſt uirtus, Oīs igitur iuſtitia eſt qualitas:

harum quidem trium argumentationū duæ primæ ſunt quaſi præparatiōes, tertia autē ea eſt, quā cauſa poſtulat. Captioſum hoc genus eſt, niſi ea quæ minutatim et quaſi gradatim adduntur, ſint priorum conſequentia, id eſt niſi ea neceſſariò ſequantur, ſed ita ut etiā extremum cū primo nō poßit nō cohærere. Vitioſa igitur ſunt Stoicorum ferè argumenta, quibus minutatim ſic aliquid efficiūt, ut poſtrema primis nō reſpōdeant. Cuiuſmodi ille eſt Sorites à Cicerone in 5. Quæſtionū Tuſculanarū explicatus his uerbis, Etenim quicquid eſt quod bonū ſit, id expetendū: quod autē expetēdū, id certe approbādum: quod uerò approbaris, id gratum acceptūq; habēdum: Ergo etiā dignitas ei tribuēda eſt. Quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt: Bonū igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod ſit honeſtum, id ſit ſolū bonum. Mul-

ti enim interiecti ſunt quaſi gradus, qui nihil ad rem pertinent & præterea, non ſi quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum: & expetendum ſit honeſtum, idcirco quod ſit honeſtum, id ſolum bonum eſſe neceſſe eſt. Iſto enim pacto diuitias ſolas in bonis numerari licebit. Reuocandus eſt ergo aduerſarius ad certas leges ratiocinationum, ut ex duobus aliquid ſemper efficiat, dum ad propoſitum peruenerit. Ac de ratiocinatione quidem, eiúſque generibus, tractandiſque per ea argumentis ſatis multa diximus. Quoniam autem principio huius libri ita argumentationem diuiſimus, ut aliam ratiocinationem de qua dictũ eſt, uocaremus, aliam inductionem, de ea pauca dicẽda ſunt. Ac inductio quidem, quæ ἐπαγωγὴ græcè dicitur, quid ſit dictum eſt. Nunc autem quid á ratiocinatione differat, & quot eius ſint genera dicamus. Duobus quidem modis inter ſe differunt. Vno, quòd ratiocinatio ad propoſitiones eas adhibetur quæ non ſunt perſpicuæ, nec uerbo carent quod ſupra eſt ad docẽdum: inductio autem fere ad principia & primas enunciationes. Altero, quòd ratiocinatio primum uerbum tertio conuenire aut non conuenire docet medij interuentu: Inductio autem tertij interuentu, uel primum medio cõiungit, uel ab eo dirimit. Itaque inductio ſemper á rebus ſingulis aut anguſtiùs patentibus ad res uniuerſas & latiùs patentes peruenit: Ratiocinatio fere á rebus latiùs patentibus ad anguſtiores. In-

ductionis autem eædem ſunt ferè partitiones, quæ ratiocinationis. Nam & ſimplex alia, alia copulata eſt. Itémque primi generis tres ſunt, ſecundi duæ diſpoſitiones. Primi generis exemplum eſt huiuſmodi, Temperantia omnis expetenda eſt, itémque fortitudo, iuſtitia, & prudẽtia: Hæ autem ſunt omnes uirtutes: Omnis igitur uirtus expetenda eſt. Secundi generis talis eſt tractatio, Si contrariorum, negantium, priuantium, & eorum quæ cum aliquo conferuntur eadem eſt diſciplina, omnium cõtrariorum eadem diſciplina eſt. Primum autem eſt, ſecundum igitur. Inductionis autem pars quædam exemplum uidetur, ut enthymema ratiocinationis. Exemplum quidem eſt, cum primum uerbum medio conuenire, aut non conuenire docetur ea re quæ tertio ſimilis ſit, ut,

Cum finitimis bellum gerere periculoſum eſt,

Male enim ceſſit Thebanis id bellum quod cum Phocenſibus geſſerunt:

Bellum autẽ quod cũ Romanis geretur, geretur cũ finitimis: Bellum igitur illud graue & plenum periculi eſt. Exemplum quidem mihi non uidetur contentum una ſimilitudine, ut firmum ſit argumentum. Itaque quædam eſt imbecilla & imperfecta inductio, quæ perficietur multorum quæ ſimilia ſunt tertio, inductione. Reſtat enthymema, quod imperfecta quædam ratiocinatio eſt. de eo autem non dicerem, niſi Ariſtotelem

auctorem haberem. Omne autem enthymema ex duabus tantum partibus conſtat, ut, Lac habet: cum uiro igitur concubuit. Verſatur autem nō in rebus omnibus, ſed in ueriſimilitudine tantum & ſignis, Ariſtotelis ſententia. Cicero autem ad contrariorum locum transfert enthymemata. Itaque ſi eum ſequamur, ratiocinationes eæ omnes quæ ex connexo uno conſtāt, enthymemata dicentur. Vt hoc argumentū, Si uirtus omnis expetenda eſt, & iuſtitia. Nam ſi argumentatio omnis eſt uel ratiocinatio, uel inductio, uel exemplum, uel enthymema, & ſuperius argumētum nec ratiocinatio ſit, nec inductio, nec exemplum, relinquitur ut ſit enthymema. Perficitur autē enthymema uel propoſitionis uel aſſumptionis adiectione. Quod quemadmodum faciēdum ſit, in omnium argumentorum diſpoſitione ſuprà oſtendi.

Iam ad inſtituti noſtri finē perueniſſe uideremur, niſi quædam eſſet ars falſa, quæ cum Dialecticæ ſit inimiciſsima, eam tamen fallaciter imitatur. Nam cum Dialecticam definierimus artem probabiliter de quaque re in utranque partem diſſerendi, hæc nihil minus profitetur, cum interim hominibus eius ſpeciem gerere ſe uelit. Quòd ſi non eſt ſatis, quæ bona ſunt præcipere, niſi etiam ea quæ nocent quemadmodum uitentur, eiſque ocurri poſsit, doceas: aliquem à nobis laborem hic quoque locus uidetur poſtulare. Quanquam cum locos exponerem, magna ex parte negocium hoc à me confe-

ctum eſt. Nam in unoquoque loco explicando, non ſolum argumenta quæ ex eis firma ducerentur, commemoraui, uerũ etiã quæ infirma eſſent tradidi. Aliquid tamẽ præterea dicẽdum eſt, quò ſimus ad omnia cautiores. Hoc igitur primum in reſpondendo uidendum eſt, quo ex genere locorum ducatur argumẽtum, & quam ad diſpoſitionem pertineat. Deinde an rectè effectum ſit ex ijs quæ ſumpta ſunt, concluſio: Si uitioſe, uitium erit dicendum, & reſiſtendum ſimili argumento. Si locus nominetur, quibus in rebus ualeat, docendum erit: ſi genus ratiocinationis opponetur, uitium contrà proferatur. Quoniam autem certa quædam ſunt uitia quæ illi qui Sophiſtæ uocantur, ſequi ſolent, ea breuiter exponamus. Id quidem hominum genus Ariſtotelis ſentẽtia quinq; ſibi in diſputãdo proponit. Volunt enim illi homines primum ac maximè uideri coarguere eos quibuſcum diſputant, deinde falſum aliquid oſtendere, tum ad aliquid quod hominum mentes reſpuant cõpellere, tum ad ſolœciſmum impellere, poſtremum omnium idem ſæpe dicere. De his quinq; cum pauca dixero, tum perorabo. Genera coarguendi & reprehendendi ſunt duo. Capiunt enim eos quibuſcum diſputant, refellentes tum uerbis, tum ſententijs atque rebus. Verbis, ut homonymia, ambiguitate, adiunctione, diſtinctione, accentu, & forma orationis. Rebus autem, ut accidente, ſimplici aut quadam ex parte intelligentia, re-

prehenſionis ignoratione, conſequentibus principij petitione, multiplici pro una interrogatione. Dicamus primum de uerborum captionibus. Captioſum eſt argumẽtum ex homonymia, & ambiguo, cum eſt uerbum aliquod homonymum & ambiguum, cuius ſignificationes diſtinguere non poſſumus. Exemplum eſt eiuſmodi, Ex homonymia, Qui ſedet, ſurgit: Qui autẽ ſurgit, ſtat: Qui igitur ſedet, ſtat. Ex ambiguitate, ut ſi quæratur, an quod quis uidet, id uidet? & concedatur. hoc modo Sophiſtæ ſoliti ſunt refellere, incommodo urgentes aduerſarium, Quod quis uidet, id uidet: Socrates autem lapidem uidet: lapis igitur uidet. Hoc autem differunt homonymia & ambiguitas, quòd illud in uno uerbo ſpectatur, hoc in uerborum collocatione. Ex coniunctione hæc ſunt, Qui ſedet, ambulare poteſt: Socrates autem ſedet: Socrates igitur ſedens poteſt ambulare. Qui nõ ſcribit, is ſcribere poteſt: Ariſtoteles autem dormiens nõ ſcribit: Ariſtoteles igitur dormiens poteſt ſcribere. Ex diſtinctione hoc modo, Quinque ſunt duo & tria, duo autem & tria ſunt numerus par & impar, Quinque igitur ſunt numerus par & impar. Ex accentu facilia ſunt omnia. Ex forma orationis eſt cum qualitas pro quantitate dicitur, aut rationes aliarum categoriarum immutantur, Exemplum eſt huiuſmodi, ut ſi quæratur, An diſcere ſit agere aliquid in diſciplina? Et cõcedatur. tũ refelletur hoc modo, Si diſcere eſt agere ali-

quid in doctrina: Et docere eſt aliquid agere doctrina: Diſcere igitur docere eſt. Atq; hæc ſunt exempla earum captionū quas Sophiſtæ in verbis ſpectare ſolēt. Nūc dicendū eſt quemadmodū eis poßimus reſiſtere. Ac cōmunis quidē explicatio captionum quæ ex uerbis naſcuntur, ratiocinationis & reprehenſionis definitio eſt. Nam ſi quis quid confirmet, per ratiocinationē argumentum tractet neceſſe eſt. Ita ſi conceſſis ijs quæ ſumpta ſunt, non ſequatur concluſio, vitioſum erit argumentum: cuius vitium quod ſit exponendum eſt. Vitia autem eadem in confirmando, quæ in reprehendendo naſcuntur. Quoniam igitur reprehenſio quæ ἔλεγχος *à grecis dicitur, contrariæ eſt ſeu contradicētis enunciationis concluſio, contradicens autem vna eiuſdem cuius altera, & rei & nominis, & temporis, & modi, & eadem ex parte, quemadmodum primo libro expoſuimus eſſe debet, nō eſt id quidem dubium, quin ſi hoc vnum dicamus, non eſſe reprehenſionem quòd contradicentem non concluſerit, aut ſumpſerit, captioni reſiſtamus. Ac in homonymia quidem & ambiguo, res eadem non eſt in noſtra enunciatione, & in ea qua aduerſarius vtitur, vt ſi quis quærat, An omnis canis latret? optimum erit diſtinguere, ſed etiam negare poſſumus. ſi igitur negemus, & ille contrà dicat, imò verò omnis canis latrat. Omnis enim domeſticus latrat, perſpicuum eſt eum, rem aliam ac ne-*

gauerimus,probare. Dedimus enim de ſydere & piſce,ille autē de cane domeſtico probat. Eadē eſt ratio formæ orationis, niſi ijs in categorijs quarū res nullæ ſunt reuera,cuius generis illa eſt qua Sophiſta quidam in Diogenem vſus eſſe dicitur,

Quod ego ſum,tu non es,
Ego autem homo ſum,
Non igitur homo es.

Quod enim de rebus ſingulis dabatur,ad ſpeciē trāſferebat. Et illa,Decem prius habebas,nunc autem nouem tantum habes: Quod igitur prius habebas, & nunc non habes,amiſiſti. Naturæ enim ad quantitatis quæſtionē transfertur. In reliquis autem tribus ſolum ſpectatur verbum aut oratio. Nam nec,ſi verbum vnum aliàs accentu acuto, aliàs graui pronuncietur, res mutatur,nec ſi cōiūcta ſit,aut diſtincta oratio. Poteſt enim vera & falſa eſſe oratio, ijſdem rebus manentibus. Coniunctæ exemplum hoc erit,vt ſi quæratur, Verumne ſit, nunc te eſſe natum? nunc enim aduerbium ad duo referri poteſt. Atque hæ ſex captiones,quæ ex verbo naſcuntur,vno modo ita diſcutiendæ ſunt. Altero autem, cum contrarium eius ex quo natæ ſunt,proferetur,ut ſi ex diſtinctione orationis orta ſit,diluetur coniunctione:ſi ex acuti tono, grauis erit afferendus:contráque ſi ex graui,in acuto erit explicatio. Atque hæc quidem de ijs captionibus,quæ in

verbis ſpectatur. In rebus autem ſeptem, vt dixi, Sophiſtæ ſequuntur. Captio prima ex accidente attributóque naſcitur. Eius exemplum tale eſt, Si demonſtrato cane, hic pater eſt, & tuus eſt, tuus igitur pater eſt. Accidit enim tantum vt ſit canis & tuus & pater. Item hoc, ſi eum qui venit, ignoras, & is qui uenit eſt Ioannes, quem noſti eundem noſti & ignoras. Hæc ita explicabuntur, ſi dicātur alia atq; alia eſſe quæ pro vno accipiuntur in accidentibus. Captio ſecunda eſt ex conſequentibus, quæ alia præcepta non deſyderat, atq; ea quæ in conſequentium loco tradidi. Tertia eſt, cum aliquid quod ex parte eſt, omnino eſſe dicitur, vt ſiquis concludat aliquem eſſe album & nigrum. Aethiopem enim eſſe nigrum, & candidos habere dentes. Refertur etiam ad locum, ad tempus, & comparationem. Contrariorum natura hæc diluitur maximè. Neque enim repugnat duo contraria eidem ita ſimul conuenire, vt alterum tantum quadam ex parte conueniat. Quarta eſt, quæ ex reprehenſionis ignoratione euenit. Quanquam hæc fuſa eſt potius per omnes quā partem efficiat. Omnes enim ex reprehenſionis ignoratione naſcuntur. Quinta eſt, cum principium diſputationis petitur & poſtulatur. Principium autem, Ariſtotelis ſentētia, petitur quinque modis. Primo, ſi quis id petat, quod probandum ipſe ſuſceperit. Altero, cum id quod ſingillatim demonſtrari debet, totum petitur,

vt ſi quis probans temperantiam benè eum in quo eſt afficere, id virtutes efficere ponat. Quod enim probare debet, id ſibi vt detur poſtulat. Tertio, cum petitur pars eius quod totum probandum eſt: vt ſi qua virtus expetenda eſſe ponatur, cum omnis probari debeat. Quarto ſi id quod propoſitum eſt, adhibita diuiſione ponatur aut petatur, vt ſi cui probandum ſit, tẽperantiam verſari in voluptatibus quæ ex tactu & guſtatu percipiuntur, ſingillatim petat utrunque. Sexto cum unum petitur eorum, quorum alterum alterius ſit conſequens, vt ſi quis probans hominem natum eſſe ad agendum, ſibi dari poſtulet, Quod ad agendum ſit natum, id eſſe hominem. His autem quinque generibus notatis & cognitis, facile erit captionibus huius generis occurrere. Horum enim quinque vnum petere captioſum eſt. Itaque uitium hoc ſtatim indicandum eſt ſi notum ſit, etiamſi id quod ponatur, aut poſtuletur ſit probabile. Si obſcurum ſit, ignorationem ſuam eius qui poſtulat differendi inſcitia teget. Sextum genus eſt, cum id pro cauſa ponitur, quod cauſa non eſt, vt ſi quis eloquentiam malam eſſe ex eo concludat, quòd multi abutantur ea ad reip. perniciem. Hoc genere fere omnes imprudẽtes utimur. Ciceronis eſt diſputatio in tertio extremo de natura Deorũ, qua docere conatur rationẽ quæ à deo data eſt nobis malam eſſe, quòd nullum facinus ſine ratione ſuſcipitur, aut perfi-

citur. In eodem errore verſantur, qui Ariſtotelē propterea reijciendum cenſent, quòd Sophiſtæ, ei dantes operam, extiterunt. Hoc autem genus facile eſt ad explicandum. Vera enim cauſſa proferenda & opponēda eſt, vt bonas artes non eſſe in cauſa cur mali & improbi homines qui eis ſe dedunt, fiant, ſed eorū qui præclaris rebus abutantur, improbitatem. Septimum genus id quod ex multiplici interrogatione naſcitur perfacile eſt. Diſtinctione enim ſtatim diluendum eſt. Quanquam interdum nihil nos adiuuabit diſtinctio, vt ſi poſitis duobus quorum vnum album ſit & nigrū alterum, quæratur eáne alba ſint an nigra? Itaque nec alba nec nigra ea eſſe reſpondendum eſt, ſed nigrum & album. Ac de captionibus quæ tum in verbis, tū in rebus ſpectantur, breuiter diximus. Alia autem ſunt quatuor quæ captandis alijs ſequuntur Sophiſtæ, de quibus nihil eſt quod dicam, præſertim cum ea his temporibus in diſputationes non admodum incidant. Solœciſmis enim & nugis locus nullus eſt. Alia autē duo incidunt illa quidem interdum, ſed tamen præcepta aut nulla aut certe perpauca deſyderāt. Nam cum Sophiſtæ falſum aliquid oſtendere ſoleant certis quibuſdam quæſtionibus poſitis ſine rerum de quibus agatur, aut perſonarum commemoratione, eos cogere debemus, vt rem proponant, ſi velint à nobis aliquam exprimere confeſſionem. Quòd ſi eo velint nos com-

pellere & quaſi trahere diſputando, vbi magna eis ſuppetet argumentorum copia, admonere eos debebimus, vt ne à propoſito aberrent: ſin monitione noſtra contēpta eò nos trahant, tum id quod afferent nihil ad rem dicemus pertinere. Ita verò nihil contra opinionem omnium dicemus, eorum argumētis victi, ſi cum aliquid dicent in eam ſententiam, aut ita eſſe negabimus, aut magnos auctores nos habere dicemus.

FINIS.

EXCVDEBAT IO. LODOICVS TILETANVS.
1544.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE